

KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ KOMİSYONU YAYINLARI NO: 14

**TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI
BÜTÇELEME KOMİSYON RAPORU**

TEMMUZ 2014

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ KOMİSYONU

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
tarafından yayınlanmıştır.

Bu Kitabın dağıtımı TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
tarafından yapılmaktadır.

Yayın No: 14

Adres: TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
06543 Bakanlıklar ANKARA

Tel: 0 312 420 52 98
0 312 420 37 44

Faks: 0 312 420 52 97

E-posta: kefek@tbmm.gov.tr

URL: <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/index.htm>

Basıma Hazırlayanlar: Mustafa ŞAHİN - Yasama Uzmanı

Cemil DİNMEZPINAR - Yasama Uzman Yardımcısı

Baskı: TBMM Basımevi, Ankara, 2014

<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/index.htm>

adresinden yayınlarımıza ulaşabilirsiniz.

SUNUŞ

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, bir yaklaşım olarak kadın-erkek eşitliğini güçlendirmek veya eşitsizlikleri azaltmak amacıyla bütçe sürecinin tüm aşamalarına eşitlikçi bakış açısının dâhil edilmesidir. Bu yaklaşımda esas itibarıyla kadınlar için ayrı bir bütçe yapılması öngörülmemekte, mevcut bütçe önceliklerine ve bütçe sürecine kadın-erkek eşitliği bakış açısının kazandırılması amaçlanmaktadır.

Bu yaklaşımın geliştirilme ihtiyacı, bütçe uygulamalarının kadınlar ve erkekler arasında eşitsiz sonuçlara yol açabilmesinden kaynaklanmaktadır. Dünyada yapılan çalışmalarda eğitimden sağlığa, çalışma hayatından sosyal güvenliğe kadar birçok kamu hizmeti alanında bütçe gerçekleştirmelerinin eşitsiz sonuçları gösterilmiştir. Özellikle, bu eşitsizliklerin bütçede açık ve doğrudan değil yaşamın içinde fiili sonuçları itibarıyla tecrübe edildiği ortaya konmuştur.

Kapsam itibarıyla bu yaklaşım bakanlıklar, kamu idareleri, üniversiteler ile yerel yönetim bütçelerinde ve çeşitli politika ve kamu hizmeti alanlarında uygulanabilmektedir.

Bu bağlamda, hem bütçelerin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama bağlamındaki önemini hem de parlamentonun bütçe sürecindeki temel rolünü göz önüne alarak, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu olarak toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunu gündemimize almaya karar verdik.

Bilindiği üzere, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulduğu günden bugüne dek toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmaya ve kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olarak toplumsal cinsiyet eşitliğini ilgilendiren pek

çok farklı politika alanında çalışmalar yapmış ve raporlar yayımlamıştır. Maliye politikalarının bir aracı olan bütçe de, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin var olduğu ve yeniden üretildiği pek çok alanı kesmekte ve doğrudan etkilemektedir. Bu anlamda, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Başkanı olarak, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme hem kamu harcama ve hizmetlerindeki eşitsizlikleri gidermek hem de doğrudan ve dolaylı olarak diğer alanlarda mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ile mücadele etmek açısından son derece önemli olduğuna inanıyorum.

Hazırladığımız bu rapor ile toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda hem kamu kurum ve kuruluşları hem de kamuoyu nezdinde farkındalığın artırılmasını ve bundan sonraki dönemlerde bütçe, kalkınma planları ve diğer mali belgelerin hazırlanmasında cinsiyet eşitliğinin göz önüne alınmasını hedefliyoruz. Nitekim raporumuzun son bölümünde; mevcut literatür, uluslararası uygulama örnekleri ile Alt Komisyonumuzun çalışmaları ışığında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulamasına yönelik tespit ve önerileri sunduk. Sunulan tespit ve öneriler, bütçe sürecine dâhil olan tüm kamu kurumları ile paydaşları ilgilendirmekte ve uygulanabilirliğe yönelik atılması gereken somut adımları kapsamaktadır.

Komisyonumuz, bu raporu başta ilgili kamu kurum ve kuruluşları olmak üzere, sivil toplum örgütleri ve üniversitelerin dikkatine sunar. Raporun hazırlanmasında emeği geçen başta Alt Komisyonun ilk Başkanı İstanbul Milletvekili Sayın Alev DEDEGİL olmak üzere, Alt Komisyonun ikinci Başkanı Mardin Milletvekili Gönül BEKİN ŞAHKULUBEY, Alt Komisyon üyeleri Ağrı Milletvekili Mehmet Kerim YILDIZ, Ankara Milletvekili Nurdan ŞANLI, İstanbul Milletvekili Binnaz TOPRAK, İzmir Milletvekili Hülya GÜVEN, İstanbul Milletvekili Sebahat TUNCEL, Adana Milletvekili Fatoş GÜRKAN ve Aydın Milletvekili Semiha ÖYÜŞ'e katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Azize Sibel GÖNÜL
Kocaeli Milletvekili
Kadın Erkek Fırsat Eşitliği
Komisyonu Başkanı

ÖNSÖZ

Bütçenin yapımı ve harcama sürecine cinsiyet perspektifinin dâhil edilmesi cinsiyet eşitliğinin kamu harcamalarında ve kamusal hizmetlerde temin edilmesi açısından son derece önemlidir. Her ne kadar 2005 yılında Avrupa Konseyi konuya ilişkin çalışmasında ülkemizin uygulamaya koyduğu “Şartlı Nakit Transferi Uygulaması”nın Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme bağlamında başarılı bir uygulama olduğunu belirtmiş olsa da, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konusunun gerek bürokrasimiz gerek akademi nezdinde az çalışılmış, az bilinen bir olgu olduğunu tespit ettik.

Bu bağlamda, biz de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Alt Komisyonu’nu kurarak bütçe sürecine cinsiyet perspektifinden bakmayı ve kamu harcamalarında ve hizmetlerinde cinsiyet eşitsizliği yaratan durumları tespit etmeyi hedefledik. Edindiğimiz bulgular neticesinde kamu kurumlarının hem de yerel yönetimlerin cinsiyet eşitliğini bütçelerine nasıl yansıtabileceklerine yönelik çözüm önerilerini keşfetmeyi ve bu önerileri konunun tüm tarafları ile paylaşmayı amaçladık.

Alt Komisyon çalışmalarımız süresince bu konuyu çalışan akademisyenlerimizi, kamu kurum ve kuruluşlarında bütçeleme ve kadın erkek eşitliği alanlarında çalışan uzmanlarımızı ve yerel yönetimlerimizin konuya ilişkin birimlerinin temsilcilerini toplantılarımıza davet ettik. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme kavramının ortaya çıkışını, dünya örneklerini inceledik. Toplantımıza katılıp bize bilgi veren kamu kurumları ve yerel yönetimlerin temsilcilerinin sunumları vesilesiyle ülkemizdeki gelişmeleri gözlemledik. Yanı sıra, Kocaeli’de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Çalıştayı’ni düzenledik. Çalıştay’da kamu kurumlarımızın uzmanları, yerel yönetimlerden temsilciler, akademisyenler ve sivil toplum örgütü temsilcileri sunumlar gerçekleştirdiler. Çalıştay vesilesi ile Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konusuyla ilgili tüm tarafların bir araya gelmesini ve deneyimlerini, önerilerini birbirleriyle paylaşmasını amaçladık.

Bu çalışmalar neticesinde hazırladığımız “Toplumsal Cinsiyet Duyarlı Bütçeleme Konulu Rapor”, esas olarak üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye ilişkin literatür ve dünyadaki gelişmeler taranmıştır. Bu bölümde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçenin ortaya çıkışı, ardından uluslararası kuruluşlar ile bazı ülkelerin çalışma ve uygulamalarına yer verilmiştir. Böylelikle konunun hem teorik altyapısının hem de dünyadaki somut uygulamalarının ülkemiz için ışık tutması amaçlanmıştır. İkinci bölümde, Alt Komisyon çalışmalarına katılan bilgi ve deneyimlerini bizlerle paylaşan uzman ve akademisyenlerin sunumlarına yer verilmiştir. Akademisyenler, konunun teorik boyutu ile dünyadaki uygulamalarını tartışmış, kamu kurumlarının temsilcileri mevcut uygulamaları ve bunların nasıl toplumsal cinsiyet eşitliğini iyileştirecek

yönde geliştirilebileceğini paylaşmışlardır. Yanı sıra, sivil toplum ile uluslararası kuruluşların temsilcileri de konuya ilişkin kendi perspektiflerini ve yürüttükleri projeleri Alt Komisyonumuza sunmuşlardır. Üçüncü bölümde ise ülkemizdeki mevcut durum değerlendirilmiş ve ilk iki bölüm ışığında Komisyonumuzun gerekli ve yerinde gördüğü somut politika önerilerine yer verilmiştir.

Alt Komisyonumuzun çalışmaları süresince bize destek olup teşvik eden Meclis Başkanımız Sayın Cemil ÇİÇEK'e ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusuna ilgi gösterip çalışmamızı destekleyen Kalkınma Bakanımız Sayın Cevdet YILMAZ'a ve Aile ve Sosyal Politikalar eski Bakanı Sayın Fatma ŞAHİN'e şükranlarımı sunuyorum. Çalışmamız süresince katkı sağlayan ve Komisyon çalışmalarında emeği geçen tüm Alt Komisyon üyelerimize teşekkür ederim. Ayrıca raporun yazımı süresince emeği geçen TBMM Yasama Uzmanı Mustafa ŞAHİN, Yasama Uzman Yardımcısı Cemil DİNMEZPINAR, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Uzmanı Nurgül AKSOY ve Kalkınma Bakanlığı uzmanları Pınar ÖZEL ve Taşkın BABAOĞLAN'a teşekkür ediyorum. Raporun konunun tüm paydaşlarınca değerlendirilmesini ve yararlı olmasını diliyorum.

Alev DEDEGİL
İstanbul Milletvekili
Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme
Alt Komisyonu İlk Başkanı

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇE: LİTERATÜR İNCELEMESİ, DÜNYADAKİ VE TÜRKİYE’DEKİ GELİŞMELER	1
1. LİTERATÜR İNCELEMESİ	1
1.1. BÜTÇELERİN TOPLUMSAL CİNSİYET KÖRLÜĞÜ.....	1
1.2. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMEYE YÖNELİK FARKINDALIK OLUŞTURULMASI VE KURUMSAL KAPASİTENİN SAĞLANMASI.....	10
2. DÜNYADAKİ GELİŞMELER.....	16
2.1. ULUSLARARASI KURULUŞLAR.....	16
2.2. ÜLKE UYGULAMALARI.....	18
3. ÜLKEMİZDEKİ GELİŞMELER.....	24
İKİNCİ BÖLÜM	29
ALT KOMİSYON TOPLANTILARI VE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME ÇALIŞTAYI	29
1. TOPLANTILAR.....	29
1.1. BİRİNCİ VE İKİNCİ TOPLANTI (15/11/2012 - 20/11/2012).....	29
1.2. ÜÇÜNCÜ TOPLANTI (22/11/2013).....	29
1.3. DÖRDÜNCÜ TOPLANTI (27/11/2012)	34
1.4. BEŞİNCİ TOPLANTI (4/12/2012)	38
1.5. ALTINCI TOPLANTI (11/12/2012).....	42
1.6. YEDİNCİ TOPLANTI (18/12/2012)	53
1.7. SEKİZİNCİ TOPLANTI (8/1/2013)	57
1.8. DOKUZUNCU TOPLANTI (15/1/2013).....	60
1.9. ONUNCU TOPLANTI (22/1/2013).....	64
1.10. ON BİRİNCİ TOPLANTI (29/1/2013)	71
1.11. ON İKİNCİ TOPLANTI (5/2/2013).....	76
1.12. ON ÜÇÜNCÜ TOPLANTI (12/2/2013)	81
1.13. ON DÖRDÜNCÜ TOPLANTI (26/2/2013)	84
1.14. ON BEŞİNCİ TOPLANTI (12/3/2013).....	91
1.15. ON ALTINCI TOPLANTI (16/4/2013).....	101
1.16. ON YEDİNCİ TOPLANTI (7/5/2013).....	108
1.17. ON SEKİZİNCİ TOPLANTI (21/5/2013).....	112
2. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME ÇALIŞTAYI.....	117

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	163
TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME YAKLAŞIMININ UYGULANABİLİRLİĞİNE YÖNELİK GENEL DEĞERLENDİRME, TESPİT VE ÖNERİLER	163
1. GENEL DEĞERLENDİRME	163
2. TESPİT VE ÖNERİLER	165
EKLER	173
EK 1: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KADININ STATÜSÜ KOMİSYONU 52. OTURUMU SONUÇ BELGESİNDE BULUNAN DÜZENLEMELER	173
EK 2: 5-6 KASIM 2008 CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME TOPLANTISI... MUHALEFET ŞERHİ	177
KAYNAKÇA	181

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME KONULU ALT KOMİSYON RAPORU

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun 08.11.2012 tarihli on beşinci toplantısında; “**Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Konulu Alt Komisyon**” kurulmasına karar verilmiştir.

Aşağıda belirtilen Komisyon üyeleri, Alt Komisyon'a seçilmişlerdir¹:

ADI VE SOYADI	UNVANI	PARTİSİ	SEÇİM BÖLGESİ
Alev DEDEGİL	Başkan	AK Parti	İstanbul
Mehmet Kerim YILDIZ	Üye	AK Parti	Ağrı
Nurdan ŞANLI	Üye	AK Parti	Ankara
Binnaz TOPRAK	Üye	CHP	İstanbul
Sebahat TUNCEL	Üye	BDP	İstanbul
Hülya GÜVEN	Üye	CHP	İzmir
Gönül BEKİN ŞAHKULUBEY	Üye	AK Parti	Mardin
Fatoş GÜRKAN	Üye	AK Parti	Adana
Semiha ÖYÜŞ	Üye	AK Parti	Aydın

08.11.2012 tarihinde çalışmalarına başlayan Alt Komisyon; TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun aynı tarihte aldığı 23 sayılı Karar doğrultusunda görev yapmıştır. Alt Komisyon ilk toplantısında Alt Komisyon Başkanı seçimini gerçekleştirmiş, ikinci toplantısında Alt Komisyon çalışmalarının yol haritasının belirlenmesine yönelik istişarede bulunmuştur. İlk iki toplantıya müteakip toplantılarda Alt Komisyon, konuyu çalışan akademisyenleri, kamu kurum ve kuruluşlarında bütçeleme ve kadın erkek eşitliği alanlarında çalışan uzmanları ve yerel yönetimlerin konuya ilişkin birimlerinin temsilcilerini

¹ İstanbul Milletvekili Alev DEDEGİL, Ankara Milletvekili Nurdan ŞANLI ve İstanbul Milletvekili Sebahat TUNCEL Alt Komisyon çalışmalarının tamamlanmasını müteakip getirildikleri farklı görevler nedeniyle Komisyon üyeliklerine devam edememişlerdir. 23 Ekim 2013 tarihinde yapılan Komisyon toplantısında Adana Milletvekili Fatoş GÜRKAN ve Aydın Milletvekili Semiha ÖYÜŞ Alt Komisyon üeliğine seçilmişlerdir.

dinlemiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakan Yardımcısı Sayın Aşkın ASAN ve Antalya Milletvekili Sayın Mevlüt ÇAVUŞOĞLU da Alt Komisyon ile bilgi, deneyim ve önerilerini paylaşmıştır. Alt Komisyon toplam 20 toplantı yapmış, ayrıca 30 Mart 2013 tarihinde Kocaeli’de Alt Komisyon üyeleri ile kamu kurum ve kuruluşlarından temsilcilerin katıldığı Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Çalıştayı’nı gerçekleştirmiştir.

Alt Komisyon tarafından yapılan toplantılar ile bu toplantılara Komisyonu bilgilendirmek üzere katılan kurum, kuruluş ve kişiler aşağıda yer almaktadır:

TOPLANTI NO/TARİHİ	DİNLENİLEN KİŞİLER VE KURUMLARI
1. TOPLANTI (15.11.2012)	Alt Komisyon Başkanı seçimi ve yol haritasının belirlenmesi
2. TOPLANTI (20.11.2012)	Üzerinde düşünülebilecek ve çalışabilecek meselelerin ve dinlenilecek kurum ve kuruluşların belirlenmesi
3. TOPLANTI (22.11.2012)	Mustafa ŞAHİN Türkiye Büyük Millet Meclisi, Yasama Uzmanı Pınar ÖZEL Kalkınma Bakanlığı, Planlama Uzmanı Taşkın BABAOĞLAN Kalkınma Bakanlığı, Planlama Uzmanı Nurgül AKSOY Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzman
4. TOPLANTI (27.11.2012)	Naim ÇOBAN Türkiye Büyük Millet Meclisi, Strateji Geliştirme Başkanı Murat GENÇ Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Maliye Uzmanı Hayriye Gülşah URAN Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Maliye Uzmanı Ali İhsan ÖRÜCÜ İzmir Vergi Dairesi, Strateji Grup Başkanı
5. TOPLANTI (4.12.2012)	Deniz UYANIK Türkiye İstatistik Kurumu, Nüfus ve

Demografi Grup Sorumlusu

Dr. Aslı AŞIK YAVUZ

Türkiye İstatistik Kurumu, Uzman

Fevzi GİRĞİN

Sayıştay, Uzman Denetçi

Çiğdem ASLANKARA

Sayıştay, Denetçi

İsmail SEVİNÇ

Sosyal Güvenlik Kurumu, Aktüerya ve Fon

Yönetimi Daire Başkanı

Dr. Halil AKÇE

Sosyal Güvenlik Kurumu, Genel Sağlık

Sigortası Genel Müdürlüğü, Politika Geliştirme

Daire Başkanı

Banu Tuncay YILDIZ

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının

Statüsü Genel Müdürlüğü, Ekonomik Statü

Daire Başkanı

Şebnem Aşşar KURNAZ

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sosyal

Yardımlar Genel Müdürlüğü, Araştırma,

Geliştirme ve Tanıtım Daire Başkan Vekili

Ahmet ÇOBAN

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Strateji

Geliştirme Başkanlığı, Bütçe, Kesin Hesap ve

Raporlama Daire Başkan Vekili

Dr. M. İlker HAKTANKAÇMAZ

İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel

Müdürlüğü Dış İlişkiler ve Projeler Daire

Başkanı

Meral BURSLAN

Ankara Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve

Sosyal İşler Dairesi Müdürü

Emel ANAR

Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal

İşler Dairesi, Kadın Sığınma Evleri Koordinatörü

Kiramen ÖNCEL

Ankara Büyükşehir Belediyesi, Meslek

Edindirme Şube Müdürü

6. TOPLANTI (11.12.2012)

7. TOPLANTI (18.12.2012)

8. TOPLANTI (8.1.2013)

Dr. Duygu DALGIÇ UYAR

Türkiye Belediyeler Birliği Dış İlişkiler Müdürlüğü,
Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Uzmanı

Aynur ACAR

Türkiye Belediyeler Birliği Hukuk İşleri
Müdürlüğü, Avukat

9. TOPLANTI (15.1.2013)

Alpaslan AZAPAĞASI

Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme
Başkanlığı, Daire Başkanı

Yahya Can DURA

İçişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme
Başkanlığı, Planlama Uzmanı

Nurgül AKSOY

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının
Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzman

10. TOPLANTI (22.1.2013)

Davut OLGUN

Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme
Başkanlığı Stratejik Yönetim ve Planlama Grup
Başkanı

Ahmet ER

Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme
Başkanlığı İstatistik ve Bilgi Sistemleri Grup
Başkan Vekili

Sema SANİSOĞLU

Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı
Kurumu, Kadın ve Üreme Sağlığı Daire
Başkanı

Zekiye ÇİPİL

Sağlık Bakanlığı, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu

11. TOPLANTI (29.1.2013)

Mehmet İSLAMOĞLU

Çevre ve Şehircilik Başkanlığı, Müsteşar
Yardımcısı

Mustafa DİNÇ

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Strateji
Geliştirme Başkanlığı, Daire Başkanı

Cengiz AYDEMİR

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, AB
Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Daire
Başkanı

12. TOPLANTI (5.2.2013)

Fikret TOKSÖZ

TESEV İyi Yönetişim Programı Direktörü

Canan GÜLLÜ

Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu

Başkanı, Haklı Kadın Platformu Yürütme

Kurulu Üyesi

13. TOPLANTI (12.2.2013)

Nuray ÖZBAY

Türkiye Kadın Girişimciler Derneği Genel

Sekreter Yardımcısı

Handan KÖSE

Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği Girişimcilik

Müdürlüğü Uzmanı

Serap Güre ŞENALP

Kadın Emegi ve İstihdamı Girişimi Platformu

Temsilcisi

Nihal Şirin PINARCIOĞLU

Kadın Emegi ve İstihdamı Girişimi Platformu

Temsilcisi

14. TOPLANTI (26.2.2013)

Prof. Dr. Kamil TÜĞEN

Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari

Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü Başkanı

Doç. Dr. İpek İLKKARACAN AJAS

İstanbul Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi,

Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Gülay GÜNLÜK ŞENESEN

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Maliye Ana Bilim Dalı Başkanı

15. TOPLANTI (12.3.2013)

Aydan KUMRAL

İzmir Büyükşehir Belediyesi, Kadın

Çalışmaları Şube Müdürü

Prof. Dr. Nurhan YENTÜRK

Bilgi Üniversitesi Ekonomi Bölümü, Öğretim

Üyesi

Nazlı ERGÜL

Ankara Büyükşehir Belediyesi, Birinci Hukuk

Müşaviri

Mustafa MURAT

Ankara Büyükşehir Belediyesi, Stratejik

Planlama ve İzleme Kurulu Başkanı

16. TOPLANTI (16.4.2013)

Doç. Dr. Ahmet ÖZEN

Dokuz Eylül Üniversitesi Maliye Bölümü,
Öğretim Üyesi

Mehmet ELGÜN

Şanlıurfa Belediyesi, Strateji Geliştirme
Müdürü

Derya BULUT

Bursa Belediye Meclisi, Kadın Erkek Fırsat
Eşitliği Komisyonu Başkanı

Ayşegül ÖCALAN

Bursa Büyükşehir Belediyesi, Kadın Erkek
Eşitliği Birimi Sorumlusu

17. TOPLANTI (7.5.2013)

Mevlüt ÇAVUŞOĞLU

Antalya Milletvekili, 2010-2012 Avrupa
Konseyi Parlamenterler Meclisi Başkanı

Ebru ÖZBERK ANLI

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi, Ulusal Proje
Koordinatörü

18. TOPLANTI (21.5.2013)

Doç. Dr. Aşkın ASAN

Aile ve Sosyal Politikalar Bakan Yardımcısı
Alt Komisyon Raporunun görüşülmesi ve
kabul edilerek Komisyona havale edilmesi

19. ve 20. TOPLANTI
(16.12.2013 ve 19.12.2013)
TOPLUMSAL CİNSİYETE
DUYARLI BÜTÇELEME
ÇALIŞTAYI, KOCAELİ
(30.3.2013)

Prof. Dr. Kamil TÜĞEN

Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü Başkanı

Pınar ÖZEL

Kalkınma Bakanlığı, Planlama Uzmanı

Taşkın BABAOĞLAN

Kalkınma Bakanlığı, Planlama Uzmanı

Mustafa ŞAHİN

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Yasama
Uzmanı

Murat GENÇ

Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel
Müdürlüğü, Maliye Uzmanı

Nurgül AKSOY

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının
Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzman

Dr. Duygu DALGIÇ UYAR

Türkiye Belediyeler Birliği Dış İlişkiler
Müdürlüğü, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
Uzmanı

Nermin GÜRSOY

Nevşehir Belediyesi Kadın Çalışmaları ve
Eğitim Merkezi (Kadın Erkek Eşitlik Birimi)
Sorumlusu

Yrd. Doç. Dr. Burcu Yakut ÇAKAR

Kocaeli Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu
Sosyal Hizmet Bölümü, Öğretim Üyesi

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇE: LİTERATÜR İNCELEMESİ, DÜNYADAKİ VE TÜRKİYE’DEKİ GELİŞMELER

1. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB) yaklaşımı, merkezi yönetim veya yerel yönetimlerin bütçe süreçlerinin tüm aşamalarına ve düzeylerine toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının kazandırılmasına odaklanmaktadır. Bu yaklaşım daha geniş bir çerçeve içinde ele alındığında, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan, program ve politikalara yerleştirilmesi yaklaşımının bütçe sürecinde uygulanması olarak tanımlanmaktadır (Council of Europe, 2005).

TCDB yaklaşımının mevcut bütçelere yönelik temel eleştirisi tarafsızlık kabulüne ve bu kabulün doğurduğu toplumsal cinsiyet körlüğüne ilişkindir. Mevcut bütçe yaklaşımına göre, uygulanan politikalar spesifik olarak kadınlara veya erkeklere yönelik değildir ve her iki kesimi de eşit bir biçimde etkilemektedir. Bütçelerde çoğu zaman bu argümanı geçersizleştirecek doğrudan, açık bir önceliğin geliştirildiği görülmez. TCDB yaklaşımının toplumsal cinsiyet körlüğü niteliği tam da bu bakışa yöneliktir. Daha açık bir ifadeyle, mevcut bütçelerin kadınların ve erkeklerin yaşam koşullarındaki eşitsizliklere, farklı rol ve sorumluluklarına, farklı ihtiyaç ve önceliklerine duyarlı kaldığı ileri sürülmektedir (Elson, 1999a).

1.1. BÜTÇELERİN TOPLUMSAL CİNSİYET KÖRLÜĞÜ

Toplumsal cinsiyet körlüğünün anlaşılabilmesi açısından toplumsal cinsiyet kavramının biyolojik cinsiyet kavramından ayrılan yönlerinin öncelikle ele alınması gerekir.² Bu bağlamda, biyolojik cinsiyet doğal, anatomik özellikleri işaret ederken, toplumsal cinsiyet kadınlara ve erkeklere toplumsal ve kültürel süreçlerde yüklenen anlamlar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Çoğu zaman, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliklerin gerekçesi olarak söz konusu doğal, anatomik farklılıklar gösterilmekte ve bu farklılıklardan hareketle kadınlık ve erkeklığe eşitsiz sonuçlara yol açan bir dizi rol ve sorumluluk atfedilmektedir.

Bu kabullere göre, günümüzde kısmen zayıflama eğiliminde olsa da erkeğin ailesinin geçimini ve güvenliğini sağlama sorumluluğu, kadınların da eş, çocuk ve diğer aile üyelerinin bakımları ve gereksinimlerini karşılama sorumluluğu bulunmaktadır. Kadınlar ev ve aile alanının sınırları içinde erkekler ise kamusal alanda konumlanmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı bu işbölümünün sonucunda

---

² Savran’a göre bu ayrım, ilk defa Ann Oakley (1972) geliştirilmiş olup, temel katkılarından biri kadınlık ve erkeklığın toplumsal dönüşüme açık davranış ve varoluş biçimleri olduğunu ilan etmesidir (Savran, 2004: 233–234).

kadınlar vatandaşlar olarak sivil, ekonomik, sosyal ve siyasi haklarının kullanımında erkeklerin çok gerisinde kalmaktadır.³

Kadınların arasında yaşam koşulları ve deneyimleri ortak ve benzer özellikler gösterebildiği gibi farklılıklar da gösterebilmektedir.⁴ Bu farklılıklar; eğitim düzeyi, ekonomik güç, medeni hal gibi durumlardan kaynaklanabileceği gibi toplumsal cinsiyetleri dışında etnik, dinsel, sınıfsal aidiyetlerinden de kaynaklanabilmektedir. Erkekler arasındaki yaşam koşulları da büyük bir çeşitlilik içinde olup benzerlikler kadar farklılıklar da içermektedir.

Toplumsal cinsiyet körlüğüne karşı geliştirilen toplumsal cinsiyet bakış açısının en temel özelliği, kadınlara ve erkeklere yönelik genellemeler yerine kadınlar ve erkekler arasında olduğu kadar kadınların ve erkeklerin kendi aralarındaki farklılıkları da göz önünde bulundurmasıdır.

Bu duyarlılıktan yoksunluk olarak bütçelerde kendini gösteren toplumsal cinsiyet körlüğü, sadece kadın ve kız çocukları açısından değil, toplumun bütünü

---

³ Kamusal alan-özel alan ikiliği ve toplumsal cinsiyet-vatandaşlık tartışmalarının başyapıtlarından biri Pateman'a aittir (Pateman, 1988). Pateman'a göre, ulus devletlere temel oluşturan toplum sözleşmesi erkek kardeşler arasında bağitlanmıştır. Kardeşler doğal hakları dışındaki iradelerini (egemenliklerini, hak ve yetkilerini) sözleşme çerçevesinde tek bir iradeye devretmişlerdir. Bu irade, genel irade olarak adlandırılmaktadır. Genel irade; erkek kardeşlerin kişisel iradelerinden ayrı, onların üstünde bir kolektivite olarak benimsenir. Egemenlik de "ulus" adı verilen bu kolektiviteye aittir. Aynı zamanda, erkek kardeşler arasında egemenliğe devredilmeyen doğal haklar vardır. Bunlar; özgürlük, güvenlik, mülkiyet hakkı, baskıya karşı direnme hakkı gibi liberal hakların yanı sıra erkeklerin kadınlar üzerinde evlilikten doğan ataerkil haklarını da içermektedir. Bu hakların temel nitelikleri devredilemez, vazgeçilemez ve dokunulamaz olmalarıdır. Bu hak ve özgürlükler, devlet ve diğer erkek kardeşlere karşı da ileri sürülebilmektedir. Pateman'a göre; toplum sözleşmesinde kamusal dünya, erkeğin doğal haklarını kullandığı ev/aile alanını içermeyecek şekilde ve kadına karşıtlık üzerinden inşa edilmiştir. Başka bir deyişle, sivil toplum, kadınlar ve temsil ettikleri her şeyin dışlanmasıyla inşa edilmiştir. Özgür ve eşit erkek kardeşlerin kadınlar üzerinde egemenliği devredilmez, dokunulmaz doğal hakları evlilikten doğan ataerkil hakları da kapsar. Bu hak kullanımı kadın üzerinde hiyerarşi, vesayet, kısmen şiddet uygulama gibi bir dizi yetkiyi içerir. Sonsözü söyleme yetkisine sahip olan erkek, kamusal alanda da ailenin birliğini temsil eden hukuki bir kişiliktir. Kamusal alan, bir yandan devlet ile bu hukuki kişilikler arasında, diğer yandan bu hukuki kişiliklerin kendi aralarında inşa edilir. Bu bağlamda hukuki kişiliğin kendisi vatandaşdır. Devletin tüzel kişiliğinin de dahil edildiği bu çerçeveye için bkz. Şahin, 2012.

⁴ Üçüncü kuşak kadın hareketi savunucularının belirgin katkılarından biri farklılıklara yapılan vurgu olmuştur. Kadınların kadın olmakla ortak bir deneyimler kümesini paylaştıkları görüşüne siyahî kadınların başını çektiği muhalefetin (hem yazın, hem de aktivizm bağlamında) eleştirisi, rengin dışında diğer aidiyetleri de içine alan hızlı bir gelişim göstermiştir. Bu eleştirilerde, kadın kategorisi etrafında "sahte bir evrensellik" oluşturulduğu vurgulanmaktadır. Farklı deneyimler kümesine sahip, hatta bu ortak, benzer deneyim karşısında çoğu zaman "öteki"leştirilen kadınların dışlandığı ileri sürülmektedir.

açısından da ciddi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Kapsamlı boyutlara sahip bu sonuçları genel çizgileriyle; var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerin güçlenmesi, kamu kaynaklarının kullanımında etkinlik ve etkililik kaybı ile bütçe süreçlerine eksik katılım ve temsil sorunu başlıkları altında ele almak mümkündür.

(i) Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin güçlenmesi

Bütçeler, esas itibarıyla toplumsal ihtiyaçların karşılanmasına yönelik vatandaşlara sunulacak kamu hizmetleri sipariş listesidir (Bulutoglu, 1997: 192). Aynı zamanda bütçelerde söz konusu kamu hizmetlerini gerçekleştirebilmek için yapılacak kamu harcamaları, bu harcamaları karşılamak için vatandaşlardan toplanacak vergiler ve diğer kamu gelirleri yer alır. Toplumsal cinsiyet körlüğünün yol açtığı toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kamu hizmetleri, kamu harcamaları ve kamu gelirleri alanlarında çeşitli şekillerde açığa çıkabilmektedir.

- Kadınlar evde yoğun çalışmaları nedeniyle kamu hizmetlerinden yararlanamadıkları gibi kamu hizmetlerindeki yetersizlikler de kadınların omuzlarındaki iş yüklerini artırmaktadır. Özellikle çocuk, hasta, yaşlı veya engelli bakımını üstlenen kadınların ev dışı faaliyetlere katılımları çok sınırlı kalmaktadır. Bu kapsamda, kreş, huzurevi, engelli rehabilitasyon merkezleri gibi kamu sosyal hizmet kuruluşlarının yetersizliği, kadınların emeğinin yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Buna karşın, bazı toplumlarda geçerli olan kültürel kabuller aile üyeleri için bu türden kuruluşlardan yararlanmayı da engelleyebilmektedir.

- Kamu sosyal hizmetleri kadar kamu altyapı yatırımlarının da kadınlar ve kız çocuklarının yaşamları üzerinde erkeklere göre daha belirgin refah etkileri bulunmaktadır. Chakraborty tarafından zaman kullanım istatistikleri kullanılarak yapılan bir çalışmada, Hindistan’da kamu altyapı yatırımları ile kadınların ev için sarf ettikleri emek kullanımı arasındaki etkileşim ortaya koyulmaktadır. Bu çalışmada, kamunun özellikle altyapı hizmetlerinin, örneğin su yatırımlarının, kadınların zaman yüklerini azaltan ve böylece gelir getirici çalışma veya boş zaman için kullanabilecekleri zamanı artıran etkileri bulgulanmıştır. Bununla birlikte, kamunun bu türden altyapı yatırımları, yoksulluğu azaltıcı, ailelerin eğitim (kız çocuklarının okullaşması gibi) ve sağlık durumunu iyileştirici etkilerde de bulunmaktadır (Chakraborty, 2010).

- Kadın ve kız çocukları kamu hizmetlerinden uzaklık, zaman ve güvenlik sorunları nedeniyle yararlanamayabilmektedir. Meslek edindirme kursu, halk kütüphanesi ve okul gibi kamu hizmet binalarının evden çok uzak olması, buralardaki faaliyetlerin zamanlarının uygunsuz olması (akşam saatlerinde tiyatro gösterimi, halk konseri gibi) ve eve gidiş ve gelişlerde güvenlik sorunları nedenleriyle kadın ve kız çocuklarının çeşitli kamu hizmetlerine erişimleri sınırlı kalmaktadır. Bu bağlamda, kadınlar ve kız çocukları açısından eğitim kurumlarının ve diğer eğitsel-sosyal-kültürel hizmetlerin yaygınlığı, toplu ulaşım hizmetleri,

kolluk faaliyetleri ve gece aydınlatmaları erkeklere ve oğlan çocuklarına göre çok daha fazla önem taşımaktadır.

- Kamu hizmetlerinden yararlanmanın bir harcama yapılmasını gerektirdiği hallerde özellikle düşük ve orta gelir düzeyine sahip ailelerde kadınların gereksinimlerinin ikincilleştiği ve baskılandığı görülebilmektedir. Eğitim ve sağlık hizmetleri ile sosyal hizmetlerde harç, ücret, katılma payı gibi uygulamalarda bu duruma rastlanabilmektedir.⁵ Nanda, Kenya’da sağlık alanında yaptığı saha çalışmasıyla, katılım payı, kullanıcı katkısı gibi uygulamaların kadınların hizmetlerden yararlanma düzeyini azalttığını ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini artıran etkilerde bulunduğunu ortaya koymuştur. (Nanda, 2002: 127-134). Elektrik, su, ısınmaya dönük fiyatlar ve toplu taşıma ücretlerindeki artışlar da kadınların kamu hizmetlerinden yararlanmasını azalttığı gibi evde sarf ettikleri emeğin kullanımını da artırabilmektedir.

- Kamu hizmetlerinin uygulanmasında görülebilen bazı cinsiyetçi uygulamalar, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini teşvik edebilmektedir. Örneğin, kadına yönelik şiddetle mücadelede toplumsal cinsiyete duyarlı bir kamu hizmeti örgütlenmesi sağlanamaması (güvenlik görevlilerinin cinsiyetçi gerekçelerle duyarsızlık göstermeleri, sığınma evleri yetersizlikleri gibi), kadınlara yönelik şiddeti artırıcı etkide bulunabilmektedir.⁶ Yine güçlü bir ataerkil ideolojinin benimsetildiği eğitim hizmetleri, yeni kuşakların toplumsal cinsiyet önyargılarına sahip olmalarına yol açabilmektedir. Cinsiyetçi ön yargıların güçlenebildiği diğer önemli bir kamu hizmeti alanı savunma hizmetleridir. Zorunlu askerlik kapsamında silâh altına alınan erkeklere askerlik süresince verilen eğitimler ve benimsetilen rol modeller aracılığıyla cinsiyetçi kodlar güçlenebilmektedir. Özellikle, darbelerin

---

⁵ Barnett ve Grown’un (2004) da belirttiği gibi çoğunlukla katılım payını savunanlar tarafından “kullanıcının katkı ödemesi (*user charges*)” uygulamalarında hizmetlerin ekonomik açıdan etkin düzeyinin yakalanmasının amaçlandığı, yoksul vatandaşların bu ödemelerden istisna tutulması ile toplumsal boyutun da ihmal edilmeyeceği sıklıkla vurgulanır. Ancak, uygulamalarda yoksulluğun tanımlanmasındaki ve işleyişteki bir dizi sorunun sonucu yoksul kesimlerin büyük bir bölümünün (özellikle kadınlar ve kız çocuklarının) hizmetten yoksun kaldığı belirtilmektedir.

⁶ Kadına yönelik şiddetle mücadele hizmetlerinde adli tıp, delil-kanıt, kovuşturma-soruşturma prosedürleri, cezai indirimler, ispat mükellefiyeti gibi konularda toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarsız düzenleme ve işleyişler ciddi eşitsizliklere yol açabilmektedir. Devletlerin kadınlara kişinin güvenliği, yaşam hakkı gibi temel insan haklarına yönelik güvence sağlayamaması kadınların diğer insan haklarının kullanımını da olumsuz etkilemektedir. Yaşanıp yaşanmamasının ötesinde kadınlara yönelik şiddet potansiyelinin var olması dahi kadınların çoğu konuda boyun eğmelerine ve beklentilere göre davranmalarına yol açmaktadır. Bazı kültürel önyargıların baskısı altında şiddete maruz kalan kadının yaşadıklarını diğer kadınlarla veya toplumla paylaşmadığı, hatta güvenlik güçlerine veya yargıya başvurmadığı görülmektedir (Altınay ve Arat, 2008).

yaşandığı ve militarizmin egemen olduğu dönemlerde savunma hizmetlerinin ötesinde ordu müdahaleleriyle eğitim, sağlık, güvenlik, adalet gibi birçok alanda erkek egemen kabullerin güçlendiği görülmektedir.

- Dünya’da son dönemde kamu sosyal güvenlik sistemlerine transferler, bütçelerin en önemli kalemlerinden biri haline gelmiştir. Sosyal güvenlik hizmetleri alanında cinsiyet bazında ayrıştırılmış verilerin görece fazla olması, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin belirgin bir biçimde görülebilmesini mümkün kılmaktadır. Sosyal risklerine karşı asgari bakım ve gelir güvencesine sahip olamayan kadınların (eşlerine veya babalarına) bağımlı konumda yaşamak zorunda kaldıkları görülmektedir. Sosyal güvenlik sistemlerinin kapsamı, yararlanma koşulları, koruma düzeyi, tanımlı sosyal riskleri ve yükümlülük biçimleri toplumsal cinsiyet perspektifinden tetkik edildiğinde, özellikle sosyal sigorta sistemlerinin “ekmek kazanan” erkeği merkez alan ve kadınları ve çocukları erkeğin bakmakla yükümlü olduğu kişiler olarak gören bir yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir.⁷

- Kadınlar kamu hizmetlerine erişimleri ve hakları hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olmayabilmektedir. Kadınların kamusal alanla iletişiminin ve bilgilenme kanallarının erkeklere göre çok daha yetersiz olması, kamu hizmetlerine erişimlerini olumsuz etkilemektedir.

- Dünyada bütçelerin yüzde 20’si ile yüzde 50’si oranında değişen düzeylerde kaynağın ayrıldığı kamu istihdam alanında da toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri bir çok konuda görülebilmektedir. Örneğin, karar alıcılar tarafından kadınların şehir dışında denetim yapabilmesinin “aile sorumlulukları” nedeniyle olanaklı görülmemesi, kadınların müfettişlik ve benzeri mesleklere girmelerini fiilen engelleyebilmektedir. Keza, kadınların yöneticiliğin gerektirdiği sıfatlara haiz olmadığı ön yargısı üzerinden yöneticilik pozisyonlarına terfilerde de erkeklerin tercih edildiği görülmektedir.

- Kamu ihale sistemlerinde aranan şartlar, dünyada son dönemde gelişme gösteren kadın girişimcilerin karşılamalarının zor olduğu ağırlıkta belirlenebilmektedir.

- Mevcut yaklaşıma göre, vergi yükü büyük ölçüde erkekler tarafından ödenmektedir. Bu bağlamda üzerinde durulması gereken konu, kadınların vergilenebilir kapasitesinin düşük olmasının bizatihi bir sonuç olmasıdır (Şenesen, 2013). Kadınların vergilenebilir kapasitesinin düşük olmasının temel nedeni ise kadınların gelir ve servet düzeylerinin erkeklerden çok düşük olmasıdır. Kadınların gelir getirici istihdam dışında kalmaları, çalışma yaşamında düşük gelir elde etmeleri ve giderek zayıflamakla birlikte mirastan eşitsiz yararlandırılmaları bu sonuca etki eden tarihsel faktörleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte, son dönemde görüldüğü üzere vergilerin gelir ve servet yerine, harcamalar üzerine kaydırılması

---

⁷ Refah rejimlerinin ve özelde sosyal güvenlik sistemlerinin toplumsal cinsiyet perspektifinden eleştirel değerlendirmeleri için bkz. Lewis, 1997; Orlof, 1993; O’Connor, 1993.

kadınların vergi yükünü artırmaktadır. Vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payına bağlı olarak kadınlara yönelik regresif sonuçlar açığa çıkabilmektedir.⁸ Öte yandan bir sonraki alt bölümde de ele alınacağı üzere kadınların ev içinde sarf ettikleri emek kamu harcama düzeyini düşüren ve kamu hizmetlerinin etkinliğini artıran bir potansiyele sahiptir. Bu kapsamda açığa çıkan değer, literatürde örtük bir vergi olarak görülmektedir (Antonopoulos, 2008).

Yukarıda bütçelerin toplumsal cinsiyet körlüğünün yol açtığı toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin bazıları ele alınmıştır. Bu kapsamda bütçelerde toplumsal cinsiyet körlüğü yerine toplumsal cinsiyete duyarlı bakış açısının benimsenmesi, cari yaklaşımın aşağıda yer verdiğimiz bazı soruları göz önünde bulundurmasını gerektirmektedir:

Toplumsal ihtiyaçların belirlenmesinde kadınların ve erkeklerin farklılaşan ve hatta özgülleşebilen ihtiyaçları eşit önemde değerlendirilmiş midir? Politikalar etkileri itibarıyla toplumsal ilişkilerde var olan kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlikleri artırmakta mıdır, azaltmakta mıdır? Kadınların görünmeyen

---

⁸ Gelir vergisinin toplumsal cinsiyet perspektifinden analizinde aile beyannameyi uygulaması yazında yaygın olarak kullanılan açıklayıcı bir örnektir. Vergi biriminin kişi yerine aile olarak tanımlanması çeşitli eşitsizlikler yaratabilmektedir. Bu uygulamada eşlerin çalışmalarından elde ettikleri gelirlerin birlikte beyanı (*joint filing*) ve vergilendirilmesi esastır. Gelir vergisinin artan oranlı yapısı nedeniyle kadınların çalışması vergi ödenecek dilimi ve oranı yukarı çekmektedir. Bu durumda kadınların çalışması aile için ilave vergi yükü artışı doğurmaktadır, alternatif maliyeti yükselterek aile için caydırıcı özellikler kazanmasına yol açmaktadır. Gelir vergisi, kurumlar vergisi ve servet vergilerinde ekonomik ve sosyal amaçlar doğrultusunda vergi teşviklerinin (oranlarda, matrahtan indirilecek giderler, istisnalar ve muafiyetlerin) toplumsal cinsiyetler arasında farklı etkileri olabilmektedir. Hemen her ülkenin vergi sisteminde çeşitli sosyal sektörlere (eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, spor vb.) vergi teşvikleri yer almaktadır. Bu kapsamda örneğin, futbol kulüplerine yapılan yardımlara sağlanan vergi teşviklerinin erkekler lehine etkisi görünür bir tercih olurken benzer biçimde, kadın sığınma evlerine yapılacak yardımlara sağlanacak vergi teşvikleri kadınların lehine bir tercih olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda teşvik düzeyleri de dolaylı olarak kadınlar veya erkekler lehine farklılaştırılabilir ve bu farklılaşmalar mükellefleri yönlendirmektedir. Bu farklılaşmalar vergi politikasının sosyal önceliğini göstermektedir. Aynı düzey ve tek tip vergi teşviklerinin, sonuçları itibarıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin azaltma yeteneğinin daha sınırlı olduğu görülmektedir.

Özellikle menkul kıymet gelirleri ve faiz gelirlerinin düşük vergilendirilmesi veya istisna tutulmaları, vergi sistemine regresiflik getirirken kreş ve yaşlı bakım merkezlerine yapılan ödemelerin ya vergiden istisna tutulması ya da kendi gelir vergisi matrahından indirilmesi progresif etkilere sahiptir. Tarihsel olarak servet eşitsizliğine maruz kalmış kadınlar açısından servet vergilerindeki rantiyer kesimlere tanınan istisnaların kaldırılması, oranların artırılması ve elde edilecek harcama yeteneğinin cinsiyet duyarlı kamu hizmetlerine tahsisi toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe politikasının önemli bir gündemini oluşturur. Maliye Politikası bağlamında bkz. Çağatay, 2003b.

emeklerindeki baskı ve omuzlarındaki yükler azalmakta mıdır? Kadın ve erkeklerin farklılaşabilen ihtiyaçlarının karşılanması için yeterli düzeyde kaynak ayrılmış mıdır? Kamu hizmeti gerçekten kitlesel bir görünüm içinde kadınlara ve erkeklere ulaşabilmekte midir? Kamu hizmetinin sunumu için istihdam edilenler içinde kadınların ve erkeklerin oranları nelerdir? Kamu hizmeti için gerekli olan mal ve hizmet alımlarının yapıldığı firmalarda kadınların ve erkeklerin sahiplik ilişkisi ile istihdam kompozisyonu nasıldır?

(ii) Görünmez toplumsal maliyetler ve kamu kaynaklarının kullanımında etkinlik ve etkililik kaybı

Bütçeler yönetim belgesi olmalarının yanı sıra temel iktisat politikası araçlarından biridir. İktisat politikalarının temel amacı, ekonomik ve toplumsal refahı artırmaktır. Bu refah genel olarak ekonomide büyüme, istikrarın sağlanması, tam istihdamın gerçekleşmesi ve adil bir gelir dağılımının yaratılması olarak özetlenebilir. Maliye (bütçe) politikaları, bu amaçlara yönelik esas itibarıyla kamu harcamaları ve vergilerin miktarı ve bileşimi üzerinden işlevsel kılınır (Pinar, 2006: 31-40).

Bu bağlamda, TCDB yaklaşımının temel eleştirisi mevcut bütçe politikalarının dayandığı ekonomik yaklaşımların kullandığı kavramlar ve varsayımlara yöneliktir. Örneğin, anaakım yaklaşımlar ekonomide hane halkını/aileyi üretim değil, tüketim ve tasarruf içinde olan bir kesim olarak görür. Bu yaklaşımlara göre, hane halkı ekonomiye sunduğu üretim faktörleri karşılığında faktör gelirleri elde eder ve ihtiyaçlarını karşılamak için tüketimde bulunur. TCDB yaklaşımına göre, hane halkı tarihsel-toplumsal süreçlerde değişen ölçülerde sadece tüketimin değil, aynı zamanda üretimin gerçekleştiği bir kurumdur. Büyük ölçüde kadınlarca aile üyelerinin gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik yemek, bulaşık-çamaşır yıkama, ütü yapma, temizlik, ısınma, çocuk bakımı, çocukların eğitimleri ile ilgili işler, hasta-yaşlı-engelli bakımı, alışveriş, fatura ödeme, eğitsel-sosyal-psikolojik destekler gibi bir dizi iş ve sorumluluk yerine getirilmektedir. Bu kapsamın yanı sıra, akraba ve komşuluk dayanışması içinde kadınlarca yapılan iş ve hizmetler, hayırsever faaliyetler, gönüllü çalışmalar devasa büyüklüğe sahip bakım ekonomisini oluşturur (Beneria, 1992; Folbre, 1994). Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımı açısından kadınların sarf ettikleri bu emeğin görünürlüğü son derece önem taşıyan bir olgudur.

Öte yandan, kadınlar zamanlarının büyük bir bölümünü bu sorumluluklara ayırdıklarından ekonomik bağımsızlıklarını elde etmeye yönelik ücretli/gelir getirici faaliyetler için zamanları kalmamakta veya sınırlandırılmaktadır. Keza, bu zaman yoksulluğu kendilerini geliştirmelerine veya sosyal yaşama katılımlarını da olanaksızlaştırmaktadır. Bu rol ve sorumluluklar gereği sarf edilen yoğun emeğe toplumda saygınlık ve değer atfedilmemesi kadınların ikincilleşmesine yol açan temel bir cinsiyetçi iş bölümünü oluşturmaktadır. Yapılan çeşitli hesaplamalara

göre, hane ölçeğinde gerçekleşen mal ve hizmet üretimi ve tüketiminin (yok sayılan değer) büyüklüğü, gayri safi yurt içi hasılanın (GSYH) yüzde 30'u ile yüzde 100'ü arasında değişebilen bir büyüklüğe sahiptir (Ironmonger, 2000). Bu büyüklüğe ulaşmış bakım ekonomisi ile ekonominin etkileşimi göz önüne alınmaksızın ekonomideki kaynak tahsisi süreçlerinin etkinliğinden söz etmek olanaklı değildir. Örneğin, çalışma hayatında daha düşük ücretle işçi çalıştırılabilmesi, geçim mücadelesinde işçilerin kadınların görünmeyen emeğine dayalı olarak ailelerinde beslenme, giyinme, ısınma, bakım gibi gereksinimlerinin karşılanmasına bağlıdır ve bu yönüyle kadınlardan iş dünyasına bir değer transferi gerçekleşmektedir. Bu türden bir iş bölümü sonucu kullanılan kadın emeği, kamu hizmetleri ve harcamalarının da yükselmesini engellemekte ve bütçe dengesine olumlu katkıda bulunmaktadır (Antonopoulos, 2008).

Anaakım yaklaşımlara yönelik diğer bir eleştiri konusu, aile üyeleri arasında eşitliğin, iş birliğinin ve dayanışmanın geçerli olduğuna yönelik kabullerdir. Ailelerde bütçe imkânları içinde hangi ihtiyaçların öncelikleşmekte olduğuna bakıldığında, kadınların ve kız çocuklarının konumlarını ikincil gören güçlü bir eğilimin bulunduğundan söz etmek mümkündür. Atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri, kültürel ön yargılar etkili olmakla birlikte, aileler arasında sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel (zengin-yoksul, eğitilmiş-eğitimsiz, kent-kır, geniş aile-çekirdek aile gibi) birçok değişkene bağlı olarak sonuçlar çeşitlenebilmekte ve değişebilmektedir.

Yukarıda ele alındığı gibi, yaşamın gerçeklerinden kopuk varsayımlara ve kavramlara dayalı olarak uygulanan bütçe politikalarında, kadın ve erkekleri eşit etkileyeceği varsayımına dayalı olarak belirlenen öncelikler ile gerçekleştirmeler (çıktı/sonuç) arasındaki ilişki epeyce zayıflamaktadır. Bu da, politikaların ve kaynak kullanımlarının etkinliğini ve etkililiğini azaltmaktadır. Öte yandan, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ekonomide yol açtığı etkinlik kaybını ve görünmez maliyetleri; tarımsal üretim, büyüme-eğitim, işgücü piyasası-büyüme alanlarında yapılan çalışmalar ortaya koymaktadır.⁹

İktisat politikası olarak işlevselleşen bütçe önceliklerine TCDB yaklaşımı içinde şu sorular yöneltilebilir: Bütçe politikaları toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini artırmakta mıdır? azaltmakta mıdır? Kadınların görünmeyen emekleri üzerinde etkiler göz önünde bulundurulmuş mudur? Toplumsal cinsiyet bakış açısı

---

⁹ Elson anılan konulardaki çalışmaların bazılarını örneklemektedir. Elson'dan aktardığımız kadarıyla Kenya'da yapılan bir çalışmada toplumsal cinsiyet eşitsizliği azaldıkça tarımsal üretimde verimliliğin arttığı görülmektedir (Saito ve Spurling, 1992). Büyüme ve eğitim ilişkisini ele alan diğer bir çalışmada kadınların eğitim düzeyinin yükselmesinin ekonomide büyümeyi artırdığı saptanmıştır (Hill ve King, 1995). Latin Amerika ölçeğinde yapılan bir çalışmada ise işgücü piyasasında toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ortadan kalkmasına koşut kadınların gelirlerinin ve milli gelirin arttığı görülmektedir (Tzannatos, 1991).

ekonomik analizlerde ve politika tasarımlarında işlevselleşmiş midir? Hane halkı (aile) içinde görülebilecek eşitsizlikler dikkate alınmış mıdır? İktisadi kaynakların etkinlik hesaplamalarında kadınlar üzerindeki görünmez maliyetler göz önünde bulundurulmuş mudur? Eşitlik ve etkinlik ilişkisi doğru kurgulanmış mıdır? Kadınlar ve erkeklerin tüketim, tasarruf ve yatırım davranışlarındaki farklılıklar göz önünde bulundurulmuş mudur?

(iii) Bütçe süreçlerinde temsil ve katılım sorunu

Bütçe süreci, formel olarak siyasi ve bürokratik aktörlerin yer aldığı bir süreçtir. Temsili demokrasi çerçevesinde seçimleri kazanan siyasi partice/partilerce oluşturulan ve parlamentolarda güvenoyu alan hükümetler, programları doğrultusunda politika önceliklerini bütçelerde ortaya koyarlar. Parlamentoların izin ve onayından geçen bu bütçeler, hükümetlerin yönetiminde bürokrasi-idare tarafından uygulanır ve sonuçları tekrar parlamentolar tarafından denetlenir. Bu döngü demokrasilerin evrensel kabulleri arasındadır. Bütçe hakkı olarak ifade edilen parlamentoların bu yetkileri, dünyada Magna Carta'dan bugüne uzanan demokrasi mücadelesinin en önemli kazanımlarından biridir.¹⁰

Siyasette görülen temsilde eşitsizlik sorunu bütçenin siyasi karar alma ve uygulama süreçlerinde çok daha ağır yaşanmaktadır. Özellikle, parlamentoya veya kabineye girebilen kadınlardan maliye, ekonomi, dış politika gibi alanlarda görev alanların sayısının aile, çocuk, eğitim gibi sosyal politika alanlarında görev alan kadınların sayısına göre çok daha düşük olduğu görülmektedir.

Öte yandan, bürokrasi alanında da benzer eğilimler görülmektedir. Kamuda, özellikle de bütçe süreçlerinde etkili olan kurumlarda, yönetici pozisyonlarında çalışan kadınların oranı, kamudaki kadın çalışan ortalamasının çok gerisinde kalmaktadır.

TCDB yaklaşımı bu bağlamda sadece bütçe ile ilgili karar alma süreçlerindeki seçilmiş veya atanmış kadınların sayısındaki artışla değil, biçimsel temsilin ötesinde

---

¹⁰ Bütçe hakkının demokratik gelişimi sürecinde Fransız İhtilali ve Fransız Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirgesinin önemi yadsınmamakla birlikte kadın hakları hareketinin önemli isimlerinden Olympe de Gouges tarafından Fransız Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirgesine karşı 1791 yılında yayınlanan "Kadın Yurttaş Hakları Bildirgesi"nde bütçe hakkı talebine yer verildiği görülmektedir.

"Madde XIII: Devletin giderleri ve idari giderler için kadın ve erkeklerin katkısı eşittir. Kadınlar bütün yükümlülük ve yorucu işlerde katkıda bulunurlar, bu nedenle görev, iş, talep, onur ve zanaatta da paylaşımına katılırlar.

Madde XIV: Kadın ve erkek yurttaşlar kendileri veya temsilcileri aracılığıyla vergilerin zorunlu olup olmadığına karar verme hakkına sahiptir. Kadın yurttaşlar, sadece varlıklarında değil, aynı zamanda resmi kurumlarda, vergilerin toplanması, bunların kullanılması ve süresinin belirlenmesi sürecine eşit oranda katılabildikleri takdirde bunu kabul ederler.

Madde XV: Vergi ödemesinde erkeklerle bir olan kadınlar, resmi devlet memurundan mali işlerle ilgili bilgi alma hakkına sahiptir."

toplumsal cinsiyetlerin farklılaşan gereksinimlerinin ve eşitsiz yaşam koşullarının politikleştirilebileceği karşılıklı etkileşime açık katılımcı kurumsal mekanizmaların varlığını ve işlerliğini de gerekli görmektedir. Kadınların ve erkeklerin yeterli düzeyde bilgilendirilmelerinin sağlanması, politika yapım süreçlerinde danışma mekanizmalarının kurulması, kadın örgütleri ile doğrudan beraber çalışmanın benimsenmesi, iş birliği ve güçlendirme süreçlerinde karar verme gücünün tanınması katılımcılığı olanaklı kılabilecek bazı yöntemlere işaret etmektedir.

TCDB yaklaşımının bir yönüyle kadın hareketi mücadelesinin bir kazanımı olduğu düşünüldüğünde, bütçe sürecinde bu katılımcı mekanizmalar içindeki kadın örgütlerinin konumu vazgeçilmez öneme sahiptir. Kadın hareketlerinin politik gündemleri çeşitlenerek kadına yönelik şiddet, aile içi eşitsizlikler, çalışma yaşamındaki ayrımcılıklar, sosyal politikalar gibi gündemlerden bütçe, dış politika gibi alanlara uzanan ilgi genişlemekte ve bu alanlardaki kapasiteleri hızla güçlenmektedir.

TCDB yaklaşımı doğrultusunda bütçe süreçlerinde temsil ve katılım sorununa ilişkin aşağıdaki sorular üretilebilir: Hükümette kadın bakan sayısı ve oranı nedir? Hangi bakanlıklar kadınlar tarafından üstlenilmiştir? Bu bakanlıklara ayrılan kamu kaynağının toplam bütçe içindeki payı nedir? Parlamentodaki kadın milletvekili oranı nedir? Kadın milletvekilleri hangi komisyonlarda görev almaktadır? Siyasi partilerin genel merkez ve parlamento gruplarındaki görev dağılımında kadın siyasetçilerin oranı nedir? Bütçe sürecinde rol alan bakanlık ve kamu idarelerinin yönetici pozisyonlarında kadınların oranı nedir? Kadınların karar alma süreçlerinde temsil edilmelerini ve konumlanmalarını engelleyen koşulların tespiti ve bunlara ilişkin çözüm önerilerine yönelik çabalar mevcut mudur? Bütçe sürecinde kadın örgütlerinin veya örgütsüz kadınların taleplerinin iletildiği ve onlarla müzakere edildiği formel mekanizmalar oluşturulmuş mudur? Bütçe uygulamaları hakkında vatandaşların bilgilенmelerini sağlayan ve uygulamada iş birliğini ve kamuoyu denetimini olanaklı kılan mekanizmalar oluşturulmuş mudur? Bütçeler, kadın erkek tüm vatandaşlar için kolay, anlaşılabilir formatta ve çeşitlilikte üretilmiş midir? Bu belgelere erişimler fiilen sağlanmış mıdır?

1.2. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMEYE YÖNELİK FARKINDALIK OLUŞTURULMASI VE KURUMSAL KAPASİTENİN SAĞLANMASI

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımının temel amacı, yaşamın her alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına bütçe zemininden katkı sunmaktır. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet eşitliği kadınların ve erkeklerin eşit haklar, sorumluluklar ve fırsatlara sahip olmalarını işaret etmektedir. Kadınlar ve erkeklerin ekonomik bağımsızlıklarını eşit koşullarda kazanmaları, karar alma süreçlerinde eşit temsil edilmeleri, toplumsal cinsiyete dayalı her türlü şiddetin ortadan kaldırılması, toplumsal cinsiyet ön yargılarının yok edilmesi ile iş ve aile yaşamının uzlaştırılmasına yönelik eşit rol ve sorumlulukların üstlenilmesi bunun

tipik tezahürleri olarak görülebilir. Kuşkusuz, bu türden amaçlara her ülkenin özgün politik ve sosyal bağlamına göre ilaveler yapılabilir veya önem derecesine göre çeşitli boyutlar kazandırılabilir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınlar ve erkekler, kız ve oğlan çocukları arasında özdeşlik veya aynılığın oluşturulması değil, farklılıklara duyarlı eşitliğin yaşamsallaşmasını ifade etmektedir.

Bu bakış açısının mevcut merkezi yönetim ve yerel yönetim bütçe süreçlerine kazandırılmasına yönelik çalışmaların iki alanda yoğunlaştığı görülmektedir: Birincisi; bütçe kapsamında uygulanan politikaların kadınlar ve erkekler, kız ve oğlan çocukları üzerindeki etkilerini görünür kılmaya, anlamaya ve paydaşlar arasında farkındalık oluşturmaya yönelik çalışmaların yürütülmesidir. İkincisi ise kurumsal kapasitenin oluşturulmasına yönelik iş bölümünün geliştirilmesi, iş birliği ve koordinasyonun sağlanmasıdır.

(i) Bütçe kapsamında uygulanan politikaların kadınlar ve erkekler, kız ve oğlan çocukları üzerindeki etkilerini görünür kılmaya, anlamaya ve paydaşlar arasında farkındalık oluşturmaya yönelik çalışmalar

Mevcut bütçelerin toplumsal cinsiyet körlüğünün yol açtığı sonuçların görünür kılınması için toplumsal cinsiyet istatistikleri, zaman kullanım anketleri, toplumsal cinsiyete duyarlı harcamaların sınıflandırılması, çeşitli analiz teknikleri ve yöntemlerin geliştirildiği görülmektedir. Kuşkusuz bu analitik gelişim, toplumsal cinsiyet eşitliğinin bütçe sürecine dahil edilmesi ve toplumsal cinsiyete duyarlı politika önceliklerinin ve uygulamaların geliştirilmesine yönelik de işlevselleşebilmektedir.

Toplumsal cinsiyet istatistiklerinin üretilmesi ve zaman kullanım anketleri

Toplumsal cinsiyet eşitliği gündemine duyarlılık ulusal ve küresel düzeyde geliştikçe, toplumsal cinsiyete duyarlı verilere gereksinim de artmaktadır. Toplumsal cinsiyete duyarlı veriler, politika yapımı ve araştırmalar için önem taşıdığı gibi nüfusun bütününe özelliklerini daha doğru kavranmasına da katkı sunmaktadır. Toplumsal cinsiyet istatistikleri ayrı ve izole edilmiş bir alan olmayıp, istatistiğin üretildiği ekonomi, tarım, sağlık, istihdam gibi tüm alanlarda kadın ve erkeklerin durumlarını, açığa çıkan farklılıkları ve değişen-değişmeyen koşulları keşfetmeye odaklanmaktadır.¹¹ Böyle bir enformasyon TCDB'nin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politikaları ve karar alıcılar açısından büyük önem taşımaktadır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı veriler ve özellikle zaman kullanım anketleri sayesinde piyasa dışında gerçekleşen ekonomik faaliyetler tespit edilmekte ve ekonomik yaşamın bütününe ait bilgiler derlenebilmektedir. Bu bağlamda, hane içi üretimin zaman-saat üzerinden iktisadi değeri ölçülebilmektedir. İktisadi ve sosyal refahın artmasında görünmeyen ve tanınmayan bakım ekonomisinin analizi, çeşitli

¹¹ Toplumsal cinsiyet istatistiklerin üretiminde özellikle veri toplama tekniklerinin önyargıları ve sosyal kültürel faktörleri göz önüne alması gerekir.

iktisadi değişimlerin, politikaların ve uygulamaların daha doğru ve tam anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Çalışma zamanının ücretli ve karşılıksız çalışma zamanı olarak iki grupta incelenebilmesi sayesinde sosyo-ekonomik eşitsizliklerin kaynağı ve sonuçlarına dair farklı bakış açıları getirilebilmekte ve çözüme yönelik politikalara da yön verilebilmektedir (Memiş ve Kızıllırmak, 2012). Özetle, zaman kullanım verileri; bakım ekonomisinin iktisadi boyutları, kadınların görünmeyen emekleri ve gelir getirici emekleri arasındaki etkileşim, ekonominin bütünlüğü içinde hanehalkının rolünün görülmesi, genişletilmiş GSYH hesaplamaları gibi birçok konu için kullanılabilir.

Bütçe harcamalarının sınıflandırılması ve analiz teknikleri

Literatürde üç temel katkı yaygınlıkla kabul edilmektedir. Birincisi; Sharp'ın kamu harcamalarını üçlü sınıflandırmasıdır. Sharp, kamu harcamalarını üçlü sınıflandırmaya tabi tutmuştur:

(i) Toplumsal cinsiyete özgü kamu harcamaları

(ii) Kamu hizmetlerinde (özellikle kamu istihdamında) eşit fırsatlar sağlanmasına yönelik harcamalar

(iii) İlk iki kategoriye girmeyen kadın, erkek, kız ve erkek çocukları üzerinde etkileri olan genel nitelikli harcamalar

İkincisi, Elson tarafından geliştirilen analiz teknikleridir.¹² Elson, mevcut araç ve teknikleri cinsiyete duyarlı bir biçimde kullanılabilir hale getirmiştir:

(i) Orta vadeli toplumsal cinsiyete duyarlı ekonomi politikası çerçevesi

(ii) Toplumsal cinsiyete duyarlı politika önceliklerinin değerlendirilmesi

(iii) Kamu harcamalarının toplumsal cinsiyete duyarlı yansıma analizi

(iv) Kamu gelirlerinin, özellikle vergilerin, toplumsal cinsiyete duyarlı yansıma analizi

(v) Hizmetten yararlananların değerlendirmeleri

(vi) Bütçenin zaman kullanımını üzerine etkilerinin analizi

(vii) Toplumsal cinsiyet sorumlu bütçe gerçekleştirmeleri

---

¹² Gerek analizlerde gerekse cinsiyete duyarlı formülasyonlarda kullanılan bu tekniklerin metodolojik ilkeler açısından alanın birikiminden yararlanması gerekir. Örneğin metodolojik bir ilke, yaşam koşullarına dair bilgiye erişimde kadınların ve erkeklerin gözlerinden görebilmez. Yaşamın içinde kadınların çoğunlukla görünmez kılınan, değersiz sayılan deneyimlerinin bilgisine erişimde bu ilke büyük önem taşır. Diğer önemli bir ilke toplumsal cinsiyetin toplumsal cinsiyet dışındaki sınıf, etnisite, renk, inanç gibi aidiyetlerle kesişmelerinin göz önünde bulundurulmasıdır. Keza, yaşamın içinde kriz dönemleri özel ilgiyi gerektirir. Yaşamın görece istikrarlı dönemlerinde çeşitli nedenlerle açığa çıkmayan, görülmeyebilen bir dizi cinsiyetçi kabul kriz dönemlerinde gün yüzüne çıkabilmektedir. Bu dönemlerde kadınlar açık cinsiyetçi önyargılarla görece dolaysız, aracısız bir biçimde karşılaşabilmektedir (Stanley ve Wise, 1995). Kadınların gerçek yerine toplumca beklenen normlara uygun yanıtlar verme eğilimi ve bunun bilginin geçerliliğini zayıflatması temel bir risk alanı olarak görülür.

Üçüncüsü, Güney Afrika Kadın Bütçe inisiyatifinin beş adımlı yöntemidir. Güney Afrika tecrübesi ışığında TCDB girişimlerinin kullanabileceği beş adımlı basit bir çerçeve geliştirildiği görülmektedir.

Birinci adım, öncelikle bütçe kapsamında herhangi bir politika alanında (eğitim, sağlık gibi) kadın, erkek, kız ve oğlan çocuklarının durumlarının analizinin (*situation analysis*) yapılmasıdır.

İkinci adım, yürürlükteki mevzuat, program, politika ve projelerin değerlendirilerek, kadınlara yönelik sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzlemde hem açık hem de örtük toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine yol açan koşulların değiştirilmesine odaklanmış politika amaç ve hedeflerinin belirlenmesidir.

Üçüncüsü, belirlenen ve benimsenen politika amaç ve hedeflerinin uygulanabilirliği için bütçe ödeneklerinin yeterli düzeyde olup olmadığının değerlendirilmesidir.

Dördüncü adımda, uygulanan politika kapsamında hizmetin nitelikli bir biçimde hedef kitlesine sunulup sunulmadığı ve tahsis edilen kaynakların (ödeneklerin) kullanılıp kullanılmadığının izlenmesidir.

Son adımda ise sunulan hizmetler aracılığıyla amaç ve hedeflere ulaşıp ulaşılmadığının uygulama sonuçları itibarıyla değerlendirilmesi ve gerçekleştirmelerin denetiminin yapılmasıdır.

(ii) Kurumsal kapasitenin oluşturulmasına yönelik paydaşların rolü, iş birliği ve koordinasyon

TCDB yaklaşımının yaşama geçirilmesi açısından hükümet, bürokrasi, parlamento, kadın örgütleri, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, uluslararası kuruluşlar gibi aktörler arasında iş birliği büyük önem taşımaktadır.

Hükümetlerin kendi inisiyatifleri veya parlamentoların ve sivil toplum kuruluşlarının teşvikleriyle TCDB alanında adım attıkları görülmektedir. Berlin örneğinde olduğu gibi, bazen kadın örgütleri seçim döneminde siyasal partilerden söz almakta ve seçimlerin ardından gerek hükümeti gerekse parlamentoyu harekete geçirebilmektedirler. Bu bağlamda TCDB yaklaşımının en temel amaçlarından biri, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik siyaset kurumunun hesap verme sorumluluklarını güçlendirmektir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin hükümet taahhütleri ile politika gerçekleştirmelerinin her yıl yinelenen bütçe müzakerelerinde değerlendirilmesinin kamuoyunda hesap verme sorumluluğu ile kadın-erkek eşitliği arasındaki ilişkiyi güçlendirmesi beklenmektedir. Hükümetlerin kolektif sorumlulukları olduğu gibi, her bakanın kendi görev alanına ilişkin sorumlulukları da bulunmaktadır. Seçim beyannameleri, üst politika belgeleri veya uluslararası taahhütler hükümetlerin toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi sahiplenmelerine önemli etkide bulunmaktadır.

Ülke uygulamalarına bakıldığında en etkili TCDB uygulamalarının hükümet kararlarına dayalı olarak başlatılan ve Maliye Bakanlıkları ile kamu yönetimindeki toplumsal cinsiyet eşitliği mekanizmalarının iş birliği ve koordinasyonunda gelişen inisiyatiflerce gerçekleştirildiği görülmektedir.¹³

Maliye bakanlıklarının genel olarak bütçe ve diğer yönetim süreçlerinde kamu idareleri üzerinde koordinasyon rolünün bulunması, bu bakanlığın öncülüğündeki girişimleri güçlü kılmaktadır. Bununla birlikte, maliye bakanlıkları diğer kamu idareleri ile karşılaştırıldığında statükonun değişmesine en fazla direnç gösteren kurumlardan olabilmektedir (Sen, 1999).

Toplumsal cinsiyet eşitliği mekanizmaları da, kamu üzerinde maliye bakanlıklarına göre çok daha etkisiz ancak değişimlere uyum yeteneği güçlü kurumlar olarak görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik kurumların örgütlenme tipine bağlı olarak da etki derecesi değişebilmektedir (Testorin, 2001). Bakanlık olarak örgütlenme diğer örgütlenme tiplerine göre çok daha etkilidir. Kurumun konumunun zayıf veya güçlü kılınması esas itibarıyla hükümetin konuyu sahiplenme düzeyine bağlı olarak değişmektedir.

Bazı örneklerde (Avusturya, Almanya gibi) de tüm bakanlıkların temsilcilerinin yer aldığı başbakanlığa bağlı bir komisyon veya çalışma grubu TCDB yönündeki süreci koordine etmektedir. Bakanlıkların veya kamu idarelerinin temsiliyetinde de çeşitlilikler görülebilmektedir. Bazı uygulamalarda üst düzey yöneticiler, bazılarında bütçe birimleri bazılarında ise toplumsal cinsiyet eşitliği birimleri kurumlarını temsil etmektedir.

Bakanlıklar ve kamu idarelerinin kendi bünyelerinde cinsiyete duyarlı iş bölümü ve ihtisaslaşmayı sağlamaları da büyük önem taşımaktadır. Bakanlıklar ve kamu idarelerinin en üst yöneticiye bağlı bir toplumsal cinsiyet eşitliği birimi ve/veya tüm hizmet birimlerinden temsilcilerinin katıldığı bir komisyon kurdukları görülmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet birimlerinin izole bir konumda kalmaması ve tüm hizmet birimlerinin sorumluluk üstlenmesinin altı çizilmektedir.

Parlamentolar sürecin tüm aşamalarında iletişim ve iş birliği içinde olunması gereken temel aktörlerden biridir. Parlamentolar hükümetin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını izlemekte ve değerlendirmektedir. Bilindiği gibi, bütçe sürecinin dört aşamasının ikisi (izin/onay ve denetim aşamaları) parlamentoda cereyan etmektedir. Bununla birlikte, özellikle parlamenter demokrasilerde parlamentoların bütçe üzerindeki etkisi çok sınırlı kalmaktadır. Parlamentolar bünyesinde toplumsal cinsiyet eşitliğine dönük ihtisas

---

¹³ TCDB uygulamaları karşısında önemli bir risk bürokrasinin ağır iş yükü ve zaman baskısı altında olmasıdır. Bu durumda bürokrasi asli görev ve sorumluluklarının dışındaki bu türden gelişmelere yeterli düzeyde ilgi göstermemektedir. Dolayısıyla, mevcut çalışanların iş yükü göz önünde bulundurulmalıdır. (Quinn, 2009)

komisyonlarının varlığı önem taşımakla birlikte, bu komisyonlar çoğunlukla bütçe sürecinde etkili olamamaktadır. Bu komisyonların maliye-bütçe komisyonları ile birlikte TCDB'ye yönelik kurumsallaşma sürecine refakat etmeleri uygulama başarısını çok daha olumlu etkilemektedir.

Parlamentoların bakanlıklar ve kamu idarelerinden kendi görev alanlarına ilişkin toplumsal cinsiyet konularında tam, yeterli ve zamanında bilgileri elde edebilmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu konuda birçok ülke toplumsal cinsiyet eşitliği taahhütlerine ilişkin izleme ve hesap verme mekanizmaları oluşturmuştur. Örneğin Japonya ve Danimarka'da hükümet parlamentoya yıllık raporlar sunmaktadır. Bu raporlarda genel olarak toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadınların güçlendirilmesine yönelik atılan adımlara, sağlanan ilerlemelere ve gelecek yıla ilişkin öngörülen faaliyetlere yer verilmektedir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) özelinde de, örneğin Hollanda'da devlet raporu CEDAW Komitesi'ne sunulmadan önce parlamentoya sunulmaktadır. Rapor üzerine CEDAW Komitesi'nin tavsiyeleri tekrar parlamentoda ele alınmaktadır. Uruguay'da CEDAW Komitesinin tavsiyeleri üzerine parlamentoda özel bir oturum düzenlenmektedir.

Bu kapsamda; parlamento bünyesinde milletvekillerine bilgi ve enformasyon sağlamak üzere bağımsız araştırma birimlerinin kurulması, parlamentoların kadın örgütleri ve üniversitelerle formel iletişim mekanizmalarının oluşturulması, komisyon ve genel kuruldaki bütçe müzakerelerinde toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri için yeterli ölçüde zaman ayrılması ve bütçe kanunu dışında yürürlüğe giren bütçenin hizmet, harcama ve gelirlerinde değişiklikler yapan kanunların etkilerinin izlenmesi öneriler olarak literatürde yer almaktadır (Byanyima and Wehner, 2004).

Kadın örgütleri TCDB uygulamalarının itici gücü olmaktadır. Kadın örgütleri bağımsızlıklarını koruyarak faaliyet konularına göre sürecin bütünlüğü içinde rol alabilecekleri gibi, her bir bakanlığın veya kamu idaresinin görev alanında da rol alabilmektedir. Kurumsal mekanizmalar bağlamında bakanlıklar veya kamu idarelerinin bütçe hazırlık ve uygulamalarında kadın hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ile yakın iş birliği içinde çalışmaları önerilmektedir. Özellikle kamunun bütçe hakkında kadın örgütlerinin bilgi donanımını ve değerlendirme yetilerini güçlendirici eğitimler vermesi büyük önem taşımaktadır. Burada yerli veya yabancı akademisyen, uzman ve araştırmacıların yanı sıra uluslararası kuruluşların bilgi ve tecrübesinden de yararlanılmalıdır.

2. DÜNYADAKİ GELİŞMELER

Dünyadaki gelişmeleri, uluslararası kuruluşlar ve ülke uygulamaları olarak iki bölümde ele almak mümkündür:

2.1. ULUSLARARASI KURULUŞLAR

TCDB yaklaşımının hızlı gelişiminde uluslararası kuruluşların büyük rolü olmuştur. Özellikle, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1995 yılında Pekin'de gerçekleştirilen IV. Dünya Kadın Konferansı'nda kabul edilen Eylem Platformu Belgesi'nde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe önemli bir başlık olarak yer almıştır. Hükümetler, kadınların kamu hizmetlerinden ve kamu harcamalarından nasıl yararlandıklarının sistematik olarak gözden geçirilmesi, hizmet ve harcamalara eşit ulaşılabilirliği sağlayacak bütçe uygulamalarının yürütülmesi, cinsiyetler arası etki analizlerinin gerçekleştirilmesi ve cinsiyet eşitliğine yönelik yeterli kamu kaynaklarının tahsis edilmesi konularında taahhütler altına girmişlerdir.

Öte yandan, CEDAW ve 1999 yılında bağtlanan sözleşmeye bağlı İhtiyari Protokol, hükümetlerin toplumsal cinsiyetler arası ayrımcılığın önlenmesi ve eşitliğin sağlanmasına yönelik faaliyetler yürütme konusunda aktif roller üstlenmelerini öngörmektedir.¹⁴ Özellikle İhtiyari Protokol, Sözleşme'de bahsedilen hakların ihlali durumunda, iç hukuk yollarının tüketilmesi koşuluyla kişisel başvuru hakkı tanımakta ve CEDAW Komitesi'ne ilgili ülkelerde inceleme hakkı vermektedir. Ayrıca, CEDAW çerçevesinde iki tür raporun CEDAW Komitesi'ne düzenli olarak iletilmesi öngörülmektedir. Biri, sözleşmeyi onaylayan ülkelerin hükümetlerinin dört yılda bir CEDAW perspektifi doğrultusunda yaptıkları faaliyetlerin belirtildiği rapordur. CEDAW Gölge Raporu (*shadow report*) olarak adlandırılan diğer raporda ise sivil toplum kuruluşlarınca CEDAW çerçevesinde hükümetin raporuna paralel olarak ilgili dönemde ülkedeki toplumsal cinsiyet alanındaki gelişmeler değerlendirilmektedir. Bu şekilde sivil toplum kuruluşlarının sürece taraf olarak dâhil edilmesi daha objektif değerlendirme olanağı sağlamaktadır. Hükümet raporları veya gölge raporlarda bütçe ile doğrudan veya dolaylı ilişkili konuların ağırlığı TCDB girişimlerinin önemini artırmaktadır.¹⁵ Türkiye'nin 20 Ocak 2005 tarihinde sunulan birleştirilmiş Dördüncü ve Beşinci

---

¹⁴ CEDAW'ın devlet bütçesi ile kesişen bir dizi maddesinin (veya düzenlemesinin) bulunduğu açıktır. CEDAW perspektifinden bütçenin nasıl işlevsel kılınabileceği, CEDAW'ın çeşitli maddeleri ile bütçenin makroekonomik çerçevesi, kamu harcama ve gelirleri, karar alma süreçleri ve denetim gibi boyutları arasındaki ilişkiler üzerine bkz. Elson, 2006.

¹⁵ Örnek için bkz. *Women's Rights – some progress, many gaps (Shadow report by Dutch NGOs; an examination of the Fifth Report by the Government of the Netherlands on Implementation of the UN CEDAW, 2005-2008)*.

lke Raporu'na ilişkin CEDAW Komitesi'nin nihai yorumlarında, toplumsal cinsiyet perspektifinin ülkemiz ekonomik planlamasına dahil edilmesine ilişkin bilgi bulunmaması eleŐtirilmiŐtir. Altıncı lke Raporu'na ilişkin yorumlarda ise kadınların yeterince temsil edilmediği veya dezavantajlı durumda olduğu alanlarda geçici özel önlemler uygulanması ve kadınların ilerlemesini sağlamak için gerekli olan ek kaynağın ayrılması tavsiye edilmiştir.

Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu'nun 52'nci oturumunun ana teması "cinsiyet eşitliğinin finansmanı ve kadının güçlendirilmesi" olarak belirlenmiş ve toplantıda cinsiyet eşitliğinin sağlanması için tüm gelir ve harcamaların toplumsal cinsiyete duyarlı analizlerini yapmak ve tüm düzeylerde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelerin hazırlanmasını sağlamak konusunda ortak görüş ortaya çıkmış ve sonuç belgesinin 21. maddesinde bütçe bağlamında bir dizi kararlar alınmıştır. (bkz Ek:1) Keza, Avrupa Konseyi ve Dünya Bankası nezdinde de ciddi çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda, Avrupa Konseyi toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının tüm ana plan ve programlara yerleştirilmesini (*gender mainstreaming*) 1996 yılında benimsemiŐ, 1997 yılında imzalanan ve 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile oluşan yasal temelde dönemsel yol haritaları ile başlıca politika alanlarını belirlemiştir. Bu politika alanlarından biri de bölgesel ve ulusal düzeylerde toplumsal cinsiyete duyarlı bteleminin uygulanmasıdır.

Avrupa Konseyi tarafından 2005 yılında yayımlanan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme politikalarının değerlendirildiği raporda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe alanında iyi örnekler arasında ülkemizde uygulanan Şartlı nakit transferi gösterilmiştir.

Diğer taraftan, 2006 yılında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi tarafından alınan 1739 sayılı Tavsiye Kararı'nda; bütçelerin kadınları ve erkekleri hem gelir hem de harcamalar açısından farklı etkilediği, bütçe süreçlerinin her aşamasına toplumsal cinsiyet bakış açısının yerleştirilmesinin kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırmada çok önemli bir araç olduğu, hesap verebilirlik, Şeffaflık ve etkinlik bakımından TCDB'nin avantajlar sağladığı hususları vurgulanmıştır.

Avrupa Birliği'nin Avrupa Akdeniz Ortaklığı (EUROMED) faaliyeti olarak birincisi 14-15 Kasım 2006 tarihinde İstanbul'da, ikincisi 11-12 Kasım 2009 tarihlerinde MarakeŐ'te toplanan Bakanlar Konferanslarında alınan kararlarda da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye özel vurgu yapılmıştır. Sonraki süreçte Avrupa Birliği Akdeniz İçin Birlik olarak isimlendirilen topluluğun Eylül 2013'te Fransa'da gerçekleştirdiği nc Bakanlar Konferansı toplantısında alınan kararda ise doğrudan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusuna vurgu yapılmadığı görülmektedir.

2.2. ÜLKE UYGULAMALARI¹⁶

TCDB¹⁷ girişimlerinin tarihi oldukça yenidir. İlk girişim, yaygın olarak kabul edildiği üzere, 1980'li yılların ortalarında Avustralya'da ortaya çıkmıştır (Sharp ve Broomhill, 2002). Uluslararası kuruluşların da desteğiyle TCDB yaklaşımının çeşitli düzeylerde uygulama imkânı bulunduğu ülke sayısı giderek artmıştır. Ülke uygulamaları büyük çeşitlilik göstermektedir. Yaygın görünüm hükümet/bürokrasi, parlamento, sivil toplum kuruluşları, akademisyenler ve araştırmacılar arasında çeşitli düzeylerde sağlanan iş birliklerine dayalı girişim biçimleridir (İngiltere, İskoçya, Kenya, Güney Afrika, Uganda). Bununla birlikte, hükümet/bürokrasi odaklı girişimler olarak Avustralya, Avusturya, İrlanda, Fransa, Filipinler; sivil toplum kuruluşlarının bağımsız çalışmaları açısından Meksika ve Şili örnekleri anılabilir (Budlender, Sharp ve Allen, 1998).

TCDB yaklaşımı, merkezi ve yerel yönetim bütçelerinin bütününe hedeflese de, gelişim düzeyi ve uygulamalar itibarıyla henüz sınırlı ilerlemeler kaydetmiştir. Kamu hizmeti ve harcamalarından sağlık, eğitim gibi seçilmiş alanlar (sektörlerde) veya herhangi bir hizmet alanındaki tekil sorunlar (AIDS vs.), vergi politikaları, üniversiteler gibi kuruluş bütçeleri ilk akla gelen örnekleri oluşturmaktadır.¹⁸

Avustralya

TCDB yaklaşımının ilk uygulaması genel olarak kabul edildiği üzere Avustralya'da görülmüştür. 1980'lerin ortalarında kadın bürokratlar tarafından federal devlet düzeyinde örgütlenmeye çalışılmıştır. Gelişimi içinde devletin bünyesinde cinsiyet eşitliği mekanizmasına evrilmiştir. Bu örgütlenme aracılığıyla, toplumsal cinsiyet eşitliği ile bütçe ilişkisini raporlayan resmi bir bütçe belgesi, her mali yılın bütçe müzakerelerinde yararlanılan önemli bir kaynak haline gelmiştir. Bu belgede kamu idarelerinin harcamaları ve gelirlerinin kadın ve erkekler açısından sonuçlarını içeren standartlaştırılmış formatlarda veriler derlenmiştir. Ancak, 1990'lı yılların ortalarındaki hükümetlerin konuya ilgisiz kalmaları, bu yaklaşımın gelişimini olumsuz etkilemiştir. Öte yandan TCDB hâlen Tasmanian ve Victorian gibi eyaletlerde bütçe sürecinde referans bir bakış açısı olarak değerlendirilmektedir. (Sharp ve Broomhill, 2002).

---

¹⁶ Ülke uygulamalarına ilişkin ayrıca Rapor'da yer alan Pınar ÖZEL ve Taşkın BABAOĞLU, Kamil TÜĞEN, Gülay GÜNLÜK ŞENESEN'in sunumlarına bakılabilir.

¹⁷ TCDB girişimi, Avustralya'da ortaya çıkışında "kadın bütçesi (*women's budget*)" olarak adlandırılırken, literatürde vurgunun "kadın" kavramından "toplumsal cinsiyet" kavramına kaymasına paralel olarak "toplumsal cinsiyete sorumlu bütçe (*gender-responsible budget*)", "toplumsal cinsiyet bütçesi (*gender budget*)", "toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe (*gender sensitivity budgeting*)", "toplumsal cinsiyet bütçeleme (*gender budgeting*)" gibi çeşitli adlar altında ifade edilmektedir.

¹⁸ Dünyada TCDB girişimleri, bu girişimlerin karşılaştığı engeller, başarılı/başarısız yönleri hakkında genel bilgi için bkz. Budlender, 2001.

Avusturya¹⁹

TCDB yaklaşımını uygulayan ülkeler arasında en yetkin örnek Avusturya olmuştur. Avusturya Anayasası'nın 13. maddesinde “*federal ve yerel yönetimler bütçe sürecinde kadın ve erkeklerin fırsat eşitliğinin sağlanmasına gayret ederler*” hükmü yer almaktadır. Keza, 51. madde, kadın-erkek arasındaki fiilî eşitlik amacına yönelik sonuç odaklılık ilkesini düzenlemektedir. Bu doğrultuda, Maliye Bakanlığınca bütçe hazırlama rehberleri hazırlanmış, bakanlık veya kamu idare bütçelerinde her politika setinin içerdiği hedeflerden en az birinin ilgili kamu hizmeti alanındaki kadın-erkek eşitliğine yönelik olarak belirlenmesi zorunluluğu getirilmiştir. Avusturya’da TCDB yaklaşımının benimsenmesi bütçe reform sürecinde gerçekleşmiş ve özellikle performans esaslı bütçeleme sistemine geçilmesiyle kamu maliyesinde sonuç/çıktı odaklı bir yaklaşım geliştirilmiştir.

Bu süreçte TCDB yaklaşımına dair Bakanlar Kurulunda beş karar kabul edilmiştir:

- 2000 yılında bakanlıklar arası toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan, program ve politikalara yerleştirilmesi komisyonu kurulmuştur.
- 2002 yılında bu Komisyonun çalışma programı kabul edilmiştir.
- 2004 yılında toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan, program ve politikalara yerleştirilmesine yönelik hedefler belirlenmiş ve bu kapsamda federal bakanlıkların tüm bütçe politika önceliklerine toplumsal cinsiyet bakış açısının dâhil edilmesi kararlaştırılmıştır.
- 2008 yılında kamu idareleri için TCDB Uygulama Kılavuzu kabul edilmiştir.
- 2011 yılında beş öncelikli alanda toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan, program ve politikaları yaklaşımı ve TCDB yaklaşımının sistematik olarak ve süreklilik içinde uygulanması kararlaştırılmıştır.

Anayasanın yanı sıra Avusturya’da 2013 yılında yürürlüğe giren Federal Organik Bütçe Kanununun birçok maddesinde TCDB yaklaşımı hüküm altına alınmıştır.

Federal yönetim dışında Viyana Belediyesi’nde de TCDB yaklaşımı doğrultusunda uygulamalar geliştirildiği görülmektedir.

Fas

Kamunun bütçe sürecinde toplumsal cinsiyet bakış açısı kazandığı önemli diğer bir örneğin Fas olduğu görülmektedir. Fas Ekonomi ve Finans Bakanlığı, TCDB yaklaşımı açısından her yıl toplumsal cinsiyet raporu hazırlamakta ve bu raporda hemen hemen tüm hizmet alanlarında durum analizleri, amaç/hedefler, uygulanan program/projeler ve nihai gerçekleştirmeler konusunda kapsamlı bilgilere yer verilmektedir. Özellikle, analizleri güç olan su, enerji, ulaşım ve konut gibi altyapı hizmetlerinin dahi değerlendirildiği görülmektedir.

---

¹⁹ Steger (2010), Steger (2012), Klatzer (2008), Frey ve Köhnen (2012), Maurer (2012).

İngiltere

TCDB yaklaşımının önerdiği aktörler arası ilişkilerin kavranmasında İngiltere'deki Kadın Bütçe Grubu ile Hazine arasındaki iş birliği önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bağımsız bir örgüt olarak akademisyenler, sendikacılar ve sivil toplum kuruluşlarında çalışanlardan oluşan Kadın Bütçe Grubu, özellikle İngiliz Hazinesi ile yakın iş birliği içinde çalışmakta ve bütçe hazırlık döneminde toplantılar yapmaktadır. Bütçe hazırlık aşaması tamamlanmadan kamuoyuna açıklanan taslak görünüm üzerine TCDB yaklaşımından eleştirel ön bütçe raporları yayımlamaktadır (Bellamy, Bennett ve Millar, 2006).

Uganda

Uganda'da parlamento ile sivil toplum kuruluşları (*Forum for Women in Democracy-FOWODE*) arasında TCDB alanında sağlanan iş birliği anılmaya değer iyi örnekler arasındadır.²⁰ Bütçe sürecinin parlamento aşamasına (izin/onay-denetim) toplumsal cinsiyet perspektifinin dâhil edilmesine yönelik Uganda'da parlamenter Byanyima'nın çalışmalarının önemli katkıları olmuştur. TCDB girişimleri açısından kadın parlamenterlerin ve kadın bürokratların sürece dâhil olmaları bir kaldıraç etkisi yaratmaktadır. Uganda'da TCDB girişimi, gelişimi içinde hükümet tarafından da giderek artan ölçüde desteklenmiştir. Hatta Yerel Yönetim Bakanlığı tarafından yerel yönetim bütçelerinde geliştirilebilecek TCDB girişimlerine yönelik kullanabilecek analitik araçlar ve yaklaşımlar hakkında bilgilere yer verilen yayınların üretildiği görülmektedir.²¹

İskoçya

İskoçya'da İngiltere'deki gelişime benzer bir biçimde İskoçya Kadın Bütçe Grubu,²² formel olarak Mayıs 2000'de kurulmuştur. Kadın Bütçe Grubu, temel amacını İskoçya kamu politikası sürecine cinsiyet etki analizleri sağlayarak katkı sunmak ve kamu politikası sürecini eşitlikçi yönde değiştirebilmek olarak ortaya koymuştur. Bu kuruluş, özellikle spor ve sağlık politikaları alanlarında bazı projelerde etkili olabilmıştır.

Öte yandan, İskoç Devleti'nde TCDB girişiminin ötesinde cinsiyete duyarlı bir perspektifin geliştirilmeye çalışıldığı gözlenmektedir. Bu sonuçta, kadın hareketinin İngiltere'ye karşı İskoçya'nın bugünkü özerkliğine kavuşmasında verilen politik mücadelede aktif rolünün etkisi olduğu belirtilmektedir. Kadın hareketinde bulunmuş birçok aktivist İskoçya'nın yeni siyasi yapısının kurumsallaşma sürecinde bakan,

²⁰ Daha geniş bilgi için bkz. <http://www.fowode.org>

²¹ Republic of Uganda, Ministry of Local Government, *Gender Budgeting Guidelines and Analytical Tools for Lower Local Governments*, (2005), <http://www.iknowpolitics.org/node/84>

²² İskoçya'da toplumsal cinsiyet bütçeleme girişimi için bkz. (McKay vd, 2004), x<erişim adresi: http://www.infopolis.es/web/GenderBudgets/pdf/GB_Scotland.pdf

milletvekili gibi önemli konulara gelebilmiştir. Tüm bu dinamiklerin karmaşık etkisi altında önemli bir adım, devlete toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama görevi veren 2006 yılında kabul edilen Eşitlik Kanunu'dur.

İskoçya'da bu Kanun, 1975 tarihli Cinsiyet Ayrımcılığı Kanunu'nu kapsamlı bir biçimde değiştirmiştir. İki temel fonksiyon belirlenmiştir. Biri, ayrımcılık ve zararlarının ortadan kaldırılması, diğeri ise kadın ve erkek arasında fırsat eşitliğinin ilerletilmesidir. Bu genel görevlerin yaşama geçirilmesine yönelik düzenlemeyle Bakanlar Kurulu spesifik görevler adı altında yönetime dair bir çerçeve belirlemiştir.

Buna göre; bakanlıklar ve kamu idareleri tarafından;

(i) Faaliyetlerinin kadın ve erkek, kız ve erkek çocukları üzerindeki etkileri hakkında enformasyon toplanacak,

(ii) Kendi hizmet alanında hizmetten yararlananlara, çalışanlara ve diğer tüm paydaşlara danışılacak,

(iii) Politika ve pratiklerin cinsiyetler üzerindeki farklı etkileri değerlendirilecek,

(iv) Toplumsal cinsiyet eşitliği ve öncelikleri tanımlanacak,

(v) Bu amaçlara ulaşmak için planlama yapılacak ve atılacak adımlar belirlenecek,

(vi) Bir toplumsal cinsiyet eşitliği planı yayımlanacak, yıllık raporlama yapılacak ve her üç yılda bir ilerlemeler incelenecektir.

Bu Kanun'la, tüm kamu idarelerine kendi hizmet/görev alanlarında kadın ve erkekler arasında fırsat eşitliğinin ilerletilmesine ve hukuksuz ayrımcılık ile bunun muhtemel olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmasına yönelik sorumluluklar yüklenmiştir.

Meksika

Meksika'da sağlık alanında araştırmacı sivil toplum kuruluşları ile geniş yelpazede faaliyet gösteren kadın örgütleri arasında kurulan iş birliğine dayalı gelişen TCDB girişimi ortaya koyduğu çalışmalarla gerek siyasi kesimde (hükümet, parlamento gibi) gerekse kamuoyunda bilgi ve bilinç düzeyinin gelişmesine ciddi katkılar sunmuştur (Fragoso ve Granados, 2004).

Hindistan

Hindistan için TCDB konusundaki dönüm noktası, Maliye Bakanı'nın 2000-2001 dönemine dair bütçe konuşmasıdır.²³ Bakan, bütçe konuşmasında cinsiyete duyarlı bütçelemeye özellikle vurgu yapmış ve akabinde 2002-2007 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'nda, sonrasında On birinci Kalkınma Planı'nda, cinsiyete duyarlı bütçeleme konusuna yer verilmiştir.

²³ Hindistan'da TCDB girişiminin kronolojik gelişimi için bkz.

<http://www.wcd.nic.in/gb/material/index.htm>.

Konunun ülke gündemine taşınmasıyla, 2001’de Kadın ve Çocukların Kalkınması Bakanlığı ve Ulusal Kamu Maliyesi ve Politika Enstitüsü (NIPFP) tarafından bütçenin kadınlar üzerindeki etkisini de dikkate alan bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışma üzerine ilk kez Ekonomi Anketi kapsamına cinsiyet eşitsizliği ve kadının statüsü dâhil edilmiş ve bu konudaki veri eksikliğinin giderilmesi hedeflenmiştir.

2004 yılında farklı birimlerin katılımıyla TCDB’ye ilişkin bir “üst komite” kurulmuş ve bu konuda kurumsallaşmaya yönelik ilk adım atılmıştır. Komitenin önerisiyle, her bir bakanlık veya birimde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Hücreleri (*Gender Budget Cells*) oluşturulmuş, yapılan ve desteklenen politikaların bakanlıklardaki uygulamalarının bu hücreler kanalıyla takibi sağlanmaya çalışılmıştır.

2005-2006 yılından itibaren, ülkede Toplumsal Cinsiyet Bütçe Beyanı hazırlanmaya başlanmıştır. Aşağıdaki tabloda bu beyan hazırlanmaya başlandıktan sonraki yıllar itibarıyla gelişim görülmektedir.

Yıl	Bakanlık Sayısı	TCD Bütçe Tutarı
2005-06	9	14378.68 (%2.79)
2006-07	18	28736.53 (%5.09)
2007-08	27	31177.96 (%4.5)
2008-09	27	27661.67 (%3.68)
2009-10	27	56857.61 (%5.57)
2010-11	28	67749.80 (%6.11)
2011-12	29	78251.02 (%6.22)

Kaynak: <http://nmew.gov.in/printcont.php?lid=99&lang=1&level=2&sublinkid=38&ltypeid=2&domid=4>

2007 yılında Kadın ve Çocukların Kalkınması Bakanlığı tarafından kamu kurumları için TCDB konusunda bir kılavuz hazırlanmıştır. Halen ülkede bu konudaki çalışmalar aktif bir şekilde sürdürülmektedir.

Kanada

Kanada’da bağımsız alternatif federal bütçe girişimi bünyesinde kurulan Toplumsal Cinsiyet Bütçesi Analizi Komisyonunca çalışmalar yürütülmektedir. Her yıl Kanada Parlamentosu Federal Finans Komisyonu’na (diğer ilgili STK’lar

gibi) sunum yapılmaktadır. Bu sunumlarda Komisyonca benimsenen önceliklerin bütçeye yansıtıldığı görülmektedir.²⁴

Üniversite bütçesine odaklanan TCDB girişimleri de bulunmaktadır. Yapılan çalışmada, neoliberalizm ve yeni kamu yönetimi anlayışının bilimin ekonomiye, üniversitelerin de piyasaya özellikle sanayiye bağımlılığını artırdığı gösterilmiştir.²⁵ Disiplinlerin görece öneminin değişmesi, akademide karar alma ve uygulama süreçleri, örgüt kültürü gibi bir dizi alandaki yeni işleyişlerden toplumsal cinsiyetlerin farklı ve büyük ölçüde eşitsiz etkilendikleri vurgulanmaktadır. Kadın akademisyenler ve kız öğrencilerin aleyhine doğrudan ve dolaylı bir dizi etkinin altı çizilmektedir. Bu tespit ve analizler ışığında geliştirilen toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi planlama, uygulama ve değerlendirme aşamalarında tanımlanan bileşenlerin işleyişi sonucu somutlaşmaktadır. Özgül katkılar; (i) toplumsal cinsiyet duyarlı amaçların belirlenmesi, (ii) bağlam göstergeleri, süreç göstergeleri, hedef başarımlar göstergelerinin oluşturulması, (iii) stratejiler, araçlar ve ölçümlerin geliştirilmesi, (iv) izleme, kontrol, raporlamanın sağlanması konularında yapılmıştır. Dortmund Üniversitesi ile Graz Üniversitesi TCDB girişimleri bu çerçevenin uygulandığı iyi örnekler olarak anılmaktadır. Graz Üniversitesi'nde TCDB inisiyatifince (*Gdansk Gender Budget Initiative*) toplumsal cinsiyet perspektifinden bütçenin harcama ve gelirlerinin analizi ve belirlenen sorun alanlarına yönelik bir dizi öneri geliştirilmiştir (Batandynowicz vd, 2005).

---

²⁴ Canadian Center for Policy Alternatives (CCPA), "Gender Budget Initiatives Why They Matter in Canada", by Isabella Bakker in cooperation with the Gender Budget Analysis Committee of the Alternative Federal Budget ve CCPA için bkz. <http://www.policyalternatives.ca/newsroom/updates/pre-budget-submission-season>.

²⁵ Maciej Debski, Andrea Rothe, Birgit Erbe, Werner Fröhlich, Elisabeth Klatzer, Zofia Lapniewska, Monika Mayrhofer, Michaela Neumayr, Michaela Pichlbauer, Malgorzata Tarasiewicz, Johanna Zebisch, *Development of Instruments for Gender Budgeting at Universities*, Development of tools and instruments for Gender Budgeting (WP 11), http://www.frauenakademie.de/projekt/eu_gender-budgeting/img/development-of-instruments.pdf.

3. ÜLKEMİZDEKİ GELİŞMELER

TCDB yaklaşımına yönelik ülkemizde atılan adımları şu şekilde özetlemek mümkündür:

Uygulama Örneği: Şartlı Nakit Transferi

Ülkemizde TCDB yaklaşımının uygulanması kapsamında Şartlı Nakit Transferi uygulaması olumlu etkilerinin tespit edilmiş olması nedeniyle dikkat çekmektedir.

2001 yılında Dünya Bankası aracılığıyla yürütülen Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) ile başlayan ve 2003 yılı itibarıyla ülke genelinde yaygınlaştırılan Şartlı Nakit Transferi uygulamasına göre; nüfusun en yoksul yüzde 6'lık kesiminin eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için belirli miktarda ödeme yapılmaktadır. Ödemeler Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Şartlı nakit transferi, sağlık transferi ve eğitim transferi olarak iki grupta incelenmektedir.

- Sağlık transferleri kapsamında, 0-6 yaş arası çocukların düzenli sağlık kontrolüne götürülebilmeleri için sağlık yardımı yapılmakta ve gebe olan kadınların doğumlarını hastanede gerçekleştirmelerini sağlamak üzere, doğumdan önce hem de doğumdan sonra iki kereye mahsus olmak üzere yine düzenli bir sağlık kontrolü yaptırılması şartıyla, ayrıca bir ödeme yapılmaktadır.

- Diğer taraftan nüfusun en yoksul kesiminde yer alan ve maddi imkânsızlıklar nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen ailelere, çocuklarının okula devam etmeleri şartıyla, “Şartlı Eğitim Yardımı” yapılmaktadır. Ödemeler doğrudan annelere yapılmakta ve kız çocuklarına yapılan yardım miktarı erkek çocuklarına yapılan yardım miktarından daha yüksek olmaktadır.

Şartlı Eğitim Yardımlarına ilişkin etki değerlendirmesi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, sistemde düzenli olarak eğitim yardımı alan çocuklar (deney grubu) ile sisteme başvuru yapmış ancak hak sahibi olamamış hanelerin çocuklarının (kontrol grubu) verisi üzerinden yapılan analize göre; yardım alanlarda, yardım almayanlara göre, devamsız gün sayısının azaldığı, kırsal kesimlerde devamsızlığın azalma oranının daha yüksek olduğu, kız çocuklarında devamsızlığın erkeklere göre iki kat daha fazla azaldığı, 2009-2010 eğitim-öğretim yılı için liseye devam oranlarının erkek çocuklarında %79.4, kız çocuklarında ise %79.36'ya ulaştığı; yardım almayanlarda ise erkek çocuklarında liseye devam oranlarının %57.19, kız çocuklarında %50.08'de kaldığı; İstanbul ve Batı Anadolu Bölgeleri'nde liseye devam oranı %70'ler civarında iken Karadeniz Bölgesi'nde bu oranın %90'lara ulaştığı tespit edilmiştir.²⁶

²⁶ Türkiye'de Uygulanan Şartlı Nakit Transferi Programının Fayda Sahipleri Üzerindeki Etkisinin Nitel ve Nicel Olarak Ölçülmesi Projesi Final Raporu, 2012, Ankara.

Politika Belgeleri ve Farkındalık Oluşturulmasına Yönelik Çalışmalar

Ülkemizdeki politika belgeleri ve farkındalık oluşturulmasına yönelik çalışmaları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konusu ilk kez Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı “Toplumda Kadın Katılımı” Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nda ele alınmıştır. Konunun kalkınma planlarına yansımaları ise ilk kez 10. Kalkınma Planı’nda olmuş, Kalkınma Planı’nda **“Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık oluşturulacak ve örnek uygulamalar geliştirilecektir”** ifadesine yer verilmiştir. 10. Kalkınma Planı’na girdi sağlayan Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu Raporu’nda (rapor henüz yayımlanmamıştır) katılımcılar tarafından TCDB konusu üzerinde ısrarla durulmuş ve aşağıdaki önerilerin altı çizilmiştir:

- Türkiye’de “toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılmasının”, temel plan ve programlarda kalkınmanın temel unsurlarından biri olarak benimsenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun kalkınma plan ve programlarında ve bütçelemede öncelikli bir alan olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

- Yerel yönetimler başta olmak üzere, tüm kurum ve kuruluşlarda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin benimsenmesine ilişkin düzenlemeler hayata geçirilmelidir.

- Mali politika ile para politikası alanlarında ve gerekli bütçe çalışmalarında kadın erkek eşitliği ve kadın istihdamını artırma ilkesiyle hareket edilmeli, yıllık programlar bu yönde yeniden şekillendirilmeli ve cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmaları yürütülmelidir.

- 4 Temmuz 2006 tarihli 26218 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler” ile ilgili 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi’nin B Bölümü’nün “Hizmet Kurumları” başlığı altındaki 6’ncı tedbirde **“Devlet kadınlara yönelik her türlü şiddet eyleminin önlenmesini bir devlet politikası olarak kabul etmelidir. Bu alana yönelik bir bütçe oluşturularak, toplumsal cinsiyet rolleri açısından bütçelerin etki ve sonuçları görünür kılınarak, toplumsal cinsiyete dayalı bütçe analizleri yapılmalıdır.”** düzenlemesine yer verilmiştir.

- Kadın istihdamının artırılmasına yönelik 25 Mayıs 2010 tarihli 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi’ne göre; kadınların sosyo-ekonomik konumlarının güçlendirilmesi, toplumsal yaşamda kadın erkek eşitliğinin sağlanması, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma amaçlarına ulaşılabilmesi için kadınların istihdamının artırılması ve eşit işe eşit ücret imkânının sağlanması şarttır. Kamu kurum ve kuruluşları ve yerel yönetimler hazırlayacakları **stratejik plan, performans programları ve faaliyet raporlarına kadın-erkek eşitliği yaklaşımını dahil edecekler**, bu metinlerde istatistiksel veriler ile bilimsel araştırmalar ve bunlar için kullanılacak ödeneklere yer vereceklerdir.

● Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) tarafından kamu politikalarına temel teşkil etmek üzere tüm tarafların katılımı ile hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planında (2008-2013), toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi amacıyla belirlenen hedef ve stratejilerden biri de “*Ülkemizde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulaması için gerekli çalışmaların başlatılması*” olmuş ve sorumlu kuruluş olarak Maliye Bakanlığı belirlenmiştir. Söz konusu eylem planının güncellenmesine ilişkin çalışmalar sürdürülmektedir.

● Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı KSGM tarafından hazırlanan Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nın (2007-2010) Kurum ve Kuruluşlar Arası İşbirliği kapsamında belirlenen aktivitelerinden biri de “*Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına yönelik bilgilendirme çalışmalarının yapılması*” olarak belirlenmiştir. Söz konusu eylem planı 2012-2015 dönemi için güncellenmiştir. Burada vurgulanmış olan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı ile Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı kamu politikalarına temel teşkil etmek üzere hazırlanan entegre politika dokümanlarıdır. Söz konusu eylem planları kadınların temel sorun alanlarına ilişkin olarak Pekin Eylem Platformu'nda tanımlanan 12 kritik alandan dokuzu (Kadının Eğitimi ve Öğretimi, Kadın ve Ekonomi, Kadın ve Yoksulluk, Kadın ve Sağlık, Kadın ve Çevre, Kadın ve Medya, Yetki ve Karar Alma Sürecine Katılım, Kadının İlerlemesinde Kurumsal Mekanizmalar ve Kadına Yönelik Şiddet) kapsamında tüm tarafların katılımıyla hazırlanmıştır. Belirtilen alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi amacıyla kamu politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında esas alınmak üzere amaç hedef ve uygulama stratejileri belirlenerek kamu kurum ve kuruluşlarına belli sorumluluklar verilmiştir. Nihai hedef, kadına karşı ayrımcılığı önlemek ve kadınların sosyal ekonomik konumlarını iyileştirmektir. Eylem planlarının uygulanmasında sorumluluğu olan kamu kurum ve kuruluşlarının ise eylem planlarında yer alan hedef ve stratejileri kendi kurumsal planlarına (stratejik plan vb.) entegre ederek bu kapsamda geliştirecekleri program ve projeleri hayata geçirmeleri öngörülmektedir. Bu yönüyle değerlendirildiğinde; ulusal eylem planları toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik öncelikli alanların çerçevesini oluşturmaktadır. Belirlenen öncelikli alanlara ilişkin olarak kamu kurum ve kuruluşlarının geliştirecekleri program ve projeler için kaynak ayırmalarının gerekliliği ise toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme açısından ayrıca önem arz etmektedir. Eylem planı uygulamaları ise altı aylık dönemler itibarıyla KSGM tarafından izlenmektedir.

• KSGM'nin 2008-2012 Stratejik Planı'nda "Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve programlara yerleştirilmesi için tarafların bilinç düzeyinin yükseltilmesi" öncelikli amaçlardan biri olarak tanımlanmış ve söz konusu amaç doğrultusunda "2012 yılına kadar kadının insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği bilinç düzeyi yükseltilecektir." hedefine yönelik olarak, "**Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bütçe oluşturulmasında bilinç yükseltici çalışmalar yapılacaktır.**" stratejisi belirlenmiştir. Bu stratejiyle bağlantılı olarak, KSGM tarafından "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme" konusunda kurumları bilgilendirmek ve ülkemizde uygulama olanaklarını değerlendirmek amacıyla yurt dışından konunun uzmanlarının katılımı ile 5-6 Kasım 2008 tarihlerinde "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Eğitim Toplantısı" düzenlenmiştir. Toplantının kapanış oturumunda geleceğe dönük olarak ülkemizde neler yapılabileceği üzerinde durulmuş ve ön plana çıkan hususlar listelenmiştir. (bkz Ek: 2)

• Birleşmiş Milletler Kadınların İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı kapsamında İçişleri Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı (SIDA) iş birliğiyle Kadın Dostu Kentler Projesi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu projenin birinci fazı 2006-2010 yılları arasında İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon ve Van illerinde yürütülmüş, ikinci fazı ise Kadın Dostu Kentler Projesi 2 olarak 2011-2014 yılları arasında Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin, Samsun illerinde yürütülmektedir. Projeye yerel yönetim planlama süreçlerine toplumsal cinsiyetin dâhil edilmesi için yerel yönetimlerin kapasitesinin artırılması amaçlanmıştır. Ayrıca, Kadın Dostu Kent olmayı görev edinmek amacıyla belediyelerce imzalanan Yerel Yaşamda Avrupa Kadın Erkek Eşitliği Şartı'nda yerel yönetimlerin tüm faaliyetlerine toplumsal cinsiyet bakış açısının yerleştirilmesinin kadın-erkek eşitliğinin ilerletilmesi için gerekli olduğu ve bu kapsamda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin uygulanabileceği vurgulanmaktadır. Projenin yürütüldüğü illerde yerel eşitlik eylem planları hazırlanmış ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik bilinçlendirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

• BM Kadınların İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı kapsamında, BM Kadın Birimi (UN Women) ve BM Kalkınma Programı (UNDP) tarafından Eylül 2012 ve Eylül 2015 arasında yerel düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin taahhütlerin uygulanmasının hızlandırılması ve kadın haklarının korunması, geliştirilmesi ve kadınların haklarından yararlanmalarının sağlanması için sürdürülebilir kapasiteler oluşturulmasına katkı sağlanması ve hayatın çeşitli alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı verilmesi amacıyla proje yürütülmektedir. Proje, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (KSGM), İçişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye Belediyeler Birliği ve Sabancı Vakfı iş

birliğiyle 11 ilde (Aydın, Çanakkale, Edirne, Erzincan Eskişehir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kocaeli, Ordu ve Gaziantep) yürütülecektir. Proje hedefleri arasında Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme sistemleri oluşturulmasına yönelik yerel çalışmalar yapılması ve bu çalışmalar sonucunda, yerel yönetimlerin bütçelerinin toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun bir hale gelmesi de yer almaktadır.

- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG) Platformu tarafından 3 Kasım 2008 tarihinde Friedrich Ebert Stiftung (FES) Türkiye Temsilciliği'nin desteği ile “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Dersler, Sorunlar, Öneriler” konulu bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. Çalıştaya toplumsal cinsiyet ve ekonomi uzmanı, İskoç Parlamentosu'nun Bütçe Sürecinde Fırsat Eşitliği Komisyonu 2008/09 dönemi uzman danışmanı ve Avrupa Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Ağı kurucusu olan Glasgow Caledonian Üniversitesi'nden Dr. Ailsa McKay yönlendirici olarak katılmıştır. Söz konusu toplantıya ülkemizden kadın örgütleri, akademisyenler, sivil toplum örgütleri, sendikalar, belediyeler ve valilik temsilcileri katılım sağlamışlardır.

- Türk Demokrasi Vakfı ve İstanbul Kadın Araştırmaları Merkezi tarafından yürütülen ve Marmara Boğazları ve Belediyeler Birliği'nin iştirakçisi olduğu “Yerel Yönetimlerde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Marmara Modeli” eğitim projesi ile Marmara Bölgesi'nde toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.

- Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı tarafından AB desteğiyle yürütülen “Toplumsal Cinsiyet Temelli Yerel Bütçe Analizi” başlıklı proje ile yerel yönetimler açısından konu ele alınmıştır. Söz konusu projede İstanbul Beyoğlu İlçe Belediyesi ile Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü iştirakçi kuruluş olarak yer almıştır.

- Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) tarafından iyi yönetim programı kapsamında “Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu” yayımlanmıştır. Söz konusu kılavuz, yerel yönetimler açısından önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir.

- Haklı Kadın Platformu tarafından 12-13 Ekim 2012 tarihlerinde “Eşitlikçi Bütçe Çalıştayı” gerçekleştirilmiş ve katılımcıların katkılarıyla konu tartışılmıştır.

- İstanbul Üniversitesi Küresel Siyaset ve Yönetim Uygulama ve Araştırma Merkezi, FES, SIDA ve KEİG Platformu ortaklığıyla “Dirlik Temelli Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme” (DTCDB) çalışmalarını, dünyadaki ilk uygulamaların sonuçlarını tartışmak ve kamuoyu ile paylaşmak üzere İstanbul'da 10 Mayıs 2013 tarihinde uluslararası bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Türkiye'den ve yurt dışından katılımcıların bir araya geldiği toplantıda, DTCDB çalışmaları; Almanya, İtalya ve İskoçya deneyimleri üzerinden tartışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ALT KOMİSYON TOPLANTILARI VE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME ÇALIŞTAYI

1. TOPLANTILAR

Alt Komisyonda toplam 20 toplantı gerçekleştirilmiştir.

1.1. BİRİNCİ VE İKİNCİ TOPLANTI (15/11/2012 - 20/11/2012)

Alt Komisyon ilk toplantısında Başkan seçimini gerçekleştirmiştir. İkinci toplantısında ise Alt Komisyon çalışmaları için yol haritası üzerinde görüşmeler yapılmış, Alt Komisyon'un işleyişi ve davet edilecek kurum ve kişiler üzerinde istişarede bulunulmuştur.

1.2. ÜÇÜNCÜ TOPLANTI (22/11/2013)

Mustafa ŞAHİN, Yasama Uzmanı, TBMM

ŞAHİN, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme literatürünün genel çizgileriyle iki alanda gelişim gösterdiğini, birinin bizatihi bütçe bağlamında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin tanınması ve bulgulanmasına yönelik olduğunu, diğerinin ise bütçe sürecine toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin dâhil edilebilirliğine yönelik çalışmaları içerdiğini ifade etmiştir.

ŞAHİN, bütçe bağlamında toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin tanınması, bulgulanması çerçevesinde ülkemizde, bütçeden kaynaklanan eşitsizliklere yönelik personel harcamalarının ve cari transferlerin en önemli kalemini oluşturan sosyal güvenlik sistemine transferlerin dikkate alınabileceğini ifade etmiştir. Her iki alanda toplumsal cinsiyet bazında ayrıştırılmış verilerin görece daha fazla olmasının değerlendirme imkanı sağlayabildiğini ifade etmiştir.

Personel harcamalarının kamu personel sistemindeki eşitsizliklerin yansıdığı ve merkezi yönetim bütçesinin yaklaşık yüzde 20-25'inin aktarıldığı bir harcama alanı olduğu ve dağılımına bakıldığında yaklaşık olarak kadınların toplamın yüzde 30'unu, erkeklerin ise yüzde 70'ini oluşturduğu ifade edilmiştir. Nicel durumun yanı sıra hiyerarşinin üst basamaklarına çıktıkça erkeklerin kendi ortalamalarının üzerinde yoğunlaştığı ve karar alma süreçlerinde baskın konumda oldukları ve buna paralel olarak hiyerarşiye bağlı olarak özlük haklarında da yükselişler görüldüğü vurgulanmıştır.

Merkezi yönetim bütçesinin yaklaşık yüzde 20'sinin aktarıldığı sosyal güvenlik sisteminde de aktif-pasif sigortalılık açısından bakıldığında ciddi eşitsizliklerin bulunduğu ve kadınların aktif sigortalılar olarak sadece yaklaşık yüzde 20'yi oluşturdukları ve ağırlıkla bakmakla yükümlü olunan kişi, dul, yetim statüsünde yoğunlaştıklarının görüldüğü ifade edilmiştir.

Türkiye'de uygulanan ve toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirici politikaların etkilerinin görünürlüğünün büyük önem taşıdığı ve bu bağlamda

ücretsiz kitap dağıtımı, harçların kaldırılması gibi bütçede değişiklik yapan politika önceliklerinin cinsiyet etki analizleri üzerinde çalışmasının gerektiği ifade edilmiştir.

Ülkemiz özelinde bütçe sürecine toplumsal cinsiyet duyarlılığı kazandırılmasında plan, program, bütçe ilişkisinin göz önünde bulundurulması, makro düzeyde kalkınma planı, orta vadeli program, orta vadeli mali plan gibi üst politika belgelerine toplumsal cinsiyet bakış açısının kazandırılmasının gerektiği ifade edilmiştir. Merkezî yönetim bütçesinin genel çehresinin bu belgelerin ışığında belirlenmesi nedeniyle bu düzeyin anahtar öneme sahip olduğu, bununla birlikte bakanlıklar ve diğer kamu idarelerinin bütçe reformu sonrası sisteme kazandırılan stratejik planlara, performans programlarına ve faaliyet raporlarına odaklanması gerektiği ifade edilmiştir.

Pınar ÖZEL, Kalkınma Bakanlığı, Planlama Uzmanı, Taşkın BABAÖĞLAN, Kalkınma Bakanlığı, Planlama Uzmanı

Kalkınma Bakanlığı temsilcileri Pınar ÖZEL ve Taşkın BABAÖĞLAN tarafından “Dünyada Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamalarından Örnekler” başlıklı bir sunum yapılmıştır.²⁷

Nurgül AKSOY, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanı

AKSOY, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin uygulanmasına yönelik olarak uluslararası arka plana ve ülkemizde bu konuda yapılanlara dair bilgi aktarmıştır:

Uluslararası Arka Planda Olanlar:

- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ne (CEDAW) ülkemiz 1986 yılında taraf olmuştur. Sözleşme özünde, toplumsal yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliğini sağlamak amacıyla kalıplaşmış kadın-erkek rollerine dayalı ön yargıların yanı sıra geleneksel ve benzer tüm ayrımcılık içeren uygulamaların ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir.

- CEDAW Sözleşmesi’nin 18’inci maddesi kapsamında ülkeler her dört yılda bir ülke raporlarını sunmakla yükümlü olup ülkemize ilişkin rapor sunum görevi Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmekte ve rapora dair komitenin nihai yorumları alınmaktadır. Ülkemizin birleştirilmiş 4’üncü ve 5’inci ülke raporuna ilişkin olarak CEDAW komitesinden alınan nihai yorumlarda; cinsiyet perspektifinin ülkemiz ekonomik planlamasına dâhiline ilişkin bilgi bulunmaması eleştirilmektedir. Bununla birlikte 6’ncı ülke raporuna ilişkin

---

²⁷ Bu toplantıda yapılan sunumun daha geniş kapsamlı versiyonu Çalıştay’da yapılmış olması nedeniyle Çalıştayın birinci oturumunda yer alan Pınar Özel ve Taşkın Babaoğlan’ın sunumuna bakılabilir.

yorumlarda ise; taraf devletlere kadınların yeterince temsil edilmediği veya dezavantajlı durumda olduğu alanlarda geçici özel önlemler uygulanması ve kadınların ilerlemesini sağlamak için gerekli olan yeterli ek kaynak ayrılması tavsiyesinde bulunmaktadır.

- Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu'nun 2008 yılında gerçekleştirdiği 52'nci oturumun ana başlığı "Cinsiyet Eşitliğinin Finansmanı ve Kadının Güçlendirilmesi" olmuştur. Bununla ilgili de bir dizi karar çıkmıştır. (Ek:1)

- Avrupa Birliği'nin Avrupa Akdeniz Ortaklığı faaliyeti olarak 2006 yılında İstanbul'da gerçekleştirdiği Bakanlar Konferansı'nda alınan kararlarda da bu hususa yer verilmiştir. Bu kararların 11/g maddesinde "*toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme girişimlerini izlemek ve hem ulusal hem yerel seviyede yoksulluğu azaltıcı daha etkili stratejiler sağlamak*" düzenlemesine yer verilmiştir.

- Avrupa Komisyonu'nun 2005 yılında yayımlanan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme politikalarının değerlendirildiği raporunda Türkiye'de sınırlı bir uygulama olduğu belirtilerek değinilen tek örnek şartlı nakit transferi uygulaması olmuştur.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Konusunda Ülkemizde Yapılanlar:

Ülkemizde devlet bütçesi henüz toplumsal cinsiyet duyarlılığı ile ele alınmamakla birlikte son yıllarda düzenlenen politika belgelerinde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusuna vurgu yapılarak bu alanda politika oluşturulma süreci başlamış bulunmaktadır. Bu bağlamda son yıllarda yaşanan gelişmeler şunlardır:

- İlk olarak Kalkınma Bakanlığı'nın Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Toplumda Kadın Katılımı Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda konu irdelenmiştir.

- 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nde "*Devlet kadınlara yönelik her türlü şiddet eyleminin önlenmesini bir devlet politikası olarak kabul etmelidir. Bu alana yönelik bütçe oluşturularak toplumsal cinsiyet rolleri açısından bütçelerin etki ve sonuçlarını görünür kılnarak, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe analizleri yapmalıdır.*" hükmüne yer verilmiştir.

- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğüne tüm tarafların katılımıyla kamu politikalarına temel teşkil etmek üzere hazırlanan ve 2008-2013 yıllarını kapsayan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı'nda "*Ülkemizde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulaması için gerekli çalışmaların başlatılması*" stratejisi yer almış ve sorumlu kuruluş olarak Maliye Bakanlığı belirlenmiştir.

- 2007-2010 yıllarını kapsayan Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nda "*Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına yönelik bilgilendirme çalışmalarının yapılması*" stratejisi yer almıştır. Söz konusu plan 2012-2015 yıllarını kapsayacak şekilde güncellenmiştir.

AKSOY, toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının tüm ana plan ve programlara yansıtılmasında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin önemli bir araç olmakla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği bilincinin yükseltilmesi ile de yakından bağlantılı olduğunu ve bu bilincin oluşmasında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün temel role sahip bulunduğunu, bu nedenle Genel Müdürlüğün 2008-2012 Stratejik Planı'nda "*Toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bütçe oluşturulmasında bilinç yükseltici çalışmalar yapılacaktır.*" stratejisine yer verildiğini belirterek bu kapsamda yapılan çalışmaları aktarmıştır:

- Son dört yıldır toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin kazandırılmasına yönelik çeşitli eğitimler verilerek toplumsal cinsiyet eşitliğine dair bilinç oluşturulmaya çalışılmaktadır.

- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunu ülke gündemine taşımak ve ülkemizde uygulanma olanaklarını değerlendirmek üzere 2008 yılında bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantının kapanış oturumunda ülkemizde neler yapılabileceği üzerine durulmuş ve ön plana çıkan hususlar listelenmiştir. (Ek:2)

- Mülga Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün teşkilat yapısında var olan Kadının Statüsü Danışma Kurulu'nun 5'inci toplantısında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye dair bir pilot uygulama yapılması kararı alınmıştır. Bu karar doğrultusunda Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Genel Müdürlük uzmanlarıyla bir çalışma başlatılmış olmakla birlikte çalışma tamamlanamamıştır.

AKSOY devamla Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünce bu kapsamda desteklenen projelerden bahsetmiştir:

- Birleşmiş Milletler Kadınların İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı kapsamında; Eylül 2012 ve Eylül 2015 arasında UN Women, UNDP ve Sabancı Üniversitesinin ortak uygulayıcı olarak gerçekleştirilecek bir proje başlamıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bu projede uygulayıcı olmamakla birlikte destekleyici taraftadır ve projede öngörülen çıktılardan birisi de toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemleri oluşturulmasına yönelik yerel çalışmalar yapılması ve bu çalışmalar sonucunda yerel yönetimlerin bütçelerinin toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun bir hâle gelmesidir.

- Projenin bir önceki uygulama döneminde (BM Ortak Programı Kapsamında Kadın Dostu Kentler Projesi) Şanlıurfa Yerel Eşitlik Birimi Güçlendirme ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması Projesi kapsamında belediye meclis üyeleri ile il genel meclis üyelerine yönelik 2010 yılında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye ilişkin iki günlük bir eğitim semineri verilmiştir.

AKSOY, diğ er taraftan, yerel yönetim bütçelerinde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme modeli oluşturmak ve bilinç oluşturma kapsamında farklı kesimlerde de çeşitli çalışmalar ve projeler yürütüldüğ ünü ifade ederek bu konuda yapılan çalışmalar örnekler vermiştir:

- 1999 yılında Ç ankaya Belediyesi'nde bir analiz yapmak üzere bir çalışma başlatılmış ama sonuç alınamamıştır.

- Türk Demokrasi Vakfı ve İstanbul Kadın Araştırmaları Merkezi tarafından yürütölen ve Marmara Boğazları ve Belediyeler Birliğı'nin iştirakçisi olduğı "Yerel Yönetimlerde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme-Marmara Modeli Eğitim Projesi" gerçekleştirilmiştir.

- Kadın Emeğini Değ erlendirme Vakfı tarafından yürütölen ve İstanbul Beyoğ lu İlçe Belediyesi'nin iştirakçi kuruluş u olduğı proje ile yerel yönetimler açısından konu ele alınmıştır.

- Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdl er Vakfı (TESEV) tarafından "Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu" yayımlanmıştır.

- Yakın zamanda Haklı Kadın Platformu tarafından Eş itlikçi Bütçe Çalıştay ı gerçekleştirilmiştir.

AKSOY, yapılan bu çalışmaların belki istenilen düzeyde amaçlarına ulaşamamış olabileceğini ancak ö lkemizde konunun konuşulması, tartışılması zeminini oluşturması açısından önemli olduğunu, zira bu konuda bilinç oluş masının büyük önem arz ettiğ inin altını çizmiştir.

Devamla, ö lkemizde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe oluşturulmamış olmakla birlikte toplumsal cinsiyet eş itliğ inin sağ lanmasına yönelik önemli çalışmalar gerçekleştirildiğini ve bunun için bir kaynak kullanımı söz konusu olduğunu ancak bu çalışmaların daha çok doğ rudan kadınları hedef alan program ve projeler olarak hayat bulduğunu belirterek bunlara örnek olarak, Ş artlı Nakit Transferi, istihdam paketinden yapılan beş yıla yayılan ö demeler, valiliklerce yürütölen mikro krediler, kadınlara verilen kredi desteklerinin daha fazla olmasını göstermiştir.

Ayrıca, uygulanan bu programlarda toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşım görüldüğ ünü oysa daha genel anlamda bütçelerin toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı ile ele alınması ve bütçeleme sürecinin tüm aş amalarında toplumsal cinsiyet eş itliğı bakış açısının yerleşt irilmesine yönelik çalışılması gerektiğini belirtmiştir.

AKSOY, konuşmasının sonunda bütçeleme sürecinin bütün evrelerinde toplumsal cinsiyet eş itliğı bakış açısını yerleşt irebilmenin en temel husus olduğunu belirtmiştir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda olası engeller ile yapılabileceklerle iliş kin ise ş unları söylemiştir:

Engeller;

- Toplumsal cinsiyet eş itliğı konusunun önemsiz bir konu olarak görülmesi ve buna bağı lı olarak inanç, kararlılık ve sahiplenmenin olmaması,

- Alışkanlıkların kolay bırakılamaması nedeniyle katı bir dirençle karşılaşılması,

- Toplumsal cinsiyet eşitliği analizlerini gerçekleştirmeye dair yeterli veri setlerine ulaşılamaması.

Yapılabilecekler;

- Bu alanda yer alan temel kurumlar arasında sıkı bir koordinasyon sağlanması,

- Bu konuda çalışma ve izleme grubu oluşturulması,

- Ulusal ve uluslararası alanda yapılan çalışmalara dair bilgilerin yaygınlaştırılması,

- Programlama ve projelendirme aşamalarında önceden toplumsal cinsiyet etki değerlendirmelerinin yapılması,

- Bütçenin ekinde bütçenin toplumsal cinsiyet eşitliğine dair taahhüdünü gösteren bir rapora yer verilmesi.

Sunumları müteakip yapılan müzakerelerde, Ankara Milletvekili Nurdan ŞANLI, toplumsal cinsiyete dayalı bütçeleme uygulamalarına yönelik her ülkenin kendine göre bir prensip mi belirlediğini yoksa temel bir prensip üzerine her ülkenin kendi şartlarına göre mi adımlar attığı sorusunu dile getirmiştir. Cevaben Pınar ÖZEL, dünya örneklerine bakıldığında standart bir uygulama olmadığını, ilk aşamada bir farkındalık yaratma çabalarının olduğunu ve sonraki aşamada cinsiyete duyarlı bütçelemenin nasıl uygulanabileceğine dair onu anlamaya yönelik bir çabanın gözlendiğini ifade etmiştir.

1.3. DÖRDÜNCÜ TOPLANTI (27/11/2012)

Ali İhsan ÖRÜCÜ, Maliye Bakanlığı İzmir Vergi Dairesi Başkanlığı Strateji Grup Müdürü

ÖRÜCÜ, ilk olarak TCDB'nin sosyal yaşamda gözlemlenen cinsiyet ayrımcılığını gidermede önemli bir araç olabileceğini ve kadının statüsünün geliştirilmesine yönelik politikaların hayata geçmesine katkı sağlayacağını ifade etmiştir. Dünyada TCDB'nin 1980'lerin ortasında başladığını, Türkiye özelinde ise pratik uygulamalardan birinin 13 Şubat 2011 tarihli ve 6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'daki düzenlemeler olduğunu belirtmiştir. ÖRÜCÜ, TCDB için illa doğrudan nakit aktarımı yapılmasına gerek olmadığını dile getirmiş, 6111 sayılı Kanun'la getirilen bazı düzenlemelerin toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımının pratik bir uygulaması olduğunu vurgulamış ve 6111 sayılı Kanun'daki düzenlemelere değinmiştir:

- Belli şartlar sağlandığı takdirde kadın işçi çalıştıran işverenlere teşvikler verilmiştir. Buna göre, kadınların sigorta primlerinin işverene ait tutarının İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanması öngörülmüştür.

- Erken doğum yapan kadınların doğum öncesi izin haklarının yanmasının önlenmesi için, erken doğum yapan kadınlara bu izinleri doğum sonrası kullanabilme imkânı sağlanmıştır. Kadınlar arası eşitsizliğin önlenmesi de TCDB perspektifine dahildir.

- Doğum yapacak ve doğum yapmış kadınlara (çocukları bir yaşına gelene kadar) gece nöbeti verilmemesi kanuni güvenceye kavuşturulmuştur.

- Süt izni genişletilmiştir.

- El emeğine dayalı ürünleri üreterek ve satarak kazanç sağlayan kadınların daha az prim ödeyerek sigortalı olmaları sağlanmıştır.

Nurgül AKSOY, ÖRÜCÜ'nün sunumuna ilişkin olarak vergi gelirleri toplanırken kadın-erkek dağılımına ilişkin bir veri bulunup bulunmadığını sormuş, ÖRÜCÜ, özellikle dolaylı vergilerin toplanmasında böyle bir verinin bulunmadığını dile getirmiştir. Mustafa ŞAHİN, gelir vergisinin mükellefin kişisel durumunu göz önünde bulundurması nedeniyle TCDB yaklaşımı açısından elverişli bir alan olduğu ve artan oranlı özelliğinin gelir dağılımına olumlu etkilerde bulunabildiğini ifade etmiştir. Bazı örneklerde vergi biriminin aile olarak belirlenmesinden dolayı kadınların çalışmasının aile gelirlerini daha yüksek oranda vergiye tabi tuttuğu, bunun sonucunda kadının çalışmasının aile için alternatif maliyeti arttırdığı ve bunun literatürde kadınlar için evlilik cezası olarak anıldığı ifade edilmiştir.

Murat GENÇ, Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BÜMKO) Eğitim Hizmetleri Dairesi Maliye Uzmanı

Ali İhsan ÖRÜCÜ'nün sunumunun ardından Maliye Uzmanı Murat GENÇ, sunumunda 2013 Bütçesi'nin yapım sürecinde TCDB yaklaşımını incelemiş, 2013 Bütçesi'nde TCDB perspektifinin yansımalarını aşağıdaki şekilde özetlemiştir:

- Milli Eğitim Bakanlığı'nın kız çocuklarının okula taşınması projesine 2012 yılında 165 milyon ödenek ayrılırken bu miktar 435 milyona yükselmiştir. Bu proje sayesinde, ortaöğretimde bulunan kız çocuk sayısı 2009'da 1 milyon 937 bin, 2012 yılında 2 milyon 290 bine çıkmıştır.

- Kredi Yurtlar Kurumu tarafından yürütülen yurt hizmetlerinde kız öğrenciler önceliklidir.

- Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından özürli kadın ve kız çocuklarına burs sağlanmaktadır.

- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı kadın çiftçilerin eğitilmesi projesini yürütmektedir.

- 2010-2011 yıllarında, Milli Eğitim Bakanlığınca düzenlenen genel kurslardan 1 milyon 702 bin, mesleki ve teknik kurslardan 457 bin kadın kursiyer yararlanmış, toplam 2 milyon 876 bin 463 kadın Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen yaygın eğitim hizmetleri merkezlerinde verilen eğitimlerden faydalanmıştır. Mesleki eğitimlerden ise 31 bin kadın kursiyer faydalanmıştır.

Ancak GENÇ, yukarıda özetlediği hususların uygulanan performans esaslı bütçe sistemi ile izlenemediğini, tam olarak rakamsal büyüklükleri edinmek için program bütçeye geçilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin en başarılı örneklerinin İskandinav ülkeleri olduğunu, bu ülkelerin de bütçeleme sistemi olarak program bütçeyi kullandıklarının altını çizmiştir. Murat GENÇ'in sunumuna katkı yapan Mustafa ŞAHİN, Türkiye'de 1970'li yıllarda program bütçeye geçildiğini, ancak bunun tatbik edilmediğini belirtmiştir. Performans esaslı bütçe sistemine toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin nasıl entegre edilebileceğine ilişkin pek çok çalışmanın olduğunu belirten ŞAHİN, bu çalışmalar arasında en meşhur modelin Avustralyalı Rhonda Sharp'a ait olduğunu eklemiştir.

Hayriye Gülşah URAN, Maliye Bakanlığı, BÜMKO, Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dairesi, Maliye Uzmanı

Hayriye Gülşah URAN, sunumunda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çerçevesinde önemli bir konu olan şartlı nakit transferini incelemiştir.

URAN, ilk olarak şartlı nakit transferi uygulamasının 2001 yılında Dünya Bankası aracılığıyla başlatılan bir projeye başladığını ve 2003 yılı itibariyle ülke genelinde yaygınlaştığını dile getirmiştir. Şartlı Nakit Transferi uygulamasına göre; nüfusun en yoksul yüzde 6'lık kesiminin eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi için aylık belirli miktarda ödeme yapıldığı, ödemelerin kadının aile ve toplum içindeki konumunu yükseltmek için annelere yapıldığı ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu aracılığıyla gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. URAN, ayrıca Şartlı Nakit Transferi'ne ilişkin aşağıdaki hususları dile getirmiştir:

- Şartlı nakit transferi, sağlık transferi ve eğitim transferi olarak iki grupta incelenmektedir.

- Özellikle kız çocuklarının okullaşma oranlarının artırılması için erkek çocuklara verilen miktardan daha yüksek bir miktarda ödeme yapılmaktadır.

- Sağlık transferleri kapsamında 0-6 yaş arası çocukların düzenli sağlık kontrolüne götürülebilmeleri için sağlık yardımı yapılmaktadır. Gebe olan kadınların doğumlarını hastanede gerçekleştirmelerini sağlamak üzere hem doğumdan önce hem de doğumdan sonra iki kereye mahsus olmak üzere, düzenli sağlık kontrolü yaptırılması şartıyla ayrıca bir ödeme yapılmaktadır.

- Şartlı Eğitim Yardımları kapsamında, 2012 yılında 501.490.030 TL kaynak aktarılmış olup 2012 Ocak- Aralık döneminde en az bir defa ödeme alan fayda sahibi çocuk sayısı 2.017.810'a ulaşmıştır.²⁸ 2013 yılı için ise yararlanıcı sayısının 3 milyona çıkması öngörülmektedir.

Ardından URAN, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kanalıyla yürütülen başka bir sosyal yardım programına değinmiştir. 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında herhangi bir sosyal güvencesi olmayan eşi vefat etmiş kadınlara her ay 250 lira ödeme yapıldığını ve 2012 Kasım itibariyle 234 bin 535 kişinin bu yardımdan faydalandığını ifade etmiştir.

URAN, ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bütçesinde kadınlara, engellilere ve çocuklara yönelik yapılan harcamaların yıl sonu itibarıyla sonuçlarının değerlendirilebileceğini eklemiştir.

Toplantının soru-cevap bölümünde İstanbul Milletvekili Sebahat TUNCEL, TCDB söz konusu olduğunda kamu kurumlarının kadınlar için yapılan harcamalardan bahsettiklerini ancak esas meselenin bütçenin hazırlanması ve yapımında kadınların, gençlerin ve çocukların nasıl etkileneceklerinin en baştan ve tüm bütçe kalemlerinde gözetilmesi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca TUNCEL, kadınların dezavantajlı gruplar arasında sayılmasını eleştirmiştir. Cevaben Murat GENÇ, dezavantajlı grupların tanımının Kalkınma Planı'nda yapıldığını ifade etmiş ve bütçenin hazırlanması sürecinde Maliye Bakanlığı'nın toplumsal cinsiyeti dikkate almadığını (cinsiyet körlüğü) eklemiştir.

Naim ÇOBAN, TBMM Strateji Geliştirme Başkanı

Naim ÇOBAN, sunumunda TBMM İdari Teşkilatı olarak TCDB bağlamında yapılan uygulama ve yeniliklerden bahsetmiştir. ÇOBAN, TCDB perspektifinin hazırlanacak iç genelgelerle 2013-2014 Bütçesi'ne entegre edileceğini belirtmiştir. TCDB perspektifi entegre edilmemiş olmakla birlikte, TBMM İdari Teşkilatı'nın uygulamalarında kadınlara yönelik pek çok gelişmenin olduğunu ifade etmiş ve aşağıdaki hususları dile getirmiştir:

- Yeni hizmet binasının yapımında kadın kuaför salonu projeye dâhil edilmiştir.

- İnsan Kaynakları Başkanlığı vasıtasıyla kadınlara yönelik çalışan annenin sorunları, çalışan anne-çocuk ilişkisi konularında eğitimler, iş hayatında kadının yeri, çalışan kadının hakları, Türkiye'nin aydın kadınları, kadına yönelik şiddet, iş yerinde mobbing, göğüs kanseri hakkında bilinçlendirme semineri etkinlikleri 2013 yılı için planlanmıştır.

---

²⁸ http://sgb.aile.gov.tr/upload/Node/19618/files/ASPBakanlik_FaaliyetRaporu_2012_3.pdf

- Emzirme odası kurulmuştur. Hâlihazırda verilen kreş hizmetinde kadın çalışanlara öncelik tanınmaktadır.

- TBMM İdari Teşkilatı'nda çalışan 5276 personelden 1680'i kadındır ve bu yaklaşık yüzde 32'ye karşılık gelmektedir. Kadın çalışan sayısının azlığı destek hizmetleri birimlerinde çalışan personelin erkek ağırlıklı olmasından kaynaklanmakta, büro işlerinde çalışan personel arasında kadın-erkek dağılımının daha dengeli olduğu görülmektedir.

1.4. BEŞİNCİ TOPLANTI (4/12/2012)

Deniz UYANIK, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Nüfus ve Demografi Grup Sorumlusu

UYANIK, ilk olarak TÜİK Nüfus ve Demografi Grubu'nun toplumsal cinsiyet istatistiklerinden sorumlu olduğunu belirtmiş, Türkiye'nin imzaladığı CEDAW'ın ve 4'üncü Dünya Kadın Konferansı Pekin+5 Eylem Planı'nın toplumsal cinsiyet kavramı çerçevesinde araştırmalar yapma ve gösterge üretme görevlerini temelde ulusal istatistik teşkilatlarına verdiğini, Türkiye özelinde de TÜİK'in görevlendirildiğini dile getirmiştir. UYANIK, bu gelişmeler paralelinde TÜİK'te sayım ve araştırmalarda kullanılan kavramlar ve değişkenlerin toplumsal cinsiyet bakışıyla yeniden gözden geçirildiğini, bazı hane halkı araştırmalarına yeni sorular eklendiğini ve sorulardaki seçeneklerin geliştirildiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, TÜİK tarafından yapılan tüm çalışmalarda cinsiyet ayrımında bilgi derlendiği belirtilmiş, toplumsal cinsiyet istatistikleri konusunda kurumun ilgili birimlerinden, çeşitli kamu kurum ve kuruluşları ile üniversitelerin kayıt verileri ve anketlerinden yararlanıldığı, buralardaki göstergelerin derlenip yayınladığı ifade edilmiştir.

TÜİK'in toplumsal cinsiyet göstergelerini 2007'den itibaren üretmeye başladığını ifade eden UYANIK, halen 16 başlıkta 120 göstergenin bulunduğu, bunların her sene güncellendiği ve bunların uluslararası kurum ve kuruluşlara talep olması halinde iletildiği bilgisini paylaşmıştır. Ardından UYANIK, 120 göstergenin toplandığı 16 başlığı sıralamıştır: Nüfus, doğurganlık, sağlık, özürllük, evlenme, aile yaşamı, boşanma, eğitim, iş gücü, seçilmiş meslekler, iş ve kazanç memnuniyeti, siyasal yaşam, şiddet, zaman kullanımı, yoksulluk ve intihar. UYANIK, son olarak, 16 başlıkta yer alan 120 göstergeyi kapsayan "2011 yılı İstatistiklerle Kadın" kitabının yayımlandığını, bu kitapta hem 2011 yılına hem de geriye dönük verilere yer verildiğini ve bu çalışmanın yıllar içerisinde güncelleneceğini belirtmiştir.

Dr. Aşlı AŞIK YAVUZ, Türkiye İstatistik Kurumu Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Daire Başkanlığı, Uzman

YAVUZ, sunumunda uluslararası kuruluşların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin hazırladıkları endeksleri incelediklerini, bunlardan, Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'ne ve Dünya Ekonomik Forumu

Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'ne değineceğini ifade etmiştir. İlk olarak, BM Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'ne değinen YAVUZ, bu endeksin kadın ve erkek arasındaki ayrımı ortaya çıkarmak için bir ölçüm aracı olarak geliştirildiğini ve üç ana başlık altında geliştirildiğini belirtmiştir:

Tablo: Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ENDEKSİ KATEGORİLERİ VE GÖSTERGELERİ
1. Üreme Sağlığı: Anne Ölümü, Yetişkin Doğurganlığı
2. Güçlenme: Parlamentoda Temsil, Eğitime Erişim
3. İşgücü: İşgücüne Katılımlar

YAVUZ, ikincil olarak Dünya Ekonomik Forumu Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'ne değinmiş, bu endeksin ekonomi, politika ve sağlık alanlarında cinsiyet ayrımcılığını incelediğini ve buna göre ülkeler arasında sıralama yaptığını ifade etmiştir.

Tablo: Dünya Ekonomik Forumu Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi

DÜNYA EKONOMİK FORUMU KÜRESEL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ENDEKSİ KATEGORİLERİ VE GÖSTERGELER
1. Ekonomik Katılım ve Fırsat <ul style="list-style-type: none">
➤ Kadın işgücüne katılımın erkek değerine oranı
➤ Benzer işte çalışan kadınlar ve erkekler arasında ücret eşitliği (kadın/erkek oranına dönüştürülmüş)
➤ Tahmin edilmiş kadın kazanç gelirinin erkek değerine oranı
➤ Kadın kanun yapıcılar ve üst düzey yöneticilerin erkek değerine oranı
➤ Kadın profesyonel ve teknik çalışanların erkek değerine oranı
2. Eğitime Katılım <ul style="list-style-type: none">
➤ Kadın okuryazarlık oranının erkek değerine oranı
➤ Kadın net ilk düzey eğitim kayıt değerinin erkek değerine oranı
➤ Kadın net ikinci düzey eğitim kayıt değerinin erkek değerine oranı
➤ Kadın net üçüncü düzey eğitim kayıt değerinin erkek değerine oranı
3. Sağlık ve Sağ kalım <ul style="list-style-type: none">
➤ Doğumdaki cinsiyet oranı (kadın/erkek oranına dönüştürülmüş)
➤ Kadın sağlıklı yaşam beklentisinin erkek değerine oranı
4. Politik Güçlenme <ul style="list-style-type: none">
➤ Parlamentodaki kadın koltuk sayısının erkek değerine oranı
➤ Bakanlık düzeyindeki kadınların erkek değerine oranı
➤ Kadınların Devlet ya da Hükümetin başında geçirdiği yıl sayısının erkek değerine oranı

Söz konusu iki endeksi değerlendiren YAVUZ, uluslararası çalışmaları ve diğer ülkelerin çalışmalarını incelediklerini, bu incelemeler neticesinde ülkemiz için en uygun endeksi üretmeye ve göstergeleri belirlemeye çalıştıklarını dile getirmiştir. Alt Komisyon Başkanı İstanbul Milletvekili Alev DEDEGİL, ülkemizin kadına karşı ayrımcılığın önlenmesi ve kadın-erkek eşitliği hususunda çok ciddi çalışmalar yaptığını ve mevzuatını buna göre yeniden düzenlediğini belirtmiş, bazı endekslerin metodolojisindeki sıkıntılar sebebiyle ülkemizin endekslerde hak ettiği yerde olmadığını belirtmiştir. Devamla, Dünya Ekonomik Forumu'nun hazırladığı Endeks'te "kadın kanun yapıcılar ve üst düzey yöneticilerin erkek değerine oranı" göstergesi "ekonomik katılım ve fırsat" kategorisinde yer aldığı için siyasi katılımı ilgilendiren bir verinin ekonomik katılımın altında yer aldığını belirtmiş ve bunun endekste ülkemizin yerini olumsuz etkileyip etkilemediğini sormuştur. YAVUZ cevaben, her kategorinin ağırlığı farklı olduğu için bu durumun endeksteki yerimizi etkileyebileceğini belirtmiştir. Ülkemiz için üretilecek olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği endeksine "genç işsizlik oranı" ve "gazete okuma oranı" gibi yeni göstergelerin eklenebileceğini bildirmiştir. YAVUZ, aynı şekilde "sağlık ve sağ kalım" kategorisindeki göstergelere; bireylerin vücut kitle endeksi oranı, kız ve erkek çocukların beslenme durumunu gösteren göstergeler, belirli yaş grubunda süren hastalığa sahip olan nüfus oranları, belirli yaş grubunda genel sağlık durumundan memnuniyet düzeyi, özürüllük oranı ve bireylerin sosyal güvenliğe sahip olup olmadığına dair göstergelerin de dâhil edilebileceğini eklemiştir.

Fevzi GİRĞİN, Sayıştay, Uzman Denetçi

GİRĞİN, ilk olarak TBMM adına denetim yapan Sayıştay'ın sosyal içerikli konularda raporlama yapmadığını ifade etmiştir. Sayıştay'ın yakın iş birliği içinde olduğu İngiltere Sayıştay'ının 2004 ve 2007 yıllarında toplumsal cinsiyete ilişkin iki rapor hazırladığını belirten GİRĞİN, ancak Sayıştay Kanunu'nun 45'inci maddesine²⁹ dayanarak TBMM'den gelecek talep üzerine bu tarz konu bazlı denetim raporlarının hazırlanabileceğini belirtmiştir.

²⁹ 6085 nolu Sayıştay Kanununun 45'inci maddesi:

Türkiye Büyük Millet Meclisinden gelen denetim talepleri

MADDE 45 – (1) Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı; araştırma, soruşturma ve ihtisas komisyonlarının kararına istinaden Sayıştay'dan, talep edilen konuyla sınırlı olmak kaydıyla denetimine tâbi olup olmadığına bakılmaksızın özelleştirme, teşvik, borç ve kredi uygulamaları dahil olmak üzere, tüm kamu kurum ve kuruluşlarının hesap ve işlemleri ile aynı usule bağlı olarak, kullanılan kamu kaynak ve imkânlarından yararlanma çerçevesinde, her türlü kurum, kuruluş, fon, işletme, şirket, kooperatif, birlik, vakıf ve dernekler ile benzeri teşekküllerin hesap ve işlemlerinin denetlenmesini talep edebilir. Denetim sonuçları Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulur.

(2) Türkiye Büyük Millet Meclisinden gelen denetim taleplerine öncelik verilir.

(3) Cumhurbaşkanlığı bu madde kapsamı dışındadır.

Alt Komisyon Başkanı İstanbul Milletvekili Alev DEDEGİL, bütçe denetimi sırasında bütçe politikalarının kadınların ve erkeklerin yaşamını nasıl etkilediğini görmenin faydalı olacağını, Fransa’da “sarı ek” uygulaması ile parlamentoya sevk edilen bütçe belgelerine toplumsal cinsiyet perspektifinin de dâhil edildiğini ifade etmiş, Sayıştay’ın da bu yöndeki çalışmalarının faydalı olacağını bildirmiştir.

Çiğdem ASLANKARA, Sayıştay, Denetçi

ASLANKARA, Sayıştay’ın bugüne kadar TCDB konusunda hiçbir çalışma yapmadığına ve kurumsal bir yaklaşım geliştirmede dikkat çekmiştir. TCDB ve bütçe politikalarında toplumsal cinsiyetin dâhil edilmesi için iki seçeneğin olduğunu, bunlardan ilkinin “performans denetimi” olduğunu ifade etmiştir.

Performans denetiminin hesap verme sorumluluğu çerçevesinde idarelerce belirlenen hedef ve göstergeler ile ilgili olarak faaliyet sonuçlarının ölçülmesi olarak tanımlandığını, bu anlamda Sayıştay’ın yapacağı denetimin idarelerin belirlediği hedef ve göstergelerle kısıtlı olduğunu ifade etmiştir. Devamla, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı dışında hiçbir kamu kurumunun toplumsal cinsiyet eşitliğine ve kadınların durumlarının iyileştirilmesine dair hedefler belirlemediğini dile getirmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına ilişkin hedef ve göstergelerin idareler tarafından belirlenmediği takdirde, Sayıştay’ın performans denetimi yoluyla katkı sağlayamayacağını eklemiştir.

ASLANKARA, idarelerin hedef ve gösterge belirlememeleri durumunda, kalkınma planları veya orta vadeli mali planda ulusal bir gösterge belirlenebileceğini, idarelerin kalkınma planı ve orta vadeli mali plan gibi üst politika belgelerine göre kendi stratejik planlarını hazırladıklarını bu durumda Sayıştay’ın devreye girebileceğini bildirmiştir. Devamla, üst politika belgelerinde de böyle bir hedefin belirlenmemesinden dolayı Sayıştay’ın konuya ilişkin etkili olamadığını belirtmiştir. Alt Komisyon Başkanı İstanbul Milletvekili Alev DEDEGİL, kadınlara ve kız çocuklarına yönelik şartlı nakit transferi, sığınma evleri, kadın çalışanlara ilişkin prim desteği gibi mevcut uygulamalara Sayıştay’ın dikkat edip etmediğini sormuş, cevaben ASLANKARA, söz konusu uygulamaların pek çok kamu kurumunu ilgilendirdiğini, Sayıştay’ın konu bazlı değil kurum bazlı denetim yapmasından ötürü kadına yönelik mevcut uygulamaların TCDB perspektifinden raporlanmadığını iletmiştir.

İkincil olarak, Sayıştay Kanunu’nun 45’inci maddesine atıf yapan ASLANKARA, bu maddeye dayanarak Parlamento’nun toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme analizi isteyebileceğini ifade etmiştir. Teknik olarak Sayıştay’ın 2012 Bütçesi’ni TCDB perspektifinden incelemesinin mümkün olduğunu söyleyen ASLANKARA, ancak Sayıştay’ın TCDB perspektifine ilişkin kurumsal kapasitesinin sorunlu bir alan olduğunu belirtmiştir.

ASLANKARA'nın sunumuna katkı yapan Mustafa ŞAHİN, ilk olarak Sayıştay'ın dışarıdan uzman desteği alma ve akademisyenlerle işbirliği yapma yetkisine sahip olduğunu hatırlatmıştır. Ardından, parlamentonun bütçe denetiminde Sayıştay tarafından Meclise sevk edilen en önemli belgenin dış denetim raporları olduğunun ve bu raporlar sayesinde kurumların faaliyet raporlarının değerlendirilebileceğinin altını çizen ŞAHİN, Sayıştay'ın dış denetim raporlarını parlamentoya sunmadığını ifade etmiştir. Devamla, ŞAHİN, bu raporlar parlamentoya sunulduğunda cinsiyet perspektifinin nasıl entegre edilebileceği üzerine daha kapsamlı çalışılabileceğini belirtmiştir. Ülkemizin bütçe reformu sürecinde olduğunu hatırlatan ŞAHİN, bunun toplumsal cinsiyet eşitliğini sürece dâhil etmek için bir avantaj olabileceğini, öte yandan yeni şekillenen kurum ve kurulların neticelerinin tam yansımaması nedeniyle de bütçe reformu sürecinin dezavantaj olabileceğini bildirmiştir.

Alt Komisyon Başkanı İstanbul Milletvekili Alev DEDEGİL, KSGM ve Kalkınma Bakanlığı dışındaki diğer kurumların toplumsal cinsiyet eşitliği hususunda çalışmalarının ve yol haritalarının bulunmadığını belirtmiş, öncelikle konuya ilişkin kurumlar nezdinde farkındalığın yaratılması, daha sonra da çalışmaya geçilip ideal bir modelin bulunması gerektiğini vurgulamıştır. Son olarak da, İngiltere Sayıştay'ının uyguladığı sistemin iyi çalışılması gerektiğini ve 2012 Bütçesi'ni TCDB perspektifinden değerlendirmenin önemli bir veri niteliği taşıyacağını ifade etmiştir.

1.5. ALTINCI TOPLANTI (11/12/2012)

İsmail SEVİNÇ, Sosyal Güvenlik Kurumu, Aktüerya ve Fon Yönetimi Daire Başkanı

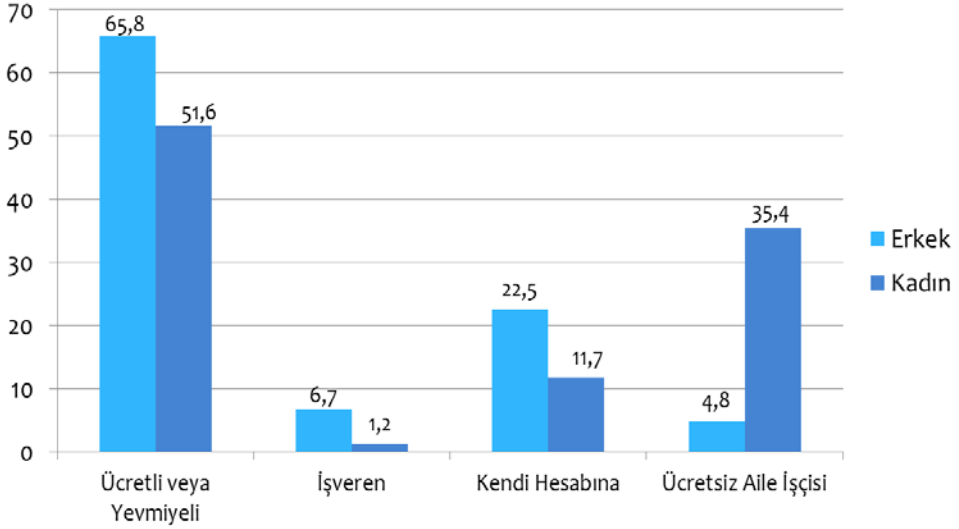
İlk olarak istihdamda cinsiyet eşitliği konusuna değinen SEVİNÇ, sunumunda aşağıdaki hususları belirtmiştir.

- TÜİK verilerine göre, kadın istihdamı 2000 yılında yüzde 26,6, 2011 yılında 28.8 ve 2012 Ağustos'unda 30.1 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılı verilerine göre istihdam edilen kadınların yüzde 42'si tarım sektöründe, yine yüzde 42'si hizmet sektöründe, yüzde 15'i sanayi sektöründe ve yüzde 1'i inşaat sektöründe çalışmaktadır.

- Erkeklerin istihdam edildiği sektörlere bakıldığında, yüzde 51'i hizmet sektöründe yüzde 22'si sanayi sektöründe, yüzde 18'i tarım sektöründe ve yüzde 9'u inşaat sektöründe istihdam edilmektedir.

- İstihdam edilen kadın ve erkeklerin işteki durumları ile Sosyal Güvenlik Kurumu'na kayıtlı olma durumları aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo: İstihdam Edilenlerin Cinsiyete Göre İsteki Durumları (2011)

SEVİNÇ, sunumunun ikinci kısmında sosyal güvende cinsiyet eşitliğine değinmiştir. Sosyal güvenlik kapsamında çalışanlara ilişkin istatistiki bilgiler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo: 5510 Sayılı Kanuna göre Sosyal Güvenlik Kapsamında Çalışanlar

Sigortalılık Statüsü	Kadın	%	Erkek	%	Toplam
4/a bendi*	2.927.660	24,3	9.141.425	75,7	12.069.085
4/b bendi	605.059	18,6	2.639.383	81,4	3.244.442
4/c bendi	715.768	27,4	1.897.702	72,6	2.613.470

SEVİNÇ, son yıllarda yapılan reformlar kapsamında edinilen kazanımları ve sağlanan gelişmeleri paylaşmıştır:

- *Analık sigortasından* sigortalıya analık hallerine bağlı olarak ortaya çıkan iş göremezlik süresince, günlük geçici iş göremezlik ödeneği verilmektedir ve bu tutar 2012 yılı ikinci altı aylık asgari ücret tutarı üzerinden günlük 20,90 TL'dir.

- *Emzirme Ödeneği*: 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentleri kapsamındaki sigortalılardan, kendi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık alan kadına ya da gelir veya aylık alan erkeğin sigortalı olmayan eşine, her çocuk için yaşaması şartıyla doğum tarihinde geçerli olan ve SGK Yönetim Kurulunca

belirlenip Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı tarafından onaylanan tarife üzerinden emzirme ödeneği verilir. Emzirme ödeneği hakkı yalnızca hizmet akdiyle çalışan sigortalılara tanınmakta iken, bu hak, 1 Ekim 2008'den itibaren bağımsız çalışan; şirket ortağı, esnaf, çiftçi, köy ve mahalle muhtarları (4/B'ye tabi olanlar) için de tanınmıştır. Bu ödenekten 75.804 sigortalı kadın ve 302.233 eşi sigortalı olmayan sigortalı erkek faydalanmış, kişi başı emzirme ödeneği 89 lira olarak gerçekleşmiştir.

- Çalışmayan ve evli olmayan kız çocukları, *ölüm aylığına* hak kazanırken, erkek çocukları için öğrenim ve yaş kısıtları getirilmiştir.

- *Evlenme yardımı*: 5510 sayılı Kanun'un 37'nci maddesine göre evlenmeleri nedeniyle, gelir veya aylıklarının kesilmesi gereken kız çocuklarına evlenmeleri ve talepte bulunmaları halinde almakta oldukları aylık veya gelirlerinin iki yıllık tutarı, bir defaya mahsus olmak üzere evlenme yardımı olarak peşin ödenmektedir.

- *Yaşlılık Sigortası*: Bakıma muhtaç malul çocuğu olan kadın sigortalının 1.10.2008 sonrasında adına bildirilen prim ödeme gün sayısına; ¼ oranında prim ödeme gün sayısı ilavesi yapılmakta, bu süreler yaş haddinden düşürülmekte, böylece malul çocuğu olan kadınlara 5 yıl daha erken emekli olma imkânı getirilmektedir.

- 1/10/2008 sonrası hayata geçen *doğum borçlanması* ile 4/A kapsamında sigortalı kadınlara iki defaya mahsus doğum yaptığı tarihten sonraki iki yıl için borçlanma hakkı verilmiştir.

SEVİNÇ, ardından kadın istihdamını teşvik için son yıllarda yapılan düzenlemelerden bahsetmiş, aşağıdaki hususları dile getirmiştir:

- 4447 sayılı Kanun'un Geçici 7'nci maddesinde yer alan Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği: 18 yaşından büyük kadınları ve 18 ila 29 yaş arasında olan erkekleri istihdam eden işverenlere 5 yıl boyunca asgari ücret üzerinden hesaplanan sigorta primi işveren hisselerinin belli oranlarda işsizlik sigortası fonundan karşılanması şeklinde uygulanmaktadır. Kadın ve erkeklerin bu düzenleme kapsamına dahil olabilmesi için 2008 Ocak ila 2008 Haziran veya 2008 Aralık ve 2009 Ocak aylarına ilişkin Kuruma verilen aylık prim ve hizmet belgelerinde kayıtlı olmaması (bu aylarda işsiz olması) ve 1/7/2008 ve 30/6/2010 tarihleri arasında işe alınmış olmaları gerekmektedir.

- 4447 sayılı Kanun'un Geçici 10'uncu maddesinde yer alan sigorta primi İşveren Hissesi Desteği; 18 yaşından büyük kadın ve erkekleri istihdam eden işverenlere, işe başladığı tarihten önceki 6 ay boyunca bir işverene tabi çalışmayan ve 1/3/2011 ve 31/12/2015 tarihleri arasında çalıştırmaya başladıkları sigortalılar için sigorta primine esas kazançları üzerinden hesaplanan sigorta primi işveren hissesinin

tamamının işsizlik sigortası fonundan karşılanması şeklinde uygulanmaktadır. Bu düzenlemeden 2012 yılının dokuzuncu ayı itibariyle 216 bin kişi yararlanmıştır.

Kadın istihdamını teşvik eden uygulamalarla ilgili olarak Nurgül AKSOY, bazı işverenlerin bu uygulamaları kötüye kullandığına ilişkin şikâyetler alındığını belirtmiş, uygulamadan daha fazla kazanç sağlayabilmek için bazı işverenlerin işe aldıkları kadınları birinci yılın sonunda işten çıkarıp başka kadın çalışanları işe aldıklarına ilişkin duyumların olduğunu dile getirmiştir. SEVİNÇ, kendilerine bu yönde iletilen bir şikâyet olmadığını dile getirmiş, AKSOY'un bu konuda bir takip mekanizması olup olmadığına ilişkin sorusuna cevaben, her işveren bazında böyle bir takip verisinin tutulmadığını ifade etmiştir.

SEVİNÇ, devamla 6111 sayılı Kanun'la işverenlere sağlanan teşviklerden bahsetmiştir, 6111 sayılı Kanun'la işverenlere 5 puanlık prim indirimiyle birlikte diğer teşviklerden de yararlanma imkânının getirildiğini (Madde 38), genç ve kadın teşviki uzatılarak, mesleki yeterliliğe sahip olanları, mesleki teknik öğretim görmüş olanları ve İŞKUR kurslarını bitirenleri istihdam edenlere 54 aya varan sürelerle prim teşviki getirildiğini ifade etmiştir (Madde 74).

Devamla, SEVİNÇ aşağıdaki hususları dile getirmiştir:

- Erken doğum yapan kadınların doğum izinlerini tam olarak kullanabilmeleri: Kadınlara doğumdan önce tanınan 8 haftalık izin, erken doğum halinde kullanılamamakta idi. 6111 sayılı Kanun'la, erken doğum sebebiyle kullanılmayan doğum izinlerinin doğumdan sonra kullanılması mümkün kılınmıştır. Bu sayede, daha önceden ödenemeyen geçici iş göremezlik ödeneği de artık ödenebilmektedir (madde 76, 106).

- El emeği ile yaptıkları ürünleri satan ev kadınlarının isteğe bağlı sigortalı olup 2011 yılı itibariyle 18 gün prim ödemek suretiyle 30 gün hizmet kazanabilmelerine imkan sağlayan özel hükümden faydalanabilmeleri için, bu işleri, 1/10/2008 tarihinden önce başlayıp 1/10/2008 yılından sonra da devam ettirdiklerini belgelemeleri gerekmektedir. Yeni düzenleme ile bu işleri hangi tarihte yapmaya başladıklarına bakılmaksızın tüm kadınlar, söz konusu işleri yaptıklarını belgeleyerek, talepte bulunmaları halinde 18 gün üzerinden prim (2011 için) ödemek suretiyle, 30 gün hizmet kazanarak isteğe bağlı sigortalı olabilmektedirler (Madde 50).

- Kız çocukları “bakmakla yükümlü olunan kişi” statüsünden çıktıktan (evlenme, çalışmaya başlama) sonra bu durumları ortadan kalksa bile tekrar “bakmakla yükümlü olunan kişi” statüsünü kazanmaları mümkün değildi. 6111 sayılı Kanun ile kız çocuklarının durum değişikliklerinin ortadan kalması halinde bu kişilerin tekrar “bakmakla yükümlü olunan kişi” sayılması hükmü getirilmiştir.

SEVİNÇ, son olarak 6111 sayılı Kanun kapsamında sosyal güvenlik harcamalarının cinsiyete göre dağılımını aşağıdaki tabloda özetlemiştir:

Tablo: 4/a Bendi Kapsamındaki Sigortalı Kişiler

Aylık/Gelir Türü	Kadın	Erkek	Toplam
İKMİH	1.602	54.484	60.087
İKMİH-Ölüm	65.807	12.902	78.715
Malullük	9.032	59.299	68.332
Yaşlılık	810.864	3.370.719	4.181.586
Ölüm	1.431.320	130.408	3.631.812
Genel Toplam	2.318.625	3.631.812	59.50.513

Tablo: 1479 ve 2926 Sayılı Kanunlara göre 4/b Bendi Kapsamındaki Kişiler³⁰

Aylık/Gelir Türü	Kadın	Erkek	Toplam
Maluliyet	1.828	16.817	18.645
Ölüm	827.304	74.127	904.284
Sürekli İş Göremezlik Geliri	-	38	38
Sürekli İGG-Ölüm	180	94	274
Yaşlı	204.362	1.334.835	1.530.200
Genel Toplam	1.033.674	1.425.911	2.462.441

³⁰ 1479 sayılı ve 2/9/1971 tarihli Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu, 2926 sayılı ve 17/10/1983 tarihli Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu

Tablo: 4/c Bendi Kapsamındaki Sigortalı Kişiler (Emekli)

Aylık Türü	Kadın	Erkek	Toplam
Emekli (Dul)	270.869	9610	280.480
Emekli (Kendisi)	365.353	894.897	1.260.268
Emekli (Yetim)	204.135	34.005	238.141
Vatani Hak Sahibi	13.265	14	13.279
Vatani Kendisi	91	35.441	35.532

Tablo: 4/c Bendi Kapsamındaki Sigortalı Kişiler (malul)

Aylık Türü	Kadın	Erkek	Toplam
Vazife Malulü (Dul)	12180	165	12.345
Vazife Malulü (Kendisi)	72	6746	6818
Vazife Malulü (Yetim)	15.675	5.475	21.151
Malul (Dul)	10.365	435	10.800
Malul (Kendisi)	4.115	20.049	24.166
Malul (Yetim)	9871	1322	11.193

SEVİNÇ'in sunumu üzerine söz alan Mustafa ŞAHİN, bütçe harcamalarının ve önceliklerinin meri mevzuattaki öncelikler ve düzenlemelere göre şekillendiğini belirtmiş, payı yüzde 30'a ulaşan sosyal güvenlik harcamalarının da var olan sosyal güvenlik mevzuatına göre yapıldığını ifade etmiştir. Bu bağlamda, sosyal güvenlik mevzuatının TCDB yaklaşımı içinde geliştirilmesi durumunda TCDB'nin bütçeye yansımalarının sağlanabileceğini belirtmiştir. ŞAHİN, sosyal güvenlik hakkının bireyi riskler karşısında güvence altına alan ve bu anlamda özgür kılan bir hak olduğunu vurgulamıştır. Devamla, primsiz rejimlerden (sosyal yardımların ve sosyal hizmetlerin yer aldığı kalemler) kadınların daha fazla faydalandığını, primli rejimlerin ise erkekler lehine ciddi adaletsizlikler yarattığını kaydetmiştir.

Devamla ŞAHİN, primsiz rejimin gelir ve ihtiyaç tespitine dayandığını, gelir ve ihtiyaç tespitinin de birey bazlı değil hane bazlı yapıldığını belirtmiş, ancak hane içinde değer eşit paylaşılmadığı için kadın ve kız çocuklarının yoksulluk yaşayabildiğine dikkat çekmiştir. Alt Komisyon Başkanı İstanbul Milletvekili Alev

DEDEGİL, dünyadaki gayrimenkullerin yüzde 95'inin erkeklere ait olduğunu, hane olarak varlıklı olunması halinde bile sorunlar çıktığında erkeğin mülkiyet hakkını korurken kadınların yoksullaşabildiğini ilave etmiştir.

Banu Tuncay YILDIZ, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Ekonomik Statü Daire Başkanı

YILDIZ, ilk olarak son yıllarda mevzuatta yapılan değişiklikleri özetlemiştir:

- Anayasa'nın 10'uncu ve 90'uncu maddeleri 2004 yılında değiştirilmiş; 10'uncu maddesi 2010 yılında kadın-erkek eşitliğinin güçlendirilmesine ilişkin olarak yeniden değiştirilmiştir.

- 1 Ocak 2002 tarihinde yeni Türk Medeni Kanunu yürürlüğe girmiştir. Yeni Türk Medeni Kanunu ile kadın-erkek eşitliğini gözeten, cinsiyete dayalı ayrımcılığı ortadan kaldıran, aile ve toplum içerisinde erkeklerle kadınları eşit kılan ve kadın emeğini değerlendiren birçok düzenleme sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içerisinde gerçekleştirilmiştir.

- 10 Haziran 2003 tarihinde yeni İş Kanunu yürürlüğe girmiştir. İş Kanunu'yla işveren işçi ilişkisinde cinsiyet dâhil hiçbir nedenle temel insan hakları bakımından ayırım yapılmayacağı ortaya konulmuştur.

- 1 Haziran 2005 tarihinde yeni Türk Ceza Kanunu yürürlüğe girerek kadına karşı şiddet konusunda çağdaş düzenlemeler yapılmıştır.

- 13 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediyeler Kanunu'nda da kadına yönelik hizmet konusunda belediyelere önemli görevler verilmiştir.

- 2005 yılında töre ve namus cinayetlerine ilişkin olarak TBMM'de bir Araştırma Komisyonu kurulmuştur. Komisyon tarafından hazırlanan raporu takiben de 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi yayımlanmıştır.

- Gelir Vergisi Kanunu'nda 2007 yılında yapılan değişikliklerle kadınların ev içinde imal ettikleri ürünleri iş yeri açmaksızın kamu kurum ve kuruluşlarınca geçici olarak belirlenen yerlerde satışa sunmaları halinde elde edilen gelir vergiden muaf tutulmuştur.

- Ülkemizde kadınların insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, erkeklerle birlikte eşit hak, fırsat ve olanaklara ulaşabilmeleri amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 24 Mart 2009 tarihinde kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır.

- 6111 sayılı Kanunla 2011 yılında kadınların ve gençlerin iş gücüne katılımı yönünde bir takım teşvikler ve düzenlemeler sağlanmıştır. Eylül ayı verilerine göre de Kanundan yararlanan kadın sayısı 110.426'dır.

- 2004 yılında yürürlüğe giren "Personel Temininde Eşitlik İlkesine Uygun Hareket Edilmesi" konulu Başbakanlık Genelgesi ile kamu kurum ve

kuruluşlarının personel alımında hizmet gerekleri dışında cinsiyet ayrımı yapılmaması gerektiği hükmü getirilmiştir.

- 2010/14 sayılı “Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması” konulu Başbakanlık Genelgesi 25 Mayıs 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Genelge kapsamında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın koordinasyonunda, değişik bakanlıklardan müsteşar ve genel müdür seviyesinde katılımıyla bir kurul oluşturulmuştur.

- İstanbul Sözleşmesi,³¹ 11 Mayıs 2011 tarihinde imzaya açılmış ve Türkiye’nin de aralarında bulunduğu 18 ülke tarafından imzalanmıştır. 24 Kasım 2011 tarihinde çekincesiz olarak onaylanan Sözleşme 8 Mart 2012 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

- 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 8 Mart 2012 tarihinde Meclis’te kabul edilmiş ve 20 Mart 2012 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun uygulanmasına dair genelge 19 Nisan 2012 tarihinde yayımlanmıştır.

Söz alan Mustafa ŞAHİN, 2010/14 sayılı Genelge’de kurumların stratejik planlarını, performans programlarını ve faaliyet raporlarını kadın erkek eşitliği yaklaşımı ile hazırlamaları gerektiğini bildiren bir amir hüküm³² bulunduğunu belirtmiş, ancak kurumlarda bu yönde bir inisiyatif oluşmadığını eklemiştir. Cevaben YILDIZ, Genelge’nin uygulanmasına ilişkin sıkıntılar olduğunu kabul etmiş, izlemenin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yapılması yönünde KSGM’nin talepte bulunduğunu kaydetmiştir. YILDIZ, Genelge’yle oluşturulan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşarı’nın başkanlık ettiği Kadın İstihdamı Ulusal İzleme ve Koordinasyon Kurulu’nda tüm bakanlıkların temsil edildiğini belirtmiş, Kurul’un şimdiye kadar dört kere toplandığını, ancak üst düzeyde gerçekleşmesi gereken katılımın daha alt düzeylerde gerçekleştiğini ve Kurul’un şimdiye kadar herhangi bir rapor sunmadığını bildirmiştir.

YILDIZ, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın diğer kurumlarla yaptığı iş birliklerine ve imzaladığı protokollere değinmiştir. Bu kapsamda, kadına yönelik şiddetin engellenmesi, kadın istihdamının artırılmasına yönelik, kadınların finansmana erişmesinin kolaylaşmasına yönelik olarak pek çok kamu kurum ve kuruluşu ile iş birliğine gidildiğini ifade etmiştir. YILDIZ bu kurumları şöyle sıralamıştır: İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik

---

³¹ Kadınlara Yönelik Şiddet Ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi

³² 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi. “Kamu kurum ve kuruluşları ve yerel yönetimler hazırlayacakları stratejik plan, performans programları ve faaliyet raporlarına kadın-erkek eşitliği yaklaşımını dâhil edecekler, bu metinlerde istatistiksel veriler ile bilimsel araştırmalar ve bunlar için kullanılacak ödeneklere yer verilecektir.”

Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Bilim, Sanayii ve Teknoloji Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği.

YILDIZ, Bakanlığın düzenlediği eğitim faaliyetlerine değinmiş, yerel medya temsilcilerine, yurt dışında yaşayan Türk kadınlarına, kamu görevlilerine ve üniversite öğrencilerine yönelik eğitimler düzenlendiğini kaydetmiştir. Devamla, YILDIZ, uluslararası kurumlarla birlikte tamamlanan veya halen devam etmekte olan cinsiyet eşitliğine yönelik projelerden bahsetmiştir.

YILDIZ, son olarak KSGM'nin bütçesine değinmiş, 6284 sayılı Kanunun uygulanması için 2013 yılı bütçesinde 136.083.000 TL bütçe ödeneği ayrıldığını ve bu meblağın kadına yönelik şiddete ilişkin bugüne kadar tahsis en yüksek tutar olduğunu ifade etmiştir. Mustafa ŞAHİN, bunun TCDB perspektifinden çok değerli olduğunu ifade etmiş, bu bütçe ödeneğinin bir performans programı ve hedeflerle birlikte parlamentoya sunulması halinde kadına yönelik şiddete ilişkin tahsis edilen bu ödeneye TCDB perspektifi kazandırılacağı ve bütçede öngörülen bu ödeneğin somut çıktılarının ölçülebileceğini ifade etmiştir. Devamla YILDIZ, kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda önem arz eden sığınma evlerine değinmiş ve bunlara ilişkin verileri paylaşmıştır.

Tablo: Yıllara göre Sığınmaevi Sayıları ve Kapasiteleri

	1992	2002	2012
Sayı	4	8	108
Kapasite	100	170	2.502

Tablo: Türkiye Geneli Sığınmaevi Sayıları ve Kapasiteleri

	SAYI	KAPASİTE
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	76	1.827
Yerel Yönetimler	30	645
STK'lar	2	30
TOPLAM	108	2.502

Şebnem Avşar KURNAZ, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Araştırma, Geliştirme ve Tanıtım Daire Başkan Vekili

KURNAZ, 2012 yılı Bütçesi'nde sosyal harcamalara 18 milyar lira kaynak aktarıldığını, bu miktarın 12 milyar liralık kısmının sosyal yardımlar ve 6 milyar liralık kısmının sosyal hizmetler için harcandığını ve sosyal harcamaların gayri safi

milli hasılanın yüzde 1.42'sine karşılık geldiğini dile getirmiştir. KURNAZ, OECD ülkeleri ile karşılaştırıldığında, OECD ülkelerinde ortalama olarak gayri safi milli hasılanın yüzde 2.15'inin sosyal harcamalara ayrıldığını, Türkiye'nin ortalamanın altında kaldığını ifade etmiştir.

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün sosyal yardım programları ve proje destekleri aracılığıyla yoksullukla mücadele etmeye çalıştığını ifade eden KURNAZ, yıllardır düşük düzeyde seyreden kadınların proje desteklerinden faydalanma oranını artırmak için çalışmalar yaptıklarını ifade etmiştir. Yanı sıra, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) ile yürütülen *sosyal konut projesi* kapsamında TOKİ konutlarının alımında kadınların konut edinmeleri hususunda şartların kolaylaştırıldığını, eşi vefat etmiş çocuklu kadınlar veya ebeveynlerinden birini kaybetmiş kadınlar için yaş şartının 30'dan 25'e çekildiğini ifade etmiştir.

Kadınların yoksulluktan daha fazla etkilendiği gerçeğinden hareketle Boğaziçi Üniversitesi ile iş birliği içerisinde "Eşi Vefat Etmiş Kadınlar için Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi"nin yürütüldüğünü kaydeden KURNAZ, proje çıktılarını doğrultusunda *eşi vefat etmiş kadınlara düzenli nakdi yardım* yapılmaya başlandığını ifade etmiştir. 2012 yılı itibariyle başlatılan program ile yoksul durumda olduğu tespit edilen eşi vefat etmiş kadınlara aylık 250 TL nakdi ödeme yapılmaya başlandığını ve yardım miktarının 2012 Ocak-Ekim döneminde 224.345 eşi vefat etmiş kadın için toplamda 259,8 milyon liraya ulaştığını ifade etmiştir. Konuya ilişkin olarak Ağrı Milletvekili Mehmet Kerim YILDIZ, resmi nikah yapmamış ama eşini kaybetmiş kadınlarla ilgili olarak bir çalışma olup olmadığını sormuş, cevaben KURNAZ, mirastan faydalanmak için mahkemeye başvurmuş ve mahkeme kararı almış kadınların yardım kapsamı içine alındığını, ancak onun dışında nikahsız kadınların kapsam dışında olduğunu kaydetmiştir. Ahmet ÇOBAN ise nikahsız kadınların kapsam dışında olmasına rağmen çocuklarıyla beraber başka sosyal yardımlardan faydalandırıldığını kaydetmiştir. Ağrı Milletvekili Mehmet Kerim YILDIZ, nikahsız olmasına rağmen çocuğu bulunan kadınların da kapsam içine alınabileceğini, bunun objektif ve suiistimali engelleyecek bir kriter olduğunu dile getirmiştir.

Ayrıca KURNAZ, nüfusun en yoksul kesiminde yer alan ve maddi imkânsızlıklar nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen ailelere, çocuklarının okula devam etmeleri şartıyla, "*Şartlı Eğitim Yardımı*" yapıldığını belirtmiş, kız çocuklarına yapılan yardım miktarının erkek çocuklardan fazla olduğunun altını çizmiştir. "*Şartlı Eğitim Yardımı*"nın çıktılarını ölçmek için Gazi Üniversitesi ile proje yürüttüklerini belirten KURNAZ, kız çocuklarına fazladan sağlanan yardımın kız çocuklarının erkek çocuklarına göre okula devam etmesinde daha fazla artışa neden olduğunu ifade etmiştir. Eğitim yardımından faydalanamayan ailelerde kız

çocuklarının liseye devam edemediğinin ancak yardım alan hanelerde kız çocuklarının liseye devam etmesinde yardımın olumlu etkisinin gözlemlendiğini eklemiştir. Söz konusu projenin çıktılarını KURNAZ aşağıdaki şekilde özetlemiştir:

- Sistemde düzenli olarak eğitim yardımı alan çocuklar (deney grubu) ile sisteme başvuru yapmış ancak hak sahibi olamamış hanelerin çocuklarının (kontrol grubu) **okul başarı durumları, devamsızlık durumları, liseye devam durumları** gibi bilgileri **yerleşim yeri (kır/kent), ailenin eğitim durumu ve cinsiyet** gibi temel değişkenler üzerinden M.E.B. bünyesindeki e-okul veri tabanından alınmıştır. Toplamda 196.409 çocuğun verisi üzerinden yapılan analize göre yardım alanlarda (deney grubunda), yardım almayanlara (kontrol grubuna) göre,

- Devamsız gün sayısının azaldığı (iki grup arasındaki fark neredeyse 2 kat), kırsal kesimlerde devamsızlığın azalma oranının daha yüksek olduğu,

- **Kız çocuklarında** erkeklere göre **devamsızlığın 2 kat daha fazla azaldığı,**

- 2009-2010 eğitim-öğretim yılı için **liseye devam oranlarının** erkek çocuklarında %79.4, **kız çocuklarında ise %79.36**'ya ulaştığı, yardım almayanlarda ise erkek çocuklarında liseye devam oranlarının %57.19, kız çocuklarında %50.08'de kaldığı,

- İstanbul ve Batı Anadolu Bölgeleri'nde liseye devam oranı %70'ler civarında iken Karadeniz Bölgesi'nde bu oranın %90'lara ulaştığı görülmektedir.

KURNAZ, sosyal yardımlar ve istihdam arasındaki ilişkiyi anlatmış, sosyal yardım alan kişilerin aynı zamanda İŞKUR'a kayıtlarının yapıldığını kaydetmiştir. Bu uygulama ile kişilerin sosyal yardıma bağımlı kalmamaları, iş bulmak için cesaretlendirilmelerinin amaçlandığını eklemiştir. Sosyal yardım alan 366.289 kadından 17.775'inin iş başvurusuna yönlendirildiğini ve sadece 2.764 ünün işe yerleştiğini kaydeden KURNAZ, meslek kurslarına yönlendirilen 13.039 kadından da sadece 3.362 kadının kurslara gittiğinin tespit edildiğini ifade etmiştir. KURNAZ, bu veriler ışığında kadınların kursa yerleşmesinde ve işe girmesindeki başarısız rakamların öncelikli sorun alanı olarak ortaya çıktığını vurgulamıştır.

Sosyal yardımların kaydını ve takibini tutabilmek için TÜBİTAK'la birlikte yürütülen "Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi"nin çok faydalı olduğunu, bu sayede sosyal yardımlara ilişkin kurumlar arası ortak veri tabanı kurulduğunu belirten KURNAZ, bu veri tabanının çıktılarını göre yardım alan yurttaşların yüzde 70'inin kadın olduğunu belirtmiştir.

Tablo: Yardım Alan Kişilerin Cinsiyete göre Dağılımı

Hak Sahibi ve Fayda Sahibi Sayısı			
Gruplama	Hak Sahibi Sayısı	Hak Sahibi (%)	Fayda Sahibi Sayısı
Erkek	857.906	30,83	694.634
Kadın	1.924.806	69,17	3.539.624
Toplam	2.782.712	100	4.234.258

KURNAZ, sistem sayesinde kişinin başka kurumlardan yardım alıp almadığının, işsizlik ödeneğinden faydalanıp faydalanmadığının görüldüğünün, kayıtlı olan mal varlığının, aracının, tarlasının, tapusunun, tespit edildiğinin ve bu veriler ışığında yardım kararının verildiğini belirtmiştir.

Sunumun ardından söz alan Mustafa ŞAHİN, erkeğin çalışmasını mümkün kılanın kadının evdeki karşılıksız emek olduğunu belirtmiş, kadının evde karşılıksız emek sarf etmesi ile erkeğin istihdama katılabildiği ve aktif sigortalı statüsünü kazandığını vurgulamıştır. ŞAHİN, evde karşılıksız emek sarf ederek refah sağlayan kadının bakmakla yükümlü olunan kişi statüsünde olmasının adaletsiz olduğunu, sosyal güvenlik sisteminin erkek ve aktif sigortalılar üzerinden kurgulandığını, bunun neticesinde boşanma durumlarında kadının hane içi karşılıksız emeğinin sistem tarafından tanınmadığını dile getirmiştir. Bu bağlamda, son olarak sigorta sisteminin gözden geçirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

1.6. YEDİNCİ TOPLANTI (18/12/2012)

Dr. M. İlker HAKTANKAÇMAZ, İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Dış İlişkiler ve Projeler Daire Başkanı

HAKTANKAÇMAZ, ilk olarak mahalli idarelerde bütçe hazırlama sürecine değinmiştir. Mahallî idarelerde bütçe sürecinin bütçe çağrısıyla başladığını, mayıs-haziran aylarında birimlerin kendi bütçelerini, gider kalemlerini ve buna ilişkin belgelerini bütçe komisyonuna sunmasıyla devam ettiğini ve yıl tamamlanmadan önce bütçenin; mahallî idarelerde, özel idareyse özel idare il genel meclisinde, belediyeysel belediye meclisinde kabulüyle kesinleştiğini kaydetmiştir.

Devamla, HAKTANKAÇMAZ mahalli idarelerin bütçe sürecine ilişkin yürütülen çalışma ve projelerden bahsetmiştir. Bütçe belgelerinin anlaşılması zor metinler olduğunu, bu nedenle yurttaşların anlayabileceği şekilde bütçeye ilişkin basitleştirilmiş bir kitapçık hazırladıklarını dile getirmiştir. HAKTANKAÇMAZ, bu çerçevede, Avrupa Birliği'nin katkısıyla "Yerel Düzeyde Katılımcı Yönetişimin Geliştirilmesi Projesi'ni" yürüttüklerini, Proje'yle yurttaşların bütçeleme sürecine

katılımının amaçlandığı, bu kapsamda belediye meclis ve kent konseyi üyelerine eğitimler verildiğini ve hazırlanan kitapçığın geliştirildiğini belirtmiştir.

Toplumsal cinsiyet perspektifinin mahalli idarelerin bütçelerine dâhil edilmesinin bir bilinç sorunu olduğuna dikkat çeken HAKTANKAÇMAZ, mevzuat anlamında bir eksik olmamasına rağmen belediyelerin halihazırda bütçelerini yaparken toplumsal cinsiyeti dikkate almadıklarını bildirmiştir. Bu bağlamda, gerek “Yerel Düzeyde Katılımcı Yönetişimin Geliştirilmesi Projesi” gerekse 10 pilot belediyede yürütülen “Kadın Dostu Kentler Projesi” ile bütçeleme süreçlerine toplumsal cinsiyetin dâhil edilmesi ve bu anlamda bilinç yaratılması için çabaladıklarını iletmiştir. Son olarak, HAKTANKAÇMAZ, TCDB konusunda mahalli idareler açısından mevzuat anlamında herhangi bir kısıt veya değiştirilmesi gereken bir husus olmadığını, ancak konunun uygulamaya geçirilebilmesi için bilinçlendirme yönünde projeler yürüttüklerini ifade etmiştir. Alt Komisyon Başkanı İstanbul Milletvekili Alev DEDEGİL, TCDB konusu ile neden dış ilişkiler biriminin ilgilendiğini sormuş, cevaben HAKTANKAÇMAZ, kadın hakları ile ilgili konuların İçişleri Bakanlığı’nın gündemine projeler vesilesiyle girdiğini, projelerin yürütülmesinin de dış ilişkiler birimine verildiğini, dolayısıyla dış ilişkiler biriminin toplumsal cinsiyet konularıyla ilgilenmeye başladığını kaydetmiştir.

Alt Komisyon Başkanı İstanbul Milletvekili Alev DEDEGİL, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme bakış açısının, bütçe hazırlanış, uygulama veya sonunda değerlendirme süreçlerinde etkili olup olmadığının Komisyon’un asıl ilgi alanı olduğunu, yoksa, kamu kurumlarının ciddi bir farkındalıkla kadının güçlendirilmesi, eşitliği ve ayrımcılıkla mücadele konusunda faaliyetlerinin bulunduğu bilindiğini vurgulamıştır.

Söz alan İstanbul Milletvekili Sebahat TUNCEL, Alt Komisyon toplantılarına katılan kamu kurumu temsilcilerinin konuya ilişkin sadece kadınlara yönelik yapılan harcamalardan bahsettiklerini ifade etmiş, bu durumun kurumlarda TCDB perspektifinin hiç gelişmediğinin göstergesi olduğunu dile getirmiştir. Devamla TUNCEL, İçişleri Bakanlığı’nın yerel yönetimleri, bütçelerini toplumsal cinsiyete göre düzenleyip düzenlemediği hususunda sorgulamasının yerel yönetimler düzeyinde konuya ilişkin duyarlılık yaratacağını eklemiştir. Ayrıca TUNCEL, kadınların engelliler ve yoksullar gibi dezavantajlı gruplar arasında sayılmasını eleştiri konusu yapmış, KEFEK’in bu konuda bir şeyler yapabileceğini belirtmiştir. Alt Komisyon Başkanı İstanbul Milletvekili Alev DEDEGİL, kadınların dezavantajlı kategorisinden çıkarılması yönünde ilerlemeler kaydedildiğini, KEFEK’in bakanlarla tek tek toplantı yaptığını bu toplantılara katılan bakanların TCDB konusunda bilgilendirilebileceğini ve böylelikle bakanlıklar düzeyinde de farkındalık oluşturulacağını ifade etmiştir.

İstanbul Milletvekili Sebahat TUNCEL, bütçenin hazırlanma sürecinde TCDB perspektifinin dâhil edilmesi ile kadınların dezavantajlı bir grup olmaktan kendiliğinden çıkacağını vurgulamış, bütçenin kalemlerine kaynak tahsis edilirken bu kaynaktan kadın ve erkeklerin nasıl faydalanacaklarının en başta öngörülmesi gerektiğini bildirmiştir. Söz alan İzmir Milletvekili Hülya GÜVEN, şehirlerin kadınlar için daha yaşanılabilir olması gerektiğini, bunu yapmak için ek bir bütçeye ihtiyaç olduğunu dile getirmiş ve böyle bir ek bütçenin düşünülüp düşünülmediğini sormuştur. HAKTANKAÇMAZ cevaben, mahalli idarelerin bütçesinin yarısına yakınının merkezden geldiğini, yerel idarelerin bu bütçeyi nasıl harcayacaklarına kendisinin karar verdiğini, ek ya da şartlı bütçe gibi bir uygulamanın olmadığını ifade etmiştir.

Meral BURSLAN, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Müdürü, Emel ANAR, Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Kadın Sığınmaevleri Koordinatörü, Kiramen ÖNCEL, Ankara Büyükşehir Belediyesi Meslek Edindirme Şube Müdürü

Ankara Büyükşehir Belediyesi'ni temsilen katılan BURSLAN, ANAR ve ÖNCEL; üç temel alanda özel olarak kadınlara yönelik hizmet sunulduğunu ifade etmişler ve bunları aşağıdaki şekilde özetlemişlerdir:

- Hanım Lokalleri: Hanım lokalleri Ankara'da 18 noktada, 18 binada hizmet vermektedir. Bu lokallerde, sağlık hizmetleri, aile içi iletişim, çocuk bakımı gibi konularda eğitim hizmetleri verilmekte, spor faaliyeti imkânları, çocuk bakım odaları bulunmaktadır. 18 hanım lokaliyle ilgili 2012 yılında Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı bütçesinden ayrılan rakam 10 milyon 371 bin 764 lira olup 59.299 kadın bu lokallerden faydalanmıştır.

- Kadın Sığınma Evleri: Ankara'da 24 yataklı bir kadın sığınma evi bulunmaktadır. 2012 yılı itibarıyla 95 kadın ve 75 çocuk buradan faydalanmıştır. Barınma hizmetinin yanında eğitim, psikolojik ve hukuki danışmanlık hizmetleri sağlanmaktadır. Burada kalan kadınların işe yerleştirilmeleri için çaba gösterilmektedir. Sığınma evinde kalan vasıfsız kadınlar, İŞKUR ve Halk Eğitim destekli kurslara 3-4 aylık dönemler için gönderilmekte, bu sayede kabiliyetleri doğrultusunda meslek edinmelerine çalışılmaktadır. Bu sığınma evine ek olarak ilçe belediyelerinin kendilerinin de açtıkları sığınma evleri ihtiyaç duyan kadınlara hizmet vermektedir.

- Belediye Meslek Edindirme Kursları (BELMEK): Ankara'nın değişik semtlerinde 160 kurs bulunmaktadır. Kurslar, kadınlara meslek edindirmeyi hedeflemektedir. 2012 yılı belediye bütçesinde BELMEK'lere 9 milyon 800 bin lira tahsis edilmiştir. 31 branşta eğitim veren BELMEK'lerde 31 Aralık 2012 tarihi itibarıyla 210 bin kadın eğitimlerini tamamlamıştır. Hâlen de 160 BELMEK merkezinde 15 bin kursiyer ve 439 usta öğretici bulunmaktadır. Ancak kursları tamamlayan kadınların istihdam durumları hakkında veri bulunmamaktadır.

Konuyla ilgili olarak söz alan İstanbul Milletvekili Sebahat TUNCEL, Belediye'nin yaptığı çalışmaların önemli olduğunu ama esas olanın belediye bütçesi hazırlanırken toplumsal cinsiyete duyarlı bir perspektiften bakılması olduğunu altını çizmiştir.

Ardından, sunumlara ilişkin Alt Komisyon uzmanları katkılarını sunmuşlardır. Mahallî idarelerin de 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'na tabi olduğunu hatırlatan Mustafa ŞAHİN, mahallî idarelerin görev, yetki, sorumluluk ve hizmet yürütümü itibarıyla kadınlar ve toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerindeki etkilerinin merkezî yönetime göre daha fazla olduğunu ve belediyelerin çok geniş yelpaze içindeki hizmetlerinin kadınların refahı üzerinde çok ciddi etkileri olduğunu altını çizmiştir. Meslek edindirme kursları ve sığınma evlerinin önemli çalışmalar olduğunu belirten ŞAHİN, belediyelerin iskan, çevre düzenlemesi gibi diğer hizmet kalemlerinde de toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetmeleri gerektiğini ve sunulan tüm hizmetlerin bu perspektiften de değerlendirilmesi ve bütçelendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Devamla, hizmetlerin TCDB perspektifiyle değerlendirilmesi gerektiği gibi kadın örgütleri ve kadınların karar alma süreçlerine müzakere yoluyla katılmasının da önemli olduğunu ve kadınların yönetime katılımlarının da TCDB perspektifinin bir parçası olduğunu bildirmiştir. Son olarak, kadınların yerel düzeyde siyasi temsilinin ulusal düzeydeki temsilinin altında kaldığını, ancak hizmet, harcama, gelir öncelikleri, yönetime katılım ve temsiliyet sorununun cinsiyete duyarlı bütçe tartışmalarında yerel yönetimler ölçeğinde göz önünde bulundurulması gereken hususlar olduğunu eklemiştir.

Ardından Nurgül AKSOY, sığınma evi ve meslek edindirme kurslarının pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarına yönelik olduğunu, ancak kadının toplumdaki ikincil konumunu iyileştirmek için gerekli olan stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarını gidermeye yönelik nelerin yapılabileceğinin araştırılması gerektiğini ifade etmiştir. İkincil olarak BELMEK vasıtasıyla ayrılan kaynağın kadınlar üzerindeki etkisinin ölçülmesi gerektiğini, bu harcamaların etkilerinin görülebilmesi için cinsiyet temelli verilere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.

Devamla, söz alan Pınar ÖZEL, “*Merkezî Bütçenin İzlenmesinin Aktif Yurttaşlık İle Güçlendirilmesi Projesi*”³³ kapsamında hazırlanan “Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu”nda yer alan verilere göre, projenin pilot

---

³³ Birleşmiş Milletler Demokrasi Fonu'nun (UNDEF) TESEV ile birlikte yürüttüğü proje ile temel olarak, yerel sosyal hizmet kuruluşlarının buldukları yerdeki bütçe yapım sürecini etkileme kabiliyetlerinin geliştirilmesi yoluyla dezavantajlı kesimlerin haklarının yeterince temsil edilmesini sağlamak hedeflenmiştir. Bu kapsamda iki rehber hazırlanmış olup bunlardan ikincisi, kadınları özel bir kategori olarak ele alan “Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu”dur.

belediyelerinden biri olan Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin, stratejik planı kapsamında hazırladığı 2011 Yılı Performans Programı incelendiğinde belediye bütçesinden doğrudan ve dolaylı olarak cinsiyetle ilgili hedefleri ayrılan kaynağın toplam bütçenin yalnızca % 0.562 sini oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu çarpıcı örnekten hareketle, belediyelerin kadınlara yönelik önemli ve yararlı hizmetleri olmakla birlikte, yaptıkları bütçeyi toplumsal cinsiyete duyarlı bakış açısıyla değerlendirmelerinin önemini vurgulamıştır.

1.7. SEKİZİNCİ TOPLANTI (8/1/2013)

Dr. Duygu DALGIÇ UYAR, Türkiye Belediyeler Birliği, Dış İlişkiler Müdürlüğü, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Uzmanı

Türkiye Belediyeler Birliği'nin 2007'den itibaren toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda çalışmalar yürüttüğünü belirten UYAR, bu çalışmaların üç ana başlıkta yürütüldüğünü ifade etmiştir: kadın sığınma evleri, kadın yerel politikacıları destekleme ve belediye hizmetlerinde cinsiyete duyarlı yaklaşım. UYAR, bu üç temel alanda yapılan çalışmaları aşağıdaki şekilde özetlemiştir:

- Kadın sığınma evlerine ilişkin olarak, 2010 ve 2011 yıllarında iki çalıştay düzenlenmiştir. Çalıştayların maksadı, mevcut iyi uygulamaların, karşılaşılan zorlukların, çözüm yollarının, bilgi ve deneyimlerin paylaşımıdır.

- Belediye meclislerinde kadın oranı yüzde 4.54'tür. 24 kadın belediye başkanı bulunmakta ve bu binde 88 gibi çok düşük bir orana karşılık gelmektedir. Kadın adayları desteklemek için 2010 yılında iletişim ve liderlik konularında eğitim programı yapılmıştır. Ayrıca, 2012 yılında Türkiye'nin dört bir yanından gelen 420 kadın seçilmişin katılımıyla Kadın Yerel Politikacılar Platformu toplantısı yapılmış, bu toplantıda yapılan anket çalışması neticesinde katılımcıların en çok eşitlik birimleri ve eşitlik komisyonları hususlarında desteğe ihtiyaç duyduğu görülmüştür. Bu sebeple, 24-25 Aralık 2012 tarihlerinde nüfusu 50 binin üzerindeki yerlerin kadın belediye meclis üyeleri ve kadın belediye başkanlarının katılımıyla belediyelerdeki kadın eşitlik birimleri ve belediye meclislerindeki kadın-erkek eşitliği komisyonlarının çalışmalarıyla ilgili olarak iki günlük bir seminer yapılmıştır.

- Belediye hizmetlerinde cinsiyete duyarlı yaklaşım çalışmaları kapsamında, Türkiye Belediyeler Birliği, İsveç Yerel Yönetimler ve Bölgeler Birliği ile iş birliği içindedir. İsveç Yerel Yönetimler ve Bölgeler Birliği'nin 3R³⁴ adını verdiği (temsil, kaynaklar ve gerçek hayat) modelinin hayata geçmesi için, 2013 yılında rehberler hazırlanması ve seri eğitim toplantılarının düzenlenmesi planlanmaktadır.

---

³⁴ 3R, representation (temsil), resources (kaynaklar) ve realia (gerçek) kelimelerini temsil eder. http://www.europofem.org/contri/2_11_sv/sv-gend/mainstreaming.pdf

- Türkiye Belediyeler Birliği; UNDP tarafından yürütölen, Sabancı Vakfı'nın donör kuruluş olduğu BM Kadınların İnsan Haklarının Geliştirilmesi Ortak Programı'nın da yürütöcöleri arasında yer almaktadır. Söz konusu projenin üç birleşeninden biri yerel kapasitenin güçlendirilmesidir. Bu birleşen çerçevesinde 10 pilot il seçilmiştir: Aydın, Çanakkale, Edirne, Erzincan, Eskişehir, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kocaeli ve Ordu. Bu 10 ilde hem il özel idareleri hem de belediyeler düzeyinde cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda eğitimler yapılması, farkındalık yaratılması, rehberler yayımlanması planlanmakta ve 2015 yılında bu pilot illerde yerel yönetim bütçelerinin toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun hâle getirilmesi öngörülmektedir.

- 2014 Mahalli İdareler Seçimleri sonrasında hazırlanılacak olan stratejik planlar ve bütçelerde toplumsal cinsiyet duyarlı yaklaşımın olabilmesi için, 2013 yılında Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü'yle birlikte bölgesel düzeyde farkındalık toplantıları ve eğitimler yapılması ile rehberler hazırlanması planlanmaktadır. Bu programlarda da 3R Metodu'nun belediyelerince daha aktif olarak kullanımının sağlanması amacıyla eğitim programlarının yapılması tasarlanmaktadır.

UYAR'ın sunumunun ardından söz alan İstanbul Milletvekili Sebahat TUNCEL, Türkiye Belediyeler Birliği'nin TCDB konusunda eğitim ve bilinçlendirme çabalarının olmasına rağmen; yerel ve merkezi düzeyde bütçe yapımında toplumsal cinsiyet perspektifinin benimsenmesi için esas olanın siyasi irade olduğunu dile getirmiştir. TUNCEL devamla, yerel düzeyde eşitlik komisyonlarının işlevine ve sığınma evlerine ilişkin ülke genelini kapsayan istatistiki verilerin bulunup bulunmadığını sormuştur. İzmir Milletvekili Hülya GÜVEN, sığınma evi açmanın ciddi bir bütçe ve eğitim gerektirdiğini, sığınma evlerinin sadece sorun yaşayan kadınların kalabilecekleri bir yer olmadığını, buralarda kadınların her türlü sorunu ile ilgilenilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Alt Komisyon Başkanı İstanbul Milletvekili Alev DEDEGİL, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine dair Kanunla kurulan Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri'nin Türkiye Belediyeler Birliği'nin sığınma evlerine ilişkin çalışmalarına katkı sağlayıp sağlamadığını sormuştur.

UYAR cevaben, öncelikle toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması ve bütün politikalarda bunun benimsenmesini öngördüklerinin altını çizmiştir. Ayrıca, sığınma evlerini önemsediklerini, sığınma evi kurmak isteyen ancak deneyimi olmayan belediyelere KSGM ile beraber yol gösterdiklerini, sığınma evlerinin devamlılığının ve sürdürülebilirliğinin çok önemli olduğunu kaydetmiştir. Devamla, cinsiyete göre verilerin ayrıştırılmamasından dolayı yerel düzeyde bütçelemede TCDB perspektifinin entegre edilmesinin zorlaştığını eklemiştir. Eşitlik komisyonlarının işlevine ilişkin

olarak, bazı belediyelerde sembolik seviyede kalsa da Bursa, Gaziantep, İzmir ve Antalya’da eşitlik komisyonlarının etkin olduğunu, bu etkinliğin temini için belediye başkanı, meclis üyeleri ve birimler düzeyinde bir duyarlılığa ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Katkıda bulunan Türkiye Belediyeler Birliği temsilcisi Avukat Yasemin SEZGİN, belediyelerdeki eşitlik birimlerine değinmiş, bu birimlerin kanunda öngörülmediğini, dolayısıyla personel ve bütçeye sahip olmadığını, ancak belediyelerin inisiyatifi ile kurulabileceğini bildirmiştir. Aynı şekilde, Belediye Kanunu’na göre kadın erkek eşitliği komisyonlarının kurulması zorunlu komisyonlar arasında yer almadığını belirtmiş, kadın erkek eşitliği komisyonlarının kurulmasının kanuni bir zorunluluk haline getirilmesinin komisyonun etkin çalışabilmesi için şart olduğunu dile getirmiştir. Alt Komisyon Başkanı İstanbul Milletvekili Alev DEDEGİL, belediyelerin eşitlik uzmanı istihdam edip edemediğini sormuş, SEZGİN mevzuatta böyle bir kadro tanımlanmadığı için bunun mümkün olmadığını, ancak belediye başkanının inisiyatifi ile danışman atanabileceğini ifade etmiştir.

Devamında söz alan Mustafa ŞAHİN, yerel yönetimlerin çok fazla mevzuata tabi olduğunu, mevzuatın cinsiyete duyarlı hale getirilmesinin bütçe üzerinde olumlu etki yapacağına, ancak mevzuat değişikliğiyle yerel yönetimlerin özerkliğinin sağlanması dengesinin iyi kurulmasına dikkat edilmesi gerektiğine işaret etmiştir. Taşkın BABAOĞLAN, belediyelerin 2011 yılı itibarıyla bütçelerinin sadece yüzde 1,2’sini sosyal güvenlik ve yardım harcamalarına ayırdığını belirtmiş, başka ülkelere bakıldığında bu tür harcamaların önemli bir kısmının mahalli idareler üzerinden yapıldığını ifade etmiştir. Devamla, merkezi idare ile mahalli idareler arasında görev ve sorumluluk dağılımının net yapılamadığını, buna bağlı olarak ölçek ve modelin doğru tanımlanamadığını belirtmiş, bunun neticesinde mahalli idare birimlerinin ciddi kapasite sorunu yaşadığını kaydetmiştir. Bu bağlamda BABAOĞLAN, kamu hizmetlerinin fonksiyonel ve kurumsal dağılımının yeniden çalışılması gerektiğini ifade etmiştir.

İstanbul Milletvekili Sebahat TUNCEL, TCDB konusunda başarılı olunabilmesi için karar alma mekanizmalarında bu perspektife sahip kadınların olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu hususa ilişkin Mustafa ŞAHİN, tabanda oluşup toplulaştırılacak kadınlara dair taleplerin karar alma mekanizmalarına iletilebileceği formel kanalların olması gerektiğini eklemiştir.

Aynur ACAR, Marmara Belediyeler Birliği, Çevre Yönetim Merkezi, Direktör (kadın, deprem ve engelliler konularından sorumlu)

ACAR, sunumunda Marmara Belediyeler Birliği’nin faaliyetlerini aktarmıştır. ACAR, aşağıdaki hususları dile getirmiştir:

- Marmara Belediyeler Birliği’nin ortaklığında 14 Mart 2008 tarihinde İstanbul Kadın Araştırma Merkezi (İKAM) ve Türk Demokrasi Vakfı (TDV) ile

beraber “Yerel Yönetimlerde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Marmara Modeli” başlıklı bir Avrupa Birliği projesine başlanmıştır.

- Bu Proje ile Marmara Bölgesi’nde toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaştırılması;

- Yerel bütçelerin toplumsal cinsiyet açısından analiz edilmesi ve toplumsal cinsiyet politikalarının yerel bütçelerde entegrasyonunun sağlanması,

- Kadın STK’ların yerel düzeyde savunuculuk, izleme ve değerlendirme kapasitelerinin artırılması,

- Katılım, danışma, izleme ve değerlendirme sistemlerinin yerleştirilmesi ile bütçelerin şeffaf ve etkin olmasının sağlanması,

- Kadınların, ekonomik karar alma mekanizmalarına ve bütçeleme süreçlerine katılımının artırılması,

- Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili uluslararası sözleşmelerinin tanınması ve orta vadede yerel ölçekte uygulanmasının sağlanması amaçlanmıştır.

- Proje kapsamında; Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe için Eğiticinin Eğitimi Programı ve Marmara Bölgesi’ndeki illerdeki “Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe” çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

- 27 Nisan 2012 tarihinde Marmara Belediyeler Birliği 1. Meclis Olağan Toplantısı’nda alınan kararla mevcut 14 meclis ihtisas komisyonuna ilaveten “Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu” kurulmuştur.

ACAR’ın sunumunun ardından söz alan Alt Komisyon Başkanı İstanbul Milletvekili Alev DEDEGİL, söz konusu proje kapsamında yapılan çalışmaların verimli olduğuna dair geri bildirimler alındığını bildirmiş, bu projenin diğer bölgelerde de uygulanmasının etkili olacağını ifade etmiştir.

1.8. DOKUZUNCU TOPLANTI (15/1/2013)

Alpaslan AZAPAĞASI, Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Daire Başkanı

AZAPAĞASI ilk olarak, Adalet Bakanlığınca hazırlanan iki temel belgeye değinmiştir. 2010-2014 yıllarını kapsayan Adalet Bakanlığı Stratejik Planı’nda kadınlara yönelik ayrı bir amaç veya hedef bulunmadığını, ancak “Dezavantajlı Grupların Adalet Erişimini Kolaylaştırıcı Önlemlerin Alınması Konusunda Çalışma Yapılması” başlığıyla kadınların adalete erişiminin kolaylaştırılması çalışmalarının yapılmasının bir stratejik hedef olarak belirlendiğini ifade etmiştir. Devamla, diğer bir belge olan Avrupa Birliği sürecinde hazırlanmış olan Yargı Reformu Stratejisi’nde benzer şekilde adalete erişimin kolaylaştırılması kapsamında, dezavantajlı grupların ve bunların içerisinde kadınların, adalete erişimi konusunda bir hedefin bulunduğunu belirtmiştir. Bunun dışında bakanlığın performans programlarında veya faaliyet raporlarında cinsiyet eşitliğine yönelik herhangi bir yönelimin olmadığını kaydetmiştir.

2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesine göre kadın erkek eşitliği yaklaşımının hazırlanacak stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporlarına yansıtılması ve bütçelemenin buna göre yapılması söz konusu ise de esas itibarıyla Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan Analitik Bütçe Rehberi'nde bu konuyla ilgili herhangi bir hüküm bulunmadığının altını çizmiştir. AZAPAĞASI, kamu kuruluşlarının yapacakları bütçeleme sürecinde Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan bu rehberi dikkate aldıklarını, bu bağlamda kadınlara yönelik ayrı bir kodun söz konusu olmadığını ifade etmiştir.

AZAPAĞASI, AB ile süren müzakereler çerçevesinde hazırlanan Yargı Reformu Stratejisi Taslağı'nda ise "Kadınlar, Çocuklar ve Engellilere Yönelik Uygulamaların Geliştirilmesi" başlığı altında; aile içi şiddete yönelik soruşturma ve kovuşturmalarda standartların oluşturulması, rehber ilkelerin belirlenmesi; yine, kadın, çocuklar, engelliler olmak üzere, ihtiyaç duyan grupların adli süreçler hakkında bilgilendirilmesini sağlayacak yol gösterici dokümanlar hazırlanması ve özel internet sitelerinin oluşturulması hedefleri konulduğunu dile getirmiştir. Devamla, kadınların sorunları konusunda eğitim ve farkındalık çalışmalarının yapılması ve ceza infaz kurumlarındaki kadınların sorunlarının tespiti ve bunların çözümüyle ilgili hedeflerin de söz konusu taslakta yer aldığını belirtmiştir. Adalet Bakanlığı Stratejik Planı'nın bu sene içinde diğer kurumların görüşleri çerçevesinde ve 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi de dikkate alınarak güncelleneceğini belirten AZAPAĞASI, henüz taslak halinde olan İnsan Hakları Eylem Planı'nda da kadınlara yönelik spesifik düzenlemelerin olacağını bildirmiştir.

AZAPAĞASI, Adalet Bakanlığı'ndaki çeşitli uygulamalara ve personelin cinsiyete göre dağılımına ilişkin aşağıdaki bilgileri paylaşmıştır:

- Türkiye genelinde görev yapan toplam 12.483 hâkim ve savcının 3.094'ü (% 24,8) kadın hâkim ve savcılardır. Bakanlığın merkez teşkilatında görev yapan 239 yargı mensubunun 22'si (% 9,2), Yargıtay Başkanlığı'nda görev yapan 1.240 hâkim ve savcının 456'sı (%36,8), Danıştay Başkanlığı'nda görev yapan 341 hâkim ve savcının 140'ı (% 41,1), Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nda görev yapan 162 yargı mensubunun 6'sı (% 3,7), Anayasa Mahkemesi Başkanlığı'nda görevli 41 raportörün 9'u (% 22) kadınlardan oluşmaktadır.

- Ceza infaz kurumlarımızda görev yapan toplam 32.506 infaz koruma memurunun 2.979'u (%9,2) kadındır. Ceza ve infaz kurumlarımızda hâlihazırda 136.839 tutuklu ve hükümlü bulunmakta olup, bunlardan yüzde 3,6'sını oluşturan kadın tutuklu ve hükümlü sayısı ise 4.866'dır.

- 0-18 yaş aralarında çocukları olan ve bu çocukların bakımlarını üstlenen ve ceza infaz kurumlarından bulunan kadınlara aile eğitim programları uygulanmaktadır. Ayrıca, kadın kapalı ceza infaz kurumlarında annesinin yanında kalan çocuklar için kreş hizmeti verilmektedir.

- Ankara ve İstanbul adliyelerinde aile içi şiddet büroları kurulmuştur. İzmir’de kurulma aşamasındadır.

Sunumun ardından söz alan Mustafa ŞAHİN, Adalet Bakanlığının mevzuat yapım sürecinde her tasarı için görüş verdiğini, bu anlamda mevzuatın cinsiyet eşitliği perspektifinin mevzuatta gözetilmesi açısından Bakanlığın son derece anahtar pozisyonda olduğunu dile getirmiştir. Devamla, ŞAHİN ceza ve tevkif evlerindeki mekân kullanımı ve yapının göreceli olarak kadınların gereksinimlerine daha duyarlı olduğunu ve aile mahkemelerinde çalışan psikologların mekân ve bütçe kısıtlarından muzdarip olduğunu eklemiştir. AZAPAĞASI, bu sıkıntıların giderilmesi için Bakanlığın çalışmalar yürüttüğünü, sosyal hizmet çalışanlarının çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik bir komisyonun da kurulduğunu eklemiştir.

Yahya Can DURA, İçişleri Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı Planlama Uzmanı

DURA, İçişleri Bakanlığı Stratejik Planı ve Performans Programlarında yer alan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine ve Katılımcılığa” ilişkin hususları dile getirmiştir:

- İçişleri Bakanlığı’nın 2010-2014 Stratejik Planı’nın 4. Amacı “*yerel yönetimlerde etkinliği, verimliliği, katılımcılığı, açıklığı ve hesap verebilirliği sağlamak*” olarak belirlenmiştir. Bu amaçla ilişkilendirilen performans göstergeleri arasında ise “*kadınların, gençlerin ve engellilerin içinde bulunduğu katılımcı modellere ilişkin desteklenen proje sayısı*” yer almıştır. Bu çerçevede belediyelerde kent konseyleri kurulması konusunda bilgi ve eğitim desteği sağlanması, bulunduğu kente sahip çıkma adına kadınlar, gençler ve engellilerin içerisinde yer aldığı katılımcı modellerle oluşturulmuş projelerin desteklenmesi öngörülmüştür.

- Bakanlığın 2010 Yılı Performans Programında “*merkezi idare ve ilgili tarafların katılımıyla yerel yönetimlerde demokrasiyi, şeffaflığı, hesap verebilirliği sağlayacak ve vatandaşın karar alma süreçlerine katılımını güçlendirecek politikalar oluşturulması*” faaliyeti yer almıştır. Söz konusu faaliyet kapsamında “*kadınların, gençlerin ve engellilerin içinde bulunduğu katılımcı modellere ilişkin desteklenen küçük proje sayısı*” gösterge olarak belirlenmiş ve 20 adet proje desteğinin sağlanması hedeflenmiştir. 2010 yılındaki 20 adet proje desteği hedefi aşarak sivil toplum örgütlerinin 54 projesi desteklenmiş bulunmaktadır.

- Yine 2011 yılı içerisinde Performans Programı’nda “Kadın sığınma evi projeleri desteklenecektir.” şeklinde bir faaliyetimiz yer almış olup, proje için 972.240 liralık bir bütçe öngörülmüştür. Yine, performans göstergesi olarak da desteklenen proje sayısı programımıza girmiştir. 2011 yılında da 8 projenin desteklenmesi gerçekleşmiştir.

- Bakanlığın 2012 Yılı Performans Programına “*Yerel Düzeyde Cinsiyet Eşitliğini Güçlendirme Projesi ve Aile İçi Şiddetle Mücadele için Kadın Sığınma Evleri Projelerine yönelik çalışmalar yürütülmesi*” faaliyeti alınmış olup, bu projeler için AB kaynaklı toplam 3.300.000 TL ödenek öngörülmüştür. Söz konusu faaliyet kapsamında “*kadınların, gençlerin ve engellilerin içinde bulunduğu katılımcı modellere ilişkin desteklenen yerel yönetim sayısı*” performans göstergesi olarak belirlenmiştir.

- Ayrıca, 2011 yılında başlayan Yerel Düzeyde Cinsiyet Eşitliğini Güçlendirme Projesi kapsamında belirlenen 12 pilot ilde yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşlarının toplumsal cinsiyete duyarlılık ve kadın-erkek eşitliği konularında kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik faaliyetler uygulanması planlanmıştır.

- 2013 Yılı Performans Programında ise konuya ilişkin olarak 3 farklı faaliyet yer almıştır:

1. Kadınların, gençlerin ve engellilerin içinde bulunduğu katılımcı modellere ilişkin yerel yönetimlerin desteklenmesi (1.150.000 TL Bütçe Dışı/Yurt dışı)

2. Kadın-erkek eşitliğinin güçlendirilmesi ve kadına karşı şiddetin önlenmesi konusunda eğitim verilmesi (51.500 TL Bütçe İçi, 6.474.500 TL Bütçe Dışı/Yurt dışı)

3. Kadın-erkek eşitliğinin güçlendirilmesi ve kadına karşı şiddetin önlenmesi konusunda mikro proje bazında destekleme çalışmaları - Bu faaliyetlerle ilişkili olarak aşağıdaki göstergeler belirlenmiştir:

I. Kadınların, gençlerin ve engellilerin içinde bulunduğu katılımcı modellere ilişkin desteklenen yerel yönetim sayısı (adet)

II. Kadın-erkek eşitliğinin güçlendirilmesi ve kadına karşı şiddetin önlenmesi konusunda eğitim verilecek kişi sayısı (adet)

III. Kadın-erkek eşitliğinin güçlendirilmesi ve kadına karşı şiddetin önlenmesi konusunda mikro proje bazında desteklenecek sivil toplum örgütü sayısı (adet)

- Söz konusu faaliyetler kapsamında 2013 yılında *Kahramanmaraş, Kocaeli, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Mardin, Mersin, Sakarya, Samsun, Siirt, Şanlıurfa, Trabzon*'daki yerel yönetimlerin desteklenmesi planlanmaktadır.

- Yapılacak eğitimler *Ankara, Kırşehir, Nevşehir, Bursa, Düzce, Sakarya, Antalya, Mersin, Isparta, İzmir, Manisa, Denizli, Samsun, Trabzon, Erzurum, Eskişehir, Konya, Afyon, Gaziantep, Şanlıurfa, Adana, İstanbul, Kocaeli, Çanakkale* illerinde yerel yönetimlerin seçilmiş ve atanmış temsilcilerine, sivil toplum kuruluşu temsilcilerine ve ilgili diğer paydaşlara yönelik olacaktır (500 kişi).

- Hibeler ise yine *Ankara, Kırşehir, Nevşehir, Bursa, Düzce, Sakarya, Antalya, Mersin, Isparta, İzmir, Manisa, Denizli, Samsun, Trabzon, Erzurum, Eskişehir, Konya, Afyon, Gaziantep, Şanlıurfa, Adana, İstanbul, Kocaeli, Çanakkale* illerindeki sivil toplum kuruluşlarına proje karşılığı verilecektir (10 adet).

Sunumun ardından Alt Komisyon Başkanı İstanbul Milletvekili Alev DEDEGİL, yılsonunda bütçenin sonuçlarının eşitlik perspektifinden analiz edilip edilemediğini sormuş, DURA cevaben performans programlarında belirtilen göstergelerle bunun gerçekleştirilmeye çalışıldığını ancak bu konuda henüz bir araştırma yapılmadığını ifade etmiştir.

Nurgül AKSOY

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Temsilcisi Nurgül AKSOY tarafından bir sunum yapılmıştır.³⁵

1.9. ONUNCU TOPLANTI (22/1/2013)

Davut OLGUN, Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Stratejik Yönetim ve Planlama Grup Başkanı, Ahmet ER, MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı, İstatistik ve Bilgi Sistemleri Grup Başkan Vekili

OLGUN ve ER birlikte gerçekleştirdikleri sunumda aşağıdaki hususları dile getirmişlerdir.

- 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nden önce hazırlanmakla beraber Millî Eğitim Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planı'nda, eğitime erişim bakımından cinsiyet ve bölgesel farklılıkları gidermek ve eğitimde fırsat eşitliği en önemli sorun alanları arasında ele alınmıştır.

- Millî Eğitim Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planı'nda; ilköğretimde yüzde 98,20 olan net okullaşma oranını plan dönemi sonuna kadar yüzde 100'e çıkarmak; ortaöğretimde yüzde 90'ının üzerinde okullaşma hedefi, 2014 yılı sonuna kadar ortaöğretim okullaşma oranlarındaki bölgesel farklılıkları gidererek brüt okullaşma oranını yüzde 90'ın üzerine çıkarmak öngörülmüştür.

- Stratejik planda ortaöğretimde kız çocukların eğitime erişimini daha da artırmak için kız ve erkek çocukların brüt okullaşma oranlarının arasındaki yüzde 8,91 olan farkı 2014 yılı sonuna kadar yüzde 2'nin altına düşürmek hedefine yer verilmiştir. Bunun yanı sıra, şiddet, aile eğitimi, uzaktan eğitim gibi doğrudan kadın hakları ve kadın-erkek fırsat eşitliğiyle ilgili konular planda stratejik hedef olarak belirlenmiştir. Söz konusu stratejik hedefler şunlardır:

---

³⁵ Bu toplantıda yapılan sunumun daha geniş kapsamlı versiyonu Çalıştay'da yapılmış olması nedeniyle Çalıştayın ikinci oturumunda yer alan Nurgül AKSOY'un sunumuna bakılabilir.

- Güvenli ve şiddetten uzak eğitim ortamları sağlayarak ve şiddet konusunda toplumsal duyarlılığı artırarak okullarda şiddet ve şiddete kaynaklık eden olay sayısını her yıl yüzde 10 oranında azaltmak.

- Örgün eğitim kurumlarıyla, rehberlik ve araştırma merkezlerinde RAM bulunan rehber öğretmen açığını karşılayarak psikolojik danışma, rehberlik hizmetlerine tüm öğrencilerin ve ailelerinin erişimini sağlamak.

- Fertlerin yaşam kalitesini yükseltmek üzere sosyal ve kültürel alanlarda açılan kursları plan dönemine kadar yüzde 25 artırmak.

- Örgün eğitim imkânından yararlanmayan bireylerin uzaktan eğitim imkânlarıyla öğrenimlerini tamamlamalarını sağlamak.

- Stratejik Plan'da gözetilen hedeflerin performans programında yer alması, bu hedeflerin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğinin takibi için önemlidir. Bu anlamda performans programlarında yer alan performans hedefleri şunlardır:

- Ortaöğretimde cinsiyet ve bölgesel farklılıkları giderici bir biçimde okullaşma oranını AB düzeyine çıkarmak, öğrencileri esnek bir yapı içinde, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda ortak bir genel kültür verilerek üst öğrenime ve geleceğe hazırlamak.

- 2010 performans programında 2010 yılı sonuna kadar ortaöğretimde brüt okullaşma oranını yüzde 78'e çıkarmak öngörülmüştür (Bu hedef için yapılan harcama 40 milyon 200 bin TL). Bu hedefle ilgili olarak, özellikle kız çocukları başta olmak üzere, "Okullaşma Oranlarının Artırılması Projesi" Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğümüz vasıtasıyla yürütülmektedir (Bütçe Dışı ödenek 25 milyon 200 bin TL). Ayrıca "Geleceğin Aydın Kızları Projesi", Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmüştür (Bütçe içi ödenek 15 milyon TL).

- 2009-2010'da ortaöğretimde brüt okullaşma oranı 84,19, 2010-2011'de yüzde 89, geçen sene 2011-2012'de yüzde 92,56 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, stratejik planda ve performans programlarında belirlenen hedefler aşılmıştır.

- 2011 yılı sonuna kadar ortaöğretim mesleki ve teknik eğitim brüt okullaşma oranını yüzde 37'ye çıkarmak, 2011 yılı performans programında performans hedeflerinden biri olarak belirlenmiştir. Bununla alakalı olarak "Eğitimde Cinsiyet Eşitliğinin Desteklenmesi Projesi" -ortaöğretimde için-Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'nün Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmüştür. Bununla ilgili bütçe içi 720 bin, bütçe dışı 3 milyon 600 bin olmak üzere toplamda 4 milyon 320 binlik bir meblağ ayrılmıştır.

- 2009-2010 yılında brüt okullaşma oranları erkeklerde yüzde 89,14, kızlarda yüzde 78,97 olarak gerçekleşmiştir. Yüzde 8'lik fark gittikçe azalmaktadır. 2010-2011 yılında brüt okullaşma oranları erkeklerde yüzde 94,42, kızlarda 84,73;

2012 yılında ise erkeklerde yüzde 95,68, kızlarda 89,26 olarak gerçekleşmiştir. Kızlar ve erkekler arasında brüt okullaşma oranlarındaki fark giderek azalmaktadır.

- Stratejik Amaç 4'te, küresel rekabette sektörlerin gücünü artırmak ve daha nitelikli insan gücünü yetiştirmek amacıyla sektörle iş birliği gelişmiş, esnek ve modüler program çeşitliliğine sahip, teknolojik altyapısı güçlü ve daha çok talep edilen bir mesleki teknik eğitim yapısına ulaşmak hedeflenmiştir. Stratejik Hedef 4.1'de ortaöğretim içerisinde mesleki ve teknik eğitimin okullaşma oranını plan döneminin sonuna kadar en az yüzde 50'ye çıkarmak yer almıştır. Bununla alakalı olarak performans programındaki performans hedefi, 2011 yılı sonuna kadar mesleki ve teknik eğitimin toplam ortaöğretim içindeki payını yüzde 47'ye çıkarmak olarak yer almıştır.

- Bu hedeflere ulaşmak için aşağıdaki faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

- “Kız çocukları için Okullaşma Oranlarının Artırılması Projesi 1”, Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiş, bütçe dışı 4 milyon TL tahsis edilmiştir.

- “Kız çocukları için Okullaşma Oranlarının Artırılması Projesi 2”, Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiş, bütçe dışı 4 milyon TL, bütçe içi 720 bin TL tahsis edilmiştir.

- “Kızımın Büyük Hedefleri Projesi”, “Geleceğin Aydın Kızları Projesi” Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmüş, bütçe içi 7 milyon TL tahsis edilmiştir.

- Stratejik Amaç 3.5'te, ortaöğretimde kızların eğitime erişimini daha da artırmak için kız-erkek brüt okullaşma oranları arasındaki yüzde 8,91 olan farkı 2014 yılına kadar yüzde 2'nin altına düşürmek öngörülmüştür. Bununla alakalı olarak, Performans Hedefi 1'de ise, 2012 yılı sonuna kadar ortaöğretimde kız-erkek brüt okullaşma oranları arasındaki farkı yüzde 7'nin altına düşürmek, kız çocuklarının toplam ortaöğretim içindeki payını yüzde 47'ye çıkarmak öngörülmüştür.

- Bununla ilgili gerçekleştirilen faaliyetler de;

- Faaliyet 1'de, özellikle kız çocukları olmak üzere, “Okullaşma Oranının Artırılması Projesi 1”, Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiştir.

- Faaliyet 2, özellikle “Kız Çocuklarının Okullaşma Oranının Artırılması Projesi 2”, Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiştir.

- Bunlarda yine bütçe dışı rakamlar vardır. Bütçe dışı rakamlarda 1'inci faaliyet için 4 milyon 980 bin, 2'nci faaliyet için 7 milyon 470 bin lira öngörülmüş, toplamda ise bu faaliyetlere 12 milyon 450 bin liralık bir rakam ayrılmıştır.

- Stratejik Amaç 3'te, ortaöğretimde cinsiyet ve bölgesel farklılıkları giderici bir biçimde okullaşma oranını AB düzeyine çıkarmak, öğrencilere esnek bir yapı içinde, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda ortak bir genel kültür verilerek bir üst öğrenime, geleceğe hazırlamak hedefinin stratejik hedefine 3,4'te yer verilmiş, 2014 yılı sonuna kadar ortaöğretim okullaşma oranlarındaki bölgesel farklılıkları gidererek brüt okullaşma oranını yüzde 90'ın üzerine çıkarmak öngörülmüştür. Performans Hedefi 1'de, 2013 yılı sonuna kadar genel ortaöğretimde net okullaşma oranını yüzde 34'e çıkarmak öngörülmüştür.

- Bu hedef doğrultusunda planlanan faaliyet, Eğitimde Cinsiyet Eşitliğinin Desteklenmesi Projesi'dir. Bu Proje, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Bu projemize bütçe içinden 795,744, bütçe dışından da 3 milyon 94 bin lira, toplamda 3 milyon 889 bin 774 lira ayrılmıştır.

- Genel toplama baktığımız zaman, 2010 yılında 40 milyon 200 bin, 2011'de 20 milyon 40 bin, 2012'de 12 milyon 450 bin, yine 2013 yılında genel toplamda 42.170.778 liralık bir rakam öngörülmüştür.

- Millî Eğitim Bakanlığı 2010-2013 yılları arası performans programları incelendiğinde, kadın erkek fırsat eşitliği konusunda bütçe içi 29.516.778 TL, bütçe dışı 85 milyon 344 bin TL ve toplamda 114.860.778 TL bütçe bu yıllar itibarıyla ayrılmıştır.

Sunumun ardından İstanbul Milletvekili Binnaz TOPRAK, Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinin kız ve erkek öğrenciler arasındaki dağılımını sormuş, erkek öğrencilerin okullaşma oranı daha yüksek olduğu için erkek öğrencilerin bütçeden daha fazla faydalandığını belirtmiştir. Cevaben ER, kız ve erkek öğrencilerin okullaşmaları arasındaki farkın yıllar içinde giderek kapandığını, eşitliğin sağlanması için sunumda belirtilen hedef, faaliyet ve bütçelerin öngörüldüğünü ifade etmiştir.

Ardından söz alan Taşkın BABAOĞLAN, Millî Eğitim Bakanlığı dışında il özel idarelerinin de eğitime yönelik harcamalar yaptığını belirtmiş, il özel idareleri ve diğer kamu kurumlarının harcamalarının takip edilip edilmediği hususunu dile getirmiştir. Mustafa ŞAHİN ise son yıllarda cinsiyet bazında ayrıştırılmış istatistik konusunda Millî Eğitim Bakanlığı'nın özel bir performans ortaya koyduğunu ifade etmiştir. Öğretmenliğin kadınların tercih ettiği meslek olması diğer meslek alanlarına göre sayısal olarak daha eşitlikçi bir dağılıma sahip olmasına karşın eğitim politikalarının karar alma süreçlerinde gerek Bakanlık bürokrasisinde (müsteşar, müsteşar yardımcıları, genel müdür, daire başkanı gibi) gerekse il, ilçe ve okul yönetimlerinde kadın öğretmenlerin oranlarının çok zayıf olduğunun görüldüğünün altını çizmiştir. Toplumsal cinsiyet perspektifinden bütçe analizlerinde olmazsa olmaz göstergelerin başında karar alma süreçlerinde kadın meslek mensuplarının nicel ve nitel konumunun geldiğini ifade etmiştir. Eğitim

hizmetlerinin nicel boyutları kadar nitel boyutlarının da büyük önem taşıdığı ve özellikle ideolojik olarak cinsiyetçi kabulleri öğrencilerin zihinlerine aktarıcı program, müfredat, ders materyalleri veya uygulamaların ortadan kaldırılmasının gerektiğinin altını çizmiştir. Örneğin, tarih ders kitaplarında aşırı bir biçimde savaşlara ve kahramanlıklara yer verilmesinin kadınların tarihte görünmezliğine yol açtığını vurgulamıştır. ER, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullardaki öğretmen sayısının 354.019'u erkek ve 356.063'ü kadın olmak üzere toplam 710.082 olduğunu; resmi ve özel kurumlardaki toplam öğretmen sayısının 445.043'ü kadın ve 435.328'i erkek olmak üzere toplam 880.371 olduğunu belirtmiştir. Kadın öğretmen sayısının erkek öğretmen sayısından fazla olduğunu doğrulamıştır.

Sema SANİSOĞLU, Sağlık Bakanlığı, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Kadın ve Üreme Sağlığı Daire Başkanı, Zekiye ÇİPİL, Sağlık Bakanlığı, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu

SANİSOĞLU ve ÇİPİL üreme sağlığının üreme sistemi işlevleri ve süreci ile ilgili sadece hastalık ve sakatlığın olmaması değil, tüm bunlara ilişkin fiziksel, mental ve sosyal yönden tam bir iyilik halinin olması olarak tanımlandığını belirtmiş ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığının kadının üreme sağlığı üzerinde çok fazla etkiye sahip olduğunu vurgulamışlardır. Bu anlamda, Kadın ve Üreme Sağlığı Başkanlığı'nın üreme sağlığına ilişkin yürütülen programları ve mevcut durumu aşağıdaki şekilde özetlemiştir:

- *15-49 Yaş Kadın İzlemleri:* 15- 49 yaş arasındaki tüm kadınlar; doğurganlık davranışlarına dair bilgi edinmek, riskli durumlarını saptamak, erken dönemde gebeliği tespit edebilmek, aile planlaması yöntem kullanımları hakkında bilgi sahibi olmak, kadın sağlığı ile ilgili konularda danışmanlık yapmak amacıyla yılda en az iki kez birinci basamak sağlık kuruluşları ve aile hekimleri tarafından izlenmektedir. 15-49 Yaş Kadın İzlem Protokolü hazırlanmıştır. Ulusal Sağlık Veri sözlüğü güncelleme çalışmalarında klinik protokole göre bu izlemler revize edilmiştir.

- *Beslenmeye Yönelik Programlar:* Doğum Öncesi Bakım ve Doğum Sonrası Bakım programları kapsamında Gebe Demir Destek Programı ve Gebelere D Vitamini Desteği programları yürütülmektedir.

- *Doğum Öncesi Bakım:* Hazırlanan “Doğum Öncesi Bakım Yönetim Rehberi”ne göre gebelerin herhangi bir riski yoksa en az 4 kez izlemi sağlanmaktadır. Ayrıca Riskli Gebelik protokolleri de hazırlanmaktadır. 2002 yılında gebe başına ortalama izlem sayısı 1,7 iken, 2011 yılında ortalama izlem sayısı 4,3'e ulaşmıştır. Doğum öncesi bakım alan kadınların oranı ise 2002 yılında % 54 iken 2010 yılında % 82'dir.

- *Acil Obstetrik Bakım Hizmetleri*; gebelik sırasında, doğumda ve doğum sonrası 42 gün içerisinde acil müdahale gerektiren durumlarda verilen hizmetler bütünüdür. Etkili sevk sistemi ve güvenli kan nakli ile anne ve bebek ölümlerini önlemek en temel amacdır. İllerin sevk haritaları yapılarak Temel ve Kapsamlı AOB Merkezleri belirlenmiş, Yönetici Uyum Eğitimiyle 265, Destek Personel eğitimiyle de 2755 kişi eğitilmiştir. Erişkin yoğun bakım yatak sayısı 2008’de 4711 iken 2010’da 6130’a, yenidoğan yoğun bakım yatak sayısı ise 1710’dan yükseltilmiştir. AOB Klinisyen Eğitim Modülü ile kadın hastalıkları ve doğum uzmanlarının da eğitimleri sürdürülmektedir. Bu kapsamda 173 kişi eğitilmiştir.

- Her gebenin sağlıklı ve güvenli olarak hastanede doğum yapmasını, sezaryen oranlarının makul düzeylerde olmasını sağlamak ve eşitsizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla tüm hastane doğumları ve sezaryen oranları izlenmektedir. Ayrıca, doğum salonları ve travay odaları hasta mahremiyetine saygılı, tek kişilik birimler haline dönüştürülmektedir. 2008 TNSA’ya göre hastanede doğum oranı %89,7 iken 2011 yılı ulusal verilerimize göre hastane %93,7’ye çıkmıştır. Sezaryen oranı ise 2008 TNSA’ya göre % 36,7 iken 2011 yılında %46,6 olarak saptanmıştır.

- *Anne Dostu Hastane Programı*: Anne sağlığı hizmetlerinin niteliğini ve niceliğini artırarak anne adaylarının güvenli, kaliteli doğum hizmetine ulaşmalarını sağlamak amaçlanmıştır. Anne, bebek ve aile dostu modelde, mahremiyete dayalı tek kişilik “Doğum Üniteleri”nin oluşturulması esas alınmıştır. Normal doğumu özendirmek, müdahale oranlarını azaltmak hedeflenmektedir.

- *Doğum Sonu Bakım Programı*: Postpartum dönemde kanama, preeklampsi-eklampsi ve enfeksiyon gibi nedenlerle meydana gelen anne ve bebek ölümlerini önlemek amacıyla Doğum Sonu Bakım Yönetim Rehberi oluşturulmuştur. Annenin hastaneden taburcu olduktan sonra bu rehber göre izleminin yapılması sağlanmaktadır. İlk kez 2008 TNSA’da sorgulanan doğum sonu bakım oranı %84,5 olarak saptanmıştır. 2011 yılı Sağlık Bakanlığı verilerine göre bu oran %90,6’dır. Klinik rehberlere uygun nitelikli lohusa izleminin sağlanması için eğitimler ve izleme değerlendirme çalışmaları sürdürülmüştür. Sağlık Bakanlığı verilerine göre 2002 yılında lohusa izlem sayısı 0,7 iken, 2011 yılında 2,0’ a ulaşmıştır.

- *Üreme Sağlığı Programı*: Üreme sağlığı programı ile ailelerin istedikleri kadar çocuk sahibi olmaları sağlanırken, istenmeyen gebeliklerin ve annelerin iki yıldan kısa aralıklarla gebe kalmalarının önlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla yürütülen program kapsamında 2010 yılında 7 milyona yakın kişiye ücretsiz danışmanlık hizmeti sunulmuştur. 2011 yılında hizmet alan kişi sayısı 8 milyonu geçmiştir.

- *Cinsel ve Üreme Sağlığı Modüler Hizmetiçi Eğitim Programı*: Üreme Sağlığı Programı kapsamında oluşturulan ve program sonrası 81 ile yaygınlaştırılan

Üreme Sağlığı Eğitim Merkezi ile Üreme Sağlığı Bölgesel Eğitim Merkezinde, nitelikli hizmet sunumunu sağlamak amacıyla, Üreme Sağlığı modül eğitimleri ile sağlık personelinin hizmet içi eğitimleri sürdürülmektedir.

- *Anne Ölümlerini İzleme Programı*: Her ilde “İl Anne Ölümlerini Tespit ve Önleme Birimi“ ile “İl İnceleme Komisyonu”, Bakanlık bünyesinde de “Anne Ölümleri Ön İnceleme Komisyonu” ve “Merkez İnceleme Komisyonu” oluşturulmuştur. Sağlık Bakanlığı Anne Ölümleri Ön İnceleme Komisyonunda illerden gelen gebeliğe bağlı tüm ölümler değerlendirilerek ICD 10 kodlama sistemine, nedenlerine ve üç gecikme modeline göre gebeliğe bağlı ölümler ile anne ölümleri sınıflandırılmakta, nedenleri tam olarak belirlenemeyen ölümler, hastane, hekim ve anne adı gizli kalmak üzere Merkez İnceleme Komisyonu’nda görüşülmektedir. Bir ülkenin kalkınmışlığının en önemli göstergeleri anne ve bebek ölüm oranlarıdır. 2010 yılı için anne ölüm oranı yüz binde 16,5 olarak gerçekleşmiştir. Veri sistemimizden aldığımız sonuçlar sadece 1,1 gibi düzeltme faktörüyle çarpılarak 2008 yılı için anne ölüm oranı Dünya Sağlık Örgütü’nün “WHO Trends in Maternal Mortality 1990 to 2008” Raporu’nda 23 olarak yayınlanmıştır. Ülkemiz 1990-2008 yılları arasında anne ölümlerinde en çok düşüş sağlayan 10 ülkeden biri olmuştur.

İstanbul Milletvekili Sebahat TUNCEL, sunumun doğrudan annelik ve kadın üreme sağlığı üzerine olduğunu dile getirmiş, kadının bir birey olarak kabul edildiği bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğunu dile getirmiştir. Devamla, Sağlık Bakanlığı bütçesinin yapımında toplumsal cinsiyet perspektifinin entegre edilip edilmediğini sormuştur. SANİSOĞLU cevaben kadınlara ve erkeklere özgü hastalıklar ve tedavileri söz konusu olduğunda bu ayırımın yapılabileceğini ama diğer hizmetlerde TCDB perspektifinin yerleşik olmadığını ifade etmiştir.

ŞAHİN, beden politikalarının literatürde önemli bir yer tuttuğunu ve bu bağlamda kadının dışında herkesin kadının bedeni hakkında söz söylemesinin kadının bizzatı toplumsal cinsiyet kimliğiyle vatandaş olarak var oluşunu engellediğini ifade etmiştir. Öte yandan, politika tasarım süreçlerinde pozitif bilimlerin, tıp biliminin evrensel kabullerinin yanı sıra eş zamanlı olarak kadınların öznelliklerinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamıştır. Söz alan Taşkın BABAĞLAN, gebelik ve sonrası süreçte anne ve çocuk sağlığı için Sağlık Bakanlığı’nın yanı sıra sosyal yardım sağlayacak diğer kurumların da dâhil olması gerektiğinin altını çizmiştir.

1.10. ON BİRİNCİ TOPLANTI (29/1/2013)

Mehmet İSLAMOĞLU, Çevre ve Şehircilik Başkanlığı Müsteşar Yardımcısı

İSLAMOĞLU, sunumunda 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nin hükümlerini değerlendirmiş, bu hükümlere paralel olarak Bakanlıklarındaki mevcut durumu anlatmıştır. İlk olarak 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nin ikinci maddesine değinen İSLAMOĞLU, bu madde ile her bakanlıkta bir birimin kadın-erkek eşitliğine ilişkin görevlendirilmesi gerektiğini ancak bakanlıklarda personel dairesi ve strateji geliştirme başkanlıklarının söz konusu görevi ifa etmek için gerekli ihtisasa sahip olmadıklarını ifade etmiştir.³⁶ Devamla İSLAMOĞLU, aynı genelgenin üç ve dördüncü maddelerinde yer alan hükümlere değinmiş, üçüncü maddede öngörülen her denetimde 4857 sayılı İş Kanununun beşinci maddesinde ifade edilen cinsiyet eşitliğine ilişkin hükümlere uyulup uyulmadığı hususlarına denetim raporunda yer verilmesi hususunun kendi bakanlıkları özelinde uygulanmasının zor olduğunu belirtmiştir.³⁷ Genelgenin dördüncü maddesinde kurumların stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporlarında kadın-erkek eşitliği yaklaşımını dâhil etmelerinin öngörüldüğünü belirten İSLAMOĞLU, bakanlıklarının son stratejik planı taslak olarak hazırlandıktan sonra genelgenin çıktığını ve stratejik planda konuya ilişkin herhangi bir faaliyet ve proje yer almadığını ifade etmiştir.³⁸

Genelge'nin beşinci maddesinde mevzuat taslaklarında kadın erkek eşitliği konusunda etki analizi yapılmasının öngörüldüğünü belirten İSLAMOĞLU, bakanlıklarının çalıştığı konuların çok teknik konular olduğunu bu sebeple bu tarz bir etki analizinin yapılamayacağını belirtmiştir.³⁹ İSLAMOĞLU, altıncı maddede belirtilen işe giriş, terfi ve yönetici konumuna atanmada cinsiyet ayrımcılığı yapılamayacağı hususunun zaten halihazırda mümkün olmadığını, ayrımcılık

---

³⁶ 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi Madde 2: Öncelikle kamuda kadın istihdamına ilişkin fırsat eşitliğini ve bu konuda çıkarılan kanun, yönetmelik ve diğer düzenlemelerin uygulanmasını izlemek üzere tüm Bakanlıklarda müsteşar yardımcısı seviyesinde bir görevlendirme yapılacak, ayrıca bir birime "Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği"ne ilişkin görev verilecektir.

³⁷ Madde 3: Gerek kamu gerekse özel sektör iş yerlerine yönelik yapılan her türlü denetimde 4857 sayılı İş Kanununun 5 inci maddesinde ifade edilen cinsiyet eşitliğine ilişkin hükümlere uyulup uyulmadığı hususlarına denetim raporunda yer verilecektir.

³⁸ Madde 4: Kamu kurum ve kuruluşları ve yerel yönetimler hazırlayacakları stratejik plan, performans programları ve faaliyet raporlarına kadın-erkek eşitliği yaklaşımını dahil edecekler, bu metinlerde istatistiksel veriler ile bilimsel araştırmalar ve bunlar için kullanılacak ödeneklere yer verilecektir.

³⁹ Madde 5: Kamu kurumlarınca mevzuat taslakları hazırlanırken, fırsat eşitliği etki değerlendirmesi yapılarak taslakların ekinde sunulacaktır.

durumunda disiplin yaptırımlarında bulunulacağını ifade etmiştir⁴⁰. Yedinci maddede belirtilen kadın-erkek eşitliği konusunun hizmet içi eğitim programlarında yer almasına ilişkin olarak İSLAMOĞLU, ASPB ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı gibi kurumların hazırlayacağı eğitim dokümanlarının çok yardımcı olacağını, bakanlıkları içinde konuya ilişkin yetkin bir eğitmeni bulunmadığını ifade etmiştir⁴¹. İSLAMOĞLU, Genelge'nin sekiz, dokuz, on ve on birinci maddelerinin bakanlıklarını ilgilendirmediğini savunmuştur.

Devamla, bakanlıkta istihdam edilen personelin cinsiyet dağılımından bahseden İSLAMOĞLU, merkez teşkilattaki personelin yüzde 52'sini kadınların oluşturduğunu, taşra teşkilatındaki personelin ise yüzde 37'sinin kadın olduğunu ve 171 kadının yönetici şube müdürü ve üstü yönetici pozisyonlarında olduğunu kaydetmiştir. Devamla, İller Bankası Genel Müdürlüğü'nde toplam 58 yöneticinin 31 tanesinin kadın; toplam 1.819 personelin de 646'sının kadın olduğunu; Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'nde 17 bin personelin 4.500 civarının kadın olduğunu ifade etmiştir.

Son olarak, başbakanlık genelgesi yerine kadın-erkek fırsat eşitliğine ilişkin stratejik plan veya eylem planı niteliğinde bir belgenin daha etkin olacağını belirten İSLAMOĞLU, bu sayede kurumların görevlerinin, sorumluluklarının ve kurumlar arası işbirliği alanlarının belirlenebileceğini ve yapılması gerekenlerin somutlaşacağını eklemiştir.

Sunumun ardından söz alan İstanbul Milletvekili Sebahat TUNCEL, Bakanlığın projelerini hazırlarken kadınların nasıl etkileneceğine dair bir çalışma yapıp yapmadığını sormuş, kentlerde yapılan her türlü projenin kadınların ve engellilerin ihtiyaçlarını gözetmesi gerektiğini ve bu anlamda TCDB yaklaşımının Çevre ve Şehircilik Bakanlığı için çok önemli olduğunu dile getirmiştir. Devamla, şehircilikte ekolojik perspektifin entegre edilmesinin de kadınlar için çok değerli kazanımlar getireceğini kaydetmiştir. Alt Komisyon Başkanı İstanbul Milletvekili Alev DEDEGİL, kentlerin planlanırken erkeklere göre kurgulandığını ifade etmiştir.

---

⁴⁰ Madde 6: Kamu kurum ve kuruluşlarında işe giriş sınavları ve hizmet içi eğitim programlarına katılım, görevde ve unvanda yükselme (terfi), üst yönetim kademelerinde görev alma hususlarında cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmayacak, kadın-erkek fırsat eşitliği ilkesi gözetilecektir.

⁴¹ Madde 7: Tüm kamu kurum ve kuruluşları, hizmet içi eğitim programlarında "kadın-erkek fırsat eşitliği" konusuna yer vereceklerdir.

Mustafa DİNÇ, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Daire Başkanı

Cengiz AYDEMİR, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Daire Başkanı

DİNÇ, sunumunda toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca hazırlanan stratejik planlara ve performans programlarına yansımaları anlatmıştır. Şu anda Bakanlığın yürürlükte olan stratejik planının 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nden önce hazırlandığını belirten DİNÇ, ancak yine de 2009-2013 Stratejik Planı'nda toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarına yer verildiğini ifade etmiştir. Stratejik Plan'da çalışma hayatını düzenlemek amacıyla yasal düzenlemeleri etkinleştirme hususunun stratejik amaç olarak tespit edildiğini bildiren DİNÇ, ilgili mevzuat değişikliklerinin tüm sosyal tarafların ve dış paydaşların görüşleri alınarak yapılacağı hususunun stratejik hedef olarak belirlendiğini eklemiştir. Bu bağlamda DİNÇ, Bakanlık Stratejik Planı'nda öngörülen ve kaydedilen gelişmeleri şöyle özetlemiştir:

- 4857 sayılı İş Kanunu'nun 74'üncü maddesinde bir düzenleme yaparak kadın işçilerin erken doğum yapması hâlinde doğumdan önce kullanmadığı izinlerini doğum sonrası kullanma hakkı getirilmiştir.

- 4447 sayılı İşsizlik Kanunu'nun 7'nci maddesinde yapılan bir düzenleme ile 31/12/2012 tarihine kadar işe alınan her bir sigortalı için geçerli olmak üzere on sekiz yaşından büyük kadınların sigorta primlerinin işveren hisselerine ait tutarının İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanması sağlanmıştır.

- 6289 sayılı Kanun ile 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu'nun 19'uncü maddesinde yapılan düzenleme ile sendika ve konfederasyonların kuruluş amaçları doğrultusunda toplumsal cinsiyet eşitliğini gözeterek faaliyetlerini yürütecekleri belirtilmiştir.

- 18/10/2012 tarihinde kabul edilen 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nun 26. maddesinde "Kuruluşlar, faaliyetlerinden yararlanmada üyeleri arasında eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasaklarına uymakla yükümlüdür. Kuruluşlar, faaliyetlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetir" hükmüne yer verilmiştir.

- Bakanlık, Eylül 2010-Mart 2012 döneminde "Çalışma Hayatında Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesini" yürütmüştür. Bu Proje kapsamında ilgili kurumların, sosyal tarafların ve sivil toplum örgütlerinin personeline AB üye ülkelerindeki en iyi uygulama örnekleri, konuyla ilgili direktifler ve içtihat hukukunu da içeren, çalışma hayatında kadın-erkek eşitliğine ilişkin ücret ve yükselme politikaları, çalışma ilişkilerinde dengenin sağlanması, kadınların istihdamının korunması ve desteklenmesi, eşitliğin desteklenmesi için kurallar ve tedbirler ile bunların uygulamaları başlıklarında genel eğitimler verilmiştir.

- Bu proje kapsamında, ilki 2012 yılında olmak üzere 2013 yılında da “Çalışma Hayatında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ödülü”⁴² verilmesi planlanmaktadır. Ödülle Türkiye’de çalışma hayatı içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili konulara daha fazla dikkat çekmek ve bu konulara ilişkin hassasiyet oluşturmak hedeflenen hususlardır.

- Stratejik planda “Çalışma hayatındaki koşulları iyileştirmek.” “Amaç 2” olarak belirlenmiş, bu kapsamda çalışma hayatıyla ilgili istatistikler AB norm ve standartlarına uyumlu hâle getirilmesi stratejik hedef olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda Avrupa Birliği tarafından desteklenen “İstatistik Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi” yürütülmüş, proje sayesinde Çalışma İstatistikleri Bilgi Sistemi geliştirilmiştir.

Devamla, Bakanlığa bağlı olarak faaliyet gösteren Türkiye İş Kurumu’nun (İŞKUR) faaliyet ve hedeflerini özetlemiştir:

- 2015 yılına kadar kurum tarafından işi yerleştirilenlerin en az yüzde 35’inin kadınlardan oluşması hedef olarak belirlenmiştir.

- Toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımına ilişkin bilinç oluşturacak çalışmaların yürütülmesi ile kadının iş gücüne katılımına ve istihdamına yönelik çalışmalara öncelik verilmesi de politika önceliği olarak kabul edilmiştir.

- 2011 yılı İŞKUR Performans Programı hedeflerinden biri de 2011 yılında kurum tarafından işe yerleştirilenlerin yüzde 27’sinin kadınlardan oluşmasını sağlamaktır. 2011 yılında bu oran yüzde 28 olarak gerçekleşmiştir.

- Yine, kadın kursiyer oranı 2010 yılı itibarıyla yüzde 46 olarak gerçekleşmiş, aynı yıl içerisinde eğitim gören 211.627 kursiyerin 97.306’sı kadınlardan oluşmuştur.

DİNÇ, Bakanlığın 2010, 2011, 2012 ve 2013 performans programlarında kadınlara yönelik olarak saptanan hedeflere değinmiştir.

- İstihdam politika yönetiminin güçlendirilmesi, bu konuda faaliyet olarak cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi ve özürliülerin korunmasına yönelik komisyon kurulması ve projelerin hazırlanması ile toplumsal farkındalığın oluşturulması öngörülmüş, bunun için bütçeden 198.400 lira kaynak ayrılmıştır.

- 2011 yılı Performans Programı’nda performans hedefi olarak, çalışma hayatında dezavantajlı gruplara yönelik duyarlılığın artırılması öngörülmüş; faaliyet olarak, Kadın İstihdamı İzleme ve Koordinasyon Kurulu toplantılarının biraz daha fazla olmasının sağlanması istenmiştir ve bütçe olarak da 5 bin lira ödenek ayrılmıştır.

---

⁴² Söz konusu ödüller 2012 ve 2013 yıllarında ilgili firmalara takdim edilmiştir.

Hazırlanan 2014-2018 Stratejik Planı'ndan bahseden DİNÇ, bu stratejik planda 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nin gözetildiğini belirtmiş ve aşağıdaki hususları dile getirmiştir:

- Çalışma hayatındaki koşulların iyileştirilmesi stratejik amaç olarak tespit edilmiş, hedef olarak da iş gücü piyasasında toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetilen düzenlemelerin geliştirilmesi öngörülmüştür.

- İstihdama yönelik politikaların etkinleştirilmesi stratejik amaç olarak tespit edilmiş, hedef olarak da, özel politika gerektiren grupların istihdama katılımı ve ayrımcılığın önlenmesi konusunda toplumsal farkındalığın artırılması öngörülmüştür.

- Avrupa Birliği'nin insan kaynakları politikalarının ülkemizde daha etkin kullanılmasını sağlamak ve kazanılan deneyim ve perspektifi ulusal ve uluslararası düzeyde geliştirmek ve paylaşmak stratejik amaç olarak tespit edilmiş; hedef olarak da; "İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Bileşeni" kapsamında Avrupa Birliği tarafından ülkemize tahsis edilen fonların etkin bir şekilde kullanımının sağlanması öngörülmüştür.

Bakanlığın ayrıca Ulusal İstihdam Stratejisi Taslağı 2012-2023 belgesini hazırladığını bildiren DİNÇ, bu taslakta "Özel Politika Gerektiren Grupların İstihdamının Artırılması" başlığı altında kadınlara yönelik konular, hedefler ve gerçekleştirilecek politikalara yer verildiğini ifade etmiş, bunları aşağıdaki şekilde özetlemiştir:

- Hedefler: TÜİK verilerine göre 2012 yılı Eylül döneminde kadınların iş gücüne katılma oranı yüzde 30,7 olarak gerçekleşmiştir. Kadınların iş gücüne katılma oranı 2023 yılına kadar yüzde 38'e çıkarılması hedeflenmektedir.

- Kadınların 2011 yılı itibariyle yüzde 58 düzeyinde gerçekleşen kayıt dışı çalışma oranı 2023 yılında yüzde 30'a düşürülecektir.

Devamla, söz alan AYDEMİR, Avrupa Birliği'nin hibe programlarında ve projelerde cinsiyet eşitliğini gözetirken sektörel öncelikleri de göz önüne aldığını belirtmiştir. Devamla, Avrupa Birliği'nin her sektörde yüzde 50 kadın temsili aramadığını, bazı sektörlerde kadınların bazı sektörlerde erkeklerin daha yüksek oranda temsiline kabul ettiğini, ancak yapılan her proje ve programda cinsiyet eşitliğinin göz önünde bulundurulmasını talep ettiğini dile getirmiştir. AYDEMİR, Avrupa Birliği projelerinin ve hibe programlarının Avrupa Birliği Delegasyonu tarafından denetlendiğini vurgulamış ve DİNÇ'in dile getirdiği 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'nda yer alan kuruluşların kadın-erkek eşitliği hükmünü gözetmesi hükmüne ilişkin denetim yetkilerinin olmadığını bildirmiştir.

Sunumun ardından söz alan Mustafa ŞAHİN, kamu yönetimindeki geleneksel ihtisaslaşma ile yaşamın gerçekliği arasında uyumsuzlukların oluşmaya başladığını belirtmiş, örneğin hidroelektrik santrallerinin kurulmasının kırsaldaki

kadınların yaşamını ve refahını etkileyebildiğinin, kadın emeği ve cinsiyet iş bölümünü üzerinde değişikliklere sebep olabileceğinin altını çizmiştir. Devamla söz alan Pınar ÖZEL, kurumların program bazında kadınlara ayırdığı payların ne kadarının dış kaynaklardan ne kadarının politikalar neticesinde iç kaynaklardan olduğunun tespit edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Stratejik plan hazırlama rehberinde toplumsal cinsiyet yaklaşımının nasıl entegre edileceğinin belirtilmesi gerektiğini, stratejik planlarda toplumsal cinsiyet yaklaşımının TCDB'nin uygulaması için kritik olduğunu belirtmiştir.

1.11. ON İKİNCİ TOPLANTI (5/2/2013)

Fikret TOKSÖZ, TESEV İyi Yönetişim Programı Direktörü

İlk olarak bütçenin en önemli politika aracı olduğunu belirten TOKSÖZ, TCDB inisiyatifinin bu anlamda hem cinsiyet eşitliğini sağlama hem de kadının statüsünü yükseltme hedefi güttüğünü dile getirmiştir. Yerel Yönetim Reformu'nun başlangıcından itibaren sürece dâhil olduklarını belirten TOKSÖZ, reformun başarıya ulaşması için talep yaratılması gerektiğini, bu sebeple yerel kadın STK'larla ve kent konseylerinin altında kurulan kadın konseyleri ile çalışmayı seçtiklerini ifade etmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini yerel yönetimlerde politika haline nasıl getirebilecekleri üzerine kafa yorduklarını belirten TOKSÖZ, STK'lar ve kadın konseyleri ile temasları sonucunda, illerdeki kadın konseyleri, kadın girişimci grupları ve üniversitelerdeki kadın çalışmaları merkezleri arasında yerel düzeyde bir işbirliği ve sinerji olmadığını gözlemlediklerini kaydetmiştir. Benzer şekilde kadın-erkek eşitliği komisyonları ile eşitlik birimlerinin çalışmalarından da kadın belediye meclis üyelerinin haberdar olmadığını, bu birimlerin çalışmalarını sadece belediye başkanı ile paylaştığını sözlerine eklemiştir.

Yaptıkları çalışmada yerel yönetimlerin stratejik planlarını incelediklerini anlatan TOKSÖZ, kadınlara ilişkin ileri çalışmalar yapan belediyelerin bile stratejik planlarında kadın konusuna yer vermediklerini gördüklerini paylaşmıştır. Bu çalışma kapsamında tek istisnanın Şanlıurfa Belediyesi olduğunu, Şanlıurfa Belediyesi'nde kadın meselesinin stratejik plana dahil edildiğini, gerçekçi hedefler saptandığını ve harcanacak bütçenin yazıldığını eklemiştir.

Yerel yönetimlere ilişkin çalışmaları sürecinde kadın meclis üyeleri ve kadın belediye çalışanları ile de toplantılar gerçekleştirdiklerini belirten TOKSÖZ, bu toplantılar neticesinde toplumsal cinsiyet eşitliği meselesinin kadınlar arasında bile iyi anlaşılmadığı sonucuna vardıklarını kaydetmiştir. Devamla, toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımının kazandırılması gerektiğini vurgulayan TOKSÖZ, bu yaklaşım içselleştirilmeden yapılan çalışmaların sınırlı kalacağını ifade etmiştir. Bütçe söz konusu olduğunda kadınlar için yapılan çalışmalarda kaynak ayrıldığını ancak toplumsal cinsiyet eşitliği düşüncesinin ana akımlaşmadığını gördüklerini kaydetmiştir. Bu maksatla, dünyada yapılan çalışmaları ve en iyi uygulamaları

taradıklarını belirten TOKSÖZ, Viyana Belediyesi'nin çok başarılı olduğunu gördüklerini, Viyana Belediyesi TCDB danışmanı Dr. Elizabeth KLATZER'i Türkiye davet ettiklerini ve KLATZER'in pilot belediyelerde eğitimler verdiğini belirtmiştir.

2001 sonrası dönemde merkezi idarelerin bütçelerinde kullandıkları kodların yerel yönetimler için de kullanılması zorunlu hale geldiğini belirten TOKSÖZ, belediyelerin merkezi idarelerden farklı harcama kalemlerinin olduğunu, aynı kodları kullanmalarının bu sebeple karışıklığa neden olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nün belediyelerin bütçe hazırlama sürecine ilişkin rehber hazırlamasını öneren TOKSÖZ, aksi halde belediyelerin sivil toplumun ısrarına rağmen uymak zorunda oldukları formaliteler yüzünden TCDB hususunda çok da fazla bir şey yapamayacağını altını çizmiştir.

Yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyet eşitliği komisyonları kurulması hususuna değinen TOKSÖZ, bu komisyonların yasa ile ihtisas komisyonu olarak kurulması gerektiğinin altını çizmiş, aksi takdirde özel komisyon olarak kurulursa kararları ve bütçeyi etkilemesinin söz konusu olmayacağını vurgulamıştır. Türkiye'de yerel yönetimlerde kadınların temsilinin çok düşük olduğunu, hatta bazı belediyelerde kadın meclis üyesi olmadığını belirten TOKSÖZ, söz konusu eşitlik komisyonlarının üyeleri konusunda da müstakil düzenlemeler yapılması gerektiğini, kadın meclis üyesinin olmadığı veya az olduğu yerlerde dışarıdan komisyona üye atanabilmesinin yasa ile düzenlenmesi gerektiğini bildirmiştir. TOKSÖZ'ün önerdiği dışarıdan atama modelinin Anayasa'nın 127'nci maddesi sebebiyle pek mümkün olmadığını belirten Mustafa ŞAHİN, TOKSÖZ'ün eleştirdiği yerel yönetimlerce kullanılan bütçe kod modelinin uluslararası bir standart olduğunu, bu standartlara uymak sebebiyle kullanıldığını kaydetmiştir.

Belediyelerin son dönemde vermeye başladığı ve kadın yaşamını olumlu etkileyen kreş, yurt ve burs gibi çeşitli hizmetlerin mevzuattan kaynaklanan sorunlar nedeniyle Sayıştay ve Anayasa Mahkemesi tarafından engellendiğini kaydeden TOKSÖZ, bu sebeple, ASPB ve diğer bakanlıklarca öngörülen stratejilerin uygulamada desteklenemediğini iletmiştir. Yerel yönetimlerde ve bütçelerinde toplumsal cinsiyet perspektifinin benimsenmesinin gereğinin altını çizen TOKSÖZ, yerel yönetim sisteminde değişikliklere ve esnekliklere ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. TOKSÖZ, Almanya'da belediyelerden topluluk üyelerinin kreş gibi hizmetleri talep edebildiklerini, giderleri belediye karşılamak üzere kreş hizmetinin yer, öğretmen gibi ihtiyaçlarını kanunlardaki şartlara uygun olarak topluluğun temin ettiği bir modelin olduğunu ifade etmiştir.

Kalkınma ajanslarının hatırı sayılır bir bütçeye sahip olduğunu ve mikro kredi uygulamasına benzer bir uygulamayı kadınlar için çok az bir bürokrasiyle

hayata geçirebileceğini savunan TOKSÖZ, Dünya Bankası'nın 5 bin dolara kadar böyle bir krediyi verdiğini bildirmiştir. Benzer şekilde, Kalkınma Bakanlığı'na uygulanan ve alt gelir gruplarına fırsat yaratmayı amaçlayan Sosyal Destek Programı'nda (SODES) kadınlar için belli bir proje sayısı ve fon ayrılmasını önermiştir.

Sunumun ardından söz alan Pınar ÖZEL, TCDB uygulamasının önce yerel yönetimlerde mi yoksa merkezi idarelerde mi başlamasının daha iyi olacağını ya da eklektik bir modelin mi daha uygun olduğu sorusunu dile getirmiş, TCDB uygulaması başladıktan sonra denetiminin nasıl yapılacağını sormuştur. Cevaben TOKSÖZ, Türkiye'de kamu idareleri arasında koordinasyon ve iş birliği sorunu olduğunu dile getirmiş, ASPB'nin bu hususta rehberler hazırlamak ve pilot illerde uygulamalar geliştirmek suretiyle koordinasyon sağlama rolünü üstlenebileceğini belirtmiştir. TOKSÖZ kamu idarelerinin yanı sıra, belediye meclisinin kadın üyelerinin, STK'ların ve bölgenin kadın milletvekillerinin de dâhil olacağı bir çoklu yönetim mekanizmasının kurulması gerektiğini eklemiştir. Denetim hususunda sivil toplum kadar kadın meclisleri ve üniversitelerin de dahil olması gerektiğini savunan TOKSÖZ, yerel yönetimlerin bütçelerinin izlenmesinin en iyi yerinde yapılabileceğini, bu anlamda da üniversitelerin en belirleyici rolü üstlenebileceğini ifade etmiştir.

Canan GÜLLÜ, Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu Başkanı, Haklı Kadın Platformu Yürütme Kurulu Üyesi

GÜLLÜ ilk olarak TOKSÖZ tarafından dile getirilen uygulama sorununa işaret etmiş, zihniyet değişiminin yasaların ve stratejilerin uygulanması için şart olduğunu dile getirmiştir. Bu sebeple, sahaya inerek toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine çalışmaya karar verdiklerini belirten GÜLLÜ, belediyeler düzeyinde çalışmaya başladıktan sonra toplumsal cinsiyet eşitliği ve ana akımlaştırma konularında toplumun bilgi sahibi olmadığını ve bu konuların ilgi alanında olmadığını kaydetmiştir.

Devamla, TCDB yaklaşımını ve dünya örneklerini tartışan GÜLLÜ, aşağıdaki hususları dile getirmiştir:

- Son yıllarda sağlanan gelişmelere rağmen toplumsal hayatın pek çok katmanında eşitsizlikler derinleşerek var olmaya devam etmektedir. Tüm kurum ve kuralları ile işleyebilen bir toplumsal cinsiyet eşitliği için yeni yaklaşım, strateji ve yöntemlere ihtiyaç vardır.

- Toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesinin tüm ana program ve planlara dâhil edilmesi kadar politikaların nasıl uygulandığı/uygulanacağı ana akımlaştırma için çok önemlidir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin kamu politikalarına dahil edilmesinin amacı hükümet kaynaklarının ve önceliklerinin kadınlara yönelik olması değildir,

kamusal kaynakların tüm toplum kesimleri arasında eşit kullanımının ve dezavantajlı grupların öncelikli olmasının gözetilmesidir.

- Bu bağlamda TCDB ya da eşitlikçi bütçe kavramı iyi yönetim ve etkin yönetimin anahtarı olarak sunulmalıdır. Katılımcılık, şeffaflık ve hesap verebilirlik kritik önemi haiz kavramlardır.

GÜLLÜ, bu yaklaşıma dayanarak kısaca dünyadaki uygulama örneklerini incelemiş ve bunların Türkiye'deki yapı ve uygulamalarla nasıl ilişkilendirilebileceğinden bahsetmiştir:

- *Avustralya*: Federal seviyede 1984 yılında “kadınların bütçesi” olarak başlayan girişimler, kadın hareketinin etkin lobicilik çalışmaları neticesi eyaletlere yayılmıştır. Federal düzeyde başlayan çalışmaların Türkiye'ye adapte edilmesi mümkün olan hareket noktası kamu idarelerinden ilgili yıl bütçesinde kendilerine tahsis edilen ödeneğin kadınlar üzerindeki etkilerinin araştırılması ve bu araştırma sonuçlarından bir belge oluşturularak gelecek yıl bütçesine eklenebilmesinin sağlanması olmuştur.

- *Güney Afrika*: TCDB uygulamasını başlatan ikinci ülkedir. 1995 yılında ilk adım olarak hükümetin öncülüğünde kamu idarelerinin katılımı ile ortak bir proje geliştirilmiş ve bakanlık bütçelerinin kadınlar üzerindeki etkilerini ölçmek amacıyla bir komisyon kurulmuştur. Örnek bütçe modelleri ve gelir-gider çalışmaları yapılmış, harcamalara ilişkin hedefler belirlenmiştir.

- Güney Afrika örneğinde Türkiye'nin yararlanabileceği şöyle bir istisnai durum vardır: Toplumsal cinsiyet eşitliğinin tesisini sağlamaya yönelik tahsis edilecek *gelirlerin toplanması* konusu Eşitlikçi Bütçe anlayışının yerleşmesi için üzerinde önemle durulması gereken bir nokta olarak belirlenmiştir. Özellikle *gelirlere ilişkin yapılan çalışmalar*_bu konuda bugüne dek nispeten az çalışma yapılmış olması nedeniyle önemlidir.

- *İsveç*: Bakanlıklara toplumsal cinsiyet eşitliği koordinatörlerinin atanması, tüm bakanlıklarda koordinasyon için bir komisyon kurulması, bu birimler ve koordinatörler için yoğunlaştırılmış eğitim programları, amaç ve göstergelerin oluşturulması ve personele sürekli destek ve eğitim sağlanması öngörülmüştür.

- İsveç'te esas örnek alınması gereken nokta, her bakanlığın cinsiyete dayalı bütçeleme anlayışının odak noktasının, her bakanlığın kendi politika alanına giren konular içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğinden sorumlu olmasıdır. Ayrıca Maliye Bakanlığı tarafından ekonomik kaynakların kadın-erkek arasındaki dağılımına yönelik hazırlanan rapor her yıl hükümetin bütçe yasa teklifine ek olarak parlamentoya sunulur.

- *İngiltere*: İngiltere'de kamusal kaynakların kadın-erkek arasında eşit kullanımına yönelik çalışmalar “Birleşik Krallık Kadınların Bütçe Grubu (UK's

Women's Budget Group) tarafından yürütülmektedir. Dünyada cinsiyet eşitlikçi bütçeleme ile ilgili çalışmalar genel olarak kamu harcama boyutu ile ilişkili olsa da, bu grup ciddi şekilde vergi indirimleri üzerine yoğunlaşmaktadır.

- *Ruanda*: Ruanda'da, ülkede yürütülen orta vadeli harcama yapısı ile eşitlikçi bütçeleme anlayışının birbiri ile uyumlu olması zorunluluğu bulunmakta ve bunun denetimi Cinsiyet ve Kadının Gelişimi Bakanlığı (Ministry of Gender and Women's Development) tarafından yapılmaktadır.

Başka ülkelerdeki uygulama örneklerini inceleyen GÜLLÜ, Türkiye'de neler yapılması gerektiği konusunda önerilerini sunmuştur:

- Eşitlikçi Bütçe uygulamasının bir bütçeleme sistemi ya da yeni bir kodlama olarak değil, eşitliğe dayalı bir politika anlayışı olarak sunulması ve Eşitlikçi Bütçe uygulamasının kalkınma planları, ulusal programlar vb. gibi üst normlarda yer almasını sağlamak üzere pilot uygulamalara acilen başlanması ilk adımlardır.

- Dezavantajlı gruplara ve onlara sunulan hizmetlere ilişkin veri setleri mevcuttur. Bu veri setlerinin analizi eşitlikçi bütçe için sağlıklı bir başlangıç adımı olacaktır.

- 2005 yılında kabul edilen 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76'ncı maddesi ile kurulan kent konseyleri yerel düzeyde eşitlikçi bütçe sürecinde hesap vermeyi sağlaması açısından önemli araçlar olma kapasitesine sahiptir ve bu yönde bir pilot uygulama ile harekete geçirilebilirler.

- Ana akım medya ve diğer kuruluşlarda yakın zamanda 'değişim özneleri' ve 'ekonomik aktörler' olarak kadınlara yönelik genişleyen söylem ve ilgi bu alanda kullanılabilir.

- Farklı aktörlerin ortaklıklar tesis ederek ve belirli uzmanlık ve yetkinlik alanlarına odaklanarak Eşitlikçi Bütçe faaliyetini beraberce yürütmeleri, istenen bir durum olmakla birlikte, özel sektör dahil olmak üzere kamu kurum ve kurumları dışındaki aktörlerin de her biri kendi başına da Eşitlikçi Bütçe çalışmalarını başlatıp uygulamaya koyabilir.

- Toplumsal cinsiyet eşitliği algısının geliştirilmesi, kamu kaynaklarının kullanımında şeffaflığın sağlanması gerekmektedir. Bunu temin etmek için sivil toplum örgütlerinin toplumu bilinçlendirme çalışmaları yapmaları gerekmektedir. Haklı Kadın Platformu bu doğrultuda çalışmalar yürütmektedir.

Devamla, bakanlıkların kamu spotu yapım ve yayınlama yoluyla bilinçlendirme sürecine katkı sunabileceklerini belirten GÜLLÜ, bilinçlendirme sağlanmazsa toplumdaki algı ve bilgi düzeyinin yasal düzenlemelerin gerisinde kalacağını belirtmiştir.

1.12. ON ÜÇÜNCÜ TOPLANTI (12/2/2013)

Nuray ÖZBAY, Türkiye Kadın Girişimciler Derneği Genel Sekreter Yardımcısı

ÖZBAY, derneklerinin kadın girişimciliğini geliştirme ve tam eşitlik hedefleriyle kurulduğunu belirtmiş, kadın girişimciliğinin eğitim fırsatlarına erişimdeki eşitlik, çocuk bakım hizmetleri, sermayeye erişimde eşitlik ve ücret eşitliği ile ilgili olduğunu ve esas olanın kaynaklara erişimdeki eşitsizlik olduğunu dile getirmiştir. Dolayısıyla, kadınların karşılaştığı eşitsizliklerin temelinde kaynaklara erişimdeki eşitsizliğin olduğuna işaret eden ÖZBAY, bunun çözümünün de toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı ile mümkün olduğuna dikkat çekmiştir. Devamla kadının güçlenmesini beş aşamada tanımlamıştır: Refah (Temel ihtiyaçların giderilmesi), Erişim (Eğitim, kredi, toprak, vb kaynaklara erişim), Vicdanileştirme (Eleştirel Bilincin Geliştirilmesi: Yapısal ve kurumsal ayrımcılıkların farkına varmak), Katılım (Karar alma süreçlerine katılım) ve Kontrol (Alınan kararların ve uygulamaların sonuç, süreç ve etkilerini kontrol etmek).

TCDB'yi toplumun her kesimi için eşitliği önceleyen bir yaklaşım olarak tanımlayan ÖZBAY, TCDB'nin hayata geçmesi için çeşitli önkoşullar olduğunu ifade etmiştir. Siyasi iradenin ve bürokratik sahiplenmenin ilk iki koşul olduğunu ifade eden ÖZBAY, TCDB'nin hayatın her alanını kesmesi sebebiyle toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılmasının da çok önemli bir faktör olduğunun altını çizmiştir. Dördüncü ve sonuncu ön koşul olarak veri toplama ve raporlamayı gösteren ÖZBAY, bu konuda eksikliklerin olduğunu, verilerin mevcut eşitsizliği görmek açısından çok önemli olduğunu dile getirmiştir.

Devamla, dünyadaki başarılı TCDB uygulamalarının; bütçenin toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinde analiz edilmesi, bu analize göre bütçenin yeniden oluşturulması ve bütçesel süreçlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin bir analiz türü olarak yaygınlaştırılması olmak üzere üç temel bileşenden oluştuğunu dile getirmiştir. TCDB yaklaşımının uygulamaya geçmesinde sivil toplumun rolüne değinen ÖZBAY, sivil toplumun pek çok ülkede konuya ilişkin kamuoyu oluşturarak lobi faaliyetleri ile karar verme süreçlerine etki ederek, eğitim ve uzmanlık desteği sağlayarak kilit rol oynadığını vurgulamıştır. Parlamenta da rol düştüğünü ifade eden ÖZBAY, doğru, sürekli, ayrıntılı verilerin üretilmesi ve kullanıma sunulmasını bütçe görüşmelerinin ön koşulu yapmak, politika sonuçlarının kadınlar ve erkekler üzerindeki etkilerini ayrı ayrı tanımlanması talep etmek, tüm süreçte sivil toplum ve uzmanların paydaş olarak sürece dâhil edilmesi hususlarında parlamenta görev düştüğünü kaydetmiştir.

Sivil toplum ve parlamento arasındaki ilişkiye değinen Mustafa ŞAHİN, Kanada’da kadın örgütlerinin bütçeyi toplumsal cinsiyet perspektifi ile çalışarak parlamentonun ilgili komisyonuna sunum yaptıklarını ifade etmiştir. Bu sunumlar sırasında politika önerilerinin de paylaşılıp bütçe kalemlerinde değişiklik yapılmasını sağlayacak taleplerin de iletildiğini belirten ŞAHİN, bürokrasi ve sivil toplum arasındaki ilişkiye değinerek, bürokrasinin kadın örgütlerinin aktarımına ve deneyimlerine ihtiyaç duyduğunu ve bürokrasinin de sivil topluma mevzuat ve devletin cari işleyişi hakkında bilgi verebileceğini dile getirmiştir. ŞAHİN, Diane ELSON’ın yayınladığı “CEDAW perspektifinden cinsiyete duyarlı bütçe yaklaşımı”nın TCDB’nin CEDAW perspektifinden hayata geçmesi açısından çok değerli olduğunu, CEDAW’ın önemli bir enstrüman ve çözüm aracı olabileceğini sözlerine eklemiştir.

Handan KÖSE, Türkiye Odalar Ve Borsalar Birliği (TOBB) Girişimcilik Müdürlüğü Uzmanı

KÖSE, TOBB Kadın Girişimciler Kurulu ile ilgili kısaca aşağıdaki bilgileri paylaşmıştır.

- TOBB Kadın Girişimciler Kurulu 2007 yılında kurulmuştur. Tüm oda ve borsalarda oluşturulması zorunlu tutulan kadın girişimci kurulu sayesinde TOBB Kadın Girişimciler Kurulu’nun üye sayısı 5.500’e ulaşmıştır.

- Üyelerin tümü istihdam sağlayan kadın girişimcilerden oluşmamaktadır. Yüzde 20 kadarı, akademisyenler, üniversite öğrencileri ve katma değer sağlayan akil insanlardan oluşmaktadır.

- Geliştirilen yazılım programı sayesinde tüm üyelerin her türlü istihdam, ithalat ve ihracat bilgisine ulaşılabilir.

- Bu kurulun kurulması ile istihdam sağlayan kadınların sayısında artış sağlanması, rol model kadınların toplumumuza tanıtılması, dolayısıyla, aşağıdan gelecek kadınların da bu hususta özendirilmesi ve onları istihdam sağlayabilen kadınlar hâline getirmek amaçlanmaktadır.

- Yeni anayasa, teşvikler ve Ticaret Kanunu’nda öngörülen değişiklikler gibi konularda üyelerle toplantılar yapılmakta ve üyelere eğitimler verilmektedir.

- Kadınların TOBB içindeki etkinliği artmaktadır. Meclis üye sayısı 50’den 150’ye çıkmış olup, bu sayının yeni dönemde daha da artması beklenmektedir.

Serap GÜRE ŞENALP, Kadın Emegi ve İstihdamı Girişimi Platformu Temsilcisi, Nihal Şirin PINARCIOĞLU, Kadın Emegi ve İstihdamı Girişimi Platformu Temsilcisi

ŞENALP, KEİG olarak TCDB’yi 2008’den itibaren gündemlerine aldıklarını ifade etmiş, İrlanda’daki kadın hareketi ve TCDB uygulamasını

incelediklerini aktarmıştır. Maliye Bakanlığı, KSGM gibi kurumlarında süreç içinde TCDB'yi gündemlerine aldığını, ancak TCDB'nin stratejik planlarda öneri mahiyetinde veya proje bazlı olarak yer aldığını dile getiren ŞENALP, kurumların bu yaklaşımı sürdürülebilir ve somut bir hedef olarak ele almadıkları hususunda eleştiri getirmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması kapsamında, tüm kurumların bir araya gelerek hangi noktada olduklarını tespit etmeleri gerektiğine işaret eden ŞENALP, bu süreçte ilgili sivil toplum örgütlerinin de dinlenmesinin önemli olduğunu ifade etmiştir.

Devamla PINARCIOĞLU, TCDB bağlamında yerel yönetimler düzeyinde çalışmalar yaptığını bildirmiş, yaptığı görüşmeler neticesinde kadınların karar alma mekanizmalarında olmalarının, özellikle bütçe komisyonlarında yer almalarının kadınların taleplerini politikleştirip aktarabilmeleri için çok değerli olduğunu vurgulamıştır. Yerel yönetimlerde kullanılan kaynakların ve verilerin hizmetlerin cinsiyet körü bir yaklaşımla sağlandığını belirten PINARCIOĞLU, kadınların karar verme sürecindeki varlıklarının bu sebeple önemli olduğunu, kadın karar vericilerin hem kadın ihtiyaçlarını göz önüne aldıklarını hem de toplumsal cinsiyeti gözettiklerini sözlerine eklemiştir.

PINARCIOĞLU, 5018 sayılı Kanun'la birlikte TCDB bağlamında bir fırsat penceresi doğduğunu, kanunla öngörülen stratejik planların ve etki analizlerinin TCDB'nin hayata geçmesinde temel araçlar olabileceğini vurgulamıştır. Stratejik planlarda cinsiyet eşitliğinin öncelenmesinin ve toplumun diğer kesimlerinin ihtiyaçlarının göz önüne alınmasının gerektiğini söyleyen PINARCIOĞLU, bütçelerin de bu önceliklere göre şekillenmesi gerektiğini ve dönem sonunda mutlaka etki analizi yapılarak TCDB'nin ne kadar hayata geçtiğinin ve amaçlara ne kadar ulaşıldığının ölçülmesi gerektiğini bildirmiştir.

Ardından, kamu kurumlarında farkındalık yaratılması gerektiğine dikkat çeken ŞENALP, farkındalığın en üstten aşağı doğru tüm kademelerde yaratılmasının elzem olduğunu belirtmiştir. Alt Komisyon Başkanı İstanbul Milletvekili Alev DEDEGİL, her kurumda eşitlik uzmanı istihdam edilmesinin gerektiğinin altını çizmiştir. Devamla, farkındalığa ilişkin olarak hizmet içi programların önemine dikkat çeken ŞENALP, toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerine çok az yer verildiğini gözlemlediklerini kaydetmiş ve siyasi iradenin değişim için anahtar rolde olduğunu belirtmiştir.

1.13. ON DÖRDÜNCÜ TOPLANTI (26/2/2013)

Prof. Dr. Kamil TÜĞEN, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü Başkanı⁴³

Doç. Dr. İpek İLKKARACAN AJAS, İstanbul Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi

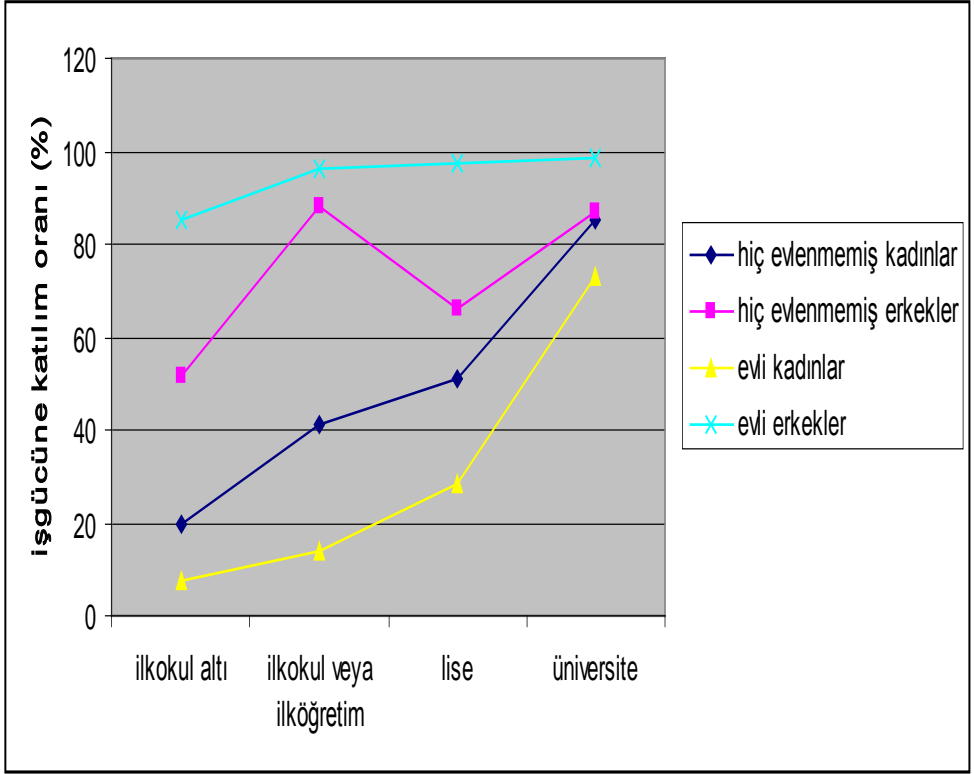
İLKKARACAN, TCDB'yi makroekonomik perspektiften incelemiş, makroekonomik politikaları teşkil eden mali ve para politikalarının toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha da derinleştirebilecek etkilere sahip olabileceğini, TCDB uygulamasının eşitsizliklerin dengelenmesi konusunda etkin bir yol olduğunu ifade etmiştir. İLKKARACAN, makroekonomik politikaların etkileri dolaylı olduğu için toplumsal cinsiyet açısından eşitsizlik, yoksulluk gibi etkilerini anlamamanın zor olduğunu altını çizmiştir. Örnek olarak sıkı para politikasını veren İLKKARACAN, ilk bakışta bunun etkilerini anlamamanın güç olduğunu, piyasa üzerindeki etkileri neticesinde dolaylı olarak bireyleri etkilediğini ifade etmiştir. Devamla, sıkı para politikasının üretim ve tüketim üzerindeki frenleyici etkisi nedeniyle işsizliği artırabildiğini bildiren İLKKARACAN, kadınların ikincil iş gücü konumunda olduğu durumlarda, sıkı para politikasının istihdam üzerindeki olumsuz etkisinin kadınlar üzerinde daha fazla hissedilebileceğini vurgulamıştır.

Bu bağlamda, TCDB uygulamasının maliye politikalarını etkilemek anlamında önemli olduğunu, mali politikaların etkilerinin para politikalarının etkilerine kıyasla daha ölçülebilir ve ayrıştırılabilir olduğunu dile getirmiştir. İLKKARACAN yüzde 25 civarındaki kadın istihdam oranının istihdamdaki cinsiyet uçurumunu gösterdiğini, ancak bundan başka kadınlar arasında da eğitim ve medeni hal durumuna göre katmanlı eşitsizlikler olduğunu belirtmiştir. İLKKARACAN, ayrıca istihdamdaki kadın-erkek eşitsizliğinin, ücret uçurumu, kadınların belli sektörlerde yoğunlaşmaları neticesinde yatay ayrımcılık ve kadınların karar mekanizmalarına ulaşamamaları ile ortaya çıkan dikey ayrımcılık şeklinde de tezahür ettiğini eklemiştir. Cinsiyete, medeni duruma ve eğitime göre ayrıştırılmış iş gücüne katılım oranları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

---

⁴³ Prof. Dr. Kamil TÜĞEN, bu toplantıda yaptığı sunumun daha ayrıntılı bir versiyonunu Çalıştay'da gerçekleştirdiği için sunuma Çalıştay kısmında yer verilmiştir.

Tablo: Eğitim ve Medeni Duruma göre Kadın ve Erkek İşgücüne Katılım Oranları, 20-44 yaş, kent

Tabloda gösterildiği cinsiyet eşitsizliğinin her eğitim durumunda ve medeni hale göre var olduğuna işaret eden İLKKARACAN, bu verilerden hareketle aşağıdaki hususları dile getirmiştir:

- Eğitim, kadın ve erkekler arasındaki iş gücüne katılım farkını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. İlkokul mezunu erkeklerin katılımı yüzde 100'e yakınken aynı eğitim seviyesindeki kadınların katılımı daha düşüktür.

- Ayrıca, evli olma durumu da kadınların iş gücüne katılımında fark yaratmaktadır. Hiç evlenmemiş kadınlar her eğitim seviyesinde evli kadınlardan daha fazla iş gücüne katılmaktadır.

Devamla, kadın istihdamı sorununun genelde eğitim ve zihniyetle ilişkilendirildiğini bildiren İLKKARACAN, ancak bu argümanların durumu açıklamakta yetersiz kaldığını vurgulamış ve kadın istihdamındaki düşüklüğe ilişkin aşağıdaki hususları dile getirmiştir:

- *Bakım hizmetleri üretim yükünün eşitlikçi paylaşımı için gerekli yasal ve kurumsal mekanizmaların eksikliği:* Ev içindeki çocuk ve yaşlı bakımı gibi

hizmetler kadın ve erkek arasında eşitsiz dağılmakta, bu durum kadının iş gücü piyasasına girişini zorlaştırmaktadır. Üniversite mezunu kadınların iş gücüne katılımının yüksek olmasının temel nedeni, aldıkları eğitim ve kalifikasyon değil, bu tarz ev içi hizmetleri piyasadan ücretle temin etme imkanına sahip olmalarıdır. Bu bakım hizmetlerinin yasal ve kurumsal düzenlemelerle eşitlikçi paylaşımının sağlanması gerekmektedir.

- Gelişmiş ülkelerde istihdam artıka ve kadınlar iş gücü piyasasında ikincil pozisyondan kurtulmaya başladıkça, devlet bakım hizmetlerini artırmış ve çocuk eğitimi ve çocuk bakımı gibi konularda aile ve kamu arasındaki bölüşüm artmıştır. OECD'nin 0-3 ve 3-5 yaş arası çocukların ana okullaşma oranına ilişkin verilerine bakıldığında; 0-3 yaş arası okullaşmada Türkiye'ye ilişkin veri olmadığı ve 3-5 yaş arası okullaşmada ise Türkiye'nin gelişmiş ülkelerin çok gerisinde kaldığı görülmektedir.

- Annelik ve ebeveyn izinlerinde Türkiye OECD ülkelerinin alt sınırını yakalamaktadır. Ancak bu düzenlemeler kayıtlı çalışanları kapsadığından kayıtsız olarak istihdam edilen kadın ve erkekler pratik bu haklardan yararlanamamaktadır.

- Ev içi ve ev dışında çalışma saatlerine bakıldığında TÜİK verilerine göre kadınlar ücretsiz ev işlerine 5 saat 17 dakika ayırmakta, erkekler ise 51 dakika ayırmaktadır. Buna göre kadınlar ücretsiz ev işlerine erkeklerin 6 katı kadar vakit ayırmaktadır. Diğer ülke örneklerine bakıldığında, İsveç'te kadınlar erkeklerin 1,8 katı, Fransa'da 2,3 katı ve İspanya'da 3 katı zaman ayırmaktadır.

- Buna karşın, Türkiye'de ücretli çalışmaya kadınlar ortalama bir saat ayırırken erkekler 4.5 saat ayırmaktadır.

- Ev içi ve ev dışı çalışma saatleri toplandığında kadınların haftada ortalama 45 saat, erkeklerin ise 37 saat çalıştığı görülmektedir. Üniversite mezunu kadınlar için çalışma saatleri 59 saate kadar tırmanmaktadır. Bu durum, kadının iş gücü piyasasına girebilmek için yüksek çalışma saatlerine razı olması gerektiğini göstermekte, kadınların iş gücü piyasasında kalmasında sürdürülebilirlik sorunu yaratmaktadır.

- Evli kadınların iş gücü piyasasında çalışma saatleri 44 saat iken, evlenmemiş kadınların erkeklerin çalışma saatine yakın olarak 50 saattir. Erkeklerin çalışma saatleri ise medeni durumlarından bağımsız olarak 54 saattir.

Bu verilerin ışığında, tekrar makroekonomik politikalara değinen İLKKARACAN, sıkı maliye veya sıkı para politikalarının fiyat istikrarını öncelediğini ve istihdamı ikincil hedef gördüğünü, bunun var olan istihdamdaki cinsiyet uçurumunu artıracaklarını savunmuştur. Devamla, düşük seyreden kadın istihdamı oranlarını yükseltebilmek için yüksek istihdam yaratacak makroekonomik büyüme stratejilerine ihtiyaç duyulduğunu eklemiştir.

Kamu bütçesi harcama önceliklerinde bakım hizmetleri sektörüne yatırım ve sübvansiyonun 2008 yılında gündeme geldiğini belirten İLKKARACAN, küresel kriz nedeniyle bu sübvansiyonların rafa kalktığını ancak TCDB perspektifinden çok önemli olduklarını ifade etmiştir. İLKKARACAN, ABD’de yapılan bir çalışmada 50 milyar dolarlık kamu kaynağının miktarın yarısı okul öncesi eğitime, yarısı yaşlı bakım hizmetlerine olmak üzere bakım hizmetlerine tahsis edilmesi durumunda bunun istihdam, yoksulluk ve toplumsal cinsiyet eşitliğini nasıl etkileyeceğinin incelendiğini belirtmiştir. Çalışmaya göre bu kaynağın bakım hizmetleri yönünde harcanması durumunda, alt yapı üzerinde harcanması durumunda elde edilecek istihdamın iki katı istihdam yaratılacağını belirten İLKKARACAN, bakım hizmetlerine tahsis edilecek bu kaynağın yaratacağı istihdamın alt yapı yatırımına kıyasla daha fazla oranda yoksullara ve kadınlara yönelik olacağını vurgulamıştır. Devamla, bakım hizmetlerine kamu tarafından kaynak ayrılması durumunda sadece kadın ve yoksul istihdamının artmadığını, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğine de olumlu katkı yapıldığına dikkat çekmiş, bu sayede kadınların ev içi çalışma saatlerinin azaltılıp çalışma hayatına katılma, eğitime geri dönme gibi seçeneklerin kadınlar için mümkün kılındığını kaydetmiştir.

Sunumun ardından Alt Komisyon Başkanı İstanbul Milletvekili Alev DEDEGİL, kadının ev içi emeğinin ölçülmesinin yapıлып yapılamadığını sormuş, cevaben İLKKARACAN, bunun hesaplanmasının mümkün olduğunu ancak zaman kullanım verilerine ihtiyaç olduğunu, zaman kullanım verilerine dayanarak evde sarf edilen emeğin piyasa değerinin hesaplanabileceğini bildirmiştir. 2006 zaman kullanım anketleri kullanılarak bu ölçümü yaptıklarını kaydeden İLKKARACAN, ev içi ücretsiz emeğin gayrisafi yurt içi hasılanın yüzde 30’una denk geldiğini belirtmiş, ancak 2006’dan sonra TÜİK zaman kullanım anketlerini tekrarlamadığı için son yıllardaki durumu hesaplamak için gerekli veriye sahip olmadıklarını dile getirmiştir.

Prof. Dr. Gülay GÜNLÜK ŞENESEN, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Ana Bilim Dalı Başkanı

ŞENESEN, TCDB inisiyatifinin üç bileşen üzerinden hayata geçebileceğini ve bu bileşenlerin cinsiyetler arası eşitsizliği gidermeye yönelik politika tasarımı, bu politikanın uygulanması ve son olarak bu iki bileşenin bütçeyle eşleştirilmesi olduğunu ifade etmiştir. Devamla TCDB’yi ilk olarak uluslararası bağlamda inceleyeceğini, bunun Türkiye’deki merkezi ve yerel düzeyde yansımalarının olduğunu ifade etmiştir.

ŞENESEN, sözü edilen politika tasarımına ilişkin olarak, toplumsal cinsiyet eşitliği ve bütçelemeye ilişkin olarak çerçeve bir politika tasarımı niteliğinde olan 2008’deki ana teması *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Finansmanı*

ve Kadının Güçlendirilmesi olan Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu toplantısına değinmiştir. Toplantının sonuç belgesinde katılan ülkelere yaptırım niteliğinde olmayan ancak küresel bakış açısını yansıtan zorlayıcı yükümlülükler getirildiğini ifade eden ŞENESEN, toplantının sonuç belgesinin 21. maddesinin hükümetleri aşağıdaki eylemleri gerçekleştirmeye davet ettiğini bildirmiştir:

- Tüm plan, program ve politikaların oluşturulmasında kadınların tam ve eşit katılımlarını garanti altına almak amacıyla, siyasi, sosyal, ekonomik karar alma süreçlerinde ve özellikle ekonomik ve kamu finans politikalarından sorumlu idari birimlerde, kadınların tam anlamıyla temsilini, tam ve eşit katılımlarını sağlayabilmenin önündeki engelleri kaldırmak ve yeterli kaynak ayırmak;

- Tüm ulusal kalkınma politika, plan ve bütçelerine toplumsal cinsiyet perspektiflerini yerleştirmek için, kadının ilerlemesi ulusal mekanizmaları, maliye ve planlama bakanlıkları ve onların odak noktaları dâhil olmak üzere ilgili hükümet kurumları ve birimleri, kadın kuruluşları arasında koordineli ve kurumsallaşmış bir diyalog sağlamak;

- Toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm ana plan ve politikalara yerleştirilmesi ve olumlu eylem stratejileri dâhil olmak üzere, cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi ile ilgili ulusal politika, program, strateji ve planlar için yeterli kaynak ve para ayırmak, bunların ulusal kalkınma stratejilerine yerleştirilmesini ve Bin Yıl Kalkınma Hedefleri'nin 3. Hedefi dahil, cinsiyet eşitliğine ilişkin uluslararası ve bölgesel taahhütleri yerine getirmek için ilgili sektör planları ve bütçelerine yansıtılmasını sağlamak;

- Ulusal kaynakların harekete geçirilmesi ve tahsisinde cinsiyete duyarlı yaklaşım geliştirilmesini sağlamak, sosyal ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe politikalarında kapasite oluşturmak için ulusal çabaları pekiştirmek amacıyla tüm bakanlıklar özellikle maliye bakanlıkları ve ulusal kadın mekanizmaları ile, uygun olduğu hallerde, yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalara yerleştirilmesi amacıyla kapasite geliştirilmesi için kaynak tahsis etmek;

- Yaş ve diğer faktörlere göre de ayrıştırılmış cinsiyete ve toplumsal cinsiyete dayalı veriler ile kadınların bakım ekonomisine yaptığı katkılara dayalı verilerin toplanması, analizi ve duyurulması işlemlerini geliştirmek, sistematize etmek ve fonlamak; kamu finansmanlarına toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımların yerleştirilmesi ve bu yaklaşımların uygulanması başta olmak üzere, cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi için finansman konusunda sağlanan gelişmeleri ölçmek amacıyla tüm düzeylerde gerekli girdi, çıktı ve sonuç göstergeleri oluşturmak;

- Tüm politika alanlarında gelir ve giderlerin toplumsal cinsiyete duyarlı analizlerini gerçekleştirmek, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nun tam

anlamıyla ve etkili bir şekilde uygulanmasını hızlandırmak için hükümet harcamalarının katkısını arttırmak amacıyla gözden geçirme ve değerlendirme neticesinde ortaya çıkan sonuçları, bütçenin planlanması, ayrılması ve gelirlerin artırılmasında göz önünde bulundurmak;

- Tüm politika alanlarına cinsiyet eşitliğini yerleştirmek amacıyla, tüm düzeylerde bütçe politikalarına toplumsal cinsiyet perspektiflerini sistematik bir şekilde yerleştirmek için ulusal göstergeler dâhil olmak üzere, uygun olduğu şekilde metodolojiler ve araçlar geliştirmek ve uygulamak.

ŞENESEN, bu belgeden iki temel çıkarılabileceğini, bunların cinsiyete duyarlı bütçeleme için kamu mali yönetimi ve kamu gelir ve giderleri ile ilişkilendirilmesi gereği; cinsiyet eşitsizliğinin ulusal kamu programlarının merkezine yerleştirilmesi gereği olduğunu ifade etmiştir. Devamla, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sadece sosyal politikayı ilgilendirmedikçe konunun mali boyutunun da olduğunu; TCDB'nin sosyal politika ile maliyenin birleştiği alanı temsil ettiğini ifade etmiştir.

Kamu harcamalarının iktisadi, siyasi ve toplumsal öncelikleri yansıttığını, kamu harcama ve hizmetlerinin sonuçlarının toplumdaki her birey için aynı olmadığını belirten ŞENESEN, bu anlamda bütçenin cinsiyet eşitsizliğinin üretilmesinin de düzeltilmesinin de aracı olacağını ifade etmiştir.

ŞENESEN'in ikinci bileşen olarak tanımladığı uygulamaya ilişkin olarak, ŞENESEN esas sorunsalın politika vaatlerinin (cinsiyet eşitliği) bütçe kaynaklarıyla eşleştirilmesi ve buna ilişkin bilgi ve veri üretimi olduğunu ifade etmiş, bilgi ve veri üretiminin eşitlik politikalarının uygulamaya dönüşmesinin tek denetim aracı olduğunu ifade etmiştir. Mevcut durumda yapılanlara değinen ŞENESEN, kadınlara ve yoksullara yönelik projelerin yürütüldüğü ve harcamaların yapıldığını ancak esas olanın eşitliğin ulusal bir politika olarak benimsenmesi olduğunu belirtmiştir. Aksi takdirde, mevcut adımların sadece bölgesel olarak çeşitli sıkıntıları çözeceğini kaydeden ŞENESEN, toplumun geri kalanının da eşitsizliklerin yeniden üretilerek süreceğinin altını çizmiştir.

Uluslararası alandan Dünya Bankası, IMF ve Avrupa Birliği'nin kararları ve uyum programları ile desteklediği uygulamalar olduğunu belirten ŞENESEN, yardımların dağıtımında ve projelerin uygulanmasında cinsiyet eşitsizliğinin sınanmasının da performans kriterleri arasında yer almaya başladığını belirtmiştir. Aşağıda uluslararası kurumların ve Avrupa Birliği'nin konuya ilişkin karar ve uygulamaları sıralanmıştır:

- IMF: cinsiyetler arası eşitsizliğin giderilmesine ilişkin mali düzenlemelerin yapılması yönünde öneriler
- Dünya Bankası: yapısal uyum programları - Afrika
- Avrupa Birliği:

- 1996: *Avrupa Komisyonu* - toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının tüm ana plan ve programlara yerleştirilmesi (gender mainstreaming)

- 1999: *Amsterdam Antlaşması* dönemselle (şu anda 2006-2010) yol haritaları ve başlıca politika alanları içinde: "Yerel, bölgesel ve ulusal düzeylerde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulaması"

- 2003: *Avrupa Parlamentosu* kamu politikalarının kadınlar ve erkekler üzerindeki etkilerinin izlenmesi, kamu bütçelemesinin her aşamasında cinsiyetler arası eşitlik perspektifinin hâkim olması, gelir ve harcamaların cinsiyet eşitliğini sağlayacak biçimde yapılandırılması

- 2009: AB Dış Kalkınma Yardımlarının cinsiyet eşitsizliğine duyarlı politika ve bütçe koşuluna bağlanması girişimleri

- EUROMED:⁴⁴ 14-15 Kasım 2006 tarihinde İstanbul'da toplanan Bakanlar Konferansı'nda alınan İstanbul Kararları'nın Sonuç Belgesi'nin 11. maddesi "Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe girişimleri izlemek ve hem ulusal hem de yerel seviyede yoksulluğu azaltıcı daha etkili stratejiler sağlamayı" kararlaştırmıştır.

Ulusal düzeydeki gelişmelere değinen ŞENESEN şunları kaydetmiştir:

- KSGM, Ulusal Eylem Planı 2008-2013'te kadınların ilerlemesini sağlayacak kurumsal mekanizmaların oluşturulması ve mevcut mekanizmaların kapasitelerinin güçlendirilmesi, hedef olarak konulmuştur.

- Ayrıca, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme için hazırlık çalışmalarının başlatılması ve KSGM ve DPT işbirliği ile Maliye Bakanlığı sorumlu kurum olarak belirlenmiştir.

- 2012 yılı Bütçe Sunuş Konuşması'nda Maliye Bakanı Mehmet Şimşek "Bütçemizi toplumsal cinsiyete duyarlı hale getiriyoruz" demiş ve konuşmasının devamında kadınlara yönelik beş ana politikadan bahsetmiştir. Ancak taşınabilir eğitim ve kadın istihdamını teşvik dışında diğer politikaları bütçeyle ilişkilendirmemiş, bu politikaların bütçeye yansımalarından bahsetmemiştir.

- Kadın Dostu Kentler projesi ile proje illerinde yerel yönetim bütçelerinin toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun bir hale gelmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda eğitim faaliyetleri düzenlenmektedir.

TCDB'ye ilişkin uygulamaları değerlendirirken sadece kadınlara yönelik hizmet ve harcamalara odaklanmanın eksik olacağını belirten ŞENESEN, kadın-

---

⁴⁴ Avrupa Birliği (AB) ile AB üyesi olmayan Akdeniz ülkeleri arasında kalıcı ve kurumsal bir işbirliği çerçevesinin oluşturulması amacıyla 1995 yılında Avrupa-Akdeniz Süreci (Euromed/Barcelona Süreci) tesis edilmiştir. Bu süreç, 13 Temmuz 2008 tarihinde Paris'te yapılan Avrupa-Akdeniz Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi ile yerini "Akdeniz için Birlik"e (AiB) bırakmıştır.

(<http://www.mfa.gov.tr/avrupa-akdeniz-sureci-euromed-barcelona-process-tr.mfa>)

erkek karşılaştırmalı bir yaklaşımı önermiştir. Belli bir kaynak bir alana ayrılırken toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı verip vermediğine bakılması gerektiğini belirten ŞENESEN, bazı durumlarda tahsis edilen kaynakların kadının geleneksel rolünün yeniden üretilmesi, erkeklere bağımlılıklarının artması ve kamusal alanda dışlanmanın pekişmesi gibi sonuçları olabileceğini belirtmiştir.

Sunumuna ülke örnekleri ve yerel örnekler ile devam eden ŞENESEN, şunları dile getirmiştir:

- Kore’de hükümete danışmanlık yapan cinsiyet eşitliği kurumu kurulmuştur. Hazırlanan cinsiyet eşitliği master planı ile hangi alanlarda hangi kurumların ne kadar harcama yapacakları belirtilmekte, böylece cinsiyet eşitliği yönünde yapılacak harcamaların kurumsal ve fonksiyonel bir dökümünün yapıldığı görülmektedir.

- Avustralya’da 2012-2014 kadın bütçesi sunulmuş; bütçede kadına yönelik harcamaların yanı sıra, erkek sağlığı, çocuk, engelli ve yoksullara ilişkin kalemler de bu bütçeye dâhil edilmiştir.

- Mexico kenti ve Şanlıurfa Belediyesi öne çıkan yerel örneklerdendir. Şanlıurfa Belediyesi 2010-2014 Stratejik Planı’nda kadınların yaşam kalitelerini artırmaya yönelik hedefler, eğitim hizmetleri gibi faaliyetler öngörülmektedir.

Devamla, bir kamu kurumunun harcama ve hizmetlerinin mevcut yararlanıcılarını gösteren bir model sunan ŞENESEN, yararlanıcı olarak sadece kadın ve erkeklerin hesaplanmadığını, eşitsizliklerin çocukluktan itibaren başladığını bu sebeple kız çocuk, oğlan çocuk, genç oğlan ve genç kız kategorilerini de modelde yararlanıcılar arasında gösterdiğini ifade etmiştir. Örnek olarak eğitim alanını gösteren ŞENESEN, yıllarca kız çocuklarının okullaşma oranlarının erkek çocukların gerisinde kaldığını, bunun bütçedeki eşitsiz dağılımın ve politikalarla harcamalar arasındaki uyumsuzluğun göstergesi olduğunu dile getirmiştir. Devletin gelirlerine bakıldığında mülkiyet sahipliği ve istihdam edilen erkeklerin fazlalığı nedeniyle erkeklerin bütçeye daha fazla katkı yaptığının görüldüğünü ancak bunun yapısal cinsiyet eşitsizliğinin neticesi olduğunu ifade etmiş ve kayıt dışı çalışan kadınların da bu çerçeve dışında kaldığını eklemiştir.

1.14. ON BEŞİNCİ TOPLANTI (12/3/2013)

Aydan KUMRAL, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kadın Çalışmaları Şube Müdürü

KUMRAL, öncelikle İzmir Büyükşehir Belediyesi’ndeki yapılanmaya dair bilgi aktarmıştır. Bu kapsamda, Sosyal Projeler Dairesi Başkanlığı bünyesinde Sosyal İşler Müdürlüğü altında kadınlara yönelik yürütülen tüm çalışmaların 2012 yılı Haziran ayından itibaren Kadın Çalışmaları Şube Müdürlüğü altında toplandığını ve Kadın Çalışmaları Şube Müdürlüğü’ne şeflik düzeyinde Kadın

Sığınma Evi, Kadın Danışma Merkezi ve Kadın-Erkek Eşitlik Birimi olmak üzere 3 birimin bağlı olduğunu ifade etmiştir.

KUMRAL, devamla İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın konuya ilişkin faaliyetlerini aşağıdaki şekilde özetlemiştir:

- İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2006 yılında Birleşmiş Milletler ve İçişleri Bakanlığı ortaklığında imzalanan “Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi” projesinin ortağı olmuştur. Proje kapsamında valilikle birlikte geliştirilen Yerel Eşitlik Eylem Planı 14.08.2008 tarihinde İzmir Büyükşehir Belediyesi Meclisi'nde onaylanmıştır. İzmir'de kadınların belediye hizmetlerinden eşit hatta pozitif ayrımcılık gözetilerek faydalanması hedeflenmiştir.

- Proje kapsamında öncelikle 2008 yılında İzmir Büyükşehir Belediye Meclisi bünyesinde “Kadın-Erkek Eşitliği İhtisas Komisyonu” oluşturulmuş ve bu komisyon hâlen çalışmalarına devam etmektedir. Aynı yıl “Kadın Danışma Merkezi” ve bir yıl sonra “Kadın Sığınma Evi” hizmete girmiştir.

- İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin uyguladığı eşitlik politikaları doğrultusunda 2010 yılı Ocak ayında BM tarafından İzmir “Kadın Dostu Kent” olarak ilan edilmiştir.

- 2011 yılında ikinci etabı başlayan projenin yine ortaklarından olan İzmir Büyükşehir Belediyesi diğer illerin belediyelerine deneyimleriyle öncülük etmektedir. Yerel eşitlik politikalarının gereği olarak 15.05.2012 tarihinde “Kadın Erkek Eşitliği” birimi kurulmuştur.

- Eşitlik birimi tarafından şu anda pilot bölge olarak seçilen Bornova ilçesinde gelişmişlik düzeyi birbirinden farklı 4 ayrı mahallede Mahalle Yönetişim Programı yürütülmektedir. Program kapsamında mahalledeki kadınlara on altı haftadan oluşan Kadının İnsan Hakları Programı ve on üç haftadan oluşan Kadın Sağlığı Eğitim Programı uygulanmaktadır.

- Mahalle Yönetişim Programı'ndaki kadınlara bu iki modül eğitim dışında yerel hizmet olarak belediyeden beklentileri ve mevcut hizmetlerde geliştirilmesini istedikleri konularla ilgili anket çalışması yapılmaktadır. Bu çalışmalar raporlanma aşamasındadır.

- Sosyal Projeler Müdürlüğü, “Önder Aile”, “Kardeş Aile” ve “Abla-Ağabey-Kardeş Projesi” adlı sosyal projelerini yürütmektedir. “Önder Aileler Projesi” aslında bir kadın projesi olarak Mahalle Yönetişim Programı'nın başlangıcıdır. Mahallelerde yaşayan kadınlarla iletişime geçilerek, kendi ailelerinde öncelikle aile içi şiddet, ebeveyn olmanın zorlukları, ergen sorunlarıyla mücadele, madde bağımlılığıyla mücadele konularında mahallelerde çok küçük gruplara, uygun gördükleri zaman ve yerlerde bilgilendirme seminerleri verilmektedir.

- Kardeş Aile Projesi tamamlanmıştır. Proje kapsamında kentli aileler ile kente göçle gelen ailelerin birbiriyle buluşturularak eşleştirilmeleri sağlanmıştır. İki aile arasında sosyal anlamda dayanışmayı hedefleyen yakınlaşmalar sağlanmıştır. Göçle gelen aile geleneksel kültüre dayalı bilgileri kentli kadınlara aktarırken kentli kadınlar da göçle gelen kadınlara büyük şehirde yaşamla ilgili mihmandarlık görevi yapmışlardır.

- Abla-Ağabey-Kardeş Projesi; gençlik ve gönüllülük projesi olarak yola çıkmış olup, üniversiteli abla ve ağabeyler rol model olarak sosyoekonomik açıdan zayıf kalmış ilköğretim çağındaki kardeşlere etüt çalışmaları yaptırmaktadır. Bu proje evde anne olan kadınlara da çok büyük fayda sağlamaktadır.

- İzmir Kent Konseyi bünyesinde 4 meclis vardır; bunlardan biri Kadın Meclisi'dir. Kentteki sivil dinamikler, Kadın Meclisi bünyesindeki temsilcileriyle İzmir Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kadınlara ilişkin olarak gerçekleştirilmesini istedikleri çalışmalar ve uygulamalarla ilgili kararlar almaktadırlar; bu kararlar Kent Konseyi Üst Kurulu'nda karara bağlanmaktadır.

- İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Konseyi yapılanması şube müdürlüğü olarak norm kadro ilkelerine göre oluşturulmuştur. Buradaki amaç; kent konseyinde alınan kararların uygulanmasında harcanacak olan bütçeyi, yine ilgili mevzuat çerçevesinde harcanmasını sağlamak ve denetlemektir. Ayrıca kadın meclisi bünyesinde çeşitli çalışma grupları oluşturulmuştur. Çalışma gruplarında birtakım projeler ve öneriler geliştirilip belediyeye sunulmakta ve belediye meclisine havale edilmesi sağlanmaktadır. Bu proje ve öneriler belediye meclisinin ilgili ihtisas komisyonuna havale edilerek görüşülmektedir.

- Ayrıca Kadın Meclisi, belediye meclisi ihtisas komisyonlarında ve diğer kamu kuruluşlarında görüşülen projelere ilişkin fikirlerini ve eleştirilerini bildirmekte, böylece projelerin kadınların ihtiyaçlarını gözetmesi amaçlanmaktadır.

- Kadın Çalışmaları Şube Müdürlüğü'nde ise veri tabanı oluşturma çalışması yapılmaktadır. Bu kapsamda; İzmir'deki park ve bahçelerin kaçında kadınların kullanımına uygun bebek alt değiştirme ünitesinin bulunduğu, kaçında akşamları veya hafta sonları تنها olduğu zamanlarda kadınların güvenli olabileceği gibi sorular sadece belediye sınırlarında değil İzmir'de faaliyet gösteren diğer kamu kurumlarına ve bütün ilçe belediyelerine yöneltilmiştir. Bu sorulara verilecek cevaplar doğrultusunda birtakım yönlendirmeler yapmak üzere çalışılmaktadır.

Bu sunumun ardından İzmir Büyükşehir Belediyesi Strateji Geliştirme Şube Müdürü Ayşegül Türk'e söz verilmiştir.

Ayşegül TÜRK, Aydan KUMRAL tarafından anlatılan tüm çalışmaların Stratejik Plan'la başladığını belirtmiştir. TÜRK'e göre, stratejik plan çalışmalarında sivil toplum örgütleri ve kamu kurumlarıyla yapılan çalışma ve

anketler doğrultusunda ihtiyaç tespiti yapılmaktadır. Stratejik Plan yönetim ve meclis onayından geçtiği için planda yer alan çalışmaların yapılmasında bir sakınca görülmemektedir. Daha sonra planla uyumlu performans programları yıllık olarak hazırlanmakta ve bu çalışmalar esas olarak kurumun alt birimleri tarafından yapılmaktadır. Bu kapsamda Strateji Birimi ortaklaşa çalışmakta ve yönlendirmede bulunmaktadır. Alt birimlerden alınan bilgiler Strateji Birimince derlenip programa uygun hâle getirilmektedir. Birimlerin performans kriterlerini iyi belirlemeleri için yönlendirme çalışmaları yapılmaktadır. Belirlenen performans kriterlerine uygun hedefler ona göre kaynak ihtiyaçlarını oluşturmalarını sağlamaktadır. Kadına yönelik hizmetlere ilişkin performans kriterleri ayrıştırılabilirse kadına yönelik olarak yapılan çalışmaların daha net ortaya çıkarılabilmesi mümkün olacaktır.

Yerel eşitlik eylem planı ile stratejik plan arasında entegrasyon sağlanıp sağlanmadığına dair soru yöneltmiştir.

TÜRK cevaben; yerel eşitlik eylem planı ile stratejik planının uyumlaştırılmasına çalışılarak stratejik planda kadına ilişkin hedeflere yer verildiğini ve aynı zamanda kentsel eylem planı ile kalkınma planlarında yer alan hususları stratejik planla uyumlaştırmak gerektiğini ifade etmiştir.

Sunumun ardından, Mustafa ŞAHİN; toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe yaklaşımı çerçevesinde stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporunun son derece önem taşıyan belgeler olduğunu, bununla birlikte kurumsal bir yapılanma çerçevesinde eşitlik biriminin kurulması o konuda bir ihtisaslaşma sağlanması ve o ihtisaslaşmanın stratejiyle birlikte tüm hizmet birimleriyle iş birliği içinde koordineli bir çalışmayı hayata geçirmesinin önemli olduğunu ifade ederek, bu öncelikler arasında belediye personel yapısının daha eşitlikçi bir kompozisyona evrilmesi, karar alma süreçlerinde kadınların daha fazla temsilinin sağlanması gibi noktalarda bir açılımın var olup olmadığını sormuştur.

KUMRAL cevaben; genel olarak erkek çalışan sayısının daha fazla olduğunu, buna karşılık yönetim kademelerinde, özellikle üst düzeyde kadın sayısının erkek sayısından fazla olduğunu belirtmiştir.

ŞAHİN ayrıca, kadın girişimcilere belediye alımlarında bir duyarlılık veya öncelik gösterilip gösterilmediğini, Kamu İhale Kanunu'nda bu konuda engel olup olmadığını sormuştur.

KUMRAL cevaben, kanunun buna izin vermediğini ve yeni bir düzenlemeye ihtiyaç bulunduğunu ifade etmiştir.

Prof. Dr. Nurhan YENTÜRK – BİLGİ ÜNİVERSİTESİ

YENTÜRK, ilk olarak 57 sivil toplum kuruluşunun üye olduğu Kamu Harcamalarını İzleme Platformu ile çeşitli kılavuzlar hazırlayarak bu kılavuzlar çerçevesinde sosyal koruma harcamalarından askeriye ve iç güvenlik harcamalarına kadar kamunun belli alanlarda yaptığı harcamaları izlediklerini ve raporlar

yayınladıklarını, bu çalışmalarını kamuoyu ve tüm milletvekilleri ile paylaştıklarını ifade etmiştir. Bu çalışmalarda, incelenen alanlarda edinilemeyen ve şeffaf olmayan verileri de listelediklerini belirten YENTÜRK, bu sayede bazı kurumların tüm verileri şeffaf şekilde yayınlamaya başladığını dile getirmiştir. 2009 yılından beri kadına duyarlı bütçenin yapılmasını talep ettiklerini belirten YENTÜRK, çocuk harcamaları üzerine yaptıkları çalışmayı kadınlarla örtüşmesi nedeniyle paylaşacağını, bu çalışmada edindikleri tecrübe, bulgu ve yöntemlerin TCDB çalışmaları için katkı sağlayabileceğini bildirmiş, aşağıdaki hususları dile getirmiştir:

- Çocuğa yönelik harcamalar izlenirken çocuğa yönelik tüm sosyal hizmet ve sosyal yardım harcamaları kapsama alınmaya çalışılmıştır. Yanı sıra, dolaylı olarak çocuklara yönelik olan harcamalar da (örneğin engellilere yönelik harcamalardan çocuk engellilere yönelik harcamalar) dikkate alınmıştır. Değişik kurumların farklı alanlarda yaptığı harcamalar arasında çocukları dolaylı olarak ilgilendirenler de hesaba katılmaktadır. Bu anlamda, kadına yönelik harcamaların izlenmesinde değişik kurumların bu şekilde yaptığı dolaylı harcamalar da dikkate alınabilir. Çalışmalarda merkezî idarelerin yaptıkları harcamalar dikkate alınmış olup mahalli idarelerin yaptıkları harcamalar yer almamaktadır.

- Çocuğa yönelik harcamalar takip edilirken incelenen 15 kurumdan sadece ikisinin (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu) harcama verilerine doğrudan internetten erişilebilmektedir.

- Diğer 13 kurumdan ikisi (Sosyal Güvenlik Kurumu ve Adalet Bakanlığı (cezaevleri) yazılı talep üzerine çocuklara yönelik ne kadar harcama yaptığını bildirmiştir. Dolayısıyla dört kurumdan doğrudan çocuğa yönelik harcamalarla ilgili bilgi temin etmek mümkün olmuştur. Kadına yönelik harcama verileri için de bundan daha parlak bir durumun olacağı düşünülmemektedir.

- Sosyal Güvenlik Kurumu, Medikal-Ulak adı verilen sistem sayesinde yaş grubu ve cinsiyete göre ilaç harcamalarını tutmakta ve giderleri kesin ve doğru olarak verebilmektedir. Ancak bu sistemin aynı anda SGK'nın bütün hastanelerinde kullanılan bir sistem olması nedeniyle istenilen verilerin gönderilmesi çok zaman almaktadır. Zaman almakla birlikte veri çok temiz gelmektedir. Sistemin herhangi bir bakanlık tarafından paylaşılarak izlenmesi mümkün olmamaktadır. *SGK'nın verileri kadınlar üzerine çalışan ASPB gibi kurumlara yol gösterici nitelikte olabilir.*

- Adalet Bakanlığı ve ilgili Genel Müdürlük, çocuklara yönelik harcamalara ilişkin çok ayrıntılı veriye sahip olmakla beraber bu veriler kurumun faaliyet raporunda bile yer almamakta, bu verilere ancak resmi talep üzerine ulaşılabilir. Bakanlık yetkilileri bu durumu kimsenin bu verilere ilişkin bir talepte bulunmaması ile açıklamaktadır. Bu anlamda, verilere ulaşmak için kurumlara başvurulması önemlidir. TBMM çatısı altındaki bir komisyonun talebi halinde pek çok hususta cevap alınması mümkün olacaktır.

- Kalan 11 kurumun hiçbirinden çocuğa yönelik harcama miktarına dair kesin bilgi alınamamıştır. Dolayısıyla, bu kurumların çocuğa yönelik harcamaları göstergelere ve diğer değişkenlere dayanarak hesaplanmaktadır. Belirlenen göstergelerin çok önemli bir kısmı yine yazışmalar sonucu ilgili kurumlardan temin edilmektedir. Kurumlar harcamayı bilmemekle birlikte hangi göstergenin kullanılabileceğine dair bilgi verebilmektedir. Burada amaç, sadece mali bir rapor çıkarmak değil sivil toplum kuruluşu olarak izleme yapmaktır. *Kadınlara yönelik harcamalarda kesin verilere ulaşılamaması durumunda benzer şekilde diğer gösterge ve değişkenlerden faydalanılarak yaklaşık bir rakama ulaşmak mümkün olabilecektir.*

- Belli alanlardaki kamu harcamalarının izlenmesindeki en büyük zorluk veri eksikliğidir. Çünkü kurumlarda ayrıştırılmış detaylı veri tutulmamaktadır. Örneğin önemli bir büyüklüğe sahip sağlık harcamalarının izlenmesi mutlaka gerekli olmakla birlikte Sağlık Bakanlığında çocuğa yönelik harcamalara ilişkin bilgi alınması mümkün olmamıştır. Muhtemelen kadınla ilgili harcamalar istenildiğinde de aynı zorlukla karşılaşılacaktır. Belki Bakanlığın son yapılanmasıyla birlikte daha ayrıntılı bilgi alınması mümkün olabilecektir.

- Yapılan çalışmalar sonucunda hesaplanan rakamların oldukça düşük olduğunu söylemek mümkündür. Milli eğitim harcamaları dâhil edilmeden, sosyal hizmetler, çalışan çocuklara yönelik sağlık ve adalet hizmetlerinin gayrisafi yurt içi hasıla içerisindeki oranı yüzde 1.1 olarak kısıtlı kalmaktadır. Diğer taraftan Sağlık Bakanlığı gibi net bilgi alınamayan kurum harcamaları maksimum düzeyde hesaba dâhil edildiğinde bu orana ulaşılmaktadır. Buradan hareketle nüfusun %30'u çocuk olan bir ülkede bu oranın artırılması gerektiğini söylemek mümkündür.

Kalkınma Bakanlığı temsilcisi Pınar ÖZEL, kadınlarla ilgili konularda çalışan çok sayıda STK bulunduğunu ve bunların toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda çok ciddi ilgilerinin olduğunu ifade etmiş; bu alanda kamu harcamalarının izlenmesi için ne yapılması gerektiğini ve bu türden çalışmalara nasıl destek verilebileceğini sormuştur.

Bu soruya mukabil YENTÜRK; STK'ların tek başlarına kadına yönelik harcamaları takip etmelerinin mümkün gözükmeyeceği, bunun yerine, STK'ların kendi ihtisaslarına göre ayrılmalarının gerektiği, ihtisaslarına göre kamu kurumlarını hedeflemelerinin daha doğru bir strateji olacağı, örneğin KEİG'in kendi ihtisası doğrultusunda İŞKUR ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı gibi kadın istihdamı ile ilgilenen kamu kurumlarının harcamalarını ve çalışmalarını izleyebileceği ve bu çalışmalara konuyla ilgili akademisyenlerin de katılabileceği açıklamalarında bulunmuştur.

Devamla YENTÜRK, ne isteneceğinin bilinmesinin de önemli olduğunu, bu sebeple alanlara göre ayrılıp bu alanların hepsinde akademisyen ve STK'ların bulunacağı çalışma gruplarının oluşturulması ve bu gruplara bürokrasiden de

katılım olması hâlinde ilerleme kaydedilebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca harcamalardan ziyade harcanan kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığının önemli olduğunu altını çizmiştir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi temsilcisi Ayşegül TÜRK de, harcamalarda cinsiyet ayrımının yapılabilmesi için analitik bütçenin de buna uygun olması gerektiğini belirterek, bütçe fonksiyonel bazda hangi sektöre giriyorsa ona göre harcama yapıldığını ve kadın ya da erkek şeklinde bir sınıflandırmanın bulunmadığını ifade etmiştir.

Mustafa ŞAHİN ise, toplumsal cinsiyet bazında ayrıştırma sorunu olduğunu, sistemde örneğin analitik bütçe kod yapısında yapılan harcamaların toplamı kadar kamu hizmeti sunumunun gerçekleştiğinin kabul edildiğini, aslında harcamanın dağılımı ile hizmetten yararlananların dağılımı gibi iki farklı sürecin işlediğini belirterek, etki analizlerinin hem harcamaların dağılımını hem de hedef kitle üzerindeki sonuçlarını gözeten bir çerçevede yapılması gerektiğinin altını çizmiştir.

Kalkınma Bakanlığı temsilcisi Taşkın BABAÖĞLAN; mali okuryazarlıktan söz ederek performans göstergelerinin harcamanın kalitesini ölçen bir efor olduğunu belirtmiş, performans göstergelerine dair kati kurallar konulmasının hem kamunun kadın, çocuk veya diğer alanlarda yaptığı harcamanın izlenmesi hem de harcama kalitesinin tespit edilmesi açısından uygun bir davranış tarzı olup olmadığını sormuştur.

Ayşegül TÜRK cevaben, bu yöntemin kurumların kıyaslanabilmesi açısından doğru olacağını belirterek performans sonuçlarının değerlendirildiğini ancak, başka kurumlarla aynı kriterlerin konulmasının, belirli standartlar oluşturulmasının olumlu olacağını ifade etmiştir.

Ferrah ŞARMAN, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İnsan Kaynakları ve Eğitim Daire Başkanı

ŞARMAN, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyetlerine ilişkin aşağıdaki bilgileri paylaşmıştır:

- İstanbul Büyükşehir Belediyesi, sosyal belediyeciliğin gereği olarak, toplumsal barışın temini için yaptığı plan ve programlarda “cinsiyet eşitliği” kavramına her zaman dikkat etmektedir. Hatta risk grupları olarak tarif edilen kesimlere yönelik pozitif ayrımcılık uygulaması da faaliyetleri arasındadır.

- 2010-2014 Stratejik Planı'nda sosyal destek hizmetleri ve sağlık hizmetleri yönetiminde belirlenen stratejik amaç ve hedeflerde cinsiyet ayrımı gözetilmemiş ve bazı stratejik hedefler doğrudan kadına yönelik olarak belirlenmiştir.

- Sağlık hizmetleri yönetiminde stratejik amaçlar şu şekilde belirlenmiştir: Alt başlık olarak koruyucu sağlık hizmetlerini etkinleştirmek ve yaygınlaştırmak, önleyici sağlık hizmetlerini etkinleştirmek ve yaygınlaştırmak. Bu bölümdeki göstergelerin tamamı kadın sağlığı ve bununla ilgili faaliyetlerden seçilmiştir.

- 2011-2012 eğitim döneminde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Meslek Edindirme kurslarında (İSMEK), 47.072 erkek ve 169.306 kadına eğitim verilmiştir. İSMEK kurslarında 2011-2012 eğitim döneminde eğitim alan 1.813 kadın kursiyer kendi iş yerini kurmuş ve özel sektörde çalışmaya başlamıştır. 2012-2013 eğitim döneminde 44.949 erkek ve 166.861 kadın olmak üzere hâlen 211.810 kişi eğitimlerine devam etmektedir.

- İSMEK’te 927 erkek 2.570 kadın personel çalışmaktadır.

- Belediyenin 2012 yılı gerçekleşen bütçesi 7 milyar 300 milyon TL olup, İSMEK’ler için 2012 yılında ayrılan bütçe genel bütçenin yüzde 1,26’sıdır.

- Kadın ve aile sağlığını korumak için 2012 yılında 34 kadın ve aile sağlığı merkezi, 12 psikolojik danışmanlık merkezi ve 3 görüntüleme merkezinde toplam 245 personelle kadın ve aile sağlığını koruma hizmetleri gerçekleştirilmiştir. Ayrılan bütçe 12.265.696 TL olup genel bütçenin binde 16’sı kadardır.

- Sosyal yardımların çoğu aile ve kadın gruplarına yapılmıştır. Bu miktar 2012’de yaklaşık nakit olarak 25 milyon TL’dir. Kadınlara yönelik sosyal destek, Kadın Koordinasyon Merkezlerinde 2012 yılında yapılan nakdi yardım oranı 41,5 milyon TL’dir.

- Kadın ve aile sağlığı hizmetlerinden 2012’de yararlanan kadın sayısı 203.843 olup, bütçe yaklaşık 14 milyon TL’dir.

Sunumun ardından Mustafa ŞAHİN, bu türden ödenek kullanımlarının refah etkilerinin çok yüksek olduğunu ifade etmiş, belediyenin ulaşım, altyapı gibi diğer başat hizmetlerinde de cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımının geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Devamla, bunun için tüm hizmet alanlarında cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılması gerektiğini ifade etmiştir.

Nazlı ERGÜL, Ankara Büyükşehir Belediyesi Birinci Hukuk Müşaviri

ERGÜL, Ankara Büyükşehir Belediyesinin çalışmalarını aşağıdaki şekilde özetlemiştir:

- Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu yürürlüğe girdikten sonra Ankara Büyükşehir Belediyesi bünyesinde 4 üye ve 1 başkandan oluşan Stratejik Planlama Üst Kurulu oluşturulmuştur. Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı kadına yönelik hizmetlerin tamamını yürüten, koordine eden birim olup bu birimin daire başkanı Stratejik Planlama Üst Kurulu’nun 4 üyesinden biridir. Bu durum kadın bakış açısının bütçe çalışmalarına nüfuz edebilmesi için önemlidir.

- Ankara Büyükşehir Belediyesi Meclisinde, tamamı kadın üyelerden oluşan ve belediyenin faaliyetlerini cinsiyete duyarlı bir bakış açısı ile izleyen Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu bulunmaktadır.

- Kadına yönelik faaliyetler belediyelerin ana faaliyetleri değildir. Belediyelerin ana görevi yol, su, altyapı, çevre, imar faaliyetleri olup bu faaliyetler için çok ciddi bütçe ayrılmakla birlikte herhangi bir ayırım yapılmamakta; kadın,

erkek, kız ve oğlan çocukları, şehirde yaşayan herkes bu hizmetlerden yararlanmaktadır. Ancak kadına yönelik hizmetlerde pozitif ayrımcılık uygulanmaktadır.

- Kadınların sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerde bulunduğu Hanım Lokalleri 18 noktada faaliyet göstermekte ve personelin özellikle kadın olmasına dikkat edilmektedir. BELMEK, (Belediye Meslek Edindirme Kursları) kadınlara yönelik meslek edindirme kursları vermektedir. Hemen her semtte olan bu kursların açılması, kiralanması veya satın alınması, elektrik, su giderleri, öğretmen ve yardımcı personel ücretleri dikkate alındığında bütçe içinde ciddi bir kaynak teşkil etmektedir.

- Bunların dışında, çocuk kulüpleri, gençlik merkezleri ile dolaylı olarak anneye ciddi bir hizmet verilmektedir.

Mustafa MURAT, Ankara Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planlama ve İzleme Kurulu Başkanı

MURAT, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde 2006 yılından beri etkin olarak faaliyetlerini sürdüren Stratejik Yönetim İzleme ve Değerlendirme Kurulu'nun bulunduğunu ve tüm amaç ve hedeflerin, gelişim düzeylerinin kurul toplantılarında değerlendirildiğini belirtmiştir. 5018 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle Kanun'un öngördüğü etkinlik, ekonomiklik verimlilik, hesap verilebilirlik ve şeffaflık hususlarına önem verilmiş ve toplumsal cinsiyete duyarlı üç stratejik amaç ve 16 stratejik hedef belirlenip bu yönde faaliyetlerini tasarladıklarını ifade etmiştir.

MURAT, aşağıdaki hususları dile getirmiştir:

- KSGM Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı'na paralel olarak Eylem Planı İzleme Kurulu kurulmuştur. Söz konusu Kurul'da 4 kadın yönetici yer almaktadır.

- İç Kontrol Standartları İzleme ve Değerlendirme Kurulu, iç ve dış paydaşların memnuniyet düzeylerini, etkinliğini ölçerek verileri analiz etmektedir.

- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı ile birlikte belediye faaliyetleri bu plana uygun olarak yapılmaya başlanmıştır.

- Stratejik planda yer alan doğrudan kadınlara yönelik amaç, hedef ve faaliyetlere dair bilgi aktarılmış ve belediyede toplam üst düzey yönetici sayısının 23 olduğu, bunların 4'ünün kadın olduğu, bu sayının oransal olarak % 18'e tekabül ettiği belirtilmiştir.

Selma OKUROĞLU, Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı

OKUROĞLU tarafından, kadınların her konuda desteklenmeye çalışıldığı, sosyal hayata hazırlamada kadın lokallerinin büyük katkı sağladığı, 1994 yılından

itibaren hizmet veren BELMEK kursları ile Gazi Üniversite ile birlikte gerçekleştirilen BELTEK kurslarında önemli eğitimler verildiği, şu sıralarda Gazi Üniversitesi ile birlikte anne üniversitesinin açılış çalışmalarının yürütüldüğü ve belirlenen on konuda annelerin yetiştirilmesinin planlandığı ifade edilmiştir. Diğer taraftan kadın sığınma evinde kalan kadınların da İŞKUR ile yapılan planlamayla BELMEK ve BELTEK kurslarına katılımlarının sağlandığı ve bunun yanı sıra sığınma evinde kalan kadınların çocuklarının eğitimleri ile de ilgilenildiği belirtilmiştir.

Pınar ÖZEL, AB ve OECD ülkeleri ile kıyaslandığında ülkemizde kadın istihdamı oranının çok düşük seviyelerde olduğunu, istihdamın artırılmasına yönelik olarak iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması kapsamında belediyelerin kreş açması gibi yöntemlerin izlendiğini ifade etmiş ve bu kapsamda Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin bu tür bir projesi olup olmadığını, var ise bunlara ne kadar bütçe ayrıldığı sorusunu yöneltmiştir.

VURAL cevaben; Belediye'de çalışan kadınların çocuklarına yönelik bir çalışma yürütüldüğünden ve 2013 yılında ayrıntılı bir eylem planı hazırlanmakta olduğundan söz etmiştir.

Nurgül AKSOY; Genel Müdürlüklerince hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı'nın Belediye çalışmalarında esas alınmasının ve Eylem Planı İzleme Kurulu oluşturulmuş olmasının önemli olduğunu zira eylem planının kamu politikalarına temel oluşturmak amacıyla hazırlandığını; eylem planında yer alan hedef ve stratejilerin kurumların kendi stratejik planlarına entegre edilmesinin öngörüldüğünü, Ankara Büyükşehir Belediyesinde bunun gerçekleşmiş olmasının Genel Müdürlük açısından son derece anlamlı olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca doğrudan kadına yönelik faaliyetlere ilişkin harcamaların izlendiği ve analiz edildiği belirtilmiş olmakla birlikte, ana akım olarak yapılan tüm hizmetlerde bu hassasiyetin gösterilmesinin ve etkilerinin takip edilebilmesinin önemine dikkat çekmiştir.

Mustafa ŞAHİN, kamu kesiminde projelerin faaliyetleri izleme ve değerlendirme ayağının genelde zayıf kaldığını, bu açıdan ihtisaslaşmış kurulların oluşturulmasının ve bu kurullarda akademik temsiliyete yer verilmesinin önemli bir adımı oluşturduğunu ifade etmiştir.

ŞAHİN, ilave olarak, kadınların genelde özel alana fiilen hapsedildiğini, evlerinde ve yakın ilişki ağında kamusal alanın gündeminden uzak yaşayabildiklerini ve dolayısıyla kadın lokallerinin büyük önem taşıdığını, kadınların kendi kamusal alanlarının oluşturulmasına bir zemin sağladığını ifade etmiştir. Ayrıca aile bütçesi içinde önemli bir yer tutan kalemleri ikame edecek belediye hizmetlerinin (üniversite hazırlık kursları gibi) refahı artırdığını belirtmiştir.

1.15. ON ALTINCI TOPLANTI (16/4/2013)

Doç. Dr. Ahmet ÖZEN, Dokuz Eylül Üniversitesi Maliye Bölümü

ÖZEN, sunumunda bu konuda çeşitli ülkelerin yaptığı çalışmalar olduğunu ve bu çalışmaların genellikle rapor tarzında şekillenmiş olduğunu, gerçek anlamda fiilen yoğun şekilde yaşanan bir yapı görmediğini ifade ederek toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin Türkiye’de nasıl uygulanabileceğine dair 4 aşamalı bir model önermiş, aşağıdaki hususları dile getirmiştir:

- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin hayata geçmesi için 4 aşamalı bir eylem planı öngörülmüştür.

- 1. Aşama: Toplumsal Farkındalık Yaratmak

- Özellikle Sivil Toplum Kuruluşları ile Etkinliği Artıracak Direkt Bir Hat Oluşturmak: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün doğrudan bütün sivil toplum kuruluşları veya ilgili şahıslarla doğrudan ulaşabileceği, 7/24 esasına göre hizmet verecek, konunun uzmanlarının muhatap alınabileceği bir hat oluşturmak sürecin başlangıcı açısından önemlidir. Bu amaçla STK’lar ile doğrudan irtibat hâlinde bir kurumsal yapı oluşturulabilir. (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü uzmanları bu konuda misyon yüklenerek STK’lar ile doğrudan hat oluşturulabilir)

- Medyayı Aktif Şekilde Kullanmak:

- Popüler İsimleri Tanıtım Aracı Olarak Kullanmak: Böylece cinsiyete duyarlılık konusunda kamuoyu desteğinin sağlanması mümkün olabilir. Ayrıca toplum, bu amaca yönelik kaynak desteği yapması gerektiği bilincine ulaştırılabilir.

- Bu hususta görsel medyadaki kamu spotları da kullanılabilir.

- 2. Aşama: Kurumsal Motivasyonu Artırmak

- Kamu Kurumlarında Kadın İstihdamını Teşvik Etmek

- Kurumsal Hizmet Sunumlarında Kadın ve Erkek Arasındaki Olumsuz Farkı En Aza İndirmek

- Kamu Kurumlarında Motivasyonu Sağlamaya Yönelik Bir Fon Oluşturmak: Kadın Hareketini Destekleme Fonu

- Fon Yönetim Kurulu’nda sivil toplum kuruluşlarının ortaklaşa belirleyeceği üyeler, akademisyenler ve ilgili Bakanlık yetkilileri olabilir. Bu durum aynı zamanda katılımcı demokrasiyi de destekleyecektir.

- Fon Değerlendirme Kurulu: Kamu kurumlarına yapılacak teşvik desteği oran ve miktarını belirlemek ve bu amaçla çizelge geliştirmek Kurul’un görev alanında olabilir. Kurula danışmanlık hizmeti alınmasında, değerlendirme konusunda uzman akademisyenler kullanılabilir.

- Fon Denetim Kurulu: TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, Denetim Kurulu olarak kabul edilebilir.

- Fonun Gelirleri: Şans oyunlarından yapılacak yasal bir kesinti, elektrik, su vb. faturalara ilave cüzi bir miktar, bağış ve yardımlar. (kurumsal bağışların tamamının vergiden indirilecek gider kabul edilmesi ve belirli bir miktar üzerinde bağış yapan kurumların kamu ihalelerinde öncelikle dikkate alınması sağlanabilir)

- 3. Aşama: Sürece Aşamalı Geçişi Sağlamak

- Gelecek (10.) Kalkınma Planı'na kadınlara yönelik ayrıntılı politikalara yer veren bir bölüm dâhil edilmelidir. Böylece tüm kamuoyuna süreç hakkında kararlılık mesajı verilebilir.

- Pilot Kamu Kurumlarını Belirlemek ve Kurumsal Geçiş Takvimini Tespit Etmek: Öncelikle beşeri sermayeye hizmet eden kurumlar (Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu gibi) pilot olarak seçilebilir. Daha sonra bu kurumların elde ettiği bulgular çerçevesinde ikincil veya üçüncül düzeydeki kamu kurumları sisteme entegre edilebilir. Hangi kamu kurumlarının öncelikli olacağı konusunda ilgili kurumların (Maliye Bakanlığı veya Kalkınma Bakanlığı) görüşü alınarak Bakanlar Kurulu tarafından kurumsal geçiş takvimine karar verilebilir.

- Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanmakta olan Orta Vadeli Program'da kadınlara yönelik ayrı bir bölümün düzenli şekilde hazırlanması desteklenebilir.

- Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanmakta olan Orta Vadeli Mali Plan'da da aynı hususa özen gösterilebilir. Zira plan veya programda cinsiyet konusundaki politikaları net ortaya koyan bir uygulama görülmemektedir.

- Kamu Kurumları Tarafından Hazırlanan Stratejik Planlarda Kadınlara Yönelik Amaç ve Hedeflerin Ortaya Konulmasını Teşvik Etmek ve Değerlendirmek: Değerlendirme sürecinde Kalkınma Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı uzmanlarının yer aldığı bir ortak komisyon oluşturulabilir.

- Stratejik Amaç ve Hedeflerin Performans Programına ve Kurum Bütçesine Yansıtılabilmesi: Kurumsal Performans Programı ve bütçede özellikle kadınlara yönelik faaliyet ve projelere ödenek desteği yapılmalıdır. Bu amaçla, Kadın Hareketini Destekleme Fonu'ndan kaynak desteği sağlanabilir.

- Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu'na ekli belgeler arasına "Kadın Hareketi Eylem Raporu" adlı bir belgenin daha ilave edilmesi sağlanabilir: Bu belge geçmişte neler yapıldığı ve gelecekte neler yapılması gerektiğini göstermelidir. Aynı zamanda kamu kurumları için de yanlışlarını bulmak ve bunları çözmek için neler yapılması gerektiğini gösteren bir rapor olmalıdır. Aynı belgede merkezi yönetime dâhil olmayan kurumlar hakkında da genel değerlendirmeler yer alabilir.

- 4. Aşama: Faaliyet Sonuçlarını İzlemek ve Değerlendirmek

- Kurumsal faaliyetlerin sonuçlarını izlemek için mevcut bütçe veri altyapısı bu amaçla kullanılabilir: Bu doğrultuda mevcut analitik bütçe kodlama sistemine cinsiyete duyarlılığı destekleyici kodlar ilave edilebilir. Hâlihazırda öneri şeklinde kod talep edilebilmektedir. Bununla ilgili olarak uzmanların hangi türlü ya da ne türlü kodlar olması gerektiğinde mutlaka öneride bulunulması gerekmektedir ki kamu kurumları yapacakları ödenekleri bu kodlara istinaden yapabilsinler ve analitik bütçede de kadına yönelik hizmetler için yapılan bir alana doğrudan veri girişi olarak entegre edilebilsin.

- Fonksiyonel sınıflandırmada 1. düzeyde “Kadına Yönelik Hizmetler” adlı bir kodun oluşturulması sağlanarak, TBMM denetimi de etkinleştirilebilir.

- İdare Faaliyet Raporlarının bir kısmı cinsiyete duyarlılık konusuna ayrılabilir. İdare Faaliyet Raporuna ekli bu kısmın Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına gönderilmesi, Bakanlığın bunun üzerine bir Genel Faaliyet Raporu hazırlaması ve Raporun Sayıştay incelemesi neticesinde Meclis Başkanlığına intikali sağlanabilir. Böylece Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tüm kamu kurumları sorumluluğundaki politikalarda nelerin yapıp yapılmadığını değerlendirerek buna bağlı politika oluşturma imkânına sahip olabilir.

- Raporda başarılı atfedilen kamu kurumlarına Kadın Hareketini Destekleme Fonu’ndan teşvik desteğinin artırılması ve bu desteğin belirli bir oranının kurumlarda ilgili konuda çalışan personele prim olarak verilmesi sağlanabilir.

- Bir kurumun başarısızlığı hâlinde ise varsa daha önceden verilmekte olan prim desteğinin kesilmesi önerilebilir. Böylece kamu kurumunda çalışan personelin başarımın elde edilmesine yönelik motivasyonu daha da artırılabilir.

- Sonuç: Her türlü yasal düzenleme yapılabilir veya her türlü teknik altyapı kurulabilir. Ancak uygulayıcı olan her zaman insandır. Bu amaçla kamu kurumlarında çalışanların konuyu sahiplenmesini sağlamak temel şarttır. Bunun için çabanın karşılıksız kalmayacağına tüm çalışanlar baştan inandırılmalıdır.

Mehmet ELGÜN, Şanlıurfa Belediyesi Strateji Geliştirme Müdürü

ELGÜN, 2010-2014 Şanlıurfa Belediyesi Stratejik Planı’na değinmiş, planda “kadınların gündelik yaşam koşullarını iyileştirmek, sosyal statüsünü yükseltmek” amacına yönelik hedefler ve bu hedefler için tahsis edilen bütçelere ilişkin bilgi aktarmıştır:

- Her yıl Şanlıurfa’da yaşayan ve göçten etkilenen yoksul kadınların yaşam kalitesini iyileştirmek (75.000 TL).

- Kırdan kente göç eden yoksul kadınların aile ve kent yaşamına aktif olarak katılımını sağlamak (75.000 TL).

- Her yıl kırdan kente göç eden kadınlara mesleki eğitimlerle istihdam imkânları sağlamak (100.000 TL).

- Kentteki kadınların eğitim, destek ve rehberlik hizmetlerinden yararlanmasını sağlamak (100.000 TL).

- 2 yıl içinde 2 Kadın Destek Merkezi açmak (100.000 TL).

- Her yıl kadın erkek eşitliğine yönelik faaliyetler düzenlemek (25.000).

Bu hedeflere paralel olarak Belediye'nin kadınlara yönelik destek merkezleri ve kurslar açtığını kaydeden ELGÜN, bu faaliyetlerden başka kadınların ekonomik hayata katılımını sağlamak ve kadın istihdamını artırmak için mikro kredi projesini uyguladıklarını ve bir iş merkezini kadınların üretip satış yapabilecekleri bir merkeze çevirdiklerini dile getirmiştir.

Derya BULUT, Bursa Belediye Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Başkanı, Ayşegül ÖCALAN, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kadın Erkek Eşitliği Birimi Sorumlusu

ÖCALAN ve BULUT sunumlarında aşağıdaki hususları dile getirmiştir:

- *Yerel Yönetimlerin Sorumlulukları:* Kentsel sistem oluşturulurken, bütün kadınların günlük yaşamda karşılaştıkları zorlukların göz önünde bulundurulması gerekir. Yerel yönetim hizmetleri, kadınların gündelik yaşam yükünü azaltmaya yönelik olarak kadınların ihtiyaçları düşünülerek programlanmalıdır. Yerel yönetimler, karar alma, planlama ve uygulama süreçlerine, kadınların etkin olarak katılımını sağlayacak stratejiler geliştirmeli ve uygulamalıdır. Yerel yönetimlerin cinsiyete duyarlı hizmet vermesi; cinsiyet eşitsizliklerini, kadın ve erkeklerin farklı ihtiyaçlarını gözeten bir bakış açısı ile mümkün olabilir.

- *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması:* Yerel yönetimler ve merkezî yönetimin yerel temsilcileri büyük bir sorumluluğa sahip olmakla birlikte, eşitlik ve adaletin sağlanması ve sürecin sürdürülebilirliği çok büyük ölçüde siyasal kabul ve kararlılıkla ilişkilidir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana politikalara dâhil edilebilmesi için, farklı aktörlerin bir araya gelerek iş birliği içinde çalışması gerekir. Ayrıca, oluşturulacak politikadan etkilenecek olan kesimlerin de işin içine katılması gerekir. Karar süreçlerine kadın ve erkeklerin eşit düzeyde katılımı, demokrasiyi de geliştirir.

- *Yerel Düzeyde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması:* Yerel yöneticiler toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilgilendirilmeli, yerel yönetimlerin yerel kadın sorunlarına ilişkin farkındalıkları artırılmalı ve kadın sorunlarına ilişkin yerel bir perspektif geliştirilmesine zemin hazırlanmalıdır. *Yerel Hizmet Sunum Raporu* ve *Yerel Eşitlik Eylem Planı* hazırlanmalı, kadın çalışmaları yapan sivil toplum kuruluşları ile iş birliğine ilişkin bir model çalışması oluşturulmalıdır.

- *Yerelde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Politikalara Dâhil Edilmesi (Ana Akımlaştırma):* Kadınların gündelik yaşamlarını kolaylaştırıcı ilkeler, bu ilkelerin hayata geçirilmesini sağlayacak hizmet modelleri geliştirilmelidir. Kadınlara karşı yapılan her türlü ayrımcılığa ve aile içi şiddete karşı önlemler alınmalıdır. Kadın

bakış açısıyla politikalar oluşturulmalıdır. Çalışmaları koordine edecek kurumsal yapılar oluşturulmalıdır. Eşitlikçi politikaları sürdürülebilir kılmak için toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımı yerel yönetimin hizmet anlayışında var olmalıdır.

- *Yerelde Kadının Güçlendirilmesi ve Eşitlik Hedefli Yapılan Çalışmalar:*

- Kadın Sığınma Evleri Projesi: Kadın Sığınma Evleri Projesi, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği'nin mali, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun (UNFPA) da teknik desteği ile yürütülmüş ve Mayıs 2011'de sona ermiştir. Proje kapsamında kurulan ve Bursa Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Şube Müdürlüğü bünyesinde faaliyetlerini sürdüren kadın sığınma evi 15 Ağustos 2011 tarihinde açılmıştır. Büyükşehir Belediyesi sığınma evi 20 yatak kapasitelidir. Açılışından itibaren 112 kadın ve 92 çocuğa hizmet vermiştir.

- Önemli Göç Alan Kentler Olarak İstanbul, İzmir, Ankara ve Bursa'nın Ekonomik ve Sosyal Entegrasyon Problemlerinin Çözümüne Destek Projesi (İGEP): Aralık 2008-Haziran 2010 tarihleri arasında, göçten kaynaklanan sosyoekonomik entegrasyon ve çevre bağlantılı problemlerini azaltmaları için kurumsal kapasitelerini artırmalarına ve hedef bölgelerdeki sokak çocuklarının rehabilitasyonuna ve toplumla tekrar bütünleşmelerine destek sağlamak amacıyla gerçekleştirildi. Stratejik plan ve Bursa ihtiyaç analiz raporu hazırlandı. Çocuk merkezi kuruldu ve hizmete başladı (3212 çocuk faydalandı). Bu projenin gerçekleşmesi sırasında elde edilen sonuçlar, kentte eşit hizmetin sağlanabilmesi için belediyenin ilde sonradan başlattığı "Kadın Dostu Kentler" programını destekleyici oldu.

- *Kadın Dostu Kentler Projesi:*

- Kadın Dostu Kent: Kadınların sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere; istihdam olanaklarına; kaliteli, kapsamlı kentsel hizmetlere; şiddete maruz kaldıkları takdirde haklarını güvence altına alacak mekanizmalara erişimini; yerel yönetimlerin planlama ve karar süreçlerine katılımının sağlanmasını; erkekler ile birlikte kentsel yaşamın tüm alanlarında eşit bir biçimde yer almasını destekleyen kentlerdir. Bursa kadın dostu kent olmaya aday olup tüm çalışmalarında ve faaliyetlerinde bunun gereklerini yerine getirmeye özen göstermektedir.

- Projenin amacı, yerel düzeyde kadın-erkek eşitliğinin güçlendirilmesidir. Projenin hedefleri; kadın ve kız çocuklarının ihtiyaçlarına yönelik yerel hizmetlerin geliştirilmesi ve kadınların yerel karar mekanizmalarına ve süreçlerine katılımının artırılmasıdır. Projenin hedef kitleleri; ulusal düzeydeki karar alıcılar, yerel yönetimler, yerel kadın kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve kent halkıdır.

- *Eşitlik Biriminin Çalışmaları:*

- Bursa Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Ocak 2011'de oluşturulmuştur.

- İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ortaklığında, İsveç Kalkınma ve İşbirliği Ajansı (SIDA) finansmanı ile yürütülen Kadın Dostu Kentler projesinde 07.06.2011 tarihinde imzalanan taahhütname ile Bursa Büyükşehir Belediyesi de Türkiye’de cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine katkı sağlamak ve proje kapsamında sunulacak fırsatlardan yararlanmak amacıyla pilot belediye olarak yer almıştır.

- Proje kapsamında Sosyal Hizmetler Şube Müdürlüğü bünyesinde Eşitlik Birimi kurulmuştur. Ayrıca proje kapsamında, projeye dâhil olan kamu kurumlarının kapasitelerinin geliştirilmesinin yanında eşitlik birimlerinin oluşturulması ve *Yerel Eşitlik Eylem Planı*’nın hazırlanması öngörülmüştür.

- *Yerel Eşitlik Eylem Planı*: Toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımını yerel yönetim hizmetlerine yerleştirmek için hazırlanan Yerel Plan, ilde kadınların yerel yönetimlere ilişkin yasal haklarını, yerel yönetimlerin kadınlara yönelik görev ve sorumluluklarını ortaya koymak amacını taşır. Kadınların, yerel karar alma süreçlerine ve karar mekanizmalarına katılımını artırıcı, kadınların gündelik yaşam koşullarını iyileştirici Yerel Plan, program ve politika stratejilerini belirlemek ve stratejilerin uygulanmasını sağlayacak yerel hizmet önerileri geliştirmek ve sürdürülebilirliği sağlamayı amaçlamaktadır.

- 14 Nisan 2012 tarihinde Bursa da Yapılan Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Etkinlikleri kapsamında Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Altepe ve Vali Şahabettin Harput, TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu tarafından hazırlanan “*Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Biz De Varız*” Sözleşmesine imza atmıştır.

- 6 Eylül 2012 itibarıyla program kapsamında oluşturulan “Yerel Eşitlik Eylem Planı”nın belediye bileşeni ile ilgili faaliyetlerinin desteklenmesi ve izlenmesinin, Program Ortakları tarafından Bursa Büyükşehir Belediyesi ile birlikte doğrudan iş birliği ile yürütüleceği bildirilmiştir. Programın başlama tarihinden itibaren hazırlanan ve kurumlarla onaylanan Yerel Eşitlik Eylem Planı üzerinden belediyenin tüm birimleri ile çalışma yapılarak doğrudan belediyenin sorumluluklarının yer alacağı faaliyetler belirlenmiştir.

- Bursa Büyükşehir Belediyesi’nin birimlerinden temsilcilerin katılımıyla ‘Kadın Dostu Kentler Projesi’ kapsamında Büyükşehir Belediyesi Yerel Eşitlik Eylem Planı’nı hazırlamak üzere bir araya geldi. Yerel Eşitlik Eylem Planı Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu’nun önergesi ile Bursa Büyükşehir Belediye Meclisinde 10.01.2013 tarih ve 33 sayılı karar ile oybirliğiyle onaylanmıştır.

- Bursa Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanı ve şube müdürleri ile İmar Yönetmeliği ‘Cinsiyete Duyarlı Bakış Açısı’ ile değerlendirilmiştir. Yönetmelik’te yer alması gereken noktalar üzerinde tespitlerde

bulunulmuştur. Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, Yönetmeliğe sosyal tesislerde çocuk bakım ve emzirme odaları olmasını ve bu tesislerin yapımında kadınların ihtiyaçlarının gözetilmesini zorunlu kılan iki madde eklemiştir (Yönetmeliğin 15. ve 72. Maddeleri). Böylelikle İmar Yönetmeliği cinsiyet eşitliği perspektifi ile gözden geçirilmiş ve düzenlenmiştir.

- Bursa Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitim Kursları'nda (BUSMEK) iş garantili mesleki eğitim başlatılmıştır. Bursa Büyükşehir Belediyesinin Bebe-Çocuk Konfeksiyonu Sektörü Sanayici ve İş Adamları Derneği (BEKSİAD) iş birliği ile BUSMEK Erikli Merkezi'nde başlattığı konfeksiyon eğitimini başarıyla tamamlayıp nitelikli iş gücü hâline gelen kadınlar Vişne Caddesi'ndeki bebe konfeksiyon sektöründe faaliyet gösteren firmalarda istihdam edilecektir.

- BEKSİAD makine ile kurslara destek verecek ve kursları başarıyla bitiren tüm kursiyerler Vişne ticaret bölgesindeki fabrikalar olmak üzere bebe ve konfeksiyon sektöründe istihdam edilecektir.

- Büyükşehir Belediyesi Yerel Eşitlik Eylem Planı 2013-2015 (YEOP) tüm birimlerle yapılan ortak çalışmalarla oluşturulmuştur. YEOP için tahsis edilen bütçe Eşitlik Birimi'nin bağlı olduğu Sosyal Hizmetler Şube Müdürlüğü bütçesi içerisinde planlanmıştır. Toplam 7.988.900.00 TL tutarında bir bütçe tahsis edilmiştir.

- YEOP kapsamında belediye kurslarından sonra kadınların istihdam edilmesinde zorluk çekildiği ve bu sebeple kurs sonrası istihdamın önemi üzerinde durulmuştu. Bu çalışma (YEOP) destekleyici ve kadın istihdamını güçlendirici bir çalışma olmuştur.

- 2013 yılına ait Yerel Eşitlik Eylem Planı (YEOP) İş Planı hazırlanmıştır. Yerel Eşitlik Eylem Planı için gereken bütçe, Eşitlik Birimi'nin bağlı olduğu Sosyal Hizmetler Şube Müdürlüğü bütçesi içerisinde planlanmıştır. Eşitlik Birimi'nin çalışmalarına ilişkin yönerge taslağı çalışması yapılmıştır.

- Büyükşehir Belediyesi Yerel Eşitlik Eylem Planı (2013-2015) 30.01.2013 tarihinde tüm birimlere gönderilmiştir.

- Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı tarafından imzalanan İç Genelge ile; Belediye hizmetlerinde "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği"nin sağlanması, Fırsat Eşitliği Politikaları ve Cinsiyete Duyarlı Bütçelemelerin gerçekleştirilmesi hususunda duyarlılık gösterilmesi için tüm birimler bilgilendirilmiştir.

- "Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı"nın ilkelerine uygun olarak taahhütlerin uygulanmasını desteklemek amacıyla Meclis Kararı ve Belediye adına imzalanması hususunda bir karar alınması 18 Nisan 2013 tarihinde gerçekleştirilecek olan meclis toplantısında görüşülecektir.

Sunumun ardından söz alan İstanbul Milletvekili Sebahat TUNCEL, Bursa Büyükşehir Belediyesince yapılan çalışmaların çok kapsamlı ve önemli olduğunu belirtmiş, kentte cinsiyet eşitliği perspektifinin nasıl hayata geçtiğini sormuştur.

ÖCALAN cevaben, düşünce yapısının değişmeye başladığını, Eşitlik Birimi'nin görüşlerinin dikkate alındığını ifade etmiş, inceledikleri bir halı saha projesinde kadına yönelik eksiklikleri tespit ettiklerini ve bu eksikliklerin talepleri üzerine giderildiğini; benzer şekilde bir alt geçit projesinde bebek arabası geçişinin eksikliğini eleştirmeleri üzerine projenin buna göre yeniden düzenlendiğini aktarmıştır.

Devamında, söz alan Mustafa ŞAHİN, mevzuattaki kısıtlara rağmen Bursa Büyükşehir Belediyesince gerçekleştirilenlerin takdire şayan olduğunu ifade etmiş, Eşitlik Birimi'nin tüm birimleri kesecek bir yapıda olmasının ve bütçenin Meclis Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nda da görüşülmesinin önünün açılması gerektiğinin altını çizmiştir.

1.16. ON YEDİNCİ TOPLANTI (7/5/2013)

Mevlüt ÇAVUŞOĞLU, Antalya Milletvekili

2010-2012 yılları arasında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Başkanlığı'nı yürüten ÇAVUŞOĞLU, cinsiyet eşitliği ve ayrımcılık hususlarında Avrupa Konseyi'nin çalışmalarını ve yaklaşımını anlatmıştır. Avrupa Konseyi'nin Avrupa genelinde ve ötesinde insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün tam olarak korunması ve güçlendirilmesinde her türlü eşitliğin sağlanması için çalıştığını belirten ÇAVUŞOĞLU, Avrupa Konseyi organlarının son yıllarda yaptığı çalışmalardan ve aldığı kararlardan bahsetmiştir:

- Ülkelerden AKPM'ye gelen delegasyonlarda kadın sayısı azdı. AKPM'nin İchtüzüğünde değişikliğe gidilerek delegasyonlarda ülkelerin kendi meclislerindeki cinsiyet dağılımını tutturmaları kararı alınmış, sonraki dönemde AKPM'deki kadın sayısı önemli oranda artmıştır.

- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yargıçları ülkelerin gönderdikleri üçer aday arasından AKPM'ce seçilmektedir. AKPM, ülkelerin üçer kişilik aday listesini çeşitli kriterlere göre geri gönderme hakkına sahiptir. Cinsiyet eşitliğini temin etmek için, AKPM, ülkelerin aday listelerinde her cinsiyetten bir kişi bulunmasını zorunlu koşmuş olup bunu temin etmeyen ülkelere aday listeleri iade edilmektedir.

- AKPM içindeki komisyonlarda siyasi partilerin içinde, alt komisyonlardaki pozisyonlarda ve görev dağılımında (başkanlık, başkan yardımcılıkları ve rapörtörlük) kadın erkek oranı gözetilmektedir. Her yıl sonunda kadın erkek dağılımı izlenmekte, dengesizlik görülmesi durumunda bir sonraki yıl gerekli önlemler alınmaktadır.

- Türkiye'nin Avrupa Konseyi dönem başkanlığını yürüttüğü süre zarfında İstanbul Sözleşmesi olarak da bilinen "Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi

Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi” hazırlanmış, ilk olarak Türkiye tarafından imzalanmış ve Türkiye, parlamentosunda bu sözleşmeyi onaylayan ilk ülke olmuştur.

- AKPM, kadına ilişkin bölgesel çalışmalar da yapmaktadır. Rusya, Ukrayna, Güney Avrupa ve Akdeniz bölgesi son yıllarda AKPM’nin çalışmalar yaptığı bölgelerdir. Komşu bölgelerdeki ülkelerin entegrasyonu için “Demokrasi için Ortaklık” adlı yeni bir üyelik statüsü oluşturulmuş olup cinsiyet dengesinin ve eşitliğinin sağlanması da üyelik kriterlerinden biridir. Kuzey Afrika ve Ortadoğu’yu kapsayan Akdeniz bölgesi için Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Eşitlik ve Ayrımcılık Karşıtı Komisyonu’nun “Kadın Erkek Eşitliği: Arap Baharının Başarısı İçin Bir Koşul” Raporu AKPM Genel Kurulu’nda 24 Nisan 2013 tarihinde kabul edilmiştir.

- AKPM, kadına yönelik şiddetin engellenmesi için üye ülkelerde kampanyalar yürütmektedir. Kampanyanın takibi ve ülkedeki gelişmeleri aktarması için her üye ülkeden bir milletvekili iletişim kişisi olarak belirlenmiş, bu sayede kampanyanın etkinliği takip edilip görülmüştür.

- Diğer taraftan komisyonun adı, eşitlik ve ayrımcılığın giderilmesi olarak değiştirilmiş olup sadece cinsiyet anlamındaki ayrımcılığın ve eşitsizliğin giderilmesi değil her türlü (etnik gruplar, dini azınlıklar vb.) eşitsizliğin giderilmesi esas alınmaktadır.

- Yapılan çalışmaların ve alınan kararların uygulamaya geçmesi için bütçeye ihtiyaç vardır. İskandinav ülkeleri gibi bazı ülkeler hassasiyet gösterip bütçe ayırmakta, kadına ilişkin konularda geri kalmış Ermenistan, Ukrayna gibi ülkeler için ise Konsey kaynak oluşturmaktadır.

- 2005 yılında İnsan Hakları Genel Müdürlüğü tarafından Toplumsal Cinsiyet Bütçeleme (Gender Budgeting) hakkında bir rapor hazırlanmıştır. Raporda, Dünya Bankası ve Milli Eğitim Bakanlığınca yürütülen proje kapsamında gerçekleştirilen “Şartlı Nakit Transferi” uygulaması ve uygulamada kız çocuklarının okula devamlılığının görece düşüklüğü göz önüne alınarak kız çocuklarına yönelik daha fazla kaynak aktarımı yapılması takdirle karşılanmıştır. Nitekim uygulama sonucunda kız çocuklarının okula devam oranının arttığı gözlemlenmiştir. Şartlı Nakit Transferi, başarılı bir TCDB uygulaması olarak değerlendirilmiştir.

Sunumun ardından komisyon üyesi Fatoş GÜRKAN ve Binnaz TOPRAK tarafından anayasa uyum çalışmaları kapsamında LGBT bireylerin yasayla korunması gerektiği konusu gündeme getirilmiştir.

Buna mukabil Mevlüt ÇAVUŞOĞLU, Avrupa Konseyi’nde “her türlü ayrımcılık” ifadesinin hepsini kapsadığını, bu konuda hiçbir şekilde ayrımcılık yapılmamasının savunulduğunu ve tam olarak insan haklarının ve hukukun

üstünlüğünün sağlandığını söyleyebilmek için böyle olması gerektiğine inanıldığını ifade etmiştir.

Ebru ÖZBERK ANLI, Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi Ulusal Proje Koordinatörü

Birleşmiş Milletler Kadın Biriminin küresel düzeyde öncelikli beş çalışma alanından bir tanesinin Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Planlama ve Bütçeleme olduğunu belirten ANLI, BM'nin 1997 yılından beri bu konuda 40'tan fazla ülkede çalışmalar yaptığını ve yapılan girişimleri desteklediğini, ülkemizin de bağlı olduğu Orta ve Güneydoğu Avrupa bölgesinde ise 2006 yılından beri bu alandaki çeşitli çalışmaların desteklendiğini ifade etmiştir. Ulusal bütçeleme süreçlerinde ya da yerel bütçeleme süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi ve bütçeleme süreçlerinin bu çerçevede yeniden ele alınması için çeşitli çalışmalar bulunduğunu ve buna paralel olarak, BM Kadın Birimi'nin Eylül 2012 tarihinden itibaren Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'yla iş birliği içerisinde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda 11 pilot ilde bir proje yürüttüğünü dile getiren ANLI, söz konusu projenin amaçlarını ve şimdiye kadar yapılan çalışmaları paylaşmıştır:

- 2015 yılına kadar üç yıl sürecek Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Projesi, Birleşmiş Milletler Kadınların İnsan Haklarının Geliştirilmesi Ortak Programı çerçevesinde yürütülmektedir. Finansal olarak en büyük kaynak desteği Sabancı Vakfı tarafından sağlanmaktadır. İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Belediyeler Birliği programın uygulanmasında iş birliği kuruluşları olarak yer almaktadırlar.

- Yerel yönetimlerin, kent konseyi ve kadın sivil toplum kuruluşları (STK) ile beraber katılımcı bir model çerçevesinde çalışarak, yerel hizmet sunumlarını toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme prensipleri çerçevesinde gerçekleştirmesine katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

- Projenin hedef grubu bir taraftan bütçe hazırlayan ve hazırladıkları bütçelerle o yerelde yaşayan kadınların, erkeklerin, kız çocuklarının, erkek çocuklarının hayatını etkileyen yerel yönetimler, diğer taraftan bütçeleme sürecini etkileyen kadın örgütleri, üniversitelerin kadın çalışmaları yürüten birimleri, kent konseyleri, kadın meclisleri gibi diğer aktörlerdir. Hedef gruplarının bu şekilde tespit edilmesinin nedeni, yerel hükümetle ya da merkezî hükümetle yapılan çalışmaların ancak diğer aktörlerle desteklendiği zaman gerçekten etkin sonuçlar veriyor olmasıdır.

- Projenin 11 pilot ilde yürütülmesi planlanmıştır. Bu iller; Aydın, Çanakkale, Edirne, Erzincan, Eskişehir, Gaziantep, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kocaeli ve Ordu'dur.

- Proje kapsamında merkezî hükümetin kurumları yerine yerel yönetimlerin seçilmesinin nedeni, yerel yönetimlerin insanların sorunlarının ve önceliklerinin

daha fazla farkında olması ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldıracak tedbirleri en etkili biçimde alabilecek konumda olmasıdır.

- Bu projenin sonunda, dünyadaki farklı uygulamaların, iyi örneklerin gözü önüne alındığı ancak Türkiye'deki yerel yönetim sistemi, bütçeleme yaklaşımı, toplumsal cinsiyet konusundaki öncelikleri de dikkate alan, Türkiye'ye özgü bir eğitim müfredatının hazırlanması hedeflenmektedir.

- Bu bağlamda, projenin etkilerinin kalıcı olabilmesi için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Türkiye Belediyeler Birliği'yle eğitici eğitimleri düzenlenmesi ve eğitim müfredatını uygulayacak bir insan kaynağının oluşması amaçlanmaktadır. Diğer taraftan başta proje ortaklarından Sabancı Üniversitesi'nde, sonrasında bu konuda ilgili ve istekli olan diğer üniversitelerde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme maliye bölümlerine ve kadın çalışmaları yüksek lisans programlarına dâhil edilerek bilginin üretilmesi ve bilimsel araştırma yapılmasına devam edilmesinin temin edilmesi hedeflenmektedir.

- TCDB çalışmalarının ilk adımını *analiz* oluşturmaktadır. Çünkü cinsiyet eşitliğini destekleyecek çalışmaların bir şablonu bulunmamaktadır. Dünyada çok iyi uygulama örnekleri olmakla birlikte herhangi birinin esas alınarak doğrudan ülkemizde uygulanması mümkün değildir. Bu nedenle ülkemizin ihtiyaçlarına, şartlarına ve gerçeklerine yönelik olması gerekmektedir. Proje kapsamında gerçekleştirilen analiz sürecinde; TCE konusunda bugüne kadar atılmış adımlar, öncelikli sorunlar, planlama ve bütçeleme süreçlerinin işleyişi, çalışılabilecek birimler ve uygulanacak eğitim yöntemlerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda *bir ihtiyaç analizi* çalışması yapılmıştır, bu çalışma Türkiye genelinde ve seçilen pilot iller düzeyinde yürütülmüştür.

- Yapılan çalışmalar neticesinde, son yıllarda önemli yasal ve kurumsal gelişmeler kaydedilmiştir, ancak özellikle uygulamanın geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan Türkiye'de performans esaslı bütçeleme sistemine geçilmiş olması ve yerelde katılımcılığın ve demokratik karar mekanizmalarının geliştirilmesine yönelik adımlar, bu çalışmalar açısından önemli imkânlar sağlamaktadır.

- 11 pilot ilde, buralarda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusundaki ihtiyaçları ve kapasiteyi belirlemeye yönelik bir *anket çalışması* yapılmıştır. Anket çalışmasının amacı, belediyelerin ve İl Özel İdarelerinin TCDB konusundaki ilgilerini, kapasitelerini ve ihtiyaçlarını belirlemek ve TCDB için her bir ile uygun müdahale alanlarını tespit etmektir.

- Anket çalışması neticesinde, genel olarak toplumsal cinsiyet konusunda özelde TCDB konusunda bilgi düzeyinin çok düşük olduğu ve eğitim çalışmalarının teorik değil uygulamaya dönük olmasının istendiği tespit edilmiştir. Ayrıca, TCE ve TCDB konularının öncelikli konular olmaması, bilgi eksikliği ve

bazı geleneksel yaklaşımların TCE ve TCDB'nin geliştirilmesinin önündeki temel engeller olduğu görülmüştür.

- STK ve üniversitelerin kadın araştırmaları merkezlerine yönelik yapılan çalışmada; kadın STK'larıyla üniversitelerin kadın araştırma merkezleri arasındaki ilişkinin zayıf olduğu, üniversitelerde bu alana ilişkin uzmanlığın yeterince kullanılmadığı ve STK'ların kamu politikaları ve hizmet sunumlarını etkileme/belirleme konusunda deneyimlerinin az olduğu görülmüştür.

- Bu çalışmalar sonucunda edinilen bulgulara göre kamu yönetimleri ve STK'lar için öneriler geliştirilmiştir. Buna göre, 2014 yerel seçimleri sonrası temel stratejik belgelerin yenilenecek olması, TCDB'nin bu belgelerde yer alması açısından bir fırsat yaratmaktadır. Yerel düzeyde başarının sağlanması için üst düzey yöneticilerin konuya olan ilgilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. STK'larda kamu politikalarını etkileme konusunda bir bakış açısının oluşmasına, bütçe çalışma gruplarının oluşturulmasına ve ülke düzeyindeki STK'larla iş birliklerinin geliştirilmesine ihtiyaç olduğu görülmüştür.

Sunumun ardından söz alan İstanbul Milletvekili Binnaz TOPRAK, TCDB'nin yerel yönetimler düzeyinde çok önemli olduğunu, bunu başarmak için yerel düzeyde sistematik ve tam istatistik toplanması gerektiğini ifade etmiştir. Devamla, Japonya örneğini veren TOPRAK, bu ülkede ASPB benzeri bir bakanlığın haftalık anketlerle düzenli olarak veri topladığını belirtmiş, Türkiye özelinde en azından TÜİK'in topladığı verileri cinsiyete göre ayrıştırtmasının bile faydalı olacağını bildirmiştir.

ANLI, pilot illerde yürüttükleri çalışmalar sırasında il bazında pek çok istatistiğe sağlıklı şekilde ulaşamadığını tespit ettiklerini, hâlbuki yerel yönetimlerin il bazındaki verileri sağlıklı şekilde toplayıp şeffaf yönetim ilkesi gereği yayımlaması gerektiğini ifade etmiştir.

1.17. ON SEKİZİNCİ TOPLANTI (21/5/2013)

Doç. Dr. Aşkın ASAN, Aile ve Sosyal Politikalar Bakan Yardımcısı

İlk olarak TCDB'yi, bütçe sürecinin tüm aşamalarının kadınların ve erkeklerin ihtiyaçları ve hakları dikkate alınarak yapılandırıldığı ve değerlendirildiği bir strateji olarak tanımlayan ASAN, TCDB'nin, cinsiyet eşitliğinin sağlanması, şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin artırılması ve demokratik yönetim için önemli bir araç olduğunun altını çizmiştir. ASAN, TCDB'nin uygulanması için ilk aşamada şu soruların sorulması gerektiğini belirtmiştir:

- Bütçe yapılırken kadın ve erkeklerin ihtiyaçlarının eşit (parasal eşitlik değil) bir şekilde karşılanmasına yönelik olarak gerekli tedbirler alınıyor mu?
- Hazırlanan bütçe cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesine katkı sağlıyor mu?
- Bütçede kadınlara ayrılan kaynağın etkisi değerlendiriliyor mu?

Devamla, 2005 Avrupa Konseyi Raporu'nda da atıf yapıldığı gibi Türkiye'deki en iyi TCDB örneğinin ASPB tarafından yürütülen Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımları olduğunu belirten ASAN, bu maddi desteklerin kız ve erkek çocuklarına farklı uygulandığını ifade etmiştir. ASAN, bu yardımlara ilişkin atılan adımları aşamalar hâlinde aktarmıştır:

- *İhtiyaç Analizi* çalışması yapılmış, ihtiyaç analizi sonucunda kız öğrencilerin eğitimin her kademesine katılımlarının erkek öğrencilere göre daha düşük olduğu görülmüştür. Ailelerin kız çocuklarının eğitimine erkek çocuklarınkı kadar önem vermedikleri ortaya çıkmış, dolayısıyla kız çocuklarına yönelik bir ayrımcılık olgusunun bulunduğu görülmüştür.

- Bu analizin çıktısına göre kız öğrencilerin, erkek öğrenciler kadar eğitim imkânlarından yararlanması için ilave destek mekanizmalarının oluşturulmasına ihtiyaç vardır.

- Bu analizden yola çıkarak, Şartlı Eğitim Yardım Programında eğitim alanında cinsiyet eşitsizliğini gidermek amacıyla kız çocukları için ailelere verilen maddi destek erkek çocuklar için verilenden daha fazladır. Bu örnekte görüldüğü üzere kamu kaynakları kız çocuklarının toplumda bulunduğu dezavantajlı konum göz önünde bulundurularak harcanmaktadır.

- Ödemeler doğrudan anneler adına açılan hesaplara yapılmaktadır. Kız çocuklarına yapılan yardım miktarı erkek çocuklarına yapılan yardım miktarından daha yüksektir: İlköğretime devam eden erkek öğrenci için aylık 30 TL, ilköğretime devam eden kız öğrenci için aylık 35 TL; ortaöğretime devam eden erkek öğrenci için aylık 45 TL, ortaöğretime devam eden kız öğrenci için de aylık 55 TL ödeme yapılmaktadır.

- 2012 yılında yapılan şartlı eğitim ve sağlık yardımlarının cinsiyete göre dağılımı ve toplam miktarları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

2012 Yılı Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardımları Cinsiyete Göre Fayda Sahibi Dağılımı				
Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımları Yardım Türü	Eğitim Yardımı/Sağlık Yardımı Bileşeni	Cinsiyet	Fayda Sahibi Sayısı	Fayda Sahibi Cinsiyete Göre (%) Dağılımı
	İlköğretim	Erkek	834.400	51

Şartlı Eğitim Yardımları		Kız	805.741	49
	İlköğretim Toplam		1.640.141	
	Ortaöğretim	Erkek	131.166	52
		Kız	118.836	48
	Ortaöğretim Toplam		250.002	
Şartlı Sağlık Yardımları	Sağlık	Erkek	423.598	51
		Kız	406.508	49
	Sağlık Toplam		830.106	
	Gebelik	Kadın	21.943	
	Toplam Hak Sahibi Hane		1.062.392	
	Toplam Fayda Sahibi Kişi		2.729.951	

- Bu uygulamadan sonra *etki analizi* yapılmıştır. Şartlı eğitim yardımında kız çocuklarına verilen yardım miktarının yüksek olmasının kız çocuklarının okullaşmasını etkileyip etkilemediği incelenmiş, analiz için deney ve kontrol grubu oluşturulmuştur.

- Buna göre, sistemde düzenli olarak eğitim yardımı alan çocuklar (deney grubu) ile sisteme başvuru yapmış ancak hak sahibi olamamış hanelerin çocuklarının (kontrol grubu) okul başarı durumları, devamsızlık durumları, liseye devam durumları gibi bilgileri yerleşim yeri, (kır/kent) ailenin eğitim durumu ve cinsiyet gibi temel değişkenler üzerinden M.E.B. bünyesindeki e-okul veri tabanından çekilmiştir. Toplamda 196.409 çocuğun verisi üzerinden yapılan analize göre;

- Yardım alanlarda (deney grubunda), yardım almayanlara (kontrol grubuna) göre, devamsız gün sayısının azaldığı (iki grup arasındaki fark neredeyse 2 kat), kırsal kesimlerde devamsızlığın azalma oranının daha yüksek olduğu,

- Kız çocuklarında erkeklere göre devamsızlığın 2 kat daha fazla azaldığı,

- 2009-2010 eğitim-öğretim yılı için liseye devam oranlarının erkek çocuklarında %79.4, kız çocuklarında ise %79.36'ya ulaştığı, yardım almayanlarda ise erkek çocuklarında liseye devam oranlarının %57.19, kız çocuklarında %50.08'de kaldığı,

- İstanbul ve Batı Anadolu Bölgeleri'nde liseye devam oranı %70'ler civarında iken Karadeniz Bölgesi'nde bu oranın %90'lara ulaştığı, görülmektedir.

- Sonuç olarak, ilk başta bir ihtiyaç analizi yapılmış, daha sonra bütçelemeye ve bu programın uygulamasına geçilmiştir. Uygulamadan sonra etki analizi yapılmış, etki analizinde tüm uygulanan sistemin, yöntemin, faaliyetlerin, para aktarımlarının çok etkili olduğu görülmüştür. Bunun sonucunda da bu şartlı nakit transferinin kız çocuklarının okullaşmasına olumlu etkisinin çok olduğu ortaya çıkmıştır.

Devamla, bir diğer başarılı uygulamanın “Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Düzenli Nakdi Yardım Programı” olduğuna değinen ASAN, buna ilişkin şu hususları dile getirmiştir:

- Kadınların yoksulluktan daha fazla etkilendiği gerçeğinden hareketle Boğaziçi Üniversitesi ile iş birliği içerisinde “Eşi Vefat Etmiş Kadınlar için Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi” yürütülmüştür.

- Proje çıktıları doğrultusunda eşi vefat etmiş kadınlara düzenli nakdi yardım yapılmasına karar verilmiştir.

- 2012 yılı itibarıyla başlatılan program ile yoksul durumda olduğu tespit edilen eşi vefat etmiş kadınlara aylık 250 TL nakdi ödeme yapılmaktadır.

- 41.000 hane üzerinden yapılan araştırmada eşi vefat etmiş kadınlara yönelik verilen yardımın hane refahını olumlu yönde etkilediği ve kadınların yoksulluğunu azalttığı görülmektedir.

ASAN, ASPB tarafından yürütülen iki başarılı TCDB uygulamasının ardından TCDB'yi hayata geçirmek için beş adım olduğunu ifade etmiştir.

Tablo: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Analizinde 5 Adım

Adım	Yapılacaklar	Bütçe
-------------	---------------------	--------------

1	Kadınların ve erkeklerin, kız ve erkek çocuklarının (ve şehir/kırsal, yaş odaklı vs. gibi farklı alt-grupların) durumunu tanımlar.	İhtiyaç Analizi
2	Politika, programlar ve projeleri 1. Adımda tanımlanan duruma değinip değinmediği gibi cinsiyet duyarlılıkları açısından değerlendirir.	Proje Değerlendirme
3	2. Adımdaki cinsiyet duyarlılığı politikasının etkili bir şekilde uygulanması için yeterli mali ve diğer kaynakların ayrılıp ayrılmadığını değerlendirir.	Girdiler
4	3. Adımda ayrılan sermayelerin planlandığı gibi harcanıp harcanmadığını takip eder.	Çıktılar
5	Politikanın, ilgili sermaye ile birlikte, cinsiyet eşitliğini teşvik edip etmediğini ve 1. Adımda tanımlanan durumu değiştirip değiştirmediğini değerlendirir.	Etkiler / Sonuçlar

Devamla ASAN, kadın ve erkekler için öngörülen bir eğitim programının yukarıdaki tabloda belirlenen şekilde TCDB perspektifinden değerlendirilerek nasıl hayata geçirileceğini anlatmıştır. Buna göre öngörülen eğitim programı için izlenecek aşamaları özetlemiş ve TCDB uygulamasının somut bir izdüşümünü sunmuştur.

Tablo: Eğitim Programının Analizi için Veriler

Adım	Gerekli olan Veri Çeşidi
1	*Eğitimden yoksun erkek ve kadınların sayısı *Eğitimin bu insanlara nasıl yararı olacağı ile ilgili bilgi
2	*Eğitimden yoksun erkek ve kadınların kurslara katılacağı uygun zamanlar *Uygun mekanlar ve bu insanların kurs ücretlerini karşılama durumları ile ilgili bilgi
3	*Program için ayrılan para miktarı *Programı koordine edecek ve kursu yönetecek mevcut personel sayısı

4	*Kurslara katılan erkek ve kadınların sayısı *Kursları bitiren erkek ve kadınların sayısı
5	*Kursları bitirdikten sonra erkek ve kadın öğrencilerin durumu/ koşulları/pozisyonları, mesela bu kişilerden kaçısı işe girdi, kaçının geliri arttı? Program etkili mi oldu? Değil ise hangi tedbirler alınmalı?

Devamla, TCDB'nin etkin şekilde uygulanması için bütçe dönemlerinde parlamentoya iletilen bütçe belgelerine cinsiyete ilişkin hedef ve göstergelerin eklenebileceğini, bu sayede her kurumun yaptığı harcamalardan kadın ve erkeklerin nasıl faydalandığının ve etkilendiğinin izlenebileceğini belirtmiştir. Hâlihazırda kullanılan belgelere cinsiyet değişkenini eklemenin çok da zor olmadığı belirten ASAN, bunun için performans göstergelerinin de cinsiyet temel alınarak belirlenmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu çalışmaların neticesinde etki analizine ihtiyaç olduğunu, bunun için çalışmaların sürdüğünü sözlerine eklemiştir.

Parlamentoya bütçe döneminde sunulan dokümanların yapılan çalışmaların özeti niteliğinde olduğunu, sadece fonksiyonlara göre yapılan ayrıştırmanın görüldüğünü belirten ASAN, bu belgelere eklenecek bir rapor sayesinde harcamaların kadın ve erkeğe göre dökümünün görülebileceğini bildirmiştir.

2. TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME ÇALIŞTAYI AÇILIŞ KONUŞMALARI

Alev DEDEGİL – İstanbul Milletvekili TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Konulu Alt Komisyon Başkanı

İlk olarak KEFEK'in kurulduğu günden bu yana kadın haklarının korunması, geliştirilmesi ve cinsiyet eşitliğinin her alanda temin edilmesi amacıyla büyük gayret gösterdiğini ifade eden DEDEGİL, KEFEK'in bugüne kadar kurduğu alt komisyonlar ve ulusal ve uluslararası kuruluşlarla yürüttüğü projelerle cinsiyet eşitliği alanında hatırı sayılır miktarda etki ve katkı yaptığını ifade etmiştir.

DEDEGİL bütçenin yapımı ve harcama sürecine cinsiyet perspektifinin dâhil edilmesinin cinsiyet eşitliğinin kamu harcamalarında ve kamusal hizmetlerde temin edilmesi açısından son derece önemli olduğunu altını çizmiştir. Devamla, yasama yılı başında bu konunun yeterince çalışılmadığını düşündüklerinden Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Alt Komisyonunu kurarak bütçe sürecine toplumsal cinsiyet perspektifinden bakmayı ve kamu harcamalarında ve hizmetlerinde cinsiyet eşitsizliği yaratan durumları tespit etmeyi hedeflediklerini ifade etmiştir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin, cinsiyet perspektifini hükümetlerin en önemli politika aracı olan bütçelerine dâhil etmek ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmak açısından çok önemli olduğunu belirten

Sayın DEDEGİL, bu sayede temsili demokrasinin cinsiyete duyarlı hâle gelmesine katkı sağlamayı hedeflediklerinin altını çizmiştir.

Devamla, alt komisyonun çalışmalarına değinen DEDEGİL, bu konuyu çalışan akademisyenleri, kamu kurum ve kuruluşlarında bütçeleme ve kadın erkek eşitliği alanlarında çalışan uzmanları ve yerel yönetimlerin konuya ilişkin birimlerinin temsilcilerini alt komisyon toplantılarında dinlediklerini dile getirmiştir. Bu sayede, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramının ortaya çıkışını ve başka ülkelerdeki uygulamaları incelediklerini ve Türkiye’deki gelişmeleri gözlemlediklerini ifade etmiştir. DEDEGİL, son olarak, Alt Komisyon çalışmalarını tamamladığında, kamu kurumlarının ve yerel yönetimlerin cinsiyet eşitliğini bütçelerine nasıl yansıtabileceklerine yönelik çözüm önerilerini keşfetmeyi ve bu önerileri konunun tüm tarafları ile paylaşmayı amaçladıklarını bildirmiştir.

Azize Sibel GÖNÜL – Kocaeli Milletvekili, TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Başkanı

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Başkanı GÖNÜL, ilk olarak Birleşmiş Milletler Kadınların İnsan Haklarının Geliştirilmesi Ortak Programı’nın ilk ayağı olan “Yerel kapasitenin geliştirilmesi” için Kocaeli’nin seçilen 10 pilot ilden biri olduğunu ifade etmiştir. GÖNÜL, bu çerçevede özel idareler ve belediye düzeyinde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme için eğitim ve farkındalık çalışmalarının yapılacağını ve 2015 yılında Kocaeli’nin de dâhil olduğu 10 pilot ilde yerel yönetim bütçelerinin yapımı ve uygulanmasında toplumsal cinsiyet perspektifinin yerleşmesinin hedeflendiğinin altını çizmiştir. Bu sebeple Kocaeli’nin bu çalışmaya ev sahipliği yapmasının anlamlı ve özel olduğunu sözlerine eklemiştir.

Devamla GÖNÜL, yasama yılı başında KEFEK bünyesinde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Alt Komisyonu’nu kurarken bütçe politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında tarafsız olmadığı ve kadınlar aleyhine eşitsizliğe yol açtığı düşüncesini göz önüne aldıklarını belirtmiştir. Bu bağlamda, bütçe politikalarındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesini önemsediklerini, bu konuya ilişkin farkındalığın artırılması gerektiğini belirten GÖNÜL, bu sebeple KEFEK bünyesinde bir alt komisyon kurarak konuyu gündemlerine aldıklarını dile getirmiştir. Son olarak da, KEFEK’in bu alt komisyon marifetiyle konuya ilişkin olarak hem kamu kurumları hem de toplum nezdinde farkındalık yaratmak istediğini vurgulamış, ileriki dönemlerde bütçe ve kalkınma planları hazırlanırken toplumsal cinsiyet eşitliğinin de göz önüne alınmasını hedeflediklerini bildirmiştir.

Aşkın ASAN - Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Bakan Yardımcısı

ASAN, ilk olarak, vatandaşı merkeze alan, toplumsal ihtiyaçlara ve ihtiyaçların sahibi olan kesimlere duyarlı olan, kamusal hizmet sunan devletlerin bir yandan kamu kaynaklarının etkin, verimli ve ekonomik kullanılmasını sağlayarak ekonomik alanda önemli bir sorunu çözerken diğeryandan da toplumun İnsani Gelişmişlik Endeksi'ni yükselterek sosyal, siyasi ve kültürel kalkınmayı gerçekleştirmiş bir topluma yani bir diğerydeyişle refah toplumuna giden yolda önemli bir gerekliliğı de yerine getirmiş olduklarını ifade etmiştir.

Bütçelerin, kamu hizmetlerinin ifa edilmesine ve bununla birlikte kamu gelirlerinin toplanabilmesine izin veren, devletin öncelikleri ile politik isteklerin izlenebilmesini sağlayan en önemli belgeler olarak kabul edildiğini belirten ASAN, bütçe üzerinde yalnızca mali ve ekonomik politikaları değil aynı zamanda sosyal ve kültürel amaçlara yönelmiş politika ve programları da görebilmenin mümkün olduğunu dile getirmiştir. Devamla ASAN, ekonomik ve siyasi olarak en etkin araçlar olan bütçeler ile vatandaş odaklı kamu yönetimi anlayışının keşiştiğı noktanın daha verimli bir ekonomi ve daha eşit bir toplum oluşturmak, siyasi açıdan daha etkili politikalar belirlemek, hesap verilebilirliğı ve şeffaflığı sağlamak, toplumu bilgilendirmek ve bu suretle karar alma süreçlerine katılımı artırmak, siyasi sorumluluğun dağıtımında etkinliğı elde etmek, dezavantajlı grupların sosyoekonomik ihtiyaçlarına gerçekçi cevap verebilecek bir kamusal hizmet mekanizmasını tesis etmek amaçlarını arka planında barındıran toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple bütçelerin toplumsal ihtiyaçlara duyarlı yönlerinin değerlendirilebilmesi, sosyal ve ekonomik yapının bu ihtiyaçlar doğrultusunda belirlenebilmesi ve geleceğe yönelik kararların toplumsal ihtiyaçlara duyarlı olarak alınabilmesini sağlamak açısından çok büyük bir önem arz ettiğini vurgulamıştır.

Cinsiyete duyarlı bütçelemenin 1980'li yıllarda gündeme gelen bir kavram olduğunu ve günümüzde birçok ülkede çok farklı usullerle de kullanıldığını belirten ASAN, bunun bir bütçeleme tekniğı olduğunun altını çizmiştir. Bu tekniğın temel mantığının devletin mali araçlarını ve özellikle bütçesini kullanarak toplumda kadının daha fazla söz sahibi olmasını, fırsatlara daha fazla erişebilmesini ve cinsiyet ayrımcılığının önlenmesini teşvik etmek olduğunu ifade etmiştir. Devamla ASAN, günümüzde birçok ülkede tartışılan bir bütçeleme anlayışı olan cinsiyete duyarlı bütçelemenin kamusal kaynakların cinsiyetler arası eşit kullanımını garanti altına alan bir yaklaşım olduğunu vurgulayarak, bu tür bir bütçelemenin ülkedeki bütçe süreçlerinin de planlamadan başlayarak hedeflerin ortaya konulması, bu hedeflere yönelik kaynakların tahsisi ve hedeflere ne kadar ulaşıldığının değerlendirilmesi aşamalarından herhangi birinde kullanılabileceğini belirtmiştir. ASAN, bu bütçelemenin aynı zamanda toplam kamusal kaynakların ne

kadarının kadınlara yönelik kullanıldığının analizi açısından da çok önemli bir araç olduğunun altını çizmiştir.

ASAN, cinsiyete duyarlı bütçelemenin başarıyla uygulanabilmesi için birçok aşamanın da gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmiş ve bu aşamaları; kadının ve erkeğin öncelikle toplumdaki konumunu tanımlamak, toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların ne derece uyarlandığının, uygulandığının analizini gerçekleştirmek, toplumsal cinsiyete duyarlı politikalarının etkin bir biçimde uygulanabilmesi için gerekli olan miktarda bütçenin ayrılıp ayrılmadığının analizini yapmak, harcamaların planlandığı gibi yapıлып yapılmadığını değerlendirmek olarak sıralayarak en sonunda uygulanan politika ve yapılan harcamaların toplumsal cinsiyet eşitliğine katkı sağlayıp sağlamadığının tespit edilmesi ve analiz edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. ASAN, bir diğer deyişle, ayrılan kaynakların kadınlar ve erkekler arasında ne tür etkiye sahip olduğunun belirlenmesinin bu iki grubun da tüm imkânlardan, fırsatlardan eşit derecede faydalanabilmesi ve gelişimlerinin eşit düzeyde olabilmesi açısından önem taşıdığına altını çizmiştir.

Devamla ASAN, cinsiyete duyarlı bütçeleme ile çeşitli kadın ve erkek grupları itibarıyla harcama ve gelirler ne şekilde dağıldığı, kadın ve erkeklere yönelik toplam harcama ve gelirlerin etkisinin ne olduğu, mevcut politikaların cinsiyetleri ne şekilde etkilediği gibi bazı sorulara cevap arandığını ifade etmiş ve tüm bu soruların cevaplarına cinsiyete dayalı bütçelemenin etkin bir şekilde yapıldığı zaman kolaylıkla ulaşılabileceğini belirtmiştir.

Cinsiyete duyarlı bütçe yaklaşımının sadece bir kadın bütçesi ya da kadınlar için ayrı bir bütçe anlamını taşımadığını vurgulayan ASAN, bunun bütçenin kadın ve erkeklerden oluşan gruplar üzerindeki etkisini tespit edebilme amacına yönelik bir devlet bütçesi tekniği olduğunu belirtmiştir. ASAN, cinsiyete duyarlı bir bütçenin, kısaca, devletin cinsiyetle ilgili vaatlerinin bütçesel vaatlere de çevrilmesi işlemi olduğunu ifade etmiştir.

Devamla, günümüzde kırktan fazla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin devlet bütçelerinde cinsiyete göre ödeneklerin nasıl dağıtılabileceğine yönelik çalışmalar yürütüldüğünü belirten ASAN, uygulamada cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik girişimlerin en geniş açıdan devlet bütçesinden başlayarak en dar açıdan belirli projelerin değerlendirilmesine kadar uygulama alanı bulabildiğini aktarmıştır. ASAN, bir ülkenin cinsiyete duyarlı bütçeyi hangi açılardan ele alacağını devletin cinsiyete duyarlı bütçelemeye ait taahhütlerine yeterli kaynak ayrılmasına, yeterli uzman personelin varlığına ve cinsiyet bazında ayrıştırılmış istatistiklere bağlı olduğunu belirterek, göstergelerde bu istatistiklere ulaşabilme veya anahtar araçlara ulaşımındaki sınırlılıkların bu bütçenin uygulamasında önemli engeller oluşturduğunun altını çizmiştir.

ASAN, dünyada kadın ve kız çocuklarından başlayarak toplumda dezavantajlı konumdaki bu kesimlerin maruz kaldığı fırsat eşitsizliğini giderme araçlarının gelişimine yönelik çalışmaların 1980'lerde başladığını ve 1990'lı yıllarda yoğunlaştığını ifade etmiştir. Bu çerçevede, kamu kaynaklarının harcanmasında toplumsal cinsiyete duyarlılığın IMF dâhil bütün uluslararası kuruluşların gündemine girdiğini belirten ASAN, Avrupa Birliği'nin 1997 Lüksemburg Zirvesi'yle başlayan süreçte, kadın ve erkeklere eğitim, istihdam, girişimcilik gibi konularda eşit fırsat verilmesi hususunda önemli adımlar atıldığını vurgulamıştır.

Devamla ASAN, bütçelerin şeffaflığının iyi bir yönetim uygulaması olarak Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) tarafından da önerildiğini belirtmiş ve Türkiye'de de yeni mali yönetim anlayışının temel prensiplerinden birinin bütçenin şeffaflığının sağlanması olduğunu vurgulamıştır.

Günümüzde demokrasiyle yönetilen, sosyal, siyasi ve kültürel yaşamları şekillendiren en temel ilkenin eşitlik ilkesi olduğunun altını çizen ASAN, ülke vatandaşlarının her alanda birbiriyle eşit olduğu, eşit koşullar altında herkese eşit muamele gösterildiği bir düzenin demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından biri olduğuna dikkat çekmiştir. ASAN, eşitsizliklerle mücadele edilmesinin hiçbir şekilde bir kadın meselesi olmayıp demokrasi meselesi olduğunun bilinmesi büyük önem taşıdığını vurgulamıştır.

ASAN, 1980 yılında yürürlüğe giren "CEDAW" olarak kısaltılan Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin temel hedefinin de toplumsal yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliğini sağlamak amacıyla, kalıplaşmış kadın-erkek rollerine dayalı ön yargıların yanı sıra, geleneksel ve benzer tüm ayrımcılık içeren uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak olduğunu aktarmıştır.

1980'li yılların sonuna doğru kadın-erkek eşitliğinin devlet içinde kurumsallaştırılması sürecinin başladığını aktaran ASAN, 1980 yılında ilk olarak Devlet Planlama Teşkilatı'na bağlı Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü bünyesinde Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu oluşturulduğunu, daha sonra, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün (1990 yılında Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı idi) ihdas edildiğini ve Genel Müdürlüğün birçok yapılandırmadan geçerek 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'yle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlandığını belirtti.

Ülkemizde kamusal anlamda cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulaması henüz yürürlüğe konulmadığını ve kesin bir başlangıç tarihi olan ciddi bir planlamanın da söz konusu olmadığını belirten ASAN, Alt Komisyon'un yapmış olduğu çalışmalarda da bu durum gözlemlendiğini ifade etmiştir.

Konuyla ilgili olarak, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, toplumsal yaşamın tüm alanlarında kadınların konumlarının güçlendirilmesi ve kadınlara

karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi için politikalar üretmek, strateji geliştirmek, tüm paydaşlarla iş birliği yapmak ve koordinasyonu sağlamak misyonu ile şu anda faaliyet gösteren birimin Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü olduğunu belirten ASAN, bu konuda çok önemli çalışmalar yürütüldüğünü belirterek bunlardan birkaçını katılımcılarla paylaşmıştır.

Öncelikle, 2008-2013 yılları arasında, bu dönemleri kapsayan Ulusal Eylem Planı oluşturulduğunu ve “Hedef ve Stratejiler” bölümünde Maliye Bakanlığı’na toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulaması için hazırlık çalışmaları başlatılması sorumluluğu verildiğini belirten ASAN, daha sonra yine 2008 ve 2012 yılları arasını kapsayan stratejik bir planda da toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir bütçe oluşturulmasına yönelik bilinçlendirme ve eğitim çalışmalarının hedefler olarak planda yer aldığını aktarmıştır.

ASAN, özellikle kadın-erkek eşitliğine yönelik farkındalık oluşturmak amacıyla bilgi birikimini, deneyimini toplumla paylaşmak konusunda uluslararası birçok proje yapıldığını belirtmiş; devlet kurumlarında çalışanların birçoğuna kadın-erkek eşitliğiyle ilgili eğitimler verildiğini, İŞKUR’un erkeklere ve kadınlara yönelik olmasına bakmaksızın bütün uyguladığı eğitim programlarının içine kadın-erkek eşitliği müfredatının zorunlu olarak koyulduğunu ve eğitimlerin etkililiğinin gözlenmesiyle ilgili de etki analizleri yapıldığını ifade etmiştir.

2007 yılında toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi projesinin yürütüldüğünü belirten ASAN, toplumsal cinsiyet eşitliğinin kamu görevlilerinde yerleştiğini ancak tabanda anlaşılmadığının görüldüğünü ifade etmiş ve toplumsal cinsiyet ve kalkınma başlığı anlaşılmazken “Kadınlar İçin İş Fırsatları...” başlığının daha kolay anlaşıldığı örneğini vermiştir. ASAN, devamla, 2008 yılında toplumsal cinsiyet eşitliği kurumu taslak modeli oluşturulduğunu, böyle bir kurum kurmayla ilgili çalışmalara başlandığını, tüm bu çalışmalara temel teşkil edecek Ulusal Eylem Planı’nın hazırlandığını ve toplumsal cinsiyet politikaları uygulamaları konusunda kurumlar arası iş birliği esaslarını belirleyecek bir iletişim stratejisinin Genel Müdürlükçe geliştirildiğini aktarmıştır.

2005 yılında Avrupa Konseyi’nin yayımladığı bir raporda 12 üye ülkedeki toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme politikalarının değerlendirildiğini belirten ASAN, Türkiye’nin de başarılı örneklerinden birinin bu rapora girdiğini, bu örneğin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’nun Dünya Bankası destekli Sosyal Riski Azaltma Projesi, yani şartlı nakil transferi; eğitim yardımları ve sağlık yardımları olduğunu belirtmiştir. ASAN, bu programda çocuğun okula devam etmesi ve okulda kalması karşılığında düzenli olarak anneye yani kadınların hesabına bir miktar para yatırıldığını ve maaş verildiğini aktarmıştır.

ASAN, sosyal yardım programlarının -düzenli sosyal yardımların- yüzde 98’i kadınlara gittiğini belirterek, en son uygulamaya konulan eşi vefat etmiş olan

kadınlara yönelik destek programının da bu kapsamda değerlendirilebileceğini ifade etmiş ve konuyla ilgili bir yeni rapor çıktığında Türkiye’den de birçok örneğin raporda yer alabileceğini aktarmıştır.

ASAN, ayrıca kamu idareleri tarafından yürütülen ve toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine ulaşmada yardımcı olan kimi hizmetler için tahsis edilen ödenekler bulunduğunu, bunların bazılarında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının izlerini az da olsa görmenin mümkün olduğunu ancak bu kavramın çok iyi bilinmemesi nedeniyle farkındalığın oluşmadığını ifade etmiştir.

Devamla ASAN, kadınların istihdama katılımını teşvik etmek amacıyla yürürlüğe giren 6111 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Karamamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un önemine dikkat çekmiştir.

Her yıl düzenli olarak Dünya Ekonomik Forumu tarafından Cinsiyet Eşitsizliği Raporu yayınlandığını belirten ASAN, Türkiye’nin bu endekste 2012 verilerine bakıldığında önceki yıla göre sıralamada 2 basamak gerilediğini ve 124’üncü sıraya geldiğini ifade etmiştir. ASAN, bu sıralamanın toplum içinde var olan eşitsizlikleri gidermede bazı politikaların hızlı bir şekilde ve ciddiye alınarak uygulanmasının zorunluluğunu gösterdiğini dile getirmiştir. Anayasa’nın 10’uncu maddesindeki “kadın erkek eşittir” hükmüne dikkat çeken ASAN, kadınlar ve erkekler eşit değillerse, aralarında fırsatlara ulaşmada bir problem varsa devletin bu eşitliği sağlamakla yükümlü olduğunu belirtmiş, hatta bu yükümlülüğü sağlamak için devletin pozitif ayrımcılık da yapabileceği ve bunun eşitliğe aykırı olmayacağına dair ilkenin çok güçlü bir araç olduğunu vurgulamıştır. ASAN, buradan temel alarak, eğitimde, sağlıkta, özellikle karar alma mekanizmalarına katılımında ve daha birçok alanda yapılacak çok önemli değişikliklere müdahale etmenin mümkün olduğunu ifade etmiştir.

ASAN, devamla, kadın istihdamını artırmayla ilgili kadın işçi çalıştıran işverenlere teşvik, işleri sürekli ve kazanç getirici olan kadınların sigortalı olması gibi birtakım hükümlerin çözümleri kolaylaştırıcı, yolu aydınlatıcı düzenlemelerden bazıları olduğuna dikkat çekmiştir.

ASAN, en önemli hususun bütçenin bunu süzecek, görececek, sonuçları değerlendirebilecek şekilde yapılması olduğunu vurgulamıştır. Şartlı nakit transferinde çocuklarını okula gönderen kadınlara bir miktar para ödenmesi örneğini veren ASAN, bu kapsamda kadınların bankaya gittiklerini ve hesap cüzdanlarıyla işlem yapıldığını ancak eğitim düzeyleri itibarıyla bu anneler hakkında bilgi düzeyinin bulunmadığını belirtmiş, sistemin bu veriyi alabilecek, süzebilecek şekilde yapılandırılmamış olduğunu ve o kitle hakkında veriye detaylı ve hızlı bir biçimde ulaşılamadığını, hızla her türlü bilgiyi getirebilecek şekilde yeniden yapılandırılma sağlanması gerektiğini ifade etmiştir.

1. OTURUM: TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME VE TÜRKİYE

Prof. Dr. Kamil TÜĞEN, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü Başkanı

TÜĞEN, sunumunda Maliye Dergisi'nin Ocak-Haziran 2008 sayısında yayınlanan Doç. Dr. Ahmet Özen'le birlikte yazmış olduğu "Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı" başlıklı makalesinden hareketle TCDB kavramı ve gelişimi, bazı ülkelerdeki uygulamalar ve Türkiye'deki mevcut durum üzerine konuşmuş, özetle aşağıdaki hususları dile getirmiştir:

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Gelişimi:

- Cinsiyet ayrımcılığının önlenerek kadının sosyal yaşamda daha fazla ön plana çıkmasına yönelik iktisadi düzenlemeler temelde "feminist iktisat" şeklinde ifade edilmektedir. Devletin mali alanda en önemli politika aracı bütçeler olduğundan feminist iktisadi yaklaşımın mali boyutunu ise bütçe politikaları oluşturmaktadır. Bu doğrultuda devlet bütçelerinde kadın-erkek eşitliğinin ön planda tutulması gerekliliği, cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramını ortaya çıkarmıştır.

- TCDB, kamusal kaynakların cinsiyetler arasında eşit kullanımını garanti altına alan bir yaklaşımdır. Bu tür bir bütçeleme, ülkedeki mevcut bütçe sürecinin planlamadan başlayarak, hedeflerin ortaya konulması, bu hedeflere yönelik kaynakların tahsisi ve hedeflere ne şekilde ulaşıldığının değerlendirilmesi aşamalarında kullanılabilir. Bu bütçeleme aynı zamanda toplam kamusal kaynakların ne kadarının kadınlara yönelik kullanıldığının analizi açısından önemli bir araçtır.

- Avrupa Konseyi'nin 2005 yılındaki çalışmasına göre, cinsiyete duyarlı bütçeleme, bütçe sürecine cinsiyet boyutunun entegrasyonudur. Bu bütçe sürecinin tüm seviyelerinde cinsiyet perspektifini kapsayan ve cinsiyet eşitliğini desteklemek amacıyla harcamaları ve gelirleri yeniden yapılandıran cinsiyet temelli bütçelerin bir değerlendirmesidir. Bu bütçelemede, harcamaların, kadın ve erkeklerin önceliklerine göre eşit dağıtımı ve cinsiyet ayrımcılığının azaltılması için kullanılması söz konusudur.

- Cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda kesin hükümler 4-15 Eylül 1995 tarihleri arasında Pekin'de düzenlenen Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nda ele alınmıştır. Bu platformda politikalar ve programlar üzerine alınacak bütçesel kararlara cinsiyete göre bir perspektifin dâhil edilmesine yönelik görüşler ileri sürülmüştür.

- Birleşmiş Milletler 1997'den bu yana Kalkınma İçin Uluslararası Araştırma Enstitüsü (IDRI), Avrupa Komisyonu, İngiliz Milletler Topluluğu ile işbirliği içinde cinsiyete duyarlı bütçeme programlarını desteklemektedir.

- Avrupa Konseyi, OECD, Uluslararası Frankofoni (Fransızca konuşan) Organizasyonu cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulamalarını desteklemişlerdir. Avrupa Konseyi, 1998'de, Avrupa'da cinsiyet eşitliği yaklaşımı bilincini artırmak için 2001 yılından itibaren cinsiyete duyarlı bütçelemeye vurgu yapan bir proje başlatmıştır. Makedonya ve Ermenistan Birleşmiş Milletler Kalkınma İçin Kadın Fonu'nun (UNIFEM⁴⁵) desteği ile cinsiyete duyarlı bütçeleme için pilot projenin tarafları olmuşlardır. UNIFEM, 20'den fazla ülkede TCDB girişimlerini desteklemektedir.

- Toplumsal bilinç, politik ve bürokratik irade, hesap verebilirlik, şeffaflık, etkin kaynak yönetimi, verilere erişim imkânı, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının uygulamaya geçmesi TCDB'nin gerçek anlamda uygulanabilmesi için gerekli unsurlardır.

Çeşitli Ülke Uygulamaları:

- Cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda dünyada ilk uygulama Avustralya'da yürürlüğe konulmuştur. 2000 yılından itibaren ise pek çok ülkede uygulamalar gözlenmiştir. Örneğin Avrupa'da Fransa, Belçika, İskandinav ülkeleri, İrlanda ve Birleşik Krallık'ta ulusal düzeyde uygulamalar göze çarparken, İskoçya'da, İspanya'nın Bask bölgesinde, İtalya'nın Emilia-Romagna bölgesinde ise daha ziyade bölgesel düzeyde uygulamalar izlenmiştir. Afrika'da Ruanda, Mozambik, Tanzania ve Mauritius'da devlet bütçelerinde cinsiyete duyarlı bütçeleme bakımından çeşitli analizler yapılmıştır. Latin Amerika ülkelerinden Şili'de ise kamu kurumları ödeneklerini teklif ederken, bütçe sürecine, cinsiyete yönelik analizler de dâhil edilmişken, Meksika'da bu tür analizler Sosyal Kalkınma ve Sağlık Bakanlığı bütçesi kapsamında yapılmaktadır.

Avustralya:

- Bu konuda ülkedeki ilk pilot çalışma, 1984 yılındaki Kadınların Bütçe Programı (Women's Budget Program) kapsamında başlatılmıştır. Bu program, devletin bütçe uygulamaları ile kadınlar üzerine ne tür etki yapabileceğine yönelik bir fikir elde edebilmesi için düzenlenmiştir. 1980'li ve 1990'lı yıllarda Avustralya'daki 6 eyaletin ve 2 özel bölgenin her birinde bu tür uygulamalar yürürlüğe konulmuştur. 1990'lı yılların ortalarına gelindiğinde bu girişime hükümet nezdinde daha az ilgi gösterilmeye başlanmıştır. Şu anda sadece Kuzey Özerk Bölge bu konuda belge hazırlamaktadır. Fakat bu bölgenin hazırladığı rapor

---

⁴⁵ Birleşmiş Milletler Kalkınma İçin Kadın Fonu (UNIFEM), cinsiyetlerin eşitliği ve kadının özgürlüğünü kolaylaştırmayı amaçlayan yeni stratejilere ve programlara teknik ve mali destek verir. Kadının temel haklarının gelişimi üzerine odaklanan UNIFEM kadınların yoksulluğunu, şiddete son verilmesini, kadınlar arasında genişleme eğilimi gösteren AIDS hastalığı ve HIV virüsü ilgili hastalığındaki gelişmeyi tersine çevirmeyi, hastalık savaşta ve barışta demokratik sistem içinde cinsiyet eşitliğini gerçekleştirmeyi araştırır.

da temel faaliyetlerden ziyade Kadınların Politika Ofisi'nin (Women's Policy Office) faaliyetlerini içermesi nedeniyle beklenen düzeyde olmamıştır

- Avustralya'da uygulandığı ilk yıllarda kadınların bütçesi bürokratların ve kurumların uyguladıkları programların kadınlara etkisi açısından daha duyarlı davranmalarını sağlamıştır. Kamu personeli ise kurumun uyguladığı programların cinsiyete göre ne tür sonuçlar doğurduğu konusunda arzulanan çabayı gösterememiştir. Birçok kamu personeli kadın ve erkeklerin ekonomik ve aile hayatında farklı durumlarda bulunmalarından dolayı kamu politikalarının bu gruplar arasında da farklı etkiler ortaya çıkaracağına inanmıştır.

- Federal seviyede başlayan girişimler, ülkedeki diğer eyaletlere ve bölgelere de yayılmıştır. Federal düzeyde başlayan çalışmaların hareket noktası, kamu idarelerinden ilgili yıl bütçesinde kendilerine tahsis edilen ödeneğin kadınlar üzerindeki etkilerinin araştırılmasını ve bu araştırma sonuçlarından bir rapor oluşturularak gelecek yıl bütçesine eklenmesi olmuştur. 1987 yılından itibaren "kadınların bütçesi" programına daha resmi bir hüviyet verilmiş ve kadın bütçesi raporu şeklinde adlandırılmıştır. Böylece cinsiyete duyarlılığın bütçeleme sürecinde yer alabilmesini sağlamaya dönük daha resmi bir yapı ortaya konulmuştur. Ancak, 1984 yılında başlayan bu girişimin uygulanabilirliği, girişime verilen siyasi desteğin yıldan yıla azalması ile doğru orantılı olarak azalmış ve 2000'li yıllarda son bulmuştur.

Birleşik Krallık:

- Birleşik Krallık'ta cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda yoğun çalışmalar Birleşik Krallık Kadınların Bütçe Grubu (UK Women's Budget Group) tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu grup bağımsız bir organizasyon olup bünyesinde akademisyenler ile sivil toplum kuruluşları temsilcileri yer almaktadır. Grup, hükümeti ekonomik politika kararlarında cinsiyete yönelik analizlerden yararlanmaya teşvik etmekte ve Hazine Kurumu ile ortak çalışmaktadır.

- Bu grup tarafından hazırlanan cinsiyete duyarlı bütçeleme, kadınlara yönelik kamu harcama ve vergilemeleri hakkında bilgi sağlama açısından etkin bir rol üstlenmektedir. Dünyada cinsiyete duyarlı bütçeleme ile ilgili çalışmalar genel olarak kamu harcama boyutu ile ilişkili olsa da Birleşik Krallık Kadınların Bütçe Grubu, ciddi şekilde vergi indirimleri üzerine yoğunlaşmaktadır.

- Ülkede cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik çeşitli araçlar şu şekilde gruplandırılmıştır:

- Kamu Harcamaları: Cinsiyet temelli programların, erkeklerin sağlığı ve kadına karşı şiddetin önlenmesi, kadın, erkek, kız ve erkek çocukları gibi belirli gruplara yönelik programlar için kaynak tahsisleri ile kadınların kamu yönetiminde daha etkin yer almalarını ve eşit ücretle çalışmalarını sağlayıcı programların finanse edilmesi hedeflenmektedir.

- Kamu Gelirleri: Dolaylı ve dolaysız vergilerin farklı bireyler veya hane halkı tarafından ne oranda ödendiğini analiz etmeye yöneliktir.

- Kamusal Hizmetler: Hizmet sunumunda cinsiyete göre ihtiyaç duyulan hizmetler belirlenmekte, bu hizmetlere yönelik kalite göstergeleri ortaya konulmakta, hizmetten yararlananların değerlendirmeleri dikkate alınmaktadır.

- Makro Ekonomi: Makroekonomik araçlarla cinsiyete yönelik orta vadeli ekonomik tahminlere dayanan modellerin kurulması amaçlanmaktadır.

Fransa:

- Fransa, kadın erkek haklarındaki eşitlik amacına ulaşmak için uluslararası yükümlülüklerin tümüne katılmıştır. Ekonomik ve sosyal gelişmeye katkı kadar adalet ilkesi sorunu da söz konusudur.

- Fransa'da hükümet, devlet bütçesinin yanında cinsiyete duyarlı bütçeleme de hazırlamaktadır. Bu yönde Parlatentonun talebi üzerine 2000 yılında Fransa Hükümeti tarafından kadın hakları ve eşitliğine yönelik bir bütçe raporu-*sarı bütçe raporu* (jaune budgétaire) hazırlanmıştır. Bu rapor, parlamenterlerin, kadın hakları ve cinsiyet eşitliğine yönelik kullanılan kamu harcamalarının etkin kullanılıp kullanılmadığı yönünde bir fikir sahibi olmaları için düzenlenmiştir. Ayrıca bu rapor, bir nevi bilgilendirme ve izleme aracı olarak tanımlanabileceği gibi, kadın ve erkeklere yönelik eşitliğin sağlanması amacıyla kamu faaliyetlerinin yönlendirilmesine hizmet edecek bir düzenleyici mekanizma olarak da nitelendirilebilir.

- Yine 2000 yılında her bir bakanlık ve bağıli kurumlarına kendi sorumluluk alanlarında cinsiyet eşitsizliğini gidermeye yönelik eşitlik göstergelerini sunma konusunda sorumluluk verilmiştir.

- 2004 yılında Kadın Erkek Eşitliği Tüzüğü; ekonomik, sosyal alandaki devlet kurumlarının, mahalli idarelerin üç yıl için beş temel konuda (sosyal ve politik eşitlik, kadınların sorumluluklara girmesi, mesleki eşitlik, hak ve haysiyet eşitliği, sosyal hayata katılım, Avrupa ve Uluslararası dayanışma) yükümlülük altına girmesiyle yeni bir faaliyet çerçevesi çizmiştir.

- Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme 2010 yılından itibaren sarı bütçenin yerini alan "Geniş Politika Dokümanı" ekindedir. "Geniş Politika Dokümanı" Başbakanın başkanlık ettiği bakanlıklar arası komite tarafından oluşturulmaktadır. Bu dokümanda 17 program bulunmaktadır. Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme bu programların her birinin cinsiyet analizinden geçmesini gerektirmektedir.

- 17 Haziran 2012'de Kadın Hakları Bakanı ve Devlet Reformu, Kamu Hizmeti ve Yerleşme Bakanı kamu hizmetlerinde kadın erkek eşitliği için öngörülen tedbirleri bir bildiriyle açıklamışlardır.

- Cinsiyete duyarlı bütçeleme analizinin aynı şekilde mahalli ve bölgesel politikalara da uygulanması önemlidir. 2012 yılında tamamlanan Kadın Erkek Eşitliği İçin Bakanlıklar arası Faaliyet Planı her bakanlık için hedefler belirlemiştir.

Eylül 2011'deki genelge de Stratejik Bölgesel Planların düzenlenmesini öngörmektedir.

- Hükümet eşitlik alanındaki yükümlülükleri hızlıca somut hale getirmek için bakanlıklar arası çalışmayı güçlendirecektir. 12 yıldan bu yana toplanmayan Kadın Hakları Bakanlıklar arası Komite Başbakanın başkanlığında Ekim 2012'de toplanmış olacaktır.

- Kadın Hakları Bakanı, Temmuz ayından itibaren diğer bakanlardan eşitlik konferansı çerçevesinde bütün kamu politikalarında (eğitim, istihdam, iletişim, şiddete karşı mücadele, ebeveynlik) hareket planı hazırlamalarını istemiştir.

- Bakanlar kişisel olarak bu dönüşümde yer alacaklar, bakanlıklarında hakların eşitliği alanında tedbirlerin izlenmesi ve önerilerin getirilmesi konularını takip edecek yüksek seviyede görevli atayacaklardır.

- 2012 yılından itibaren hükümet devlet yöneticileri ve yüksek dereceli memur atamalarında kadın ve erkekler arasında dengeyi izleyecektir. Bu konuda ilk bilanço 2012 yılı sonunda çıkartılacaktır.

- Eşitlik politikası saydamlık içinde ve görüşmelerle uygulanacaktır. Dernekler, sivil toplumun unsurları ve vatandaşlar her yıl hükümet tarafından yükümlülük altına girilen konuların uygulanma aşamalarını gösterecek Uluslararası Kadın Hakları Gününün hazırlanmasına katılacaklardır.

- Fransa'nın 2013 mali yılı bütçesindeki ödeneklerin dağılımına bakıldığında personel harcamaları ve fonksiyonel harcamalar gibi ana başlıklar altında *Dayanışma-Fırsat Eşitliği* misyonu (görevi) altında *Kadın ve Erkek Eşitliği* programı yer almakta ve bu konudaki ödeneklerin miktarları bir önceki yıldaki durumuyla birlikte gösterilmektedir.

Belçika:

- Belçika'da, 12 Ocak 2007 tarihinde, Pekin'de Eylül 1995 yılında toplanmış Dünya Kadınlar Konferansı kararlarının uygulanmasını, federal politikalara cinsiyet boyutunun entegrasyonunu amaçlayan bir kanun kabul edilmiştir. Bu kanunla her bakanlık cinsiyet göstergelerini, istatistiklerini hazırlamaktan sorumludur. Her kanun tasarısı ve hukuki düzenleme için yetkili bakanlık "cinsiyet testi" olarak adlandırılan kadın ve erkeğin karşılıklı durumları üzerine tasarının, hukuki düzenlemenin muhtemel etkilerini değerlendiren bir raporu da hazırlamaktadır. Devletin her hizmet ve her dairesi içinde kadın erkek eşitliğini gerçekleştirmeyi amaçlayan faaliyetlere ayrılmış ödenekler bir "cinsiyet notu" ile ortaya konulmaktadır. Kanunun uygulanmasını temin etmek için daireler arası bir koordinasyon grubu oluşturulmuştur. Her federal kamu idaresi seviyesinde ve her bakanlıkta uygulamayı izleyecek stratejik birim için personel görevlendirilmiştir.

- 2008 yılında ilgili görevliler için bir dizi eğitim semineri düzenlenmiş, Belçika Federal İdaresi tarafından Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme el kitabı hazırlanmıştır. Ayrıca, Federal Bilim Politikası İdaresi, Kadın Erkek Eşitliği Enstitüsü, Ekonomik Enformasyon ve Genel İstatistik İdaresi; Brüksel Hür Üniversitesi Uygulamalı Ekonomi Bölümü (DULBEA) tarafından hesaplanmış gelirlerden, gelirlerle ilgili kullanılabilir verilerden ve cinsiyetlere ilişkin göstergelerden hareketle cinsiyet analizi yapan "Belçika Cinsiyet ve Gelir Analizi (BGIA)" projesi geliştirmiştir.

İsveç:

- İsveç'te ise 1994 yılından bu yana toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım, normatif toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için öncelikli bir strateji olarak uygulanmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda 2003 yılında parlamentoya ulusal eylem planı sunulmuştur. Kamu idarelerinde toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşımın 2004-2009 yılları için uygulanması planlanmış ve Nisan 2004'de hükümet tarafından uygulamaya konulmuştur.

- Bakanlıklara toplumsal cinsiyet eşitliği koordinatörlerinin atanması, bütün bakanlıklarda koordinasyon için bir organizasyon kurulması, toplumsal cinsiyet eşitliği birimleri ve koordinatörleri için yoğunlaştırılmış eğitim programlarının yürütülmesi, amaç ve göstergelerin oluşturulması ve toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarında görevli tüm yetkililer için sürekli destek ve eğitim sağlanması ve her bir politika alanının performansının parlamentoya sunulması öngörülmüştür.

- Cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik ana hedef kadınların ve erkeklerin toplumda ve kendi yaşamlarını idame etmelerinde eşit güce sahip olmalarını sağlamaktır. Bu amaçla kadınlar ve erkekler aynı haklara sahip olmalı, karar alma sürecinde eşit fırsatlardan yararlanmalıdırlar. Her iki cinsiyet de eğitim alanında ve ekonomik bağımsızlık anlamında aynı şansı elde edebilmelidir.

- 2006 yılı Mayıs ayında hükümet yeni bir strateji ortaya koymuştur. Bu strateji çerçevesinde İsveç'teki cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmasının 3 farklı alana odaklandığı belirtilebilir. Bunlar; ekonomi politikalarına esas oluşturan kararların alınmasında cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kamu kurumlarının yönetiminde cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistiklerin elde edilmesidir.

- İsveç'te toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının odak noktası her bir bakanlığın kendi politika alanına giren konular içinde toplumsal cinsiyet eşitliğinden sorumlu olmasıdır. İsveç hükümeti, bütçenin, temel politika aracı olarak önemini kabul etmekte ayrıca tüm politika alanlarında yapılacak toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlılık analizlerinin önemli olduğunu dikkate almaktadır. Bakanlıklar, bütçe tekliflerinde yer alan programlar içinde toplumsal cinsiyet

eşitliğine dayalı amaçlar ve hedefler oluşturmakta, ayrıca Maliye Bakanlığı tarafından ekonomik kaynakların kadın ve erkek arasında dağılımı hakkında hazırlanan bir rapor, her yıl hükümetin bütçe kanun tasarısı ekinde parlamentoya sunulmaktadır.

Finlandiya:

- Finlandiya'da 2006 yılından bu yana Maliye Bakanlığının düzenlemeleriyle tüm bakanlıkların bütçe ve faaliyet planlarına uygulanabilir cinsiyete duyarlı bir bütçe süreci geliştirilmiştir. 2009 tarihli Finlandiya Bakanlıklarında Kadın Erkek Eşitliğine Uygun Faaliyetleri Destekleme El Kitabı devlet kurumlarının ve mahalli idarelerin bütçelerinde cinsiyet eşitliğini göz önünde bulundurmalarına yardım etmektedir. El kitabı bakanlıkların bütçe önerilerinin yazımı ve bütçe hazırlıkları sırasında, program ve projelerin uygulanmasında eşitlik boyutunu dikkate almalarını hatırlatmaktadır. 2008-2011 dönemi kadın erkek eşitliği faaliyet planına göre her bakanlıkta kadın erkek eşitliği sorunu üzerine çalışma grupları olacaktır. Bu grup sistematik olarak kadın erkek eşitliğini destekleyecek, bütün bakanlık faaliyetlerine cinsiyet perspektifini entegre etmeyi amaçlayacaktır.

Fas:

- 2005 yılından bu yana Fas'ta Bütçe Kanunu'na, topluma karşı yükümlülüklerin ve politik diyalogun güçlendirilmesi ve konuyla ilgili bakanlık birimlerinin artmasıyla birlikte, Cinsiyet Raporu eşlik etmektedir.

- Bütçe reformunun bir parçası olarak sektörel bütçe analizi ve bütçenin hazırlanması kapsamında, cinsiyet yaklaşımı, Ekonomi ve Maliye Bakanlığı'nın stratejik programlarının yön gösterici bir faaliyeti şeklinde dikkate alınmıştır.

- Fas'ta 2007 yılında Ekonomi ve Maliye Bakanlığı, UNIFEM işbirliği ve Avrupa Birliğinin desteğiyle yardımların etkinliği gündemine cinsiyete duyarlı bütçelemenin dâhil edilmesini de kapsayan bir inceleme gerçekleştirmiştir.

- Halen Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nün Ortak Enformasyon Sistemiyle yaklaşma içinde olan bu bütçeleme, cinsiyet boyutunu göz önünde bulundurarak katılımcı bir yaklaşımla, kalkınma planlarının hazırlanmasını ve mahalli bütçelerin cinsiyete duyarlı olmasını amaçlayan bir sürece destek vermektedir.

Ruanda:

- Ruanda'da 1999 yılında Kalkınmada Cinsiyet ve Kadın Bakanlığı kurulmuştur. Söz konusu bakanlık tarafından cinsiyete duyarlı bütçeleme girişimleri yürütülmektedir. Ayrıca bu girişim Birleşik Krallık Uluslararası Kalkınma Kurumu'nca maddi anlamda desteklenmektedir. Cinsiyete duyarlı bütçeleme girişimi, maliye ile aileyi destekleme ve cinsiyet bakanlıklarının yoğun bir işbirliği çerçevesinde sürdürülmektedir.

Güney Afrika:

- Güney Afrika Cumhuriyeti dünyada cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda çalışma başlatan öncü ülkelerden biridir. Parlamenteler ile sivil toplum kuruluşlarının dâhil olduğu Kadınların Bütçe Girişimleri, cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda araştırma, sorgulama ve eğitim faaliyetleri yürütmektedir.

- Güney Afrika Cumhuriyeti'nde cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışına dayalı bütçe örnekleri oluşturulmuş, gelir ve giderlere ilişkin çalışmalar yapılmış, cinsiyete dayalı harcama ile ilgili hedefler belirlenmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin tesisini sağlamaya yönelik tahsis edilecek gelirlerin toplanması konusu Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme anlayışının yerleşebilmesi için üzerinde önemle durulması gereken bir nokta olarak belirlenmiştir.

Türkiye'de Cinsiyete Duyarlı Bütçelemeye Yönelik Çalışmalar:

- Ülkemizde kadın-erkek eşitliğinin devlet içinde kurumsallaştırılması süreci içinde 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'na bağlı Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü bünyesinde Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu kurulmuştur. Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı 20 Nisan 1990 tarihli ve 422 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ihdas edilmiştir. Bu kurum, 29 Mart 2003 tarih ve 25063 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan düzenlemeyle de Başbakanlığa bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. KSGM, 2011 yılı itibariyle ASPB'nin ana hizmet birimlerinden biri olarak yeniden yapılandırılmıştır.

- KSGM 2008-2012 yıllarını kapsayan stratejik planında TCDB'ye ilişkin farkındalık yaratma çalışmalarının yapılacağını öngörmüştür. KSGM, kadın-erkek eşitliği konusunda farkındalık oluşturmak, bilgi birikimini ve deneyimini toplumla paylaşmak amacıyla 2007 yılında "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi"ni ve 2008-2013 yılları için Ulusal Eylem Planı hazırlamıştır.

- Kadınlara götürülen hizmetlerin daha etkili, nitelikli ve iş birliği içinde yürütülmesinde bazı bakanlıkların ve kurumların yapılanmasında doğrudan kadınlara hizmet sunan veya çalışmalarda bulunan çeşitli birimler bulunmaktadır.

- Türkiye, 1985 yılından bu yana Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne (CEDAW) üyedir. Bu sözleşme hükümlerine uygun çalışmalar yürütülmesi amacıyla Birleşmiş Milletler'e bağlı olarak çalışan ve kurumsal olarak kadın-erkek eşitliği ilkesinin uygulanmasını sağlamak konusunda faaliyet yürüten Kadının Statüsü Komisyonu bulunmaktadır. Komisyonun 2008'de New York'taki toplantısının gündemini toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme oluşturmuştur. Bu toplantıda cinsiyete duyarlı verilerin yetersiz ve toplumsal cinsiyete duyarlılığının az olmasının, ulusal eylem plan, program ve politikalarının izlenmesi ve değerlendirilmesi gibi bütçe süreçlerini ve etkin politika yapmayı olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Bu yüzden ulusal istatistik

merkezlerinin göstergeler oluşturmalarının ve cinsiyete duyarlı veri toplama ve analiz etme kapasitelerinin geliştirilmesi gerektiğine işaret edilmiştir.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 27 Şubat 2008 tarihli 70. Birleşiminde bir milletvekili tarafından cinsiyete duyarlı bütçelemeye ilişkin gündem dışı bir konuşma yapılmış ve bu anlayışın önemi hakkında bilgi verilmiştir.

- Bursa Büyükşehir Belediyesi Kadın Meclisi Büyükşehir Belediyesi'nin 2010-2014 Stratejik Planını analiz ederek Bursa Büyükşehir Belediyesi bütçesinde kadınlara yönelik faaliyetlerle ilgili harcamaların bir değerlendirmesini yapmıştır. Bu değerlendirmelere göre, kadınlara yönelik faaliyetlerin çoğu için ayrılan bütçe, toplam bütçenin çok kkk bir kısmına karşılık gelmiştir. Bu tür bilgiler, bütçenin seyrini yıllar boyunca izlemek ve kadınlara yönelik faaliyetlere ayrılan miktarın artıp artmadığını görmek amacıyla kullanılabilir.

- Bununla beraber, 2006 yılından günümüze kadar orta vadeli programlar ile orta vadeli planlar incelendiğinde kadınlara yönelik politikalar açısından orta vadeli programlarda öngörülenler ile orta vadeli mali planlar arasında gerekli uyumun kurulamadığı görülmektedir.

Sonuç ve neriler:

- TK tarafından düzenlenen cinsiyete duyarlı veri seti güncellenmeli ve düzenli olarak yayınlanmalıdır. Bu konuda ilgili kurum ve diğer kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları arasında koordinasyonu sağlayacak bir veri tabanı oluşturulmalı, kamu muhasebe sistemindeki gibi veri girişleri sağlanarak ilgililerce düzenli kayıt sistemi kurulmalıdır.

- Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanmakta olan Orta Vadeli Program ve Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanmakta olan Orta Vadeli Mali Plan arasında cinsiyete yönelik ortak politikaların tam olarak koordinasyonu kanuni zorunluluk olmalıdır. Bu iki kurum gerekirse Aileden Sorumlu Bakanlık uzmanlarının katkılarıyla ortak politikalar ortaya koymalıdır.

- Kamu kurumları stratejik planlarında 5 yıllık yol haritalarını ilan etmektedirler. Stratejik planların hazırlık sürecinde kurumlar ile Kalkınma Bakanlığı arasında müzakereler yapılmaktadır. Kurumsal misyonun uygunluğu hâlinde asgari bir tane cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmaya yönelik stratejik amacın belirlenmesi ve başarı düzeyinin tespiti açısından performans göstergelerinin tesisi sağlanmalı ve bu noktada cinsiyet ayrımcılığını nemeye yönelik ilgili Bakanlık uzmanlarının da görüşleri alınmalıdır.

- Kamu kurumları tarafından hazırlanmakta olan performans programlarına cinsiyet ayrımcılığının nlenmesine yönelik hedeflerin konulması teşvik edilmelidir.

- Bir mali yılın bitiminden itibaren Kamu Kurumlarının hazırladıkları İdare Faaliyet Raporlarına bir bölüm daha açılıp bu bölümde kurumsal anlamda cinsiyet

ayrımcılığını ortadan kaldırmaya yönelik ne gibi çalışmaların yapıldığı ve bunların başarı düzeyi ortaya konulmalıdır.

- Merkezi Yönetim Bütçesi hazırlama sürecinde harcamacı kuruluşlar ile Maliye Bakanlığı ve Kalkınma Bakanlığı arasındaki ödenek görüşmelerine ayrıca cinsiyete duyarlılık kriteri de eklenmelidir. Böylece harcamacı kuruluşların herhangi bir ödenek teklifinin cinsiyet ayrımcılığına yol açması ve mevcut yapıyı daha da olumsuz hâle getirmesi engellenmelidir.

- Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Tasarısı'na bir dizi ekli belge bulunmaktadır. Bu belgeler arasına cinsiyet ayrımcılığını önlemeye yönelik "Cinsiyete Duyarlı Bütçe Cetveli" adında bir belgenin de eklenmesi yerinde olacaktır. Bu tür bir belge ile gerek kamu harcamaları gerekse kamu gelirleri açısından cinsiyet ayrımcılığının ne boyutta önlendiği hakkında bilgiler verilmesi sağlanmalıdır.

- Fransa'da kadın girişimciliğini teşvik için Kadınlara Özel Kefalet Fonu kurulmuş olup bütçeden bu fona kaynak aktarılmaktadır. Ülkemizde de Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Girişimci İş Kadınları ve Destekleme Derneği (ANGİKAD) işbirliğinde 10 Aralık 2012 tarihinde Kredi Garanti Fonu ve Halkbank arasında kadın girişimciliğini desteklemek amacıyla "İlk Adım Kredisi Kefalet Desteği Protokolü" imzalanması olumlu bir gelişmedir. "İlk Adım Protokolü" kapsamında kadın girişimcilere ve girişimci adaylarına, mali evrak şartı aramadan, kolay başvuru yapılabilecekleri, düşük faiz ve yüksek Kredi Garanti Fonu kefalet oranına sahip kredilerle destek sunulmaktadır. Krediyeye, kurmak istediği işle ilgili hiçbir tecrübesi ya da eğitimi olmayan ev kadınlarından üniversiteden yeni mezun olmuş kadınlara kadar geniş bir yelpazedeki girişimci adayları ve ticari faaliyeti devam eden kadın girişimciler başvurabilmektedir. "İlk Adım Protokolü" kapsamında, en fazla 100.000 TL'ye kadar olan projeler değerlendirmeye alınacak olup, projenin % 95'i oranında kredi imkânı sunulmaktadır. Bu olumlu bir gelişme olmakla beraber ülkemizde de Fransa'dakine benzer şekilde Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ile ilişkilendirilebilecek ve bütçeden kaynak aktarılacak şekilde Kadınlara Özel Kefalet Fonu kurulabilir. Fonun etkinliğini arttırmak için 10 Aralık 2012 tarihinde imzalanan protokoller genişletilebilir.

- 29.7.1998'den itibaren Gelir Vergisinde Aile Reisi Beyanı uygulaması kaldırılmıştır. Böylece 1982 Anayasası'nda ailenin ekonomik yönden desteklenmesi bakımından devlete verilen görevleri olumsuz etkileyen bir uygulamaya 16 yıl sonra son verilmiştir. Bununla beraber cinsiyete duyarlı bütçelemenin harcama boyutu yanında gelirler diğer bir ifadeyle vergiler boyutu olduğu için, vergi kanunlarımız cinsiyet ayrımı açısından gözden geçirilmeli, vergi

yüklerinin farklı cinsiyetlere adil ve dengeli olarak dağıtılmasına özen gösterilmelidir.

- 12.11.2012 tarih ve 6360 sayılı On üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmialtı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanununun 17'nci maddesiyle 2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanununun 14 üncü maddesinde yapılan değişiklikle "Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler." hükmü getirilmesi cinsiyete duyarlı bütçeleme çerçevesinde olumlu bir gelişmedir. Kadınlar ve çocuklar için konukevleri açılması uygulaması teşvik edilmeli ve giderek yaygınlaştırılmalıdır.

- Yeni Anayasa çalışmalarında anayasanın ekonomik ve mali hükümler kısmında cinsiyete duyarlı bütçeleme perspektifine yer verilmeli, anayasada kamu kaynaklarının kullanımı konusunda kadın-erkek fırsat eşitliğini hedef alan hükümler bulunmalıdır.

Pınar ÖZEL ve Taşkın BABAÖĞLAN, Planlama Uzmanları, Kalkınma Bakanlığı

Çalıştayda, Kalkınma Bakanlığı Temsilcileri Pınar ÖZEL ve Taşkın BABAÖĞLAN tarafından "Dünyada Cinsiyete Duyarlı Bütçe Uygulamalarından Örnekler" başlıklı bir sunum yapılmıştır. Bu çerçevede sunumun ilk bölümünü yapmak üzere söz alan Pınar ÖZEL tarafından aşağıdaki hususlar gündeme getirilmiştir.

- Dünyada toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulamalarına bakıldığında burada devletlerin cinsiyet eşitliğini destekleyici yaklaşımlarının çok önemli ve kritik olduğu görülmektedir yani yukarıdan bir siyasi desteğin olması burada belirleyici bir husus olarak dikkati çekmektedir. Ülke önceliklerine, ülkenin kendi kültürüne ve yapısına göre değişik modeller ve yaklaşımlar geliştirilebilmektedir. Bu tip uygulamalar en geniş açıdan devlet bütçesinden başlayarak, en dar açıdan belirli projelerin değerlendirilmesine kadar olabilmektedir. Son yıllarda yerel düzeyde uygulama örnekleri yaygın olarak görülmeye başlanmıştır. Bütçenin hangi kapsamda ele alınacağı ülkenin bu konudaki ulusal ve uluslararası taahhütlerine, yeterli kaynağa ve uzman personele sahip olup olmamasına ve özellikle sivil toplum kuruluşlarının dışarıdan devlet üzerindeki baskısına, taleplerine bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir.

- Dünyada toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi tam anlamıyla uygulayan bir ülke bulunduğunu şu aşamada söylemek güçtür. Bazı uzmanlarca bu konudaki çalışmalar deneysel olarak nitelenmektedir. Bunun nedenleri, gereken siyasi iradenin oluşmaması olması, ihtiyaç duyulan nitelikte cinsiyet temelli

verilerin bulunmaması ve bazı kaynaklara göre de etki analizlerinin getirdiği maliyet unsuru olarak değerlendirilebilir. Bütçelerin ülkelere özgü biçimde hazırlanması ve o ülkenin kendine özel öncelikler belirlemesi nedeniyle tüm ülkeler için uygulanabilecek nitelikte cinsiyete duyarlı bütçeleme kalıpları ve kurulları bulunmamakta, bu durumda ülkelerin kendilerine özgü uygulamalar geliştirmesi söz konusu olmaktadır.

- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin dünyadaki uygulamalarına bakıldığında 1984'te Avustralya'da ilk uygulamaların yapıldığı görülmektedir, daha sonraki öncü ülkelerden biri de Güney Afrika'dır. Avrupa'da çok fazla sayıda ülkede uygulamaların olduğu, aynı zamanda Asya, Afrika gibi ülkelere özellikle uluslararası kuruluşların desteğiyle birçok çalışma ve proje yapıldığı görülmektedir. Uluslararası kuruluşların bu alanda önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Bu konuyla ilgili kaynaklara bakıldığında hem Dünya Bankası'nın hem OECD'nin ve de özellikle Birleşmiş Milletler'in bu konuda çok sayıda çalışmaları olduğu görülmektedir.

- Avustralya'da bu konu ilk olarak 1980'li yılların ortasında Kadınların Bütçesi çalışmasıyla gündeme gelmiştir. Kadınların Bütçesi çalışmasıyla, devletin bütçe uygulamalarının kadınlar üzerindeki etkileri konusunda fikir elde edilmesi planlanmıştır. Cinsiyete duyarlı bütçeleme Avustralya'da 80'li 90'lı yıllarda hem federal düzeyde hem de bölgelerde yaygın bir şekilde uygulanmıştır. Bu kapsamda Kadınların Bütçe Beyanı oluşturulmuş, her bir bakanlık veya birimin kadınlar ve erkekler için yapacakları harcamalar bu beyanda belirtilmiştir.

- Ancak uygulamaya dair çeşitli eleştiriler söz konusu olmuştur. Örneğin, hazırlanan raporun politika üzerindeki etkilerinin sınırlı olduğu yönünde eleştiriler getirilmiştir. Aynı zamanda çalışmaların daha çok devlet içerisinde yapıldığı, sivil toplumun katılımının düşük olduğu dolayısıyla, dışarıdan ilgi ve baskının yetersiz olduğu yönünde de eleştiriler olmuştur.

- 1990'lı yılların ortalarına gelindiğinde Avustralya'da hükümet değişimi yaşanmış ve bu girişime hükümet nezdinde daha az ilgi gösterilmeye başlanmıştır. 1997 yılından itibaren sadece 4 eyalette kadın bütçelerine yönelik çalışmaların sürdürüldüğü, daha sonra bu sayının 2'ye gerilediği görülmektedir. İlk yıllarda bürokratların uygulanan programların kadınlara etkisi açısından daha duyarlı davrandıkları, ancak sonraki yıllarda kamu personelinin bu konuda arzulanmış çabayı gösteremediği gözlemlenmiştir.

- Bugün için Avusturalya Kadının Statüsü Bakanlığınca her yıl Kadınların Bütçe Beyanı halen yayımlanmakta ancak hazırlanan doküman temelde sadece bu Bakanlığın faaliyetlerini kapsamaktadır. Esasında kadınların bütçe beyanı yani 1980'li yıllarda hazırlanmaya başlanan beyan çok kapsamlıdır ve tüm bakanlıkların, birimlerin faaliyetlerini kapsayan bir doküman niteliği taşımaktadır.

- Güney Afrika da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda öncü ülkelerdendir. Ülkede bu konudaki dönüm noktası, toplumsal eşitlik üzerine vurgu yapan anayasa değişikliği ve 1994 yılındaki ilk demokratik seçimdir. Güney Afrika örneğinde, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarının, hem beyazlar ve siyahilerin eşitsizliği hem de kadın-erkek eşitsizliğinin ortadan kaldırılmaya çalışıldığı bir döneme denk geldiği görülmektedir. Bu rüzgârla 1995 yılında Kadınların Bütçe Girişimi kurulmuştur. Kurucular, Parlamento'nun Ekonomi Politikaları ve Toplumsal Cinsiyet Komitesi milletvekilleri ve araştırmacı iki tane STK'dır.

- Bu girişimin finansmanı yabancı donörler tarafından karşılandığından, girişim bütçe dışı, daha doğrusu hükümet dışı bir organizasyon olarak görülmüştür. İlk yıl USAID ve Ford Vakfı, sonraki yıllarda Commonwealth Secretariat, UNIFEM, GTZ, Hollanda Büyükelçiliği gibi kurumlar tarafından finansman sağlanmıştır. Yapılan çalışmalar kapsamında, bütçenin tüm sektörleri cinsiyete duyarlı bütçeleme açısından analiz edilmiştir ve bu çalışma yaklaşık dört yıl sürmüştür. Çalışma için bir önceliklendirme yapılmış, bu çerçevede, ilk yıl altı sektöre bakılmıştır. Bunların içerisinde kadınları doğrudan etkileyen eğitim gibi sektörler de daha genel sanayi ve ticaret gibi sektörler de mevcuttur.

- Sektörel Analiz dört aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada kadınlar ve erkekler için eğitim, sağlık, güvenlik gibi kriterler açısından o sektördeki mevcut duruma bakılmıştır.

- İzlenen politikalar mevcut durumdaki ihtiyaçları hedef alıyor mu? ikinci aşamada bu analiz yapılmış,

- Cinsiyete duyarlı bu politikaları hayata geçirmek için yeterli kaynak ayrılıyor mu? Bütçe tutarlılığı var mı? üçüncü aşamada bu konular irdelenmiş,

- Dördüncü aşamada da ayrılan bu kaynaklar hedefleri gerçekleştirmede etkili oluyor mu? konusuna odaklanılmıştır.

- Araştırma sonuçları üç kitaplık bir kitap serisi olarak (Money Matters) yayımlanmıştır. Dördüncü kitap, sadeleştirilip, kısaltılıp herkese hitap eden yani her kesimin anlayacağı şekilde tekrar basılmıştır.

- Kadınların Bütçe Girişimi dışında Güney Afrika, Commonwealth Secretariat'ın Projesini uygulamıştır. Proje kapsamında, Maliye Bakanlığı'nda iki yıl süre ile bir danışmanla birlikte, kadınlarla ilgili belgelerin hazırlanması ve bunların bütçe dokümanlarına dâhil edilmesi konusunda çalışma yapılmıştır. Pilot proje kapsamında ayrıca bu konunun tartışılması, bölgelerde eğitim verilmesi gibi hususlar da yürütülmüştür. Ancak tüm bu çalışmalara rağmen cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının Güney Afrika'da kurumsallaşmadığı görülmektedir. Bunun başlıca nedenlerinden biri olarak, konunun ana destekçilerinin 2000 yılının başında yönetimden uzaklaşması görülmektedir. Kadın bütçe girişimine önyak olan

milletvekillerinin o dönemde iktidardan uzaklaşmış olması önemli bir etken olarak belirtilmektedir. Demokrasinin ilk yıllarındaki gibi hükümete ve parlamentoya kolay ulaşılabilmesi, kamu çalışanlarının bunu ekstra bir iş olarak algılaması da etkenler arasında sayılmaktadır. Buna rağmen, tüm bu çalışmalar sonucunda ülkede bu konuda bir duyarlılık oluşturulmuştur.

- Hindistan, şu anda aktif olarak toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda çalışan ülkelerden biridir. Ülke için bu konudaki dönüm noktası, Maliye Bakanı'nın 2000-2001 dönemine dair bütçe konuşmasıdır. Bakan cinsiyete duyarlı bütçelemeye konuşmasında özellikle vurgu yapmış ve daha sonra 2002-2007 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'nda, akabinde de Onbirinci Kalkınma Planı'nda, cinsiyete duyarlı bütçeleme konusu yer almıştır. Onikinci Kalkınma Planı'nda bu konudaki desteğin devam etmesi beklenmektedir.

- 2001'de Kadınların ve Çocukların Geliştirilmesi Birimi ve Ulusal Kamu Maliyesi ve Politika Enstitüsü (NIPFP) tarafından bütçenin kadınlar üzerindeki etkisini de dikkate alan bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışma üzerine ilk kez Ekonomi Anketi kapsamına cinsiyet eşitsizliği ve kadının statüsü dâhil edilmiş ve bu konudaki veri eksikliğinin giderilmesi hedeflenmiştir.

- İlgili birim ve enstitü tarafından hazırlanan ikinci rapor genel bütçeyi toplumsal cinsiyet eşitliği açısından incelemiş ve burada geliştirilen model kullanılarak sonraki yılların bütçeleri incelenmiş ve raporlanmıştır.

- 2004 yılında farklı birimlerin katılımıyla bu konuya ilişkin bir üst komite kurulmuş ve Hindistan'da bu konuda kurumsallaşmaya yönelik ilk adım atılmıştır. Komitenin önerisiyle, her bir bakanlık veya birimde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Hücreleri oluşturulmuş ve yapılan, desteklenen politikaların, bakanlıklardaki uygulamalarının bu hücreler kanalıyla takibi sağlanmaya çalışılmıştır.

- 2005-2006 yılından itibaren, ülkede Toplumsal Cinsiyet Bütçe Beyanı hazırlanmaya başlanmıştır. Aşağıdaki Tabloda bu beyan hazırlanmaya başlandıktan sonraki yıllar itibarıyla gelişim görülmektedir.

Yıl	Bakanlık Sayısı	TCD Bütçe Tutarı
2005-06	9	14378.68 (2.79 %)
2006-07	18	28736.53 (5.09%)
2007-08	27	31177.96 (4.5%)
2008-09	27	27661.67 (3.68%)

2009-10	27	56857.61 (5.57%)
2010-11	28	67749.80 (6.11%)
2011-12	29	78251.02 (6.22%)

- 2005-2006'da beyanda yer alan bakanlık sayısı 9 iken 2011-2012'de bu sayı 29'a çıkmıştır çünkü çok sayıda bakanlık bu konuda çalışmaya başlamıştır. Aynı zamanda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe miktarlarında da ciddi oranda artış olduğu görülmekte yani kadınlara yönelik bütçeden ayrılan kaynakların ciddi oranda arttığı veya fark edilir olmaya başladığı anlaşılmaktadır.

- Hindistan, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda hem merkezî düzeyde hem de bölgesel düzeyde uygulamalar yapan bir ülke olmuştur. Örneğin Karnataka bölgesi, ülkede cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarına baz teşkil eden pilot projenin uygulandığı bölgedir. Bu uygulama 2006-2007 yıllarında yapılmıştır. Sonrasında, merkezdeki sistem bu pilot uygulama çıktılarına göre geliştirilmiştir. Rajashtan aynı şekilde 2005, 2006'da, Bihar 2008, 2009'da uygulamaların yapıldığı bölge örnekleridir. Dolayısıyla Hindistan'ın hem yerel düzeyde hem de genel ülke düzeyinde uygulamaların olduğu bir ülke örneği olduğu görülmektedir.

Planlama Uzmanı Taşkın BABAOĞLAN, Prof. Dr. Kamil TÜĞEN ve Pınar ÖZEL'in çizdiği çerçeveyi takip ederek Birleşik Krallık, Kanada ve Avusturya örneklerinin temel özelliklerini sunmuştur.

- Birleşik Krallık'ta cinsiyete duyarlı bütçeleme inisiyatifi bir sivil toplum örgütü olan Birleşik Krallık Kadınların Bütçe Grubu (UK Women's Budget Group-WBG) eliyle 1989 yılından itibaren gündeme alınmaktadır. Sivil toplumun ayırıcı özelliği akademisyenlerin ağırlıkta olduğu bir aktivist grup olmasıdır. Çalışmaları kamu harcamaları, gelirleri, kamusal hizmetler ve makro ekonomik konuların analizlerinin yapılması şeklindedir. Bununla birlikte çalışmaların ağırlıklı kısmının vergi düzenlemeleriyle ilgili olduğu görülmektedir.

- Çalışmaların vergi özelinde yoğunlaşması İngiltere'ye has özelliklerden kaynaklanmaktadır. İngiltere'de toplam genel devlet gelirlerinin ağırlıklı kısmını doğrudan gelir vergisi kapsamaktadır ve İngiliz gelir vergisi sistemi dik artan oranlı (progressive) bir vergi sistemi görünümündedir. İngiliz vergi sisteminde yüzde 10, 23 ve 40 olarak belirlenmiş üç temel oran bulunmaktadır. Gelir vergisi bu yönüyle bile gelirin yeniden dağıtımına uygun bir enstrüman olmakla birlikte sistem "tax credit" şeklinde tabir edilen bir unsur da içinde barındırmaktadır. Bu unsurun bizim sistemimizde doğrudan karşılığı olmamakla birlikte "vergi kredisi" olarak tercüme edilmesi mümkün görülmektedir. Sistem, yüzde 10'luk vergi diliminde bulunan, geliri belli bir eşiğin altındaki, insanlara doğrudan nakit transfer yapılabilmesini mümkün

kılan bir yapıya sahip bulunmaktadır. Bu sistem üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bu sisteme yalnız anneler, belli ücret seviyesinin altında olan diğer bireyler, çocuk sayısı gibi kriterler eklenerek sosyal adaletçi bir fonksiyon yüklenmiştir. Genel olarak çalışmalar sistemin geliri yeniden dağıtma fonksiyonu ve uygulanan politikaların etkinliği üzerine şekillenmiştir.

- Politik sahiplik İngiltere örneğinde de çok önemli bir unsur olarak görülmektedir. Birleşik Krallık Kadınların Bütçe Grubunun ürettiği pek çok çalışma hükümetler nezdinde karşılık bulmuştur. Özellikle İngiliz Hazine Bakanlığı, -bizdeki tam karşılığı Planlama, Maliye Bakanlığı ve Hazineye tekabül etmektedir- bu grupla ortak çalışmalar yapmıştır. Yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak yukarıda ifade edildiği gibi çalışan ailelere vergi indirimi, istihdama vergi indirimi ve çocuk indirimi gibi toplumun değişik sosyo-ekonomik kesimlerinin refahına etkisi olan, vergiyle bağlantılı alanların etkinliğine ilişkin analizler şeklinde olmuştur. Bunun yanısıra işsizliğin azaltılmasına yönelik olarak hazırlanan “new deal” programının analizi gibi analizler de kayda değer çalışmalar arasında gösterilebilir.

- Ortak çalışmaların yoğun olduğu dönem İşçi Partisi'nin iktidarda olduğu dönem olarak göze çarpmaktadır. Birtakım çalışmalarda bu analizlerin veya yürütülen faaliyetlerin etki alanınının 2010'dan sonra azaldığı ifade edilmekte ve gerekçe olarak da hükümet değişikliğinin olması gösterilmektedir.

- Çalışmalar İngilizlere has yapıdan dolayı merkezî düzeyde yoğunlaşmıştır. Toplumsal refahın eşit dağıtılması ve adalet “fairness” vurgusu önemli görülmektedir. Fransa örneğindeki sarı bütçede olduğu gibi, burada da bütçeyi tamamlayıcı dokümanlarda muhtemel sosyal etkiler ele alınmaktadır. Özellikle kısıtlı imkânlarla sahip olan toplum kesimlerinin refahı üzerine dört-beş yıllık süreçte ortaya çıkabilecek etkiler üzerine çalışmalar yapılmaktadır. O metin incelendiğinde uygulanacak yeni politikalarla gelir bakımından yüzde onluk dilimlere ayrılmış olan hanehalkının ne şekilde etkileneceği kamuoyuna raporlanmaktadır. Bu raporlama tarzı önemli bir farklılık ortaya koymaktadır. Ülkemizdeki bütçe dokümanları çoğu zaman siyasetçiler tarafından kolay sunulabilen rapor hüviyetinde değilken İngiltere'de o sosyal politika enstrümanı ile, özellikle toplumsal cinsiyete duyarlı analizlere dayanan politikaların sonuçları kamuoyuyla çok daha açık, çok daha basit şekilde paylaşılabilir.

- Kanada örneğinde de İngiliz örneğine benzer özellikler söz konusudur. Burada da ağırlıklı çalışmalar gelir dağılımı ve toplumsal refahın kesimler arasındaki paylaşımıyla ilgilidir. Burada kadının statüsü 1970'lerden itibaren bir kurumsal yapıyla takip edilmekte, 1970'lerde ihdas edilmiş Kadının Statüsü isimli bir bakanlık bulunmaktadır. Genel olarak çalışmalar bu bakanlık koordinasyonunda yürütülmektedir. Diğer kamu birimleri, kadın erkek fırsat eşitliği, istihdamdan şiddete kadar bütün konuların takibini, yönlendirmesini bu bakanlık eliyle yapmaktadırlar.

Konuyla ilgili düzenli olarak Parlamento’da çalışmalar yapılmaktadır ve Parlamento’da bir ihtisas komisyonu bulunmaktadır. Kanada’da sivil toplum konuyla ilgili yapılan çalışmalarda oldukça aktiftir. Politika Alternatifleri isimli bir sivil toplum kuruluşu Parlamento’da alternatif bütçeyi sunmaktadır. Grubun toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe analizlerini de içine alan bir sunuş geleneği bulunmaktadır.

- Avusturya, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe kavramını diğer ülkelere kıyasla gündemine daha geç bir tarihte, 2000’li yılların başında almıştır. Fakat diğerlerinden ayırıcı bir özelliği bulunmaktadır. Kamunun konuyu sahiplenmesi Avusturya’da çok üst düzeydedir. İlk safhada bakanlıklar, bakanlar kurulu ve “Bakanlıklar Arası Ortak Çalışma Grubu” durum tespiti yapmaktadır. Değişik toplumsal kesimlerde bilinç artırıcı çalışmalar yapmakta ve ayrı ayrı bakanlık bütçelerinde bunun pratiklerini yerleştirmeye çalışmaktadırlar. Burada toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusu birlikte değerlendirilmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusu bütçe reformuyla birlikte ele alınmaktadır. Anayasa’da da bütçeyle ilgili hükümlerde toplumsal cinsiyete duyarlılık temel alınmaktadır. Toplumsal cinsiyete duyarlılık konusu, özellikle kadın erkek eşitliği vurgusu bütçeleme sürecinin ayrılmaz bir parçası konumuna getirilmektedir.

- Bütçe reformu iki aşamada yapılmıştır. Avusturya’daki bütçe reformu sonuç odaklılık, orta vadeli bir harcama çerçevesi sunma yönüyle ve çok çabuk uygulamaya konulması bakımından örnek uygulamalardan bir tanesi olarak değerlendirilmektedir. Dört yıllık bir orta vadeli harcama çerçeveleri bulunmaktadır. Bütçede sonuç odaklılık önemlidir ve bütçeyi üç “E”nin altına bir E daha koyarak, eşitlik perspektifiyle hazırlamaktadırlar (Etkinlik, Etkililik ve Ekonomikli-3 E, Eşitlik-4 üncü E). 2013 yılı bütçesinin tamamen cinsiyete duyarlı bütçeleme unsurlarını da içine alan bir perspektifle hazırlandığı ifade edilmektedir.

- Bütçe hazırlığının birkaç ayırıcı unsuru bulunmaktadır. Avusturya’da bütçe toplulaştırılmıştır, bir diğer ifadeyle, ülkemizde on binlerle ifade edilen ödenek sayısı orada epeyce azaltılmıştır. Bütçe temelde 5 bölüme ayrılmıştır. Ülkemizdeki kurumsal bütçelere tekabül eden 30 adet program bulunmaktadır. Her bir bakanlık için genel olarak beş temel amaç belirlenmiştir. Bu beş temel amaçtan bir tanesinin cinsiyete duyarlılığı gözetilen bir amaç olması zorunluluğu bulunmaktadır. Dolayısıyla, bütçe dokümanlarında, bu amacı tamamlayan, ülkemizdeki performans programlarına tekabül eden dokümanlarda belirlenen amaçlardan bir tanesinin her bir bakanlık için toplumsal cinsiyete duyarlı unsurlar içermesi gerekmektedir. Bu amacın sadece belirlenmesi değil, onun altının da doldurulması gerekmektedir. Konulan faaliyetler, programlar, projelerin de bu amaçla bağlanması ve göstergeler oluşturulması gerekmektedir. Bu çıktı göstergeleri, Parlamentoda müzakere edilmekte, Parlamento adına denetim yapan

Sayıştay benzeri bir kurum, ilgili bakanlık veya harcama birimi tarafından belirlenen göstergede gerçekten 3E kuralı artı eşitlik düsturuna uygun tespitlerin yapılıp yapılmadığı, uygulamaların ve amaçlanan hedefler doğrultusunda sonuçların üretilip üretilmediğinin denetimini yapmaktadır.

- Avusturya özelinde sadece ulusal bütçede değil, eyalet ve mahallî idare bütçelerinde de aynı kurallar geçerlidir. Dolayısıyla, yeni bir örnek olduğu için nasıl sonuçlar doğuracağı tam olarak bilinmemekle beraber, uluslararası kuruluşların ilk izlenimleri Avusturya'daki çalışmanın örnek bir nitelikte olduğu şeklindedir. Ülkemiz açısından da faydalı sonuçlar alınabileceği düşünülebilir.

Sunumun ardından söz alan yasama uzmanı Mustafa ŞAHİN Fransa ve Avusturya örneklerinin belirli özellikleri sebebiyle incelemeye değer örnekler olduğu yönünde değerlendirmelerde bulunmuştur. Kocaeli Üniversitesi Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi'nden sorumlu Prof. Dr. Münevver TEKCAN da İngiltere ve Avusturya örneklerinin kayda değer unsurlarının bulunduğu ve ülkemizde yürütülen çalışmalarda değerlendirilmelerinin olumlu katkılar sağlayacağı hususunu vurgulamıştır. TBMM, BM Kadın Birimi ve Sağlık Bakanlığı'ndan gelen temsilcilerin de sunumlara ilişkin katkı ve değerlendirmeleriyle ilk oturum tamamlanmıştır.

2. Oturum: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Türkiye Mustafa ŞAHİN, TBMM Yasama Uzmanı

Bir demokrasi kurumu olarak bütçenin politik bir belge olduğunu ifade eden ŞAHİN, Magna Carta'dan bugüne, insanlığın demokrasi yolculuğunda bütçe hakkının hep anahtar işlevi gördüğüne dikkat çekmiştir. Dolayısıyla, bütçelerin gelir-gider mantığının çok ötesinde siyasal düzlemde tarihsel bir birikime sahip olduğunu vurgulayan ŞAHİN, devamla aşağıdaki hususları dile getirmiştir:

- Yakın zamanlara kadar bütçe, özelliği itibarıyla kadınlar ve erkekler karşısında nötr bir belge olarak kabul edilmekteydi. Daha açık bir ifadeyle bütçeden çeşitli kamu politikalarına ayrılan ödeneklerin kullanımının kadınlar ve erkekler üzerindeki sonuçlarına ilişkin herhangi bir duyarlılık söz konusu değildi. Kadınlara veya kız çocuklarına özel destekler ise sosyal politika gündeminin bir alt başlığı olarak ele alınmaktaydı. Ancak, bu yaklaşımın taşıdığı sorunlar, kadın hareketinin yükselen mücadelesi ve literatürün gelişimi içinde görünürleşmeye başladı.

- Bütçeler bir yönüyle hükümetlerin kamu politikalarının bir toplulaştırılması olup, güvenlik, sağlık, adalet, eğitim, çevre ve benzeri bir dizi alanı ilgisi içine alır. Görünürleşen husus çoğu politika alanının kadınların ve erkeklerin yaşamları üzerine farklı etkilerde bulunduğuudur. Özellikle var olan eşitsizlikleri güçlendiren ve cinsiyetçi işbölümünü yeniden üreten sonuçlar hakkında giderek bilgi düzeyi ve farkındalık artırmıştır.

- Örneğin, yakın zamanlarda ülkemizde gerçekleştirilen üniversite harçlarının kaldırılması ele alındığında, bu öncelik üniversitede eğitim hizmetinden yararlanacak olan başvuru koşullarına haiz tüm öğrencilerinden harç alınmaması noktasında nötr gibi görülmektedir. Ancak, üniversite harçlarının kaldırılması eğitim sürecinde kız çocukları açısından çok daha lehte ve eşitlikçi yönde etkiler barındırabilmektedir. Buna karşın, üniversite eğitiminin maliyetlerinin arttığı ölçüde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin artacağını eğilim olarak göz önünde bulundurmak gerekir. Keza, altyapı hizmetlerinin özellikle içme suyu olanaklarının kadınların omuzlarında bulunan ağır yükleri hafifletici sonuçlar sağlayabildiği görülmektedir. KÖYDES, bu bağlamda anlabilir.

- Öte yandan, bütçenin bir bölümünün de mevzuata bağlı zorunlu ödeneklerden oluştuğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu türden kaynak kullanımlarının değerlendirmelerinde ilgili mevzuat ile birlikte kadınların ve erkeklerin yaşam koşullarına odaklanmak gerekir. Örneğin, merkezi yönetim bütçesinin yaklaşık beşte biri sosyal sigortalar ve genel sağlık sigorta sistemine aktarılmaktadır. Çalışma yaşamında kadınların karşılaşacağı her türden eşitsizlik ve ayrımcılık sistemik olarak kendini sosyal güvenlik sisteminde üretmektedir.

- Bütçe bağlamında çeşitli kanallardan açığa çıkan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin nasıl tespit edileceği hususu önemlidir. Formel belgelerde yer alan düzenlemelerin etkileri toplumsal kurumlar dolayımı ile açığa çıkmaktadır. Örneğin, ailede, çalışma yaşamında, sosyal yaşamda, siyasal yaşamdaki eşitsizlikler veya toplumsal cinsiyetler açısından farklılaşan koşullar eşitsiz sonuçlara yol açmaktadır. Örneğin, biçimsel açıdan sağlık hizmetleri herkese eşit bir şekilde sunulur. Ancak, aile bütçesinde önemli yük teşkil eden katılma payları, ilave ücretler ve hatta ulaşım ve konaklama maliyetleri sağlık hizmetlerinden yararlanmayı olumsuz etkilemekte ve çoğunlukla kadınlar ve kız çocuklarının gereksinimleri ikincilleşebilmektedir. Dolayısıyla sağlık hizmetleri ticarileştiği ölçüde eşitsizliklerin artabilmesi söz konusudur.

- Şartlı nakit transferi bu bağlamda önemli bir örnek uygulamadır. Geleneksel kamu hizmeti mantığı dışına çıkılmaktadır. Sağlık hizmetlerinden yararlanması için koşulları taşıyan kadınlara bir miktar aylık verilmektedir. Gerçekten, yapısal ve tarihsel eşitsizlikler, birtakım kamu hizmetlerinden yararlanarak kadınların ve kız çocuklarının maruz kaldıkları eşitsizliklerinin azaltılması noktasında bu türden özel uygulamaları gerekli kılmaktadır. Kamu hizmetleri yaşam koşullarına duyarlılaştıkça amaçlarının gerçekleştirilmesi mümkün hâle gelebilecektir.

Nurgül AKSOY-Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Uzmanı

AKSOY, toplumsal cinsiyet kavramının bazen anlamayı kolaylaştırdığı gibi, zaman zaman da anlamayı güçleştiren bir etkiye sahip olduğunu bu nedenle

bu kavramla yeni tanışan katılımcılara da bir fikir oluşturması açısından bazı kavramlara dikkat çekerek giriş yapmak istediğini belirterek sunumuna başlamıştır.

AKSOY, öncelikle, tanım olarak **biyolojik cinsiyetin** kadın ve erkeklerin doğuştan gelen biyolojik farklılıklarına dayanan özelliklerini ifade ettiğine, **toplumsal cinsiyetin ise**, kadın ve erkeklerin doğuştan gelmeyen ve sosyal ortamlarında yaşadıkları kültür içinde öğrendikleri, kadın ve erkek olmaya dair rolleri ve özellikleri ifade ettiğine dikkat çekmiştir. AKSOY, daha dünyaya geldikleri andan itibaren, kadınlara ve erkeklere birtakım değerler atfedildiğini ve bu değerlerle birlikte kadınların ve erkeklerin belli kalıplara sokulduğunu belirterek kadınlara ve erkeklere atfedilen tüm bu değerler bütününe toplumsal cinsiyet olarak ifade edildiğini, bu değerler temelinde oluşan toplumsal cinsiyet ilişkileri ve rollerine bağlı olarak gelişen anlayış ve normların da eşitsizliğin temelini oluşturduğunu belirterek bu kapsamda toplumsal cinsiyetin ne ifade ettiğini sıralamıştır.

- Kadın kavramıyla eş anlamlı olmayıp, kadınlarla erkeklere ve bunların birbirine bağımlı ilişkisini kapsayan bir kavramdır.

- Bu kavramın özü, bugün itibarıyla kadın ve erkek arasında sosyal ve kültürel olarak tanımlanmış olan ve cinsiyetlerden birine yüklenen statülere, görev ve sorumluluklara verilen ilişkiyi tanımlamaktadır.

- Kadınlara ve erkeklere atfedilen tüm farklılıkların, onların yüklendikleri tüm rollerin pekiştirilmesiyle sosyal olarak yapılandırılmış olduğunu ve dolayısıyla, eşitlikçi bir biçimde yeniden yapılandırılabilir olmasını öngörmektedir.

- Kadın ve erkek biyolojik cinsiyetin dışında, üstlenilen görevler ve sorumluluklar çerçevesinde oluşan rollere bağlı olarak gelişen, toplumsal ilişkiler bütünü içinde değerlendirilmektedir.

- Kadın ve erkeği kapsayan bütüncül bir kavram olduğu için “toplumsal cinsiyet” olarak ifade edilmektedir.

AKSOY, toplumsal cinsiyet bakış açısının ise biyolojik olanla sosyal ve kültürel olan arasındaki farkı anlamak ve geliştirilebilir olanı geliştirmek için çaba harcamak olarak tanımlandığını ve bu bakış açısının toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme açısından da son derece önemli olduğunu ve ancak bu bakış açısına sahip olduğunda eşitsizliklerin temelindeki olumsuzlukların görülebileceğini ifade etmiştir.

Ayrıca, kültürler ve toplumlar arasında toplumsal cinsiyet farklılıkları bulunduğunu, bunun zamana ve mekana göre değişiklik arz ettiğini belirterek bu durumun toplumsal cinsiyetin dinamikliğini ifade ettiğini aktaran AKSOY, diğer taraftan toplumda üstlenilen roller ve sorumlulukların kültürel olarak belirlenmiş ve zaman içinde değiştirilebilir olmasının da toplumsal cinsiyetin toplumsallaşma sürecini ifade ettiğini belirterek bu süreci geliştiren, etkileyen faktörleri aile, okul, sokak ve medya olarak sıralamıştır.

AKSOY, cinsiyete dayalı iş bölümünün işlerin erkek işi ve kadın işi olarak belirlenmesi sonucunu doğurduğunu, bu kapsamda erkeklerin yaptıkları işlerin zaman zaman daha prestijli ve daha fazla gelir getirirken, kadınların yaptıkları işlerin ise daha çok ev içi emeğe dayanan, ücreti düşük işler olduğunu vurgulamıştır.

Ayrıca, toplumsal cinsiyet kapsamındaki ihtiyaçların pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları, stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçları olmak üzere iki başlık altında değerlendirildiği ifade eden AKSOY, pratik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarının hâlihazırda var olan roller ve sorumluluklara bağlı olarak oluşan ihtiyaçlar olduğunu, stratejik toplumsal cinsiyet ihtiyaçlarının ise kadınların toplumda erkeklere oranla buldukları ikincil konumu iyileştirmeye yönelik ihtiyaçları ifade ettiğini belirtmiştir.

AKSOY, devamla toplumsal cinsiyeti birkaç maddede özetlemiştir.

- Kadınlarla erkekler arasındaki toplumsal farklılıklara işaret eder.
- Toplumsal yapılarla ilişki içinde belirlenir.
- Yaşanılan kültür içinde öğrenilir.
- Toplumdaki kadınların ve erkeklerin sorumluluklarını, olanaklarını, ayrıcalıklarını, sınırlılıklarını ve beklentilerini gösterir.
- Zamana kültüre göre değişir ve değiştirilebilir.

AKSOY, devamla toplumsal cinsiyet eşitliğini ana plan ve programlara yerleştirme stratejisi adı verilen toplumsal cinsiyeti ana akımlaştırmanın toplumsal cinsiyet eşitliği konularını, politika kararları, kurumsal yapılanmalar ve kaynak dağılımı gibi geniş bir çerçevenin merkezine yerleştirdiğine değinerek bu stratejiyi kolaylaştırmak ve teşvik etmek için geliştirilen araçlardan birinin de toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme olduğunu vurgulamıştır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin, kadınlar ya da erkekler için ayrı bütçeler olmayıp, kadın ve erkeklerden oluşan farklı gruplar üzerindeki etkilerine göre toplumda cinsiyetler arası ilişkiler temelinde bütçenin eşit bir şekilde ihtiyaçlar doğrultusunda dağıtılması olduğunu ifade eden AKSOY toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin özelliklerini sıralamıştır:

- Erkek ve kadınlar için ayrı bütçeler olmayıp, ulusal ve yerel düzeydeki bütçelerin hazırlanmasının tüm safhalarında toplumsal cinsiyet eşitliği bilincinin dâhil edilmesi üzerine odaklanır.
- Toplumda kadın ve erkeklerin farklı ihtiyaçlarıyla, haklarının ve yükümlülüklerinin tanındığını gösterir.
- Kadınların ihtiyaçları ve yeteneklerinin dâhil olup olmadığını sorgular.
- Devlet harcamasının gelirini cinsiyet perspektifinden gözlemler.
- Harcamaların cinsiyet ayrımcılığını azaltması için kullanılması söz konusudur.

- Toplumsal cinsiyet eşitliğini ve insanın gelişmesini sağlamak için kaynakları daha etkili kullanılmaya teşvik etmektedir.

- Harcamalarda bir artış olmasından ziyade, kaynakların yeniden önceliklendirilmesini öngörmektedir.

AKSOY, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin ön koşullarını ise; siyasi kararlılık, hesap verilebilirlik, insan kaynakları, finans kaynaklar, koordinasyon, cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistikler, şeffaflık ve tüm bu ön koşulların oluşması olarak sıralamıştır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin 3 aşaması olduğunu ifade eden AKSOY; birinci aşamada, bütçenin kadınlar ve erkekler üzerindeki farklı etkilerini belirleyebilmek için toplumsal cinsiyet bakış açısından analiz edip etkilerinin ortaya çıkartılması gerektiğini, ikinci aşamada, bu analizler temelinde bütçenin yeniden yapılandırılmasını ve üçüncü aşama ise, bütçeleme sürecinde hâkim olan olumsuz anlayış ve normların değiştirilmesine yönelik sistematik olarak çalışılması gerektiğini belirtmiştir.

Ülkemizde devlet bütçesinin toplumsal cinsiyet duyarlılığıyla ele alınmama ile birlikte, son yıllarda düzenlenen politika belgelerinde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusuna vurgu yapılarak politika oluşturma sürecinin başlamış olduğunu ifade eden AKSOY, bu belgelere ilişkin şu bilgileri aktarmıştır.

- Kalkınma Bakanlığı'nın 8'inci Kalkınma Planı Toplumda Kadın Katılımı Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda konu irdelenmiştir.

- 2006/17 sayılı Başbakanlık genelgesinde, *“Devlet, kadınlara yönelik her türlü şiddet eyleminin önlenmesini bir devlet politikası olarak kabul edilmekte, bu alana yönelik bütçe oluşturularak toplumsal cinsiyet ayrımını önleme açısından bütçelerin etkili sonuçlarının örnek alınarak toplumsal cinsiyete dayalı bütçe analizleri yapılmalıdır.”* düzenlemesi yer almaktadır.

- 2010/14 sayılı *“Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması”* konulu genelgenin 4. maddesinde *“kamu kurum ve kuruluşları ve yerel yönetimler hazırlayacakları stratejik plan, performans programları ve faaliyet raporlarına kadın erkek eşitliği yaklaşımını dâhil edecekler, bu metinlerde istatistiksel veriler ile bilimsel araştırmalar ve bunlar için kullanılacak ödeneklere yer vereceklerdir.”* düzenlemesi bulunmaktadır.

AKSOY, bu düzenlemelerin konunun belli ölçüde sahiplenildiğini ifade ettiğini belirterek gereğinin yapılmasının altını çizmiştir.

AKSOY, KSGM tarafından hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı ile Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nda da toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme için gerekli çalışmaların yapılması, başlatılması hususunun yer aldığını ve Maliye Bakanlığı'nın sorumlu kuruluş olarak belirlendiğini aktarmıştır.

Kamu politikalarına temel teşkil etmek üzere hazırlanan ve entegre birer politika dokümanı olan bu eylem planlarının toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme açısından da farklı bir önemi olduğunu belirten AKSOY, devamla bu eylem planlarında, kadınların karşı karşıya kaldıkları sorunlara ilişkin olarak Pekin Deklarasyonu, ve eylem platformunda altı çizilen 12 kritik alandan 9'una ilişkin stratejiler ve hedefler belirlendiğini, bu hedef ve stratejilerin hayata geçirilmesine ilişkin de kamu kurumlarına belli sorumluluklar verildiğini, ilgili kamu kurumlarının ise bu eylem planlarında yer alan hedef ve stratejileri kendi plan ve programlarını entegre ederek belli program ve politikalar geliştirme ve buna kaynak ayırmak zorunlulukları olduğunu ifade etmiştir.

Diğer taraftan, ülkemizde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışı geliştirilmemiş olmakla birlikte, eşitliğin sağlanmasına yönelik önemli çalışmalar gerçekleştirildiğini ve cinsiyet duyarlı bir yaklaşıma sahip olmaları nedeniyle dikkati çeken bazı uygulamaların olduğunu söyleyen AKSOY, Şartlı Nakit Transferi uygulaması ile 2008'de yürürlüğe giren istihdam paketi kapsamında, kadın istihdamının artırılmasına yönelik olarak uygulanan ve daha sonra 6111 sayılı Kanun'la yapılan düzenlemeyle belli koşullara bağlı olarak yirmi dört aydan elli dört aya kadar değişen süreleri kapsayacak şekilde sigorta primlerinin işveren hisselerinin işsizlik sigortası fonundan karşılanması uygulamasını örnek olarak göstermiştir.

Bu örneklerin çoğaltılabileceğini ifade eden AKSOY, bu örneklerde dikkat edilmesi gereken hususun bir sorunun olduğunu kabulüyle başlayan bir süreç ile toplumsal cinsiyet perspektifi olduğuna işaret etmiştir. AKSOY, bu örneklerle birlikte, genel anlamda bütçelerin toplumsal cinsiyet duyarlılığı ile ele alınması ve bütçeleme sürecinin tüm aşamalarında bu bakış açısının gösterilmesi yönünde detaylı çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu da ifade etmiştir.

Bu anlamda, yerel yönetim bütçelerinde bu anlayışı yerleştirmeye ilgili de önemli çalışmalar yürütüldüğünü ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme anlayışının gündeme gelmesi, tartışılması ve bu konuda bilinç oluşturulması açısından bu çalışmaların son derece önemli olduğunu belirten AKSOY, bu kapsamda TESEV tarafından hazırlanan Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu, Yerel Yönetimlerde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Marmara Modeli Eğitim Projesi, Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı tarafından Beyoğlu İlçe Belediyesi'yle yürütülen proje ile Kadın Dostu Kentler Projesi'ni örnek olarak göstermiştir.

AKSOY, ayrıca, Kadın Dostu Kentler Projesinin KSGM'nin ulusal düzeyde hazırladığı eylem planı gibi yerelde, Yerel Eşitlik Eylem Planları'nın hazırlanmasına vesile olduğu ve bu planların da yerelde yürütülecek çalışmalara zemin oluşturması açısından son derece önemli olduğunu vurgulamıştır.

Stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporu üzerine oturan performans esaslı bütçeleme de toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme açısından elverişli koşullar oluşturduğunu belirten AKSOY, bu kapsamda ülkenin geleceğine yönelik güçlü istekleri ve hedefleri ifade eden üst politika dokümanları (kalkınma planı, orta vadeli program, vb.) çerçevesinde stratejik planların oluşturulduğunu, stratejik planlara bağlı olarak da performans programlarının geliştirildiğini, performans programına bağlı olarak da idare bütçesinin oluşturulduğunu ve bütçe uygulama sonucunda da faaliyet raporlarının düzenlendiğini ve bu üç temel dokümanın açıklık ve şeffaflık kapsamında kamuoyuyla paylaşıldığını dolayısıyla kamuoyunun denetimine de açık olduklarını ifade etmiştir. AKSOY, devamla, bu işleyiş içerisinde hâkim olan anlayış ve normları değiştirmeye yönelik sistematik olarak çalışmaya ihtiyaç olduğunu, bu sürecin her aşamasında toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının yerleşmesinin gerektiğini ve planlanan her türlü hareketin (proje, program) sonuçlarının etkilerinin gözetiliyor olmasının gerekliliğini vurgulamıştır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme de toplumsal cinsiyet eşitliği bilincinin yükseltilmesiyle de çok yakından bağlantılı olduğunu vurgulayan AKSOY, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün yürütmüş olduğu çalışmaların bilinç oluşturma, politika oluşturma, iş birliği ve koordinasyon çalışmaları olmak üzere üç başlık altında toplandığını vurgulayarak bilinç oluşturma kapsamında kadın-erkek eşitliği ve toplumsal cinsiyet eğitimleri, geleceğin medya profesyonellerine yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı ve duyarlılığının kazandırılmasına yönelik çalışmalar yürütüldüğünü, 2008 yılında konunun tartışıldığı bir toplantı yapıldığını ve sonucunda bazı kararların alındığını ifade etmiştir. Politika oluşturma kapsamında hazırlanan eylem planlarının gösterilebileceğini ifade eden AKSOY, iş birliği ve koordinasyon kapsamında ise Birleşmiş Milletler Kadınların İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı kapsamında yürütülen ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme sistemleri oluşturulmasına yönelik yerel çalışmalar yapılması ve bu çalışmalar sonucunda yerel yönetimlerin bütçelemede toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun karar verebilmesini amaçlayan projeye dikkat çekmiş, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın iş birliği kurulu olduğunu belirtmiştir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme de gereklerinden birinin de toplumsal cinsiyet çalışmalarını yürüten kurum ve kuruluşlara kaynak ayrılması olduğunu belirten AKSOY, bu anlamda Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü bütçesinin son yıllarda artış göstermesinin önemli olduğunu ifade etmiştir.

AKSOY, konuşmasının sonunda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye ilişkin Diane ELSON tarafından oluşturulan çerçeveden söz ederek ülkemizde yapılan çalışmaların bu çerçeve kapsamında değerlendirmeye tabi tutulabileceğini

ve ülkemiz için bir karne oluşturulabileceğini ifade etmiştir. Bahse konu çerçeve ise aşağıdaki gibidir:

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Nasıl Olmalıdır?

- Bütçede toplumsal cinsiyet eşitliğini hedef alan harcamalara yer verilmelidir.

- Kamu sektöründe istihdamda toplumsal cinsiyet dengesi gözetilmelidir.

- Kadınlar için öncelik taşıyan harcamalar için kaynak ayrılmalıdır.

- Kadının statüsüyle ilgili kurum ve diğer kuruluşlardaki toplumsal cinsiyet bölümlerine kaynak aktarılmalıdır.

- Kadınlara gelir aktaracak kaynaklar (yoksul ailelerin çocukları için aylık ödemeler gibi) ayrılmalıdır.

- İş kurmayı desteklemeye yönelik politikalarda toplumsal cinsiyet dengesi gözetilmelidir.

- Kamunun konut desteklerinde, karar alma organlarında, eğitim ve meslek edinme kurslarında toplumsal cinsiyet dengesi gözetilmelidir.

Murat GENÇ, Maliye Bakanlığı BÜMKO Eğitim Hizmetleri Dairesi

GENÇ, sunumunda toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden yürütülen kamusal hizmetleri değerlendirmiş, müstakil olarak değerlendirmeye aldığı her hizmeti toplumsal cinsiyet eşitliği ve TCDB bağlamında analiz etmiştir.

GENÇ ilk olarak, kamu idareleri tarafından yürütülen hizmetlerin ve bu hizmetlerin mali yansımalarının tespit edilmesinin hem toplumsal cinsiyet eşitliğine giden süreçte nerede bulunduğu hem de toplumsal ihtiyaçlara duyarlı kamusal hizmet mekanizmasının varlığının tespiti açısından önemli olduğunu ifade etmiştir. Devamla, kamu kurumlarının görevlerinin teşkilat kanunları ile kalkınma planları ve ulusal programlar gibi üst politika belgeleri ile belirlendiğini belirten GENÇ, mevzuat ve üst politika belgelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımına yönelik politikalara yer verilmemesi nedeniyle kamu idarelerini toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifine yönelik hizmet üretmeye zorlayacak bir mekanizma bulunmadığını dile getirmiştir. Ancak bu eksikliğe rağmen toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik iyi örnek olabilecek bazı uygulamaların bulunduğunu belirten GENÇ, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden yürütülen kamusal hizmetleri değerlendirmiş, müstakil olarak değerlendirmeye aldığı her hizmeti toplumsal cinsiyet eşitliği ve TCDB bağlamında analiz etmiştir:

- Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen **burs hizmetleri**: 2009-2010'da kişi başı ağırlık 86 lira olan miktar 2011-2012'de 117 liraya yükselmiştir. 2009-2010'da kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı 0,91'ken bu oran 2011-2012'de neredeyse 0,99 yani 1'e eşitlenmiştir. Toplam öğrenci sayısına oranı da yine yarı yarıya eşitlenmiştir. Burada 2011-2012 yılında burs hizmetlerinde yapılan

toplam harcama 328 milyon liradır. Bu miktarın 164 milyon lirası kız öğrencilere yönelik verilen burs hizmetlerine ayrılmıştır.

Tablo: Burs Hizmetleri

	BURS MİKTARI	BURSLU ÖĞRENCİ SAYISI			K/E ORAN	K/T ORAN	HARCAMA TUTARI (Milyon TL)		
		TOPLAM	ERKEK	KIZ			TOPLAM	ERKEK	KIZ
2009-2010	86 TL	184.295	96.692	87.603	0,91	0,48	190.2	99.8	90.4
2010-2011	107 TL	212.103	107.784	104.319	0,97	0,49	272.3	138.4	133.9
2011-2012	117 TL	234.188	117.474	116.714	0,99	0,50	328.8	164.9	163.8

- **Pansiyon hizmetlerinden** 2009-2010'da yaklaşık 343 bin öğrenci faydalanmış, 2011-2012'de bu sayı 338 bine gerilemiştir. Kız-erkek oranı 2009-2010'da 0,59; 2011-2012'de 0,67 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, sanılanın aksine doğu illerinde pansiyon hizmetlerinden yararlanan kız öğrencilerin oranı batıdakinden daha yüksektir. 2011-2012'de bu amaçla 473 milyon bir harcama gerçekleşmiş, bu miktarın yaklaşık 200 milyonu kız öğrenciler için gerçekleşmiştir.

Tablo: Pansiyon Hizmeti

	PARASIZ YATILI ÖĞRENCİ SAYISI				K/E ORAN	K/T ORAN	HARCAMA TUTARI (Milyon TL)		
	TOPLAM	ERKEK	KIZ	TOPLAM			ERKEK	KIZ	
2009-2010	343.511	216.206	127.305	0,59	0,37	412.2	259.5	152.7	
2010-2011	339.790	210.551	129.239	0,61	0,38	424.5	263	161.4	
2011-2012	338.355	203.037	135.318	0,67	0,40	473.1	283.9	189.2	

- 1416 sayılı Kanun kapsamında **yurt dışı eğitimi için verilen resmi burslar**: Kendi imkânlarıyla yurt dışına giden öğrencilerin toplam oranının içinde kız öğrencilerin oranı sadece yüzde 10 iken devlet imkânlarıyla giden öğrencilerin oranı yüzde 40'tır. Toplam harcama 2011-2012'de 150 milyon lira olup, bunun yaklaşık 58,2 milyon lirası kız öğrenciler için gerçekleştirilmiştir.

Tablo: Yurtdışı Bursları

	BURSLU ÖĞRENCİ SAYISI					HARCAMA TUTARI (Milyon TL)		
	TOPLAM	ERKEK	KIZ	K/E ORAN	K/T ORAN	TOPLAM	ERKEK	KIZ
2009-2010	1.403	843	560	0,66	0,4	65.6	39.4	26.1
2010-2011	1.771	1.103	668	0,61	0,38	134.3	83.7	50.6
2011-2012	2.124	1.299	825	0,64	0,39	149.8	91.7	58.2

- **Taşınalı Eğitim**: Millî Eğitim Bakanlığı Destek Hizmetleri'nden alınan verilere göre taşınan öğrenci sayısı ilköğretim taşınalı 811 bin, ortaöğretim taşınalı 376 bin, özel öğrenci yani engelli öğrenci taşınalı da yaklaşık 47 bindir. Kız öğrencilerin toplam öğrencilere oranı eğitimde kademe yükseldikçe düşmekte, ilköğretim taşımada kız-erkek öğrenci oranı 0,96 iken ortaöğretim taşımada 0,84'tür.

Tablo: Taşınalı Eğitim

2012-2013 EĞİTİM DÖNEMİ TAŞINALI EĞİTİM UYGULAMASI VERİLERİ												
	Taşınan Öğrenci Sayısı					Yemek Verilen Öğrenci Sayısı					Harcama Tutarı (Milyon TL)	
	Toplam	Erkek	Kız	K/E ORAN	K/T ORAN	Toplam	Erkek	Kız	K/E ORAN	K/T ORAN	Taşınma	Yemek
İlköğretim Taşınma	811.270	414.453	396.817	0,96	0,49	635.242	324.525	310.717	0,96	0,49	725	265
Ortaöğretim Taşınma	376.623	204.980	171.643	0,84	0,46	299.269	162.880	136.389	0,84	0,46	566	150
Özel Öğrenci Taşınma	46.963	29.270	17.693	0,6	0,38						86	

- **Hayat boyu öğrenme kursları:** 2010-2011 yılında 236 bin tane kurs düzenlenmiş, yaklaşık 2 milyon 900 bin kadın katılmıştır. Bu oran erkek katılımcı kursiyer sayısının 1,8 katıdır. Ancak, **mesleki eğitim öğretim kurslarından** yararlananlara bakıldığında kadınların oranının çok düşük olduğu görülmektedir.

Tablo: Hayat Boyu Öğrenme ve Mesleki Eğitim Kursları

Mesleki Eğitim- Öğretim Kurslarından Yararlanan Kursiyer Sayısı						
2010-2011	Kurs Türü	Toplam	Erkek	Kız	K/E ORAN	K/T ORAN
	Aday Çıracak	3.403	2.842	561	0,20	0,16
	Çıracak	115.363	93.822	21.541	0,23	0,19
	Kalfa	51.179	41.880	9.299	0,22	0,18
	Toplam	169.945	138.544	31.401	0,23	0,18

	Kurs Sayısı	Kursiyer Sayısı			K/E ORAN	K/T ORAN
		Kadın	Erkek	Toplam		
2008-2009	176.110	2.060.069	1.348.989	3.409.058	1,53	0,6
2009-2010	226.547	2.378.463	1.452.778	3.831.241	1,64	0,62
2010-2011	236.950	2.876.463	1.598.773	4.475.236	1,80	0,64

- ASPB Kadın Konukevleri:

	KONUKEVİ SAYISI	HİZMET ALAN KİŞİ SAYISI	HARCAMA (Milyon TL)
2011	48	5.773	17.5
2012	76	9.107	20.7
2013 MART	82	1.683	4

- 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” kapsamında, şiddet mağdurları ve şiddet uygulayanlar hakkında

hâkim, kolluk görevlileri ve mülkî amirler tarafından, istem üzerine veya resen kreş yardımı, barınma, geçici maddi yardım, sağlık ve tedavi yardımı başta olmak üzere koruyucu ve önleyici tedbir kararı verilmektedir. 2013 yılı itibarıyla 14 Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi'nde (ŞÖNİM) toplam 2.973 kadına hizmet verilmiştir. Kreş yardımı için 24,2 Milyon TL; barınma için 45 Milyon TL; geçici maddi yardım için 31,4 Milyon TL; sağlık ve tedavi giderleri için 15,4 Milyon TL olmak üzere 6284 sayılı Kanun kapsamında verilecek hizmetler için Bakanlık bütçesinde toplam 136 Milyon TL ödenek tefrik edilmiştir.

- Yüksek Öğrenim ve Kredi Yurtlar Kurumu (YURTKUR) Yurt Hizmetleri: Yurtta kalan öğrenci sayısında 2010 ila 2013 yılları kıyaslandığında ciddi bir artış görülmektedir. Yurtlardan faydalanan kız öğrencilerin sayısı erkek öğrencilerin sayısının yaklaşık 1,5 katı kadar fazladır. Kız öğrenciler gerek yurt hizmetinden gerekse burslardan daha fazla faydalanmaktadır.

	YURLARDA KALAN ÖĞRENCİ SAYISI			K/E ORAN	K/T ORAN	MALİYET (AYLIK)		
	KIZ	ERKEK	TOPLAM			YURT ÜCRETİ	YEMEK YARDIMI	NET DEVLET KATKISI
2010	133.619	83.914	217.533	1,6	0,61	90 TL	120 TL	30 TL
2011	148.162	94.708	242.870	1,57	0,61	99 TL	150 TL	51 TL
2012	166.871	105.086	271.957	1,59	0,61	105 TL	180 TL	75 TL
2013	161.541	104.461	266.002	1,55	0,6	111 TL	195 TL	84 TL

- KOSGEB: Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi, kendi işini kurmak isteyen girişimcilerin bir iş planına dayalı olarak kuracağı işletmelerin başarı düzeylerini artırmak amacıyla düzenlenir. Bu eğitimler, 24 saati atölye çalışmalarından oluşan toplam 70 saatlik eğitimler olup; genel katılıma açık ve ücretsiz eğitimlerdir. Bu eğitimi aldıktan sonra işletmesini kuran girişimcilere 30 Bin TL geri ödemesiz, 70 Bin TL geri ödemeli olmak üzere toplamda 100 Bin TL “Yeni Girişimci Desteği” verilmektedir. Girişimcinin kadın olması durumunda KOSGEB destek oranı %10 arttırılmaktadır.

- Girişimcilik eğitimlerine katılanların yaklaşık %45'i kadınlardan oluşmaktadır. Yeni girişimci desteğinden faydalananlar içinde kadınların oranı yaklaşık %48'dir. Destek sağlanan kişi sayısı 2012 yılında 120 bin kişidir. Destekten faydalanan kadın girişimci sayısı yaklaşık 58 bindir. 2012 yılında KOSGEB desteklerinden 3 binden fazla ev kadını faydalanmıştır.

- GAP Bölge Kalkınma İdareleri tarafından yürütülen Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM): Bu merkezlerin amacı kadınların sorunlarının farkına varmalarına ve çözüm için inisiyatif kullanabilmelerine fırsat yaratmak; kadınların kamusal alana daha fazla katılımını ve kamusal hizmetlerden daha fazla yararlanmasını sağlamak; kadın istihdamını ve kadın girişimciliğini artırmak; kadını güçlendirerek fırsat eşitliğinin sağlanmasına katkıda bulunmak ve cinsiyet dengeli kalkınma sürecini başlatmak ve bu yolla yerel koşullara uygun, katılımcı toplum kalkınması temelli tekrarlanabilir model/modeller geliştirmektir. ÇATOM tarafından şu programlar uygulanmaktadır:

- Okuma-yazma, okul öncesi eğitimi, anne eğitimi, bilgisayar, beslenme, ev ekonomisi alanlarında eğitim programları,

- Sağlık eğitimi, kısmi ve gezici poliklinik hizmetleri gibi sağlık programları,

- El sanatları, trikotaj, tekstil, kuaför, keçe işlemeciliği, yöresel bebek, gümüş işlemeciliği gibi konularda beceri geliştirici programlar, gelir getirici atölyeler ve kadın girişimciliğini destekleyici programlar,

- Sosyal yaşama katılımı destekleyen ve kadın bilincini oluşturmayı hedefleyen sosyal ve kültürel programlar,

- Hedef grupların sosyal destek hizmetlerine (burs, yeşil kart, aynı yardım, resmi nikâh vb.) ulaşmasını kolaylaştırıcı programlar.

- ÇATOM'lar tarafından yürütülen hizmetler kuruluş yılı olan 1995 yılından 2011 yılının sonuna kadar yaklaşık 205 bin kişiye ulaşmıştır. 2012 yılı için 12 binden fazla kadının 40 ÇATOM programlarına katıldığı değerlendirilmektedir.

- GAP-ÇATOM Burs Projesi: GAP Bölgesi'ndeki 9 il ve bu illere bağlı ilçelerde faaliyet gösteren ÇATOM'ların bulunduğu yerleşim alanlarında 2002 yılından itibaren GAP-ÇATOM Burs Projesi yürütülmektedir. Burs miktarları ilköğretim öğrencileri için 80 TL, lise öğrencileri için 100 TL, üniversite öğrencileri için 200 TL olarak belirlenmiştir. Proje kapsamında 2002 yılından bu yana burs desteği alan başarılı ve yoksul kız öğrenci sayısı 1.488'dir. Bu öğrencilerin 247'si mezun olup 1.241'i ise burs desteği almaya devam etmektedir. Proje aracılığıyla verilen burs miktarı 4.928.775 TL'ye ulaşmıştır.

- **2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun** ile şu ödemeler yapılmaktadır: Yaşlılık aylığı (65 Yaş), 65 Yaşından Büyük Bakıma Muhtaç

Engelli Aylığı, Engelli Aylığı (%40-69 arası engelli), Bakıma Muhtaç Engelli Aylığı (%70 üstü engelli), Engelli Yakını Aylığı (18 Yaş Altı Sakat-Maltül), Silikozis (engel oranı %15 ve daha üstü) hastalarına yapılan ödemeler.

- 2022 sayılı Kanun kapsamında yapılan ödemelerin dağılımı:

	Yaş (65+)				Engelli-(Engel Oranı %70 ve üstü)			
	Erkek	Kadın	Toplam	Aylık Tutarı	Erkek	Kadın	Toplam	Aylık Tutar
2009	304.826	554.690	859.516	90	87.127	55.161	142.288	271
2010	297.309	551.517	848.826	100	100.466	68.093	168.559	302
2011	276.808	520.618	797.426	110	109.428	78.283	187.711	329
	Engelli (Engel Oranı %40-%69 arası)				18 Yaş Altı Engelliler			
	Erkek	Kadın	Toplam	Aylık Tutarı	Erkek	Kadın	Toplam	Aylık Tutarı
2009	174.643	100.385	275.028	180	26.326	18.215	44.541	
2010	181.772	108.786	290.558	201	32.880	22.847	55.727	198
2011	182.369	110.772	293.141	220	35.167	24.391	59.558	215

- **Sağlık harcamaları** yaş grupları itibarıyla 2007-2012 yılları arasında incelendiğinde; 17 yaşına kadar erkek egemen bir harcama söz konusuyken, 17 yaşından sonra kadın egemen bir harcama yapısı görülmektedir. 2010-2012 arasındaki tedavi ve ilaç harcamalarının cinsiyete göre ayrımı şöyledir:

	KİŞİ SAYISI (BİN KİŞİ)						HARCAMA TUTARI (Milyon TL)			
	TEDAVİ		İLAC		TEDAVİ K/E ORAN	İLAC K/E ORAN	TEDAVİ		İLAC	
	ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN			ERKEK	KADIN	ERKEK	KADIN
2010	20.552	24.079	21.864	24.321	1,17	1,1	8.374	10.301	5.839	7.428
2011	20.808	24.582	22.981	27.127	1,18	1,2	7.325	8.934	5.888	7.671
2012	30.158	33.288			1,10		13.293	15.756		

- İstihdam edilen her 100 kadından 44'ü tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarımda çalışan kadınların yaklaşık yüzde 75'i de ücretsiz aile işçisi konumundadır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı kırsal alanda kadınlara yönelik eğitim hizmetleri vermektedir.

Bazı hizmet kalemlerini inceleyen GENÇ, devamla TCDB perspektifinin yerleştirilebilmesi için şu önerileri sunmuştur:

- Siyasi ve bürokratik irade oluşmalı,
- Üst politika belgelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politika ve programlara yer verilmeli,
- Kamu idarelerince hazırlanan stratejik plan, performans programı gibi belgelerde kadınlara ve kız çocuklarına yönelik stratejik amaç ve bu doğrultuda hedef ve gösterge belirlenmeli,
- Kamu idareleri kadınlara veya kız çocuklarına yönelik yürüttükleri hizmetlere ilişkin veri setleri oluşturmalı.

3. OTURUM: TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEMEYE YÖNELİK GİRİŞİMLER, DENEYİMLER, OLANAKLAR, SINIRLILIKLAR

Dr. Duygu DALGIÇ UYAR- Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Uzmanı, Türkiye Belediyeler Birliği, Dış İlişkiler Müdürlüğü

Yerel yönetimlerin vatandaşa erişimelerindeki kolaylık ve esnek yapılanmaları nedeniyle cinsiyet eşitliği için önemli olduklarına değinen UYAR, eşitliğe dayalı bir toplumda yaşamak için kentin sunduğu ekonomik, sosyal ve siyasi fırsatlardan kentte yaşayan herkesin eşit bir biçimde yararlanabileceği eşitlikçi kentlere ihtiyaç olduğunu dile getirmiştir. Devamla, eşitlikçi kentlerin

	KIRSAL ALANDA KADIN HİZMETLERİ		
	Düzenlenen Eğitim Sayısı	Katılan Kadın Çiftçi Sayısı	Harcama
2010	865	14662	595.000
2011	1018	7292	698.000
2012	323	4142	995.000

geliştirilmesi için hayati olan yerel yönetimlerin yürütmekte olduğu çalışmalara, karşılaşılan zorluklara ve sınırlılıklara ilişkin aşağıdaki hususları dile getirmiştir:

- Politika geliştirmek için mevcut durumu gösteren verilere ihtiyaç vardır. Belediyelerle ilgili mali, personel, envanter ve performans göstergeleri gibi veriler ile mali istatistiklerde cinsiyet detayı ve tematik bazda ayrıntılar bulunmamaktadır. Buna karşın, TÜİK tarafından belediyelerin il sınırları içindeki demografik veriler, eğitim, istihdam, sağlık ve gelir düzeyi gibi veriler genel olarak cinsiyet detayı ile verilmektedir. Türkiye'nin Avrupa Birliği adaylığı ve müzakere ve uyum sürecinde oluşturulan bölgesel istatistik düzenlemeleri çerçevesinde coğrafi olarak elde edilmiş olan istatistikler bulunmakta ancak belediye düzeyinde bu verilere ulaşılamamaktadır. Veri eksikliği, politika ve strateji geliştirmede handikap olarak ön plana çıkmaktadır.

- Türkiye'de cinsiyet eşitliğine yönelik önemli girişimlerden biri Kadın Dostu Kentler Projesidir. İçişleri Bakanlığı Mahallî İdareler Genel Müdürlüğü'nün ana yararlanıcısı olduğu program Birleşmiş Milletler Nüfus Programı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın koordinasyonunda yürütülmektedir.

- Bir diğer önemli program, BM Kadının İnsan Haklarının Geliştirilmesi Ortak Programı'dır. Program, yerel düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliği taahhütlerinin uygulanmasının hızlandırılmasına, kadın haklarının güçlendirilmesine katkıda bulunmak için yerel yönetimlerin ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalışan kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerinin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Program, Sabancı Vakfı, Sabancı Üniversitesi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Birleşmiş Milletler Kadın Birimi'nin (UN Women) uygulayıcı kuruluş olduğu, İçişleri Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Birliğimiz ile işbirliği içinde yürütülmektedir (Eylül 2012-Eylül 2015).

- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin gerçekleşmesi için koordinasyon kurulunun olması çok önemi haizdir.

- Yerel yönetimler düzeyinde eşitliğin sağlanması için sadece Eşitlik Birimlerinin çalışması yeterli olmamaktadır. Eşitlik biriminin çalışmaları başarılı olmakla beraber TCDB'nin hayata geçmesi için tüm paydaşlarla birlikte çalışılması gerekmektedir.

Yukarıda bahsedilen girişim ve sınırlılıkları dile getiren UYAR, yerel düzeyde kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için şu önerileri dile getirmiştir:

- Yerel yönetimlerde eşitlik birimleri oluşturulmalı, eşitlik planları hazırlanmalıdır.

- Sivil toplumla kesintisiz diyalog geliştirilmelidir.

- Cinsiyet eşitliğinin tüm plan ve programlara yerleştirilmesi için bilgi sistemi oluşturulmalıdır.

- Yerel yöneticilerin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalığı artırılmalıdır.

- Kent planlaması ve organizasyonu, kent içi ulaşım ve konut politikaları belirlenirken kadınların ihtiyaçları göz önüne alınmalıdır.

- Güvenliğin sağlanması ve şiddete karşı mücadelede, kadınlara yönelik şiddeti önleyecek ışıklandırma, acil yardım hattı, vb. altyapı sistemleri oluşturulmalıdır.

Nermin GÜR SOY, Nevşehir Belediyesi Nevşehir Belediyesi Kadın Çalışmaları ve Eğitim Merkezi (Kadın Erkek Eşitlik Birimi) Sorumlusu

GÜR SOY, sunumunda Nevşehir Belediyesi'nin kadın-erkek eşitliği bağlamında yaptığı çalışmaları anlatmıştır:

- Nevşehir, 2006 yılında Birleşmiş Milletler Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı (BMOP) kapsamında Türkiye genelinde seçilen 6 pilot ilden birisidir.

- Nevşehir'de bulunan Yerel Eşitlik Mekanizmaları şunlardır: İl Kadın Hakları Koordinasyon Kurulu, Valilik Kadın-Erkek Eşitlik Birimi, Kurumlarda Eşitlik Masaları, Belediye Kadın - Erkek Eşitlik Birimi (Belediye Kadın Çalışmaları ve Eğitim Merkezi), İl Özel İdaresi Kadın - Erkek Eşitlik Birimi, Yerel Meclislerde; Belediye Meclisi Kadın Erkek Eşitliği Komisyonu ve İl Genel Meclisi Kadın Erkek Eşitliği Komisyonu

- 2007 yılında Nevşehir Belediyesi bünyesinde kurulan Belediye Meclisinde Kadın Erkek Eşitliği Komisyonu ve Nevşehir Belediyesi'nde Kadın Erkek Eşitlik Birimi (KAÇEM) çalışmalarına devam etmektedir.

- 2009 yılında Sabancı Vakfı Hibe Desteği'nden faydalanılarak "Sinyalizasyon Bizde Varız-Nevşehirli Kadınlar Amatör Tiyatro Topluluğu" isimli proje hayata geçirilmiştir. Proje; toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın hakları, kadına yönelik şiddet konularını içeren, eğitimin tiyatro yolu ile verilmesini amaçlamaktadır. Proje ile; Nevşehir merkezde 2, 7 ilçede, 1 kasabada ve Nevşehir E tipi Kapalı Ceza infaz kurumunda olmak üzere 11 yerde gösteri düzenlenerek yaklaşık 4.000 kişiye ulaşılmıştır. Ulaşılan hedef kitlenin yaklaşık %70'ini erkekler oluşturmaktadır.

- Nevşehir Belediyesi Kadın Erkek Eşitlik Birimi tarafından Nevşehir İl'ine ait Yerel Eşitlik Eylem Planı (2013-2015) Belediye Meclisi'ne sunulmuştur. Plan, Belediye Meclisi tarafından onaylanarak Planın uygulanması ve sürdürülebilirliği sağlanmıştır.

- Nevşehir Belediyesi 2012-2016 Stratejik Planında ve Performans Programı'nda şu stratejik hedefler belirlenmiştir: Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politikaların geliştirilmesi, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe uygulaması, kentsel hizmetlerde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politikaların geliştirilmesi,

baro, sosyal hizmetler ve sağlık il müdürlükleri ile işbirliği içerisinde haftanın belirli günlerinde kadınlara sağlık, hukuk ve psikolojik destek verilmesi, toplumsal cinsiyet bakış açısının yaygınlaştırılmasını sağlamak.

- Stratejik Plan erevesinde Ahiler Kalkınma Ajansı'na "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Eğitimi" konulu proje sunulmuş ve onaylanmıştır. 2013 yılı içerisinde gerçekleşecek eğitim faaliyetlerinden ve toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılmasından Belediye Müdürlüklerinden birer temsilci kadın erkek eşitlik birimine karşı sorumlu olacak ve yapılan faaliyetleri 3'er aylık raporlayacaktır.

- Nevşehir Belediyesi Kadın alışmaları ve Eğitim Merkezi (Kadın-Erkek Eşitlik Birimi) kadınlara farklı alanlarda ücretsiz eğitim imkânı sunmakta ve 4 farklı yerde hizmet vermektedir.

- Eğitimleri başarı ile tamamlayan ve çalışmak isteyen kadınlar için istihdam alanları oluşturulmuştur. Belediye öncülük ederek özel sektörde faaliyet gösteren bir tekstil firmasına 2.980 m²'lik bir kapalı alan tahsis edilmiştir. şu anda bu işyerinde 120 kadın çalışmaktadır. Fabrika 600 kadınımaza iş verebilecek kapasitededir.

- Kadın Danışma Merkezi ve şiddet Veritabanı Projesi: Proje, Merkezi Finans ve İhale Birimi tarafından n elemeyi geemiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaştırılması ve kadın haklarının korunması Proje'nin genel hedefidir. Proje kapsamında, Kadın Danışma Merkezi kurulması ve aile içi şiddete maruz kalan kadınların şiddete dayalı bilgi sisteminin oluşturulması öngörülmektedir.

- 2011 yılında çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı alışma Genel Müdürlüğü tarafından yrtlen eşleştirme projesi kapsamında "alışma Hayatında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği dl"n alan tek il belediyesi Nevşehir Belediyesi'dir.

- Sektörel Yatırım Alanlarında Genç İstihdamının Desteklenmesi (PYE II) İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı: Program, genç istihdamını destekleyerek ve genç işsizlik oranını azaltarak daha çok kişinin istihdam edilmesi ve istihdamda kalmalarının sağlanması genel hedefini güder. 15-29 yaş arası Nevşehir merkezde ikamet eden 70 kadının tekstil alanında eğitim olarak en az %50'sinin istihdam edilmesi, kadınlara danışmanlık hizmeti verilmesi ve kadınların girişimcilik kapasitelerinin artırılmasını özel hedef olarak belirlemiştir.

- Nevşehir Belediyesi mücavir alanı içerisinde, mülkiyeti belediyemize ait arazide projesi hazırlanarak yapım aşamasına gelmiş olan sosyal donatı alanlarıyla 3.000 konutluk modern hayat merkezi tasarlanmıştır. Kayıt işlemlerinin devam ettiği projede kadınlara pozitif ayrımcılık tanınarak, kadınların üzerine alınacak tapuların her biri için 5.000 TL toplam bedelden indirim yapılmaktadır.

GÜRSOY, önerilerini şöyle dile getirmiştir:

- Bakanlıklarda “Eşitlik Birimlerinin” kurulması,
- İl / İlçe Kadın Hakları Koordinasyon Kurullarının kuruluş, görev ve çalışma esasları hakkında yönetmelik çıkartılması,
- Yerel meclislerdeki Kadın Erkek Eşitliği Komisyonlarının zorunlu komisyon statüsüne alınması,
- Bakanlıkların taşra teşkilatında kurulan eşitlik birimlerinin kadro, bütçe ve yönetmeliklerinin olması,
- İl/ilçe belediyelerinin eşitlik birimlerinin kadro, bütçe ve yönetmeliklerinin olması.

Yrd. Doç. Dr. Burcu Yakut ÇAKAR - Kocaeli Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Sosyal Hizmet Bölümü

ÇAKAR, ilk olarak konuşmasında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü altında kadınlara yönelik olarak yürütülen programlardan bir tanesi olan eşi vefat etmiş kadınlara yönelik “Şartlı Nakit Transferi” programına değinmiştir. Devamla, bu programın Türkiye’de kadınlara yönelik uygulanan az sayıdaki programdan biri olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu program hayata geçmeden önce Kalkınma Bakanlığı’nın sosyo-ekonomik profil ve tahmin çalışması istediğini ve bu sayede konuya ilişkin olarak Boğaziçi Üniversitesi’nde Prof. Dr. Şemsa ÖZAR’ın yürüttüğü araştırma projesinde çalıştığını ifade etmiştir. ÇAKAR, sunumunda proje ve çıktılarına ilişkin verileri paylaşacağını ve bu projenin çıktılarında hareketle toplumsal cinsiyete duyarlı, eşitlikçi kamu politikalarının gereklerine değineceğini belirtmiştir.

ÇAKAR, yürüttükleri projeye ilişkin şunları paylaşmıştır:

- Projeye eşini kaybetmiş kadınların yanı sıra eşinden boşanmış, eşi tarafından terk edilmiş, eşi kayıp durumda olan ve eşi cezaevinde olan ev geçindirmek zorunda olan kadınlar da dâhil edilmiştir.

- Proje iki ayak üzerinden yürütülmüştür: Türkiye genelinde 1220 dul (eşini kaybetmiş) ve boşanmış kadına yönelik anket çalışması yapılmıştır. Yanı sıra, 6 ilde (Trabzon, Van, Bursa, İstanbul, Denizli, Malatya) kadınlarla ve kadınlara hizmet sağlayan vakıf, belediye ve İŞKUR’la derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

- Sosyal politika alanında kamu müdahalesinin nötr nitelikte olmadığı, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini artırıcı veya azaltıcı nitelikte olduğu göz önüne alınmıştır.

- Projede kamu, kadın emeğinin ücrete dönüştüğü mekanizmaları kapsayan piyasa ve informal destek mekanizması olan aile olmak üzere üç ayaklı bir refah rejimi modeli üzerinden “erkeksiz” kadınların durumları incelenmiştir.

- Kamu müdahalesinin var olan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri artırıcı veya azaltıcı nitelikte olup olmadığını anlamak için üç temel alana bakılmıştır: (i) evlilik, aile ve boşanma ilişkileri, (ii) kadınların ücretli işe erişimi ve işteki durumları, (iii) aile içinde cinsiyete dayalı iş bölümü.

ÇAKAR, devamla kamu politikalarında temel prensibin kadınları özerk haneler kuracak ve sürdürecektir hâle getirmek ve onları birey olarak almak olması gerektiğini ifade etmiştir. Devamla, projenin yapımı sürecinde Amartya SEN'in "yapabilirlikler yaklaşımından" yola çıkarak kadınların birey olarak algılanması gerektiği ve birey olarak yapabilirliklerinin geliştirilmesi üzerinde durduklarını vurgulamıştır.

Bu bağlamda, ÇAKAR, kadınların yapabilirliklerini sınırlayan mekanizmaları anlamaya çalıştıklarını, proje özelinde de geçim sorumluluğunu üstüne alan kadınların yapabilirliklerinin önündeki engellere odaklandıklarını vurgulamıştır. Devamla, diğer ülke örneklerini ve uluslararası literatürü de taradıklarını belirten ÇAKAR, nakit transferinin geçim sorumluluğunu alan kadınlar için önemli olduğunu gördüklerini belirtmiş, ancak esas olanın yapabilirliğin önündeki diğer engeller olduğunu altını çizmiştir.

Devamla, projenin incelediği üç temel alana (kamu, piyasa ve aile) ilişkin çıktılarını paylaşan ÇAKAR, şunları paylaşmıştır:

- Aile alanına bakıldığında, iş bölümü neticesinde kadının görevi sayılan çocuk, yaşlı ve engelli bakımı, kadının hanenin geçimini sağlaması önünde önemli bir engeldir. Bunun nedenleri, Türkiye’de kamusal bakım hizmetlerinin yaygın olmaması ve var olan bakım hizmetlerinin orta-üst ve üst sınıflara hitap etmesidir. Bu durumun neticesinde kadınlar ev içinde yapabilecek parça başı işlere veya büyük şehirlerde görüldüğü gibi yakındaki apartmanların merdiven temizliği işlerine gitmektedirler. Sonuç olarak, kadınlar düşük ücrete mahkum kalmakta ve sosyal güvenceden yoksun çalışmaktadırlar.

- Piyasa/istihdam alanında, kadınların genellikle emek piyasasına girmedikleri veya evlenmelerinin ardından işlerini bıraktıkları gözlenmektedir. Dul kalmaları ve geçindirme sorumluluğunu üstlerine almaları durumunda, kadınlar, piyasa ile beceri ve nitelik uyumsuzluğu sorununu yaşamaktadırlar.

- Bu bağlamda, İŞKUR ve diğer meslek edindirme kurslarına bakıldığında bu mekanizmaların kadınları geleneksel rollerine paralel işlere yönlendirdiği gözlemlenmiştir. Bu mekanizmaların istihdam sağlama anlamında etkin olmadığını gözlemlenmiştir.

- İstihdama ilişkin diğer ülke örnekleri incelendiğinde nakit desteğinin yanı sıra başka mekanizmaların da olduğu görülmüştür. Örneğin, bazı ülkelerde küçük yaşta çocuğu olan kadınlara öncelikle bakım yardımlarının yapıldığı ve çocuk okul çağına geldikten sonra kadınların istihdamı için stratejiler geliştirildiği görülmüştür.

- Yanı sıra, “erkeksiz” kadınların en büyük problemlerinden biri barınma sorunudur. Kira, elektrik, ısınma gibi masrafların karşılanması erkeksiz kadınlar için ciddi bir problemdir. İngiltere örneğinde, barınmaya ilişkin ihtiyaçların sağlandığı görülmektedir.

Devamla, ÇAKAR, projenin neticesinde kamu politikalarına ilişkin vardıkları sonuçları paylaşmıştır:

- Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, “erkeksiz” kadınlar durumunda kendisini daha da belirgin olarak göstermektedir.

- Toplumsal cinsiyet alanındaki eşitsizlikler sosyal güvenlik ve işe erişimdeki eşitsizlikler ve gelir eşitsizliği gibi yapısal sorunların tezahürüdür. Dolayısıyla, yapısal sorunlara işaret eden bir politika yaklaşımı elzemdir. Bu anlamda, bu yapısal sorunlara dokunmadan geliştirilen nakit transferi gibi programlar sorunu çözmeye yetersiz kalmaktadır.

- Yapılan saha çalışmaları sonucunda, bakım hizmetlerine ve sosyal güvenceli işe erişimin sağlanmasının gerektiği görülmüştür. Dolayısıyla, istihdam gibi alanlardaki eşitsizliklere ilişkin dönüştürücü nitelikteki politika yaklaşımı benimsenmelidir.

- Kamu eliyle yürütülen programlarda kamu kurumları arasında koordinasyon sorunu göze çarpmaktadır. Programların kim tarafından ve nasıl yürütülüp denetleneceği önem arz eden bir husustur.

ÇAKAR, son olarak, “nakit transferi” programından 240.000 kadının faydalandığını belirtmiş ve bu programın uygulamasına ilişkin gözlemlerini paylaşmıştır:

- Nakit transferi programı hak temelli ve özgürleştirici nitelikte değildir. Kadınlar, birey olarak ele alınmamıştır.

- Program aile kurumunu öncelikle tasarlanmıştır. Bu sebeple, iradi olarak aile kurumundan ayrılmış olan boşanmış kadınlar programın dışında bırakılmıştır.

- Yanı sıra, erkeksiz kadınların hanelerinde bir erkeğin olduğu tespit edildiği durumlarda nakit transferi kesilmektedir. Bu durum, özel hayatın gözlenmesi niteliğindedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME YAKLAŞIMININ UYGULANABİLİRLİĞİNE YÖNELİK GENEL DEĞERLENDİRME, TESPİT VE ÖNERİLER

1. GENEL DEĞERLENDİRME

Birinci bölümde yer verildiği üzere ülkemizde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye ilişkin politika oluşturmaya, bilgi ve farkındalık düzeyinin yükseltilmesine yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Politika oluşturulmasına ilişkin;

- 2000 yılında hazırlanan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı “Toplumda Kadın Katılımı” Özel İhtisas Komisyonu Raporu,
  - “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler” ile ilgili 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi,
  - Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013),
  - Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2007-2010)
  - Kadın istihdamının artırılmasına yönelik 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi,
- sayılabilir.

Kuşkusuz en önemli gelişme Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)’nda sağlanmıştır. Onuncu Kalkınma Planında toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki rolünün güçlendirilmesi, aile kurumunun korunarak statüsünün geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin kuvvetlendirilmesi temel amacı doğrultusunda belirlenen politikalar arasında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık oluşturulması ve örnek uygulamalar geliştirilmesi yer almıştır.

Farkındalık oluşturulması ve bilgilenmeye yönelik çalışma ve uygulamalar kapsamında kamunun yanısıra kadın örgütleri, sivil toplum kuruluşları, akademisyenler, uluslar arası kuruluşların da ciddi faaliyetler yürüttükleri görülmektedir. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Eğitim Toplantısı (KSGM), Kadın Dostu Kentler Projesi, BM Kadınların İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı kapsamında devam eden projeler, KEİG Platformu tarafından yapılan Çalıştay, Yerel Yönetimlerde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Marmara Modeli Eğitim Projesi, Toplumsal Cinsiyet Temelli Yerel Bütçe Analizi Projesi, Eşitlikçi Bütçe Çalıştay, Dirlik Temelli Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (DTCDB) konulu uluslararası bir toplantı anılabilir.

Bununla birlikte, son dönemde toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinde pozitif etki potansiyeli taşıyan birçok politika hayata geçirilmiştir. Bunlardan bazıları, şartlı nakit transferi, kadın istihdamını teşvik, KÖYDES, taşınmalı eğitim, ücretsiz kitap dağıtımı, üniversitelerde harçların kaldırılması, kadına yönelik şiddetle mücadele, engellilerin bakımı ve rehabilitasyonu, yeşil kartlılara sağlık imkânları, gelir vergisinden muaf tutma, kız öğrenci yurtlarının kapasitesindeki büyük artışlar bu kapsamda anılabilir.

Literatür ışığında toplumsal cinsiyet eşitliğini, kadınların kamu hizmetlerine erişimlerini, kadınların güçlenmeleri ve ev içi emekleri üzerindeki baskının azalmasını sağlayan bu politika önceliklerinin toplumsal cinsiyet etki analizleri yapılmadığı için görünürlükleri ve kadınların güçlenmesine yaptıkları katkı düzeyi somut olarak ortaya konulamamıştır. Bunun bir istisnası, etki analizi yapılan şartlı nakit transferi olmuştur. Merkezi yönetimin yanı sıra yerel yönetimlerde de ciddi adımlar atıldığı görülmektedir.

TCDB literatüründe son zamanlarda hızlı bir gelişim söz konusudur. Bununla birlikte, halen toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının bütçenin tüm boyutları ve aşamalarına dahil edildiği uygulanabilir bir çerçeve oluşturulamamıştır. Kabul etmek gerekir ki, cari bütçe süreci teknik düzeyde literatürün ele aldığı çerçeveden daha kapsamlı ve detaylı bir bilgi havuzuna sahiptir. Kapsam itibarıyla toplumsal cinsiyet perspektifinin entegrasyonuna ihtiyaç duyulan ve henüz ele alınmamış bir dizi çalışma alanının bulunduğu görülmektedir: Bütçe kod yapısı ve muhasebe sistemi, mali işlem süreçleri, iç kontrol sistemleri (iç denetim-ön mali kontrol), dış denetim ilk akla gelen çalışma alanları olarak sayılabilir. Kritik öneme sahip husus bütçe sürecinin her aşamasının birbirine entegre olmasıdır. Herhangi bir aşamada yer alan mali bir kurum veya kural dışarıda bırakılırsa sistemin işleyişi mümkün olmamaktadır.

Öte yandan, bütçe alanında sözkonusu çalışma konularının çoğu çeşitli uluslararası kuruluşlarca üretilen norm, standart, sınıflandırmalara dayanmaktadır. Ülkelerin kendi özgün uyarlanmaları ihmal edilmemek kaydıyla bu çerçeveye entegrasyon sağladıkları görülür.⁴⁶ Bu açıdan GFS, COFOG, INTOSAI standartlarının toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmesi, dünyada TCDB alanında sağlanacak gelişmelere büyük bir ivme kazandıracaktır. Keza, kamu ihale sistemleri de örneğin Avrupa ölçeğinde Avrupa Birliği müktesebatına göre şekillenmektedir.

---

⁴⁶ GFS 2001 (The Government Finance Statistics Manual), COFOG (Classification of the Functions of Government), ESSPROS (The European System of integrated Social Protection Statistics), IPSASB (International Public Sector Accounting Standards Boards), ESA 95 (The European System of Accounts), IFAC (The International Federation of Accountants), IIA (The Institute of Internal Auditors), INTOSAI (International Organization of Supreme Audit Institutions).

2. TESPİT VE ÖNERİLER

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımının uygulanabilirliğine yönelik tespit ve önerilere aşağıda yer verilmiştir:

► TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI VERİ VE İSTATİSTİKLERİN ÜRETİLMESİ

TCDB uygulamaları açısından en temel gereksinim toplumsal cinsiyete duyarlı veri ve istatistiklerin üretimi ve derlenmesidir. Bununla birlikte literatürde de (*the UNECE Task Force on Gender Statistics, 2010*) vurgulandığı üzere toplumsal cinsiyete duyarlı veri ve istatistiklerin üretiminde cinsiyet bazında ayrıştırılmış veri ve istatistiklerin ötesinde politika eksenli bir perspektife gereksinim olduğu görülmektedir. Özellikle toplumsal cinsiyete duyarlı göstergeler toplumsal cinsiyete duyarlı veri ve istatistiklere dayanılarak üretileceğinden bu ihtiyaç belirgin bir biçimde kendini hissettirmektedir.

Türkiye’de toplumsal cinsiyete duyarlı veri ve istatistiklerin üretilmesine yönelik 10/11/2005 tarihli ve 5429 sayılı Türkiye İstatistik Kanunu’nun 3. maddesinde düzenlenmiş olan Resmî İstatistik Programı işlevselleşebilir. Resmî İstatistik Programında ulusal ve uluslararası düzeyde ihtiyaç duyulan konularda kamu kurum ve kuruluşları tarafından üretilecek resmî istatistiklere ilişkin beş yıllık çerçeve belirlenmektedir. Kurum ve kuruluşların görev alanları ile ilgili resmî istatistiklere ilişkin veri derleme, değerlendirme ve yayımlama görev ve yetkisi Resmî İstatistik Programında açıkça belirtilecektir. Bu doğrultuda, Programda yer almak suretiyle Merkezi Yönetim Bütçe Kapsamında yer alan kamu idareleri teşkilat kanunlarında yer alan görev, yetki ve sorumlulukları çerçevesinde yürütmekte oldukları kamu hizmetleri ve faaliyetlerine ilişkin verileri toplumsal cinsiyet bazında toplamaları mümkün hale gelebilir. Tabiatıyla, ilgili kamu idarelerinin, veri derleme sürecinde, hizmet sunumuna kadar geçen aşamanın ötesinde kamu hizmeti sunumundan yararlananlar açısından da konuya yaklaşımları önem taşımaktadır. Ayrıca, kamu hizmeti sürecinden bağımsız olarak ilgili politika alanına ilişkin verilere ihtiyaç vardır.

Veri ve bilgilerin aynı zamanda araştırmacılar ve uzmanlar, uluslararası örgütler, sivil toplum örgütleri (başta sendikalar olmak üzere) ve çalışan örgütleri tarafından alanın cinsiyet gerçekliğine ve özellikle toplumsal cinsiyetlerin subjektif taleplerine yönelik olarak da üretilmesi önemlidir. Bununla birlikte, bütçe sürecine konu olacak istatistikî verilerin teknik sıhhati açısından 6. maddenin son fıkrasında yer alan hüküm işletilmelidir. Bu çerçevede, istatistikî sonuçlar içeren araştırma faaliyetleri yürüten gerçek kişiler veya özel hukuk tüzel kişiliğine sahip kuruluşların, araştırmalarının sonuçlarını basın ve yayın yoluyla kamuoyuna açıklamaları hâlinde, araştırmanın kapsam, örnekleme yöntemi ve örnek hacmi, veri derleme yöntemi ve uygulama zamanını araştırma sonuçlarıyla birlikte kamuoyuna açıklamakla yükümlü oldukları hatırlanmalıdır. Kamu kaynağı tahsis sürecinde kullanılacak verilerin metodolojik açıdan yetkin olması beklenir.

► GENİŞLETİLMİŞ GSYH HESAPLAMALARI HAKKINDA ÇALIŞMALARIN YÜRÜTÜLMESİ

Genişletilmiş GSYH kadınların görünmeyen emeğinin ve genel olarak bakım ekonomisinin boyutlarının mevcut GSYH'ye dahil edilmesine imkan veren bir kavramsallaştırmadır. 5429 sayılı Türkiye İstatistik Kanunu ve Resmi İstatistik Programı (2012-2016)'nın üçüncü bölümünde yer aldığı üzere gayri safi yurtiçi hasıla hesaplarına ilişkin istatistiklerin üretimi TÜİK'in yetki ve sorumluluğundadır. Bununla birlikte genişletilmiş GSYH hesaplamaları için zorunlu olan zaman kullanım anketleri de TÜİK tarafından ilk defa 2006 yılında üretilmiştir.⁴⁷ Öte yandan, bütçenin dayandığı makro çerçevenin belirlendiği Orta Vadeli Program'ın hazırlanmasından sorumlu kuruluş Kalkınma Bakanlığı'dır. Bu itibarla, TÜİK ve Kalkınma Bakanlığı'nın işbirliği içinde genişletilmiş GSYH hesaplamalarına ilişkin çalışmaları yürütmesi uygun olacaktır. Bu alanda ihtisaslaşmış akademisyenlerin veya araştırmacıların de bu çalışmalara dâhil edilmesi ve özellikle Almanya ve Finlandiya örneklerinin yerinde incelenmesi için çalışma ziyaretleri gerçekleştirilmesinde büyük yarar vardır.

► MERKEZİ YÖNETİM KAPSAMINDAKİ KAMU İDARELERİNDE FARKINDALIK OLUŞTURULMASINA YÖNELİK ÇALIŞMALAR YÜRÜTÜLMESİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR GELİŞTİRİLMESİ

Ülkemizde özellikle yapılan bütçe reformu sonucu hayata geçirilen performans esaslı bütçeleme sisteminin en önemli özelliği politika öncelikleri ile kaynak kullanımlarının entegrasyonudur. Bu bütünleşmenin sağlandığı temel bütçe belgeleri kamu idaresinin stratejik planı, performans programı ve faaliyet raporudur. TCDB yaklaşımının orta ve uzun vadede uygulanabilirliği ideal olarak bu belgelerde içerilmesiyle mümkündür.

Bu belgeleri kamu idareleri kendileri hazırlamakla birlikte, bu belgelerin taşınması gereken norm ve standartlar Kalkınma Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı tarafından belirlenmektedir.⁴⁸ Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliğine

---

⁴⁷ Türkiye İstatistik Kurumu, EUROSTAT'ın başlattığı uluslararası karşılaştırılabilir nitelikte zaman kullanım anketi çalışmaları kapsamında Zaman Kullanım Anketi'ni ilk kez 1 Ocak - 31 Aralık 2006 döneminde Türkiye genelinde toplam 5070 örnek hanede uygulamıştır. Ankette 15 ve daha yukarı yaştaki tüm fertlerin, bir hafta içi ve bir de hafta sonu olmak üzere iki günde 24 saat boyunca yaptığı tüm günlük faaliyetlerini 10'ar dakikalık aralıklarla hazırlanan günlüklere kaydetmeleri yoluyla bilgiler derlenmiştir, bkz. erişim adresi: www.tuik.gov.tr

⁴⁸ 5018 sayılı Kanunun 9 uncu maddesinin üçüncü fıkrasına göre stratejik plan hazırlamakla yükümlü olacak kamu idarelerinin ve stratejik planlama sürecine ilişkin takvimin tespitine, stratejik planların kalkınma planı ve programlarla ilişkilendirilmesine yönelik usul ve esasların belirlenmesine Kalkınma Bakanlığı yetkilidir. Kamu idarelerinin

yönelik ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesi çalışmalarını koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın görev, yetki ve sorumluluğundadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı aynı zamanda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008–2013)'nin koordinasyonundan da sorumlu kuruluştur. Tüm bu hususlar dikkate alındığında Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın TCDB'ye yönelik çalışmalarını gerek kendi bünyelerinde gerekse kamunun koordinasyonunda yürütümü anahtar öneme sahiptir.

► BAKANLIKLAR, KAMU İDARELERİ İLE MAHALLİ İDARELERİN POLİTİKALARINI TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BİR YAKLAŞIMLA GELİŞTİRMELERİ

Her kurumun kendi görev alanına dair politikalarında kadınların ve erkeklerin farklılaşan ve hatta özgüleşebilen ihtiyaçları ve yaşam koşullarını eşit önemde değerlendirmesi ve hizmetlerini bu doğrultuda toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirmesi büyük önem taşımaktadır. Böylece politikaların etkileri itibarıyla toplumsal ilişkilerde var olan kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlikleri azaltması beklenmelidir. Kamu hizmetlerine kitlesel bir görünüm içinde kadınların ve erkeklerin erişimleri açısından kadın örgütleri ile uygulamada iş birliği ve kamuoyu denetimini olanaklı kılan, taleplerin iletildiği ve müzakere edildiği formel mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda kurumların toplumsal cinsiyet körlüğü ile mücadelelerinde aşağıdaki öncelikleri dikkate alması gerekmektedir:

- Aile içi eşitsiz sorumluluk dağılımı sonucu kadınların evde yoğun çalışmaları nedeniyle kamu hizmetlerinden yararlanamayabilecekleri gibi kamu hizmetlerindeki yetersizliklerin de kadınların omuzlarındaki iş yüklerini artırabileceği ve bu nedenle özellikle çocuk, hasta, yaşlı veya engelli bakımına ilişkin sosyal hizmetlerin güçlendirilmesi,

- Kadınların erkeklere göre zaman yüklerini azaltan ve böylece gelir getirici çalışma veya kendilerini geliştirebilecekleri boş zaman için kullanabilecekleri zamanı artıran eğitim, sağlık durumunu ve refahlarını iyileştiren kamu altyapı hizmetlerinin artırılması,

---

bütçelerinin dayandığı stratejik planlarda belirlenen performans göstergelerine uygunluğu ve idarelerin bu çerçevede yürütecekleri faaliyetler ile performans esaslı bütçelemeye ilişkin diğer hususları belirlemeye Maliye Bakanlığı yetkilidir. Maliye Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve ilgili kamu idaresi tarafından birlikte tespit edilecek olan performans göstergeleri, kuruluşların bütçelerinde yer alır. Performans denetimleri bu göstergeler çerçevesinde gerçekleştirilir.

- Kadın ve kız çocuklarının kamu hizmetlerinden uzaklık, zaman ve güvenlik sorunları nedeniyle yararlanamayabileceklerinden hareketle kamu hizmeti sunumlarının bu yönleriyle değerlendirilmesi ve gerekli önlemlerin alınması, ayrıca kadınların kamusal alanla iletişiminin ve bilgilenme kanallarının erkeklere göre çok daha yetersiz olması nedeniyle kadınları kamu hizmetlerine erişimleri ve hakları hakkında bilgilendirme hizmet ve imkânlarının artırılması,

- Kamu hizmetlerinden yararlanmanın bir harcama yapılmasını (maliyet) gerektirdiği hallerde özellikle düşük ve orta gelir düzeyine sahip ailelerde kadınların ve kız çocuklarının gereksinimlerinin ikincilleşebilme ve baskılanabilme hususunun değerlendirilmesi ve bu çerçevede gerekli adımların atılması,

- Kamu hizmetlerinde çalışanlara toplumsal cinsiyete duyarlı hizmete ilişkin bilgi ve farkındalık eğitimlerinin verilmesi, kadınların kamu istihdam alanında oranının artırılması ve karar alma süreçlerindeki konumlarının güçlendirilmesi,

- Kamu ihale sisteminde aranan şartların son dönemde gelişme gösteren kadın girişimciler açısından zor ve dezavantajlı sonuçlara yol açıp açmadığının değerlendirilmesi ve bu yönde gerekli çalışmaların yapılması.

► **TBMM VE TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME**

TBMM'nin bütçe hakkı demokrasimizin vazgeçilmez öneme sahip temellerinden birini oluşturmaktadır. TBMM'nin bütçe hakkı Anayasamızın 87, 160-165 inci maddeleri ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve 6085 sayılı Sayıştay Kanunu'nda düzenlenmiştir. 5018 sayılı Kanun'un 5 inci maddesinde kamu malî yönetiminin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bütçe hakkına uygun şekilde yürütüleceği, 6085 sayılı Kanun'un 34'üncü maddesinde de denetimin en temel amaçlarından birinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bütçe hakkının gereği olarak kamu idarelerinin faaliyet sonuçları hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve kamuoyuna güvenilir ve yeterli bilgi sunulması olarak hüküm altına alınmıştır.

Bilindiği gibi performans esaslı bütçeleme sistemi TCDB yaklaşımının uygulanabilirliği açısından son derece önem taşıyan bir çerçeve sağlamaktadır. Ülkemizde de yapılan bütçe reformundan sonra yukarıda da belirtildiği üzere sistem eski girdi bazlı yaklaşım doğrultusunda sadece kaynak ayırma ve kullanım boyutunun ötesine taşınmıştır. Artık esas olan politika amaç ve hedefleri ile gerçekleştirmelerin belirlenmesi ve değerlendirilmesidir. Ancak, TBMM'de bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarının kanunlaşma sürecinin komisyon aşaması sadece Plan ve Bütçe Komisyonu'nda yapılmaktadır.⁴⁹ Diğer ihtisas komisyonlarının

---

⁴⁹ Plan ve Bütçe Komisyonu'nda çalışmalar Maliye Bakanı'nın bütçe sunuşu ile başlar. Ardından tasarıların geneli üzerine müzakereler yapılır, sorular yöneltilir ve Hükümet adına, genellikle Maliye Bakanı tarafından açıklamalar getirilir. Tasarıların maddelerinin geçilmesi

üyeleri sınırlı bir şekilde Plan ve Bütçe Komisyonu'ndaki görüşmelerde söz alabilmekte ve katkı verebilmektedir. Reformun gerekleri doğrultusunda tasarıların görüşmelerinde Plan ve Bütçe Komisyonu dışında diğer ihtisas komisyonlarının katkılarına da gereksinim bulunmaktadır.⁵⁰

Mevcut bu işleyişin sınırlılıklarını aşmak ve TBMM çalışmalarının cinsiyete duyarlı hale getirilmesi açısından Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu TBMM teamüllerine dayalı olarak bakanlıklar ve kamu idarelerinin bütçe ve kesin hesapları üzerinde bilgi almak ve müzakere gerçekleştirmek için kamu idarelerini davet edebilir. Bununla birlikte, kamu idarelerinin görev alanında faaliyet gösteren kadın örgütlerinin ve dış denetim raporu hazırlayan Sayıştay denetçilerinin de bu toplantıları katılımının sağlanması gerekir.

Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun rolünün güçlendirilmesine yönelik Komisyona bilgi ve enformasyon desteği sağlayacak kurumsal bir işbölümünün oluşturulması gerekmektedir. TBMM İdari Teşkilatı Araştırma Merkezi Başkanlığı bünyesinde bu amaç doğrultusunda bir bölümlendirmeye gidilmesi ve ihtisaslaşması büyük önem taşımaktadır.

► TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ALANINDA FAALİYET GÖSTEREN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINA YÖNELİK EĞİTİMLER VERİLMESİ, KILAVUZLAR HAZIRLANMASI

► TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME KONUSUNUN LİSANS, YÜKSEKLİSANS VEYA DOKTORA PROGRAMLARINDA MÜFREDAT İÇİNE ALINMASI

► MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE KANUN TASARISI EKLERİ ARASINA TOPLUMSAL CİNSİYET RAPORUNUN EKLENMESİ VEYA BÜTÇE GEREKÇESİNDE BİR BÖLÜM AÇILMASININ SAĞLANMASI

Bakanlar Kurulu tarafından nihaileştirilen Merkezî Yönetim Bütçe Kanun Tasarısı malî yılbaşından en az yetmiş beş gün önce TBMM'ye sunulur. Merkezî Yönetim Bütçe Kanun Tasarısına, TBMM'de görüşülmesi sırasında dikkate alınmak üzere çeşitli belgeler eklenmektedir.⁵¹ Bu ekler arasında toplumsal cinsiyet

---

oylanır, kabul edildiğinde birinci madde (Gider maddesi) okunduktan sonra, her bir kamu idaresinin bütçe ve kesin hesabının görüşmelerine geçilir. Gerek görüşmeler ve görüşmeleri müteakip, kamu idarelerinin bütçelerinin oylanmasına geçilir. Tüm kamu idareleri için yukarıda belirtilen prosedür tamamlandıktan sonra, Plan ve Bütçe Komisyonu'nda ikinci maddeden itibaren diğer maddelerin görüşülmesine ve oylanmasına devam edilir, nihayetinde tasarıların tümü oylanmak suretiyle, komisyon aşaması tamamlanmış olur.

⁵⁰ Bu konuda 23. yasama döneminde TBMM Başkanı Köksal TOPTAN tarafından verilen Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkındaki İçtüzük Teklifi (Sıra Sayısı 107) kadük olmuştur.

⁵¹ Tasarının ekleri şunlardır: a) Bütçe gerekçesi, b) Yıllık ekonomik rapor, c) Vergi muafiyeti, istisnası ve indirimleri ile benzeri uygulamalar nedeniyle vazgeçilen kamu

raporu (*gender report*) eklenebilir. Veya birinci bölümde açıklanan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı KSGM tarafından hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planları baz alınarak eylem planlarının uygulanmasında sorumluluğu olan kamu kurum ve kuruluşlarının eylem planı hedef ve stratejileri doğrultusunda gerçekleştirecekleri program/projeler ile öngördükleri bütçelerin yanı sıra uygulama sonucunda ulaşılabilecek hedefleri açıklayan bir rapor hazırlayarak bütçe ekinde sunmaları da alternatif olarak değerlendirilebilir. Ayrıca hali hazırda ilgili Bakanın onayı ile uygulamaya konulan söz konusu eylem planlarının Bakanlar Kurulu Kararı vb. düzenlemelerle uygulamaya konulmasının sahiplenilme açısından yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

►PERFORMANS DENETİMLERİNİN CİNSİYETE DUYARLI HALE GETİRİLMESİNE YÖNELİK SAYIŞTAYDA FARKINDALIK OLUŞTURULMASI VE ÖRNEK UYGULAMALAR GELİŞTİRİLMESİ

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve 6085 sayılı Sayıştay Kanunu kapsamında bakanlıklar, kamu idareleri ve yerel yönetimler TBMM adına Sayıştay tarafından dış denetime tabi tutulmaktadır. Bu dış denetim, düzenlilik ve performans denetimlerinden oluşmaktadır. Literatürde de ele alındığı üzere özellikle performans esaslı bütçeleme sisteminin bütçenin toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerindeki etkilerinin izlenebilmesi açısından sunduğu imkanlar göz önüne alındığında Sayıştay'ın performans denetimi kapsamında farkındalık oluşturulması ve örnek uygulamalar geliştirilmesi uygun olacaktır.

Bilindiği gibi, TBMM'nin bütçe ve kesin hesap kanun tasarıları üzerinde yaptığı müzakerelerde kamu idarelerinin faaliyet raporları değerlendirilirken yararlanılan en önemli kaynak Sayıştay'ın dış denetim sonuçlarıdır. Bu kapsamda Sayıştay tarafından yapılacak performans denetimleri toplumsal cinsiyete duyarlı performans göstergeleri ışığında yapılacaktır. Daha açık bir ifadeyle, performans programlarında belirlenecek cinsiyet duyarlı amaç ve hedeflere dönük gerçekleştirmeler cinsiyet duyarlı performans göstergeleri ışığında denetime konu olacaktır. Bu açıdan bakıldığında Sayıştay tarafından farkındalık oluşturulması ve örnek uygulamalar geliştirilmesine yönelik yürütülecek çalışmalarda TBMM ve Maliye Bakanlığı ile işbirliği büyük önem taşımaktadır. Paralel olarak yerel yönetimlerin de Sayıştay denetimi kapsamında olması nedeniyle yerel yönetimlerin denetimi konusunda aynı işbirliğinin İçişleri Bakanlığı, belediyeler ve Türk Belediyeler Birliği ile sağlanması yararlı olacaktır.

---

gelirleri cetveli (vergi harcamaları), d) Kamu borç yönetimi raporu, e) Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin son iki yıla ait bütçe gerçekleştirmeleri ile izleyen iki yıla ait gelir ve gider tahminleri, f) Mahallî idareler ve sosyal güvenlik kurumlarının bütçe tahminleri, g) Merkezî yönetim kapsamında olmayıp, merkezî yönetim bütçesinden yardım alan kamu idareleri ile diğer kurum ve kuruluşların listesi.

Bu çerçeveden bağımsız olarak 6085 sayılı Kanununun 45 inci maddesine göre Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı; araştırma soruşturma ve ihtisas komisyonlarının kararına istinaden Sayıştay'dan belirli konularda denetim talebinde bulunabilmektedir. Bütçe bağlamında çeşitli politika alanlarında bu mekanizmanın da işletilmesi mümkündür.

Bununla birlikte, Sayıştay açısından önemli bir imkân, denetimler sırasında denetçiler tarafından gerekli görülmesi halinde, meslek mensuplarının koordinasyonunda çalışmak ve incelenecek konu ile sınırlı olmak üzere Sayıştay dışından uzman görevlendirilebilmesidir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet uzmanlarından da denetimlerde yararlanılması mümkündür.

► YEREL YÖNETİMLERDE FARKINDALIK OLUŞTURULMASINA YÖNELİK ÇALIŞMALAR YÜRÜTÜLMESİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR GELİŞTİRİLMESİ

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve programlara yerleştirilmesine ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik işbölümünün belirlenmesi ve iş birliği mekanizmalarının kurulması yerel yönetimler için de vazgeçilmez öneme sahiptir.

Belediye başkanına bağlı toplumsal cinsiyet eşitliği birimlerinin kurulması ve bu birimin koordinasyonunda tüm hizmet birimlerinden temsilcinin yer alacağı bir komisyon veya çalışma grubu oluşturulması mümkündür. Yürütülecek çalışmalarda belediye meclislerinin Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonları ile iş birliği içinde olunması büyük önem taşımaktadır.

Yürütülecek çalışmalarda belediye meclislerinin kadın-erkek fırsat eşitliği komisyonları ile kent konseyleri bünyesinde oluşturulan kadın meclislerinde kurulan "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışma Grupları"nın iş birliği içinde olması; toplumsal cinsiyet eşitliğinin belediyelerin stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporlarında gözetildiğinin denetlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Belediye meclislerinin kadın-erkek fırsat eşitliği komisyonları da, 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76'ncı maddesi üçüncü fıkrası kapsamında kent konseylerinden de alınacak görüş doğrultusunda ve ilgili kanunlara da dayanmak suretiyle, belediyenin stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporu üzerine bilgilenmek amacıyla belediye genel sekreteri, daire başkanları ve hizmet birim yöneticilerini davet edebilir.

Bilindiği gibi 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun kapsamı içinde merkezi yönetimin yanı sıra mahalli idareler de yer almaktadır. Dolayısıyla mahalli idareler de diğer kamu idareleri gibi stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporu hazırlamakla yükümlüdürler. Bu bağlamda merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin aralarında bilgi ve tecrübe paylaşımı mümkündür.

EKLER

EK 1: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER KADININ STATÜSÜ KOMİSYONU 52. OTURUMU SONUÇ BELGESİNDE BULUNAN DÜZENLEMELER

Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu'nun, 25 Şubat – 7 Mart 2008 tarihlerinde gerçekleştirilen “Cinsiyet eşitliğinin finansmanı ve kadının güçlendirilmesi” başlıklı 52. oturumu sonuç belgesinin 21. Maddesinde yer alan düzenlemeler

21. j. Tüm ulusal kalkınma politika, plan ve bütçelerine toplumsal cinsiyet perspektiflerini yerleştirmek için, kadının ilerlemesi ulusal mekanizmaları, maliye ve planlama bakanlıkları ve onların odak noktaları dahil olmak üzere ilgili hükümet kurumları ve birimleri, kadın kuruluşları arasında koordineli ve kurumsallaşmış bir diyalog sağlamak;

21. k. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm ana plan ve politikalara yerleştirilmesi ve olumlu eylem stratejileri dahil olmak üzere, cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi ile ilgili ulusal politika, program, strateji ve planlar için yeterli kaynak ve para ayırmak, bunların ulusal kalkınma stratejilerine yerleştirilmesini ve Bin Yıl Kalkınma Hedeflerinin 3. Hedefi dahil, cinsiyet eşitliğine ilişkin uluslararası ve bölgesel taahhütleri yerine getirmek için ilgili sektör planları ve bütçelerine yansıtılmasını sağlamak;

21. l. Ulusal kaynakların harekete geçirilmesi ve tahsisinde cinsiyete duyarlı yaklaşım geliştirilmesini sağlamak, sosyal ve toplumsal cinsiyet bütçe politikalarında kapasite oluşturmak için ulusal çabaları pekiştirmek amacıyla tüm bakanlıklar özellikle maliye bakanlıkları ve ulusal kadın mekanizmaları ile, uygun olduğu hallerde, yerel yönetimlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalara yerleştirilmesi amacıyla kapasite geliştirilmesi için kaynak tahsis etmek;

21.m. Yaş ve diğer faktörlere göre de ayrıştırılmış cinsiyete ve toplumsal cinsiyete dayalı veriler ile kadınların bakım ekonomisine yaptığı katkılara dayalı verilerin toplanması, analizi ve duyurulması işlemlerini geliştirmek, sistematize etmek ve fonlamak; kamu finansmanlarına toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımların yerleştirilmesi ve bu yaklaşımların uygulanması başta olmak üzere, cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi için finansman konusunda sağlanan gelişmeleri ölçmek amacıyla tüm düzeylerde gerekli girdi, çıktı ve sonuç göstergeleri oluşturmak;

21. n. Makroekonomik istikrar, yapısal uyum, dış borç sorunları, vergilendirme, yatırımlar, istihdam, piyasa ve ekonominin tüm ilgili sektörleri ile ilişkili politika ve programların toplumsal cinsiyet etki analizini yapmak ve yayımlamak, Pekin Eylem Platformu'nun hedeflerine ulaşma bakış açısıyla, yoksulluk, eşitsizliğin özellikle kadınlar üzerindeki etkilerini dikkate almanın yanı sıra, ailenin refahı ve koşulları üzerindeki etkisini değerlendirerek bu alanlardaki araştırmaları desteklemek, kolaylaştırmak ve uygun olan durumlarda mal varlığının, zenginliğin, fırsatların, gelirin ve hizmetlerin daha adil dağılımını teşvik etmek için bunları uyumlaştırmak;

21. o. Tüm politika alanlarında gelir ve giderlerin toplumsal cinsiyete duyarlı analizlerini gerçekleştirmek, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nun tam anlamıyla ve etkili bir şekilde uygulanmasını hızlandırmak için hükümet harcamalarının katkısını arttırmak amacıyla gözden geçirme ve değerlendirme neticesinde ortaya çıkan sonuçları, bütçenin planlanması, ayrılması ve gelirlerin arttırılmasında göz önünde bulundurmak;

21. p. Tüm politika alanlarına cinsiyet eşitliğini yerleştirmek amacıyla, tüm düzeylerde bütçe politikalarına toplumsal cinsiyet perspektiflerini sistematik bir şekilde yerleştirmek için ulusal göstergeler dahil olmak üzere, uygun olduğu şekilde, metodolojiler ve araçlar geliştirmek ve uygulamak;

EK 2: 5-6 KASIM 2008 CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME TOPLANTISI

5-6 Kasım 2008 tarihlerinde gerçekleştirilen Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konulu toplantının 6 Kasım 2008 tarihinde yapılan kapanış oturumunda toplantı sırasında ele alınan hususlardan yola çıkılarak geleceğe dönük olarak neler yapılabileceği üzerinde genel bir tartışma gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede genel olarak üzerinde durulan hususlar aşağıdaki gibidir.

- Türkiye’de uygulamaya başlanan yeni mali yapı, cinsiyete duyarlı bütçelemeye olanak verecek özelliklere sahiptir.

- Performans esaslı bütçeleme stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporları olmak üzere üçlü bir yapı üzerine oturmakta ve bu üç bileşenin de toplumsal cinsiyet perspektifi ile gözden geçirilmesi gerekmektedir.

- Cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarının pilot girişimler biçiminde, ya da bazı yerel yönetimler bünyesinde başlatılabilmesi için 2010 ya da 2011 yılı bütçesi başlangıç noktası olarak alınabilir.

- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin kadınlar ve erkekler için ayrı bütçeler olmadığı gerçeğinden yola çıkarak cinsiyetler arasında denge ancak tüm harcama kalemlerinde eşitlik ve adalet perspektifi gözetilerek sağlanabilir.

- Tüm harcama kalemlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesine ilişkin anlayışa geçilirken, bir yandan da kadınların statülerinin artırılmasına yönelik program, projeler geliştirilmesi, belli bütçe kalemlerinin kadınları güçlendirici kamu hizmetlerine tahsis edilmesi de ülkemiz koşullarında kabul edilebilir bir uygulamadır.

- Kamu kurumları tarafından Devlet Planlama Teşkilatı’na Yatırım Bütçesi için teklif verilirken sunulması zorunlu olan “Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) Raporu” benzeri bir sistem toplumsal cinsiyet eşitliği açısından da oluşturulabilir.

- Cinsiyete duyarlı bütçeleme sürecinde STK’ların müdahalesine kapalı olarak gerçekleştirilen genel bütçe hazırlıklarında sivil toplumun katılımına imkan sağlanması teklifi üzerine, teknik bir konu olan bütçe sürecine sivil toplum kuruluşlarının katılımı yerine kamu kurumlarının uzman kadrolarında bütçe kalemlerini toplumsal cinsiyet perspektifinden analiz edebilecek uzmanlara yer verilmesi önerilmiştir.

- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme çalışmalarına uzman desteği sağlanmalıdır.

- 9. Kalkınma Planında yer alan gelişme eksenlerinin her biri toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden yeniden gözden geçirilmelidir.

- Toplumsal cinsiyet eşitliğine katkısı olan çalışmaların gelecekteki uygulamalara yön verecek şekilde toplumsal cinsiyet etki analizleri yapılmalıdır.

• Kadınların kırsal ve kentsel alanlarda işgücüne katılımı, göçle kente gelen kadınların işgücü piyasasına girememeleri gibi konularda somut hedefler çerçevesinde bütçe hedefleri oluşturulmalıdır.

• Bu eğitimin bir benzeri, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından Sayıştay ve Maliye Bakanlığı'nın üst düzey çalışanları ile TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu Üyeleri'ne verilmelidir.

• Türkiye için henüz yeni bir konu olan toplumsal cinsiyet duyarlı bütçeleme konusunda uzmanlık eksikliği Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından doldurulmalı, sivil toplum kuruluşları da oluşturacakları gruplar ya da komisyonlar ile bütçe süreçlerinde baskı grubu olarak yer almalıdır.

• İlk aşamada yerel yönetimler bünyesinde bütçeleme sürecine toplumsal cinsiyet eşitliğinin yerleştirilmesi için bütçe oluşturma sürecine sivil toplum kuruluşlarının katılımına imkan verecek düzenlemelere gidilmelidir.

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Başkanlığı'na

Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Raporu"na muhalefet şerhimi ekte sunuyorum. Gereğini arz ederim. Saygılarımla.

21.01.2014

Av. Gürkut ACAR
Antalya Milletvekili

MUHALEFET ŞERHİ

Türkiye'nin son dönemdeki en can yakıcı sorunu kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleridir. Sorunun çözümü için çok yönlü çalışmalar yapılması gerektiği açıktır. Kadın-erkek eşitliğini sağlayacak bütçe sistemi konusunda da çalışma yapılması olumlu ve önemlidir.

Ancak son dönemde Türkiye'de, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulması ve bütçe sistemi de dahil olmak üzere çeşitli alanlarda çalışmalar yapılıyor olmasına karşın, ortaya olumlu sonuçlar çıktığını söylemek mümkün değildir. Kadına yönelik şiddet olaylarında artış, kadın istihdamında gerileme, kız çocuklarının eğitim dışına çıkma oranlarında artış ilk akla gelen olumsuz sonuçlardır.

Bu sonuçların ortaya çıkmasında, siyasi iktidarın tutarsız ve kararsız adımlarının etkili olduğu açıktır. Kadın-erkek eşitliği olamayacağı ve kadına "ev kadını ve anne" rolünü biçen açıklamalar ile bazı yasal düzenlemeler, çalışmaların olumlu sonuçlar vermesini engellemektedir.

Ayrıca bütçenin sağlıklı bir şekilde değerlendirilemediği, içeriğinde denetimle ilgili bir bilgi kısıntısı bile içermeyen yazıların "denetim raporu" olarak gönderildiği bir süreçte, performans denetimlerinin cinsiyete duyarlı hale getirilmesi mümkün değildir.

Bütçeden boşa giden bir kuruluş, kız çocuğunun eğitiminden, bir kadının istihdamından kaybedilen bir kuruluş demektir.

Sorunu doğru tespit etmeden, doğru çözümler üretilmesi mümkün değildir. Kadının eşit, güçlü ve özgür şekilde toplumsal yaşamda var olabilmesinin yolu, eğitim ve istihdam olanaklarının güçlendirilmesinden geçmektedir. Eğer Türkiye'de kız çocuklarının eğitim ortamı dışına çıkma oranında bir artış ve kadın istihdamında gerileme yaşıyorsa, yapılan çalışmaların çözüm üretmede yetersiz kaldığı ortadadır.

Bu nedenle, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, var olan durumu doğru şekilde saptayarak raporlara yansıtmalı, somut ve sonuç alıcı öneriler getirmelidir.

Türkiye bir an önce kadın odaklı bir bütçe sistemi oluşturulmalıdır. Bütün kız çocuklarının en üst eğitim kademesine kadar taşıyacak, kadınların sendikal örgütlülüğünü de sağlayacak şekilde istihdamını arttıracak miktardaki ödeneğin her yıl hesaplanarak bütçeye "Eşitlik Bütçesi/ödeneği" başlığı altında konulması gereklidir.

Bütün kamu kurumları ile yerel yönetimlerde, KEFEK benzeri yapılar oluşturulmalı, "Eşitlik Ödeneği"nin kullanımında sorumlu olmalıdır.

"Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Raporu"nda kadınlarımızın yaşadığı sorunlar ve içinde bulunduğu sıkıntıların doğru ve yeterli şekilde tespit edildiğini, sonuç alıcı çözümler önerildiğini söylemek mümkün değildir.

Bir an için toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin bütün kamu kurum ve kuruluşlarında zorunlu tutulduğunu ve her kamu kurum ve kuruluşunda eşitlik bütçesi/ödeneği konulduğunu bile düşünsek, siyasi iktidarın laiklik karşıtı tutumu nedeniyle bu da yetersiz kalacaktır.

Siyasi iktidar tüm uygulamalarıyla laikliği ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalar içinde olduğu müddetçe kadın-erkek eşitliği sağlanamaz, sağlanamayacaktır.

Nitekim, 11 yıldan bu yana içine girmeye çalıştığımız Avrupa Birliği ülkelerinde kadın-erkek eşitliği konusunda bütçeleme sistemleri de dahil olmak üzere devletin en üst kurumlarından en alt kurumlarına kadar uygulamalar sürdüğü halde 11 yıldır Türkiye'de bir arpa boyu yol alınamamıştır.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Raporu bir dilek ve temenni raporu olmaktan öte anlam taşımamaktadır. Somut sonuçlar yaratmaktan uzaktır.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ KOMİSYONU
KARAR

Toplantı No : 25

Karar No : 39

Konu : Komisyonumuzun 14.01.2014 tarihli 25'inci toplantısında; "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Konulu Alt Komisyon Raporu" görüşülerek Komisyon'un redaksiyon yetkisiyle kabul edilmiş ve bastırılarak dağıtılmasına karar verilmiştir.

Başkan	Başkanvekili	Sözcü
<i>Azize Sibel Gönül</i>	<i>Öznur Çalık</i>	<i>Tülay Kaynarca</i>
Kocaeli	Malatya	İstanbul
Katip	Üye	Üye
<i>Mesut Dedeoğlu</i>	<i>Fatoş Gürkan</i>	<i>Mehmet Kerim Yıldız</i>
Kahramanmaraş	Adana	Ağrı
Üye	Üye	Üye
<i>İlknur İnceöz</i>	<i>Gürkut Acar</i>	<i>Gökçen Özdoğan Enç</i>
Aksaray	Antalya	Antalya
	(Muhalefet şerhim vardır)	
Üye	Üye	Üye
<i>Semiha Öyüş</i>	<i>Ayşe Nedret Akova</i>	<i>Ahmet Duran Bulut</i>
Aydın	Balıkesir	Balıkesir
Üye	Üye	Üye
<i>Canan Candemir Çelik</i>	<i>Nurcan Dalbudak</i>	<i>Kemalettin Aydın</i>
Bursa	Denizli	Gümüşhane
Üye	Üye	Üye
<i>Türkan Dağoğlu</i>	<i>Fuat Karakuş</i>	<i>Zeynep Armağan Uslu</i>
İstanbul	Kilis	Şanlıurfa
Üye	Üye	
<i>Candan Yüceer</i>	<i>Safiye Seymenoğlu</i>	
Tekirdağ	Trabzon	

KAYNAKÇA

- AKDURAN, Ö., (2012), **Hane Devlet Piyasa Kadın Emeği ve Sosyal Politikalar Bağlamında Cinsiyetlendirilmiş Bütçe**, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları
- AKDURAN, Ö., (2013), “5018 Sayılı Kanun ve Kamu İdarelerinde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme”, **Kamu Maliyesinde Yeni Yaklaşımlar**, (ed. Murat ŞEKER, Ahmet KESİK, Figen ALTUĞ), İstanbul: Seçkin Yayınları, ss. 19-36.
- AKSOY, N., (2006), **Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Rolü**, Ankara: KSGM Yayınları
- ALKAN, A., (2005), **Yerel Yönetimler ve Cinsiyet Kadınların Kentte Görünmez Varlığı**, Ankara: Dipnot Yayınları
- ALTINAY, A., ve ARAT, Y., (2008), **Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet**, 2. Baskı, İstanbul: Punto Yayınları
- AMELGA, M., (1994), “Identifying Gender Issues Using the Beneficiary Assessment Approach: A Guide for Practitioners”, erişim adresi: <http://siteresources.worldbank.org>
- ANTONOPOULOS, R., (2008) “The Unpaid Care Work-Paid Work Connection”, **Working Paper** No. 541. New York: The Levy Economics Institute of Bard College.
- BAKKER, I., (2002), “Fiscal Policy, Accountability and Voice: The Example of Gender Responsive Budget Initiatives”, **Occasional Paper**, Background paper for HDR 2002, Erişim adresi: http://hdr.undp.org/docs/publications/background_papers/2002/Bakker_2002.pdf
- BARNETT, K. ve GROWN, C., (2004), **Gender Impacts of Government Revenue Collection: The Case of Taxation**, Commonwealth Economic Paper Series, London: Commonwealth Secretariat.
- BATANDYNOWICZ, K., ve P., URSZULA OPACKA, (2005), **Gdansk Gender Budget Initiative**, (translation. A., Jagusiak), The Network of East-West Women (NEWW), Polska.
- BENERIA, L., (1992), “Accounting for Women’s Work: The Progress of Two Decades”, **World Development**, No. 20/11.
- BRAUNSTEIN, E., (2007), “The Efficiency of Gender Equity in Economic Growth: Neoclassical and Feminist Approaches”, **GEM-IWG Working Paper Series**, 07-4.
- BUDLENDER, D., D. ELSON, G. HEWITT, T. MUKHOPADHYAY, (2002), **Gender Budgets Make Cents**, Commonwealth Secretariat, IDRC CRDI, UNIFEM.

- BUDLENDER, D., (2001), **Review of gender budget initiatives**, Community Agency for Social Enquiry. Erişim adresi:
<http://www.internationalbudget.org/resources/library/GenderBudget.pdf>
- _____ , (2000), “The Political Economy of Women’s Budgets in the South” **World Development, Volume 28, Issue 7, July, pp. 1365-1378.**
- BUDLENDER, D. and R. SHARP with K. ALLEN (1998), **How to do a gender-sensitive budget analysis: Contemporary research and practice**, Commonwealth Secretariat, AusAID.
- BUDLENDER, D., and HEWITT, G., (2003), **Engendering Budgets A Practitioners’s Guide to Understanding and Implementing Gender-Responsive Budgets**, Commonwealth Secretariat
- BULUTOĞLU, K., (1997), **Kamu Ekonomisine Giriş**, Filiz Yayınları, Beşinci Baskı.
- BYANYIMA, W., and J. WEHNER, (2004), **Parliament, the Budget and Gender**, Handbook for Parliamentarians.
- CANADIAN CENTER FOR POLICY ALTERNATIVES (CCPA), “Gender Budget Initiatives Why They Matter in Canada”, by Isabellla Bakker in cooperation with the Gender Budget Analysis Committee of the Alternative Federal Budget, **Alternative Federal Budget 2006**, technical paper 1, erişim adresi:
http://www.westcoastleaf.org/userfiles/file/Gender%20Budget%20Initiatives,%20I_%20Bakker.pdf
- CANSIZ, H., (2009), **Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Yaklaşımı ve Türkiye’ye İlişkin Öneriler**, Ankara: Gazi Kitabevi.
- CHAKRABORTY, L., S, (2010), “Public Investment and Unpaid Work in India: Selective Evidence from Time-Use Data”, in **Unpaid Work and the Economy: Gender, Time-Use and Poverty in Developing Countries**, (ed.) R., ANTONOPOULOS and I. HIRWAY, Palgrave Macmillan.
- COUNCIL OF EUROPE EQUALITY DIVISION DIRECTORATE GENERAL OF HUMAN RIGHTS – DG, (2004), **Gender mainstreaming: conceptual framework, methodology and presentation of good practices**, Final Report of activities of the Group of Specialist on Mainstreaming, Strasbourg
- COUNCIL OF EUROPE EQUALITY DIVISION DIRECTORATE GENERAL OF HUMAN RIGHTS – DG, (2005), **Final report of the Group of Specialists on Gender Budgeting** (EG-S-GB), Strasbourg
- ÇAĞATAY, N., (2003a), “Engendering Macroeconomics and Macroeconomic Policies” in **Macroeconomics: Making Gender Matter** (ed.) Martha Gutierrez, London: Zed Press

- _____. (2003b), “Gender Budgets and Beyond: Feminist Fiscal Policy in the Context of Globalization”, **Gender and Development**, Vol. 11, No. 1.
- DEBSKĪ, M., B. ERBE, W. FRÖHLICH, E. KLATZER, Z. LAPNIEWSKA, M. MAYRHOFER, M. NEUMAYR, M. PĪCHLBAUER, A. ROTHE, M. TARASIEWICZ, J. ZEBISCH, **Development of Instruments for Gender Budgeting at Universities**, Development of tools and instruments for Gender Budgeting (WP 11), erişim adresi:
http://www.frauenakademie.de/projekt/eu_gender-budgeting/img/development-of-instruments.pdf
- DEMERY, L., (2001), “Gender and Public Spending: Insights from Benefit Incidence” in **Gender Budget Initiatives: Strategies, Concepts and Experiences**, Papers from a High Level International Conference ‘Strengthening Economic and Financial Governance through Gender Responsive Budgeting’, Brussels, 16-18 October 2001
- ELSON, D., ÇAĞATAY, N., (2000), “The Social Content of Macroeconomic Policies”, **World Development**, Vol.28, No.7, pp 1347-1364.
- ELSON, D., ÇAĞATAY, N., GROW C., (1995), “Introduction”, **World Development**, Vol.23, No.11, pp.1827-1836.
- ELSON, D. (1995), “Gender Awareness in Modeling Structural Adjustment”, **World Development**, Vol: 23, No. 11, pp. 1851–1868.
- _____. (1998a), “Integrating gender issues into national budgetary policies and procedures: Some policy options”, **Journal of International Development**, Vol. 10, pp. 929-941.
- _____. (1998b), “The Economic, the Political and the Domestic: Business, States and Households in the Organization of Production”, **New Political Economy**, Vol.3, No.2.
- _____. (1999a), “Gender-neutral, Gender-blind, or Gender-sensitive Budgets? Changing the Conceptual Framework to Include Women's Empowerment and the Economy of Care,” Commonwealth Secretariat, London
- _____. (1999b), “Labor Markets as Gendered Institutions: Equality, Efficiency and Empowerment Issues”, **World Development**, Vol.27, No.3, pp.611-627.
- _____. (2004a). “Engendering government budgets in the context of globalization(s)”, **International Feminist Journal of Politics**, Vol. 6, No.4, pp.623-642.
- _____. (2004b), “Feminist Economics Challenges Mainstream Economics” edited by Bina Agarwal, **Special issue of the newsletter of the International Association for Feminist Economics**, Vol.14, No. 3,

- _____. (2006). **Budgeting for Women's Rights: Monitoring Government Budgets for Compliance with CEDAW**, UNIFEM, New York.
- ERKAN, B., ŞENTÜRK, M., AKBAŞ, Y.E., PAKSOY, S., (2012), "Dünya'da ve Türkiye'de Sosyal Bütçeleme (Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme) Yaklaşımı", **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Yıl: 5, Sayı: 9
- FOLBRE, N. (1994), **Who Pays for the Kids? Gender and Structures of Constraints**, New York: Routledge.
- FRAGOSO, L., P., and R. L. R. GRANADOS, (2004), **Guide for the Formulation of Public Budgets in the Health Sector using A Gender Perspective**, first edition, Ministry of Health, Mexico City, erişim adresi: <http://www.gender-budgets.org>
- FREY., R., and KÖHNEN, M., (2012), **Guidance Gender Budgeting in Public Administration**, Vienna Federal Chancellery – Federal Minister for Women and Civil Service Department II/1 for Gender Equality and Legal Issues
- GENÇ, M., (2010a), "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kamu Hizmetlerinde Etkinlik", **Sayıştay Dergisi**, 77, ss.33-61
- GENÇ, M., (2010b), "Toplumsal Cinsiyete Duyarlılığına Yönelik Kamu Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Mali Yansımaları", **Maliye Dergisi**, 159, ss.476-495
- GENÇ, M., (2011), "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Ulaşmada Mali Politika Aracı: Bütçeler", **Bütçe Dünyası Dergisi**, 35, ss.121-135
- GÜNLÜK-ŞENESEN, G., (2009), "Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Küresel, Ulusal ve Yerel Boyutlar", **Uluslararası Yerel Yönetimler ve Kadın Konferansı** (3-4 Mayıs 2008) Diyarbakır Bağlar Belediyesi, Diyarbakır, 41-47
- GÜNLÜK-ŞENESEN, G., (2010), "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Türkiye İçin Bir Değerlendirme", **Tülay Arın'a Armağan - İktisat Yazıları** içinde, (der.) S. SARICA, İstanbul: Belge Yayınları, ss.77-93.
- GÜNLÜK-ŞENESEN, G., (2013), "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Kapsam, Örnekler ve Türkiye İçin Öneriler", **Kamu Maliyesinde Yeni Yaklaşımlar**, (Ed. Murat ŞEKER, Ahmet KESİK, Figen ALTUĞ), İstanbul: Seçkin Yayınları, ss. 97-128.
- HIMMELWEIT, S. (2002), "Making visible the hidden economy: the case for gender-impact analysis of economic policy", **Feminist Economics**, No.8/1, pp. 49-70.
- HEWITT, G., T., MUKHOPADHYAY, "Promoting Gender Equality through Public Expenditure: A Challenge for Governments" in (ed.) Tina Johnson, **Gender Budgets Make More Cents: Understanding Gender Responsive Budget**.
- IRONMONGER, D., (1996), "Counting Outputs, Capital Inputs and Caring Labor: Estimating Gross Household Product", **Feminist Economics** No.2/3, ss.37-64.

- IRONMONGER, D., (2000), "Household Production and the Household Economy," Department of Economics - **Working Papers Series 759**, The University of Melbourne.
- KINGDOM OF MOROCCO MINISTRY OF ECONOMY AND FINANCE, **Gender Report**, Finance Bill for The 2008 Fiscal Year, Erişim adresi: <http://www.finances.gov.ma>
- KLATZER, E., (2008), "The integration of Gender Budgeting in Performance-Based Budgeting", Bilbao
- KLATZER, E., (2011), **Yerelde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Kılavuzu**, çev. Keleş, F., ve Bilgin, O., TESEV yayınları, İstanbul.
- KULSHRESHTHA, A. C., ve SINGH, G., (1999), "Valuation of Non-Market Household Production", New Delhi: Central Statistical Organisation.
- LEWIS, J., (1997), "Gender and Welfare Regimes: Further Thoughts", **Social Politics**, Summer.
- MAURER (2012), Gender Budgeting Making Effective Equality between Women and Men a Reality ... Step by Step to a Gender-equal Budget, Vienna
- MCKAY, A., FITZGERALD, R., K., SIMPSON, (2006), "Gender Impact Analysis and the Scottish Budget Sport and Health Pilots", **Report prepared for the Equality Unit**.
- MCKAY, A., (2004), Developing a Gender Budget Initiative A Question of Process or Policy? Lessons Learned from the Scottish Experience, **Chapter prepared for Vol 4 of University of Linz**, Gender Studies Series, Glasgow Caledonian University Glasgow, Scotland and Scottish Womens Budget Group 1 1. erişim adresi: http://www.infopolis.es/web/GenderBudgets/pdf/GB_Scotland.pdf
- MEMİŞ, E., KIZILIRMAK, B., (2009), "The Unequal Burden of Poverty on Time Use", **Working Paper**, No. 572, New York: The Levy Economics Institute of Bard College.
- MEMİŞ, E., ve KIZILIRMAK, B., (2012), "İktisadi Analizde Zaman Cetvellerinin Kullanılması: 2006 Türkiye Zaman Kullanım Anket Verisi Üzerine Bir Değerlendirme", **Mülkiye Dergisi**, 36(4), ss.127-145
- MEMİŞ, E., KIZILIRMAK, B., ÖNEŐ, U., (2012), "Kadınların Ev-Kadınlaştırılması: Ücretli ve Karşılıksız Emegın Toplumsal Cinsiyet Temelli Bir Analizi", **Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın** (ed.S., DEDEOĞLU ve A., Y.,ELVEREN), İletişim Yayınları.
- MERİÇ, M., (2007), "Feminizme Mali Bakış (Cinsiyete Duyarlı Bütçeler)", **Finans Politik, Ekonomik Yorumlar Dergisi**, 44, ss.58-67
- NANDA, P., (2002), "Gender Dimensions of User Fees: Implications for Women’s Utilization of Health Care", **Reproductive Health Matters**, 10(20), 127-134.

- O'CONNOR, J., S., (1993), "Gender, Class and Citizenship in the comparative analysis of welfare state regimes: theoretical and methodological issues", **British Journal of Sociology**, 44.
- ORLOFF, A., S., (1993), "Gender and the Social Rights of Citizenship: The Comparative Analysis of Gender Relations and Welfare States", **American Sociological Review**, Vol.58, June.
- ÖRÜCÜ, A., İ., ve BAKIRTAŞ, D., (2012), 6111 Sayılı Kanunun Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Perspektifinden Değerlendirilmesi", **Maliye Dergisi**, 162, ss.467-477
- QUINN S., (2009), *Gender budgeting: practical implementation*, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Council of Europe, [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gender-mainstreaming/CDEG\(2008\)15_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gender-mainstreaming/CDEG(2008)15_en.pdf).
- RAKE, K., (2001), "Introducing a Human Dimension to the Economy: Engendering the Budget" Paper prepared for: A Gender Agenda Asia-Europe Dialogue New Visions and Perspectives for Women and Men, Chiba, Japan. Erişim adresi: <http://www.wbg.org.uk/pdf/Rake'A%20human%20dimension'.pdf>
- RAKE, K., (2002), "Gender Budgets: The Experience of the UK's Women's Budget Group" Basel Switzerland, **Paper Prepared for the conference 'Gender Balance-Equal Finance'** erişim adresi: <http://www.wbg.org.uk/pdf/Gender%20BudgetsWBG%20Rake2002.pdf>
- REPUBLIC OF UGANDA, MINISTRY OF LOCAL GOVERNMENT, (2005) **Gender Budgeting Guidelines and Analytical Tools for Lower Local Governments**, erişim adresi: <http://www.iknowpolitics.org/node/84>
- SAVRAN, G., (2004), **Beden Emek Tarih**, Kanat Yayınları.
- SCOTTISH EXECUTIVE (2007), **Gender Equality Scheme**, Edinburgh.
- SEN, G., (1999), **Gender Mainstreaming in Finance**, London: Commonwealth Secretariat
- SIKOSKA, T., (2003), "Measurement and Valuation of Unpaid Household Production: A Methodological Contribution" in M. GUITIERREZ (ed.), **Macroeconomics Gender Matter**, ss. 122-146.
- SHARP, R. and R. BROOMHILL (2002), "Budgeting for equality: The Australian experience", **Feminist Economics**, Vol.8 (1), pp.25-47
- SHARP, R. (2003), **Budgeting for equity. Gender budget initiatives within a framework of performance oriented budgeting**, UNIFEM/New York.
- STANLEY, L., ve S. WISE, (1995), "Feminist araştırma sürecinde metot, metodoloji ve epistemoloji" **Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem** içinde, İstanbul: Sel Yayıncılık Yayınları.
- STEGER, G., (2010), "Gender Budgeting The Austrian Experience", Dubai.

- STEGER, G., (2012), Making Public Finance Management Systems Gender Responsive: The GRB Experience in Austria, United Nations Commission on the Status of Women, Fifty-sixth session, New York
- STOTSKY, J., G., (1997), "Gender Bias in Tax Systems", **Tax Notes**, June 9, pp. 1913-1923
- ŞAHİN, M., (2012), **Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe ve Türkiye: Kavram ve Yöntem Sorunları**, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- TÜĞEN, K., ve ÖZEN, A., (2008), "Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı", **Maliye Dergisi**, 154, ss.1-11.
- VARJONEN, J., and K., AALTO, (2006), **Household Production and Consumption in Finland 2001: Household Satellite Account**, Helsinki: Statistics Finland and National Consumer Research Centre
- VARJONEN, J., and Y. RÜGER, (2008), **Value of Household Production in Finland and Germany: Analysis and Recalculation of the Household Satellite Account System in both Countries**, Helsinki: National Consumer Research Centre
- YAKAR, ÖNAL, A., (2011), "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Yerel Yönetim Deneyimleri", **3.Uluslararası Kadın Konferansı - Kadın Kentlerine Doğru**, Bağlar Belediyesi
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2012), **Türkiye’de Uygulanan Şartlı Nakit Transferi Programının Fayda Sahipleri Üzerindeki Etkisinin Nitel ve Nicel Olarak Ölçülmesi Projesi Final Raporu**, Ankara